

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník *Securitas Imperii* č. 2

AKCE NORBERT

Jiří Gruntorád

Co je akce „Norbert“? Další operačně bezpečnostní úkoly a jejich právní úprava a způsob realizace

Krycí jméno "Norbert" dostal jeden z operačně bezpečnostních úkolů (dále jen OBÚ) Federálního ministerstva vnitra (dále jen FMV) ČSSR za branné pohotovosti státu. V jeho rámci se měla provést izolace "osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu".

Další OBÚ reprezentovaly opatření "Cínovec", které sledovalo izolaci cizinců a osob bez státní příslušnosti, "Kolora" bylo zaměřeno na kontrolu korespondence - jednalo se tedy o zavedení cenzury, a opatření "Dalibor" mělo "ochránit" diplomatické mise a jejich pracovníky. Uvedené OBÚ se připravovaly pro dobu branné pohotovosti (nařízení mobilizace, vyhlášení válečného stavu nebo vypovězení války), ovšem akci "Norbert" bylo možné vyhlásit i na základě "zákonného opatření předsednictva Federálního shromáždění (dále jen FS) ČSSR o mimořádných opatřeních v zájmu obrany a bezpečnosti Československé socialistické republiky" - zřejmě také při nepokojích "ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu" atd.

Tato prazvláštní právní úprava vyplývala z jednání 28. schůze Rady obrany státu (dále jen ROS),¹⁾ na které bylo k návrhu zákonného opatření předsednictva FS o mimořádných opatřeních v zájmu obrany a bezpečnosti ČSSR v době branné pohotovosti státu²⁾ přijato usnesení o souhlasu ROS s návrhem opatření s tím, že jeho realizace může být provedena na základě rozhodnutí vlády ČSSR, a po předchozím souhlasu ROS i mimo dobu branné pohotovosti státu, pokud prý budou zvýšenou měrou ohroženy svrchovanost státu a jeho socialistické zřízení, nebo to bude vyplývat z mezinárodních smluvních závazků ČSSR (§ 9). Toto ustanovení se zapracovalo do návrhu zákonného opatření na žádost G. Husáka, který v dopise ministru J. Obzinovi z dubna 1977 podmiňoval souhlas s předložením návrhu ROS zapracováním svých vlastních návrhů.³⁾

ROS svým následným usnesením uložila ministru vnitra ČSSR návrh zákonného opatření připojit k mobilizační dokumentaci FMV s tím, že pouze na pokyn předsedy ROS jej může předložit předsednictvu FS ke schválení. Toto usnesení bylo samozřejmě označeno jako "Přísně tajné M" (mobilizační). Jeho platnost a stupeň utajení byly zrušeny až usnesením ROS z 12. listopadu 1990, které také uložilo ministru vnitra ČSFR poskytnout Generální prokuratuře ČSFR citovaný návrh zákonného opatření předsednictva FS, včetně prováděcích opatření, aby mohla posoudit jeho zákonnost.

Další právní normy pro OBÚ představovaly rozkazy ministra vnitra ČSSR. Především se jednalo o zvláštní rozkaz MV ČSSR k provedení opatření "Norbert" a jeho další rozkaz o zřízení zvláštní skupiny FMV. Součástí rozkazu byl i systém vyrozumění pro realizaci OBÚ "Norbert".⁴⁾

V důvodové zprávě k zákonnému opatření předsednictva FS se pak konstatovalo: "Předpokládá se, že budou zajištěni ti čs. občané, kteří v minulosti nebo v současné době jednají tak, že narušují nebo mohou narušit obranné úsilí státu. Do této skupiny náleží osoby, jejichž nepřátelský postoj k socialistickému zřízení je známý a které by mohly, kdyby se volně pohybovaly, vytvořit nebezpečnou pátou kolonu nepřítele uvnitř země... Zajištění, protože je preventivním opatřením, bude pochopitelně provedeno jen u těch čs. občanů, kteří se nedopustí trestné činnosti." ⁵⁾

U kriminálně závadových osob a osob s ochranným dohledem se jejich zařazení do tohoto OBÚ mělo projednat s předsedou Rady obrany okresu, u osob zařazených z důvodů státobezpečnostních potom s předsedou Rady obrany kraje. "Zajištění", uvádělo se ve zmíněné zprávě, "bude spočívat v umístění čs. občanů v nápravně výchovných ústavech (NVÚ) nebo v jiném k tomu účelu určeném zařízení a jejich zařazení do přiděleného zaměstnání." ⁶⁾ Pro vlastní zajištění "určených" osob byly FMV určeny vybrané útvary SNB s tím, že musí vyrozumět příslušného prokurátora, který měl "přezkoumat", zda pro zajištění jsou dány stanovené podmínky.

Plán činnosti velitele Zvláštní skupiny FMV ⁷⁾ stanovil způsob zajištění osob podle OBÚ "Norbert". Součástí plánu byl i systém zvláštních skupin pro realizaci na KS-SNB, v přílohách se pak uváděl přehled nápravně výchovných ústavů a věznic pro zajištění osob, vzory tiskopisů a metodický návod k podávání hlášení o zajištění osob. V souboru dokumentů se nacházela také automapa ČSSR v měřítku 1 : 400 000 (vydání z r. 1974) se zakreslenými stanovišti zvláštních skupin (FMV, KS, OS), shromaždišti osob do opatření "Z", NVÚ a věznicemi určenými pro tento účel, včetně tras na přesun osob. ⁸⁾

K realizaci OBÚ "Norbert" byly vytvořeny v roce 1977 "Směrnice o provádění zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu", ⁹⁾ které podepsal tehdejší federální ministr vnitra Jaromír Obzina. Na základě tohoto dokumentu se mělo opatření uplatnit vůči osobám, které podle jejich druhého článku:

- v minulosti se dopustily trestných činů proti republice,
- svým jednáním a postoji by mohly ohrozit obranyschopnost republiky a veřejný pořádek ve státě,
- opětovně se dopustily úmyslného trestného činu kriminální povahy a
- nad nimiž je vykonáván ochranný dohled.

Zajištěné osoby se osoby měly podle 3. článku odstavce 1/ umístit v nápravně výchovných ústavech (opatření "Z") nebo se měly zařadit do přiděleného zaměstnání (opatření "P"). Zatímco "Z" směřovalo především vůči osobám uvedeným v čl. 2 písm. a) až d), tedy takovým, které:

- a. konspirativním způsobem organizovaly protispolečenské a protisocialistické síly, anebo by zneužily svého postavení k udržování styků s protispolečenskými živly v ČSSR nebo v cizině,
- b. jako recidivisté byly evidovány v celostátním seznamu kriminálně závadových osob - fluktuantů,
- c. jako recidivisté byly evidovány v operativně taktických evidencích v kategoriích A- 1, A-2, B-1, B-12, C-1, D-2, D-12, D-13 a E-25 a
- d. byly podrobeny ochrannému dohledu a existovalo u nich nebezpečí, že by svého pobytu na svobodě zneužily k nežádoucí činnosti ohrožující obranyschopnost země.

O jejich zařazení měli rozhodovat náčelníci příslušných útvarů SNB po předchozím projednání s předsedy Rady obrany okresů nebo krajů. Samozřejmě, že při zajištění se

plánovala osobní a domovní prohlídka.¹⁰⁾ Zřizovatelem pracovních útvarů byl příslušný okresní národní výbor,¹¹⁾ který také stanovil, jaké práce se zde budou vykonávat.

K zabezpečení řízení a provádění opatření "P" a "Z" se zřizovala zvláštní skupina při FMV,¹²⁾ jejímiž členy byl vedoucí pracovník X. správy - náčelník skupiny, vedoucí pracovník Federální správy Veřejné bezpečnosti (FS-VB) - zástupce náčelníka skupiny, pracovník odboru obrany FMV - člen skupiny. K projednání otázek souvisejících s NVÚ se měl přizvat i pracovník správy Sboru nápravné výchovy ČSR. Zvláštní skupina se měla řídit "centrálním plánem", který mimo jiné obsahoval i číselné přehledy osob podle krajských správ SNB.

Pro řízení opatření "Z" a "P" na Slovensku se měla zřídit zvláštní skupina podřízená náčelníku XII. správy.¹³⁾ Také na úrovni krajů měli náčelníci KS-SNB vytvořit zvláštní skupinu. Ta měla pracovat podle "plánu", který obsahoval i přehled osob podle okresů a nápravně výchovných ústavů pro umístění zajištěných.¹⁴⁾ Na území okresů (a obvodů v Praze a Bratislavě) se měly vytvořit zvláštní okresní skupiny.¹⁵⁾

Zodpovědnost za přípravu opatření "Z" a "P" byla následující:

- náčelník X. S-SNB a náčelník FS VB za stanovení obecných zásad pro zařazování osob do jednotlivých druhů opatření,
- náčelník KS-SNB za zařazení jednotlivců do jednotlivých druhů opatření v rámci kraje a za zabezpečení opatření "P" v rámci kraje po linii bezpečnostních orgánů a
- náčelník okresní (obvodní, městské) správy SNB za zařazování osob do jednotlivých druhů opatření, za celkovou přípravu vlastního opatření "Z" a za zabezpečení "P" po linii bezpečnostních orgánů v rámci okresu.¹⁶⁾

K zabezpečení plánovaných opatření se také vedla příslušná dokumentace:

- Odbor obrany FMV - centrální přehled s číselnými údaji o osobách zařazených do opatření "Z" a "P", který byl rozdělen podle krajských správ a podle pohlaví,
- X. S-SNB celostátní číselný přehled k osobám protistátně zaměřeným,
- FS VB celostátní číselný přehled o recidivistech, KS-SNB krajský číselný přehled o osobách protistátně zaměřených a o recidivistech, včetně rozčlenění na jednotlivé okresní (obvodní, městské) správy SNB a plány k provedení opatření "Z" a "P" okresů, které v případě nutnosti by byly doručeny jednotlivým okresním správám SNB na zvláštní rozkaz a
- okresní (obvodní, městské) správy SNB evidenční karty osob zařazených do opatření "Z" a "P", příkazy k zajištění pro opatření "Z" a povolávací příkazy pro opatření "P".¹⁷⁾

Evidence a číselné přehledy se měly kontrolovat jednou za čtvrt roku, za což odpovídal náčelník okresní (obvodní, městské) správy SNB.¹⁸⁾ Výběr osob a jejich zařazení po linii StB navrhoval na základě písemně odůvodněného návrhu náčelník oddělení StB okresní (obvodní, městské) správy SNB, který musel dále schválit náčelník správy StB, popřípadě náčelníci II., X., XI. správy, jednalo-li se o hlavní město Prahu, a náčelník XII. správy v případě hlavního města Bratislavy.¹⁹⁾

Před samotným zařazením osoby do některého z uvedených opatření se musela provést důkladná "prověrka", včetně ověření poznatků na příslušné vojenské správě.²⁰⁾ Podle následujícího článku směrnic se zřizovaly v rámci okresní (obvodní, městské) správy realizační skupiny, pro které byly závazné pokyny náčelníka okresní (obvodní, městské)

správy SNB. Tyto pokyny obsahovaly i jmenné seznamy osob, příkazy k zajištění a určení pořadí zajištění, nařízení k provedení domovní prohlídky atd.

Zařazování osob do opatření "P" prováděl náčelník okresní (obvodní, městské) správy. Jejich seznam měl při realizaci opatření předat současně s povolávacími příkazy předsedovi okresního (obvodního, městského) národního výboru.²¹⁾

Číselné přehledy osob se dvakrát do roka zasílaly na KS -SNB. Odbor obrany FMV pak vždy k 1. říjnu informoval správy Sboru nápravné výchovy v ČSR a v SSR o počtu osob zařazených do opatření, a to nejen podle krajů a okresů, ale i podle pohlaví. Správy SNV v ČSR a v SSR na základě této opravdu specifické "statistiky" konkretizovaly jednotlivé NVÚ a věznice pro umístění zajištěných osob.²²⁾

Osobu z opatření "Z" a "P" mohl ve výjimečných případech propustit náčelník KS-SNB se souhlasem krajského prokurátora nebo na jeho příkaz.²³⁾

Poslední článek směrnic zrušil dosud platné instrukce MV z 19. července 1965.²⁴⁾

K novým směrnicím Federální ministerstvo vnitra vydalo také "Metodické pokyny",²⁵⁾ jejichž východiskem byly usnesení ROS z 22. září 1977 a "Směrnice o provádění zajišťování osob" z roku 1977. Jejich novelizované vydání z roku 1987 mimo jiné stanovilo, že zařazení osob do opatření se musí vyznačit v evidenci OS-SNB červenými písmeny "Z" a "P" v pravém horním rohu, v kartotékách pak barevnými jezdcí.²⁶⁾ Dále bylo upraveno zařazování osob do jednotlivých opatření,²⁷⁾ které se mělo provádět "podle situace" a v souladu se "Směrnicemi FMV pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu",²⁸⁾ přičemž u osob I. a II. kategorie se plánovalo opatření "Z" a u osob III. a IV. kategorie opatření "P".

Součástí těchto metodických pokynů byly, stejně jako u plánu činnosti zvláštní skupiny FMV, přehled NVÚ a věznic, tiskopisy pro zajištění osob a metodický návod k podávání hlášení o zajištění osob.

Podle svědectví bývalého náčelníka Odboru obrany FMV plk. JUDr. Jiřího Šmída bylo v roce 1989 zahrnuto do akce "Norbert" celkem asi 9 000 lidí, z nich 6 000 po linii VB a 3 000 po linii StB. Do opatření "Z" bylo zahrnuto na 2000 lidí, o které se rovným dílem podělila StB s VB.²⁹⁾

Starší referent specialista na oddělení obrany FMV, kpt. JUDr. Miroslav Zítka, v březnu 1990 vypovídal nejen o dělbě kompetencí u akce "Norbert", ale i o její "historii". Vznik kladl (podle archivu OO FMV) do roku 1958, kdy Hlavní správa StB vypracovala návrh směrnic pro dobu branné pohotovosti státu.³⁰⁾ Akci schválila Vojenská komise obrany (dále jen VKO) ÚV KSČ svým usnesením ze dne 9. ledna 1964.

Podle zjištění Inspekce ministra vnitra ČSSR z března 1990³¹⁾ akci "Norbert" řídila ROS. Kolem 30. listopadu 1989 byl vydán náčelníkem odboru obrany FMV telefonický pokyn ke stažení směrnic a dokumentace ze všech útvarů na mobilizační pracoviště KS-SNB. Odtud se potom dostaly na odbor obrany FMV, přičemž zbývající dokumentace k této akci byla zničena. Skartace se uskutečnila na KS-SNB ve dnech 5. - 7. prosince 1989, alespoň podle skartačních protokolů. Ovšem například v Severočeském kraji tento protokol nebyl vůbec vyhotoven.

Inspekce ministra vnitra ČSSR v informaci z 29. března 1990 pro federálního ministra vnitra³²⁾ navrhovala: "Vzhledem ke změněným vnitro-politickým podmínkám uskutečnit na vytypovaných útvech FMV a KS-SNB prověrku stavu seznamů osob vedených v rámci akce NORBERT, s cílem zjistit, jak jsou nebo jak budou tyto seznamy přehodnocovány."³³⁾ (!). Podle svědectví JUDr. M. Zítky, byla celá akce zrušena dne 7. 12. 1989 I. náměstkem ministra vnitra ČSSR z důvodu jejího možného zneužití mimo brannou pohotovost státu.³⁴⁾

Jmenné seznamy k OBÚ "Norbert" zůstaly zachovány pro okres Nový Jičín z roku 1983. Tehdy bylo do opatření "Z" zahrnuto 31 osob, některé s lakonickým odůvodněním "nepřítel socialismu". Do opatření "P" se potom dostalo 29, respektive 32 osob, všechny po linii StB.³⁵⁾ Další jmenný seznam se dochoval z okresu Uherské Hradiště, a to z května 1989. Ten evidoval v opatření "Z" 10 osob, v "P" 15 osob, zařazených opět po linii StB.³⁶⁾ Ovšem v roce 1981 bylo v tomto okrese po linii VB do "Z" zahrnuto 23 a do "P" 21 osob.³⁷⁾

Podle plánu přípravy společného cvičení vybraných federálních a republikových ústředních orgánů "Obrana 88"³⁸⁾ se v listopadu 1988 měl uskutečnit nácvik realizace jak OBÚ "Norbert" (bod 9, písm. i), tak i několika OBÚ současně (bod 9, písm. j).³⁸⁾ Zprávy o cvičení ve Východoslovenském kraji pronikly i do tisku, kde byly prezentovány tak, jako by akce v kraji skutečně - naostro - proběhla.³⁹⁾ Cvičení se však konalo "jen" na papíře, zato však ve všech krajích republiky.

Skutečnou zkouškou na akci "Norbert" byla razie, provedená 27. října 1988 proti aktivistům nezávislých občanských iniciativ. Podle sdělení Výboru na obranu nespravedlivě stíhaných bylo tehdy zajištěno v České republice a v Bratislavě nejméně 123 osob a provedeno na 24 domovních prohlídek. Předpokládá se však, že počet byl podstatně vyšší: 50 - 60 prohlídek a 300 - 500 zadržených osob.⁴⁰⁾ Informace z 91. schůze předsednictva ÚV KSČ o politické situaci a událostech v krajích ve dnech 27. - 30. 10. 1988 uvádí, že ráno 27. října 1988 se zahájila realizace preventivních opatření, v jejímž průběhu bylo provedeno 30 domovních prohlídek a 122 osob umístěno v celách předběžného zadržení.⁴¹⁾ Tato razie se uskutečnila na rozkaz ministra vnitra Františka Kincla, který vyhlásil 3. stupeň MBO v době od 22. do 31. října 1988.⁴²⁾

Na jeho základě se aktivoval operační štáb FMV za řízení 1. náměstkem ministra vnitra Alojze Lorence s úkolem řídit a koordinovat bezpečnostní opatření na území ČSSR. Operační štáby v Praze a Bratislavě měly mimo jiné organizovat preventivní opatření vůči skupinám závadové mládeže, potenciálním pachatelům závažné trestné činnosti a iniciátorům provokací.

"Preventivní" akce v takového rozsahu byla naprosto mimořádná, neboť při podobné akci v říjnu 1989 (3. stupeň MBO tentokrát vyhlásil plk. K. Vykypěl⁴³⁾) bylo zajištěno 43 "exponentů", v srpnu 1989 jen 34 "exponentů".

Při již zmíněném cvičení "Obrana 88" se počítalo se zajištěním 5 056 osob v opatření "Z", z nichž se "realizovalo" 4 756 (tzn. 94%), přičemž v opatření "P" se "realizovalo" 8 304 osob z předpokládaných 9 254 (tzn. 90%). Po zbývajících 300, respektive 950 osobách bylo "vyhlášeno pátrání".⁴⁴⁾ Vojáky pak měla na starosti III. správa SNB - vojenská kontrarozvědka (dále jen VKR). Podle náčelníka HS VKR bylo v akci "Norbert" evidováno u "bojujících útvarů jihu západního frontu" celkem 40 osob, které byly včas internovány.⁴⁵⁾ Celkem se tedy jednalo o 14 350 osob, což je podstatně více, než uvedl plk. JUDr. Jiří Šmíd.

Pro srovnání: při realizaci akce "Jaro" v Polsku (obdoba akce "Norbert") bylo v noci z 12. na 13. prosince 1981 podle předem připravených seznamů zatčeno kolem 6 600 lidí.⁴⁶⁾ Podle dobových oficiálních zdrojů bylo internováno 5 055 lidí,⁴⁷⁾ Gabriel Mérérik uvádí přesně 5 937 osob. Tento počet zahrnuje i 32 bývalých vysokých stranických a státních činitelů.⁴⁸⁾ Vzhledem k tomu, že v Polsku žil více než dvojnásobek obyvatel ve srovnání s tehdejším Československem (35 578 000 : 15 265 000) a Solidarita měla tenkrát kolem 10 milionů členů, je toto srovnání opravdu pozoruhodné.

Souběžně s akcí "Norbert" se měl realizovat již zmíněný plán "Cínovec", vypracovaný v roce 1978. Ovšem příslušné směrnice o provádění bezpečnostních opatření proti osobám cizí státní příslušnosti v době mimořádných opatření před i za branné pohotovosti státu byly schváleny už 11. února 1958 Vojenskou komisí obrany (dále jen VKO) ÚV KSČ ze dne 11. února 1958.

Při vyhlášení opatření "Cínovec" se na základě rozkazu ministra vnitra ČSSR a směrnic FMV měla zřídit internační střediska. Jejich připravenost zabezpečovaly KS-SNB již v době míru, zejména po kádrové a technické stránce. Do 15. června 1978 pak musely Odboru obrany sekretariátu FMV předložit základní údaje o objektech, kde se budou zřizovat internační střediska.

Ta se nacházela v Králíkách (okres Ústí nad Orlicí) pro KS-SNB Hradec Králové, S-SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje, KS-SNB České Budějovice, KS-SNB Plzeň, KS-SNB Ústí nad Labem, v Moravském Berouně (okr. Bruntál) pro KS-SNB Ostrava a KS-SNB Brno, v Ružomberoku (okr. Liptovský Mikuláš) pro KS-SNB Banská Bystrica, S-SNB hl. m. Bratislavy, Západoslovenského kraje a KS-SNB Košice.

Odpovědnost za přípravu a realizaci centrálního plánu FMV měla II. správa. Podle čl. IV pokynů k těmto směrnicím zařazování cizinců prováděly II. správy KS-SNB, ve SSR pak XII. správa. Správa pasů a víz FMV odpovídala za jednotnou evidenci cizinců. KS-SNB potom jednou ročně zasílaly Odboru obrany sekretariátu FMV číselný přehled cizinců zařazených do jednotlivých druhů opatření podle okresů spolu s číselným přehledem k akci "Norbert".⁴⁹⁾

Vznik a historie akce „Norbert“, evidence „nepřátelských osob“, „bývalí lidé“, další vývoj a směrnice A-oper-II-1

Historie akce "Norbert"

Ministerstvo vnitra vypracovalo v letech 1955 - 1964 směrnice k několika OBÚ před i za branné pohotovosti státu. První byla "Směrnice o provádění bezpečnostních opatření proti osobám cizí státní příslušnosti v době mimořádných opatření před brannou pohotovostí a za branné pohotovosti státu", kterou schválila 11. února 1958 VKO ÚV KSČ. Ta také později, 9. ledna 1964, přijala druhou "Směrnici ministra vnitra, ministra národní obrany, ministra spravedlnosti a generálního prokurátora o provádění bezpečnostních opatření proti nepřátelským osobám v období mimořádných opatření před brannou pohotovostí státu a za branné pohotovosti státu".

Případná realizace směrnic se mohla uskutečnit na základě zákonného opatření předsednictva Národního shromáždění o zajišťovacích opatřeních proti některým osobám za branné pohotovosti státu. Jeho návrh 7. ledna 1965 schválila VKO ÚV KSČ. Zákonné opatření mělo jen dva paragrafy:

- § 1 - Proti osobám, které by v době branné pohotovosti státu ohrozily bezpečnost státu, veřejný pořádek nebo jiný důležitý zájem společnosti, mohly bezpečnostní orgány učinit zajišťovací opatření, o kterých měly vyrozumět příslušného prokurátora.
- § 2 - Toto zákonné opatření nabývalo platnost dnem vyhlášení, přičemž jeho realizací měl být pověřen ministr vnitra a generální prokurátor.

Schválení a vydání tohoto opatření předsednictvem Národního shromáždění (dále jen NS) mohlo být ovšem provedeno až na pokyn VKO. V případě realizace měl ministr vnitra odeslat připravený dopis předsedovi vlády, aby návrh opatření předložil ke schválení předsednictvu NS.⁵⁰⁾

Po změně státoprávního uspořádání (federalizaci) a reorganizaci ministerstva vnitra ROS usnesením z 29. prosince 1969 (bod IV/7 B) iniciovala přepracování jak směrnice, tak i návrhu zákonného opatření. Přepracované dokumenty ROS projednala 9. října 1975 s tímto závěrem: "Směrnice upravit ve smyslu diskuze členů ROS... po zapracování připomínek upravit materiál jako jeden návrh, který znovu předložit ROS po předchozím vyjádření místopředsedy vlády ČSSR s. Laco a generálního prokurátora ČSSR."⁵¹⁾

Připomínky prof. dr. Karola Laco byly zapracovány všechny, zatímco od generálního prokurátora Jána Feješe jen některé. Podle tehdy platného "právního řádu" například prý nebylo možné přijmout návrh, aby vláda ČSSR mohla nařídít navrhovaná opatření i mimo brannou pohotovost státu.⁵²⁾

Původní směrnice z roku 1965, vydaná IV. zvláštním odborem MV⁵³⁾ se pravděpodobně nezachovala, ale podle všeho zřejmě obsahovala mimo kategorií "Z" a "P" ještě kategorii "S", kam byli zařazeni "reakční církevní představitelé, určení k internaci" a dále kategorii "V" pro "méně nebezpečné nepřátelské osoby, určené k vojenské službě".

V návrhu nových směrnic z roku 1973, zpracovaném II. správou FMV společně s Odborem obrany FMV, byla už vypouštěna skupinu "S", neboť tato kategorie byla včleněna do skupiny "Z". Osoby takzvaně méně nebezpečné a způsobilé ke službě v armádě se měly rozmístit po dvou nebo po třech do různých vojenských útvarů. Kvůli nebezpečí "rozptýlení" nepřátelských elementů ve vojenských útvech se potom navrhovalo v rámci opatření "V" zřízení zvláštních vojenských útvarů.

Návrh v této podobě byl zaslán k připomínkám FS-VB, Organizační a vnitřní správě FMV (právnímu odboru), odborům obrany MV ČSR a SSR a všem KS-SNB. Na referentské úrovni se projednával na Generální prokuratuře ČSSR a Ministerstvech spravedlnosti ČSR i SSR. Ministerstva spravedlnosti ani Generální prokuratura ČSSR neměly námitky proti právnímu obsahu návrhu.

Pouze při jednání na generální prokuratuře bylo vzneseno upozornění, že existuje a v praxi se udržuje předpis, podle něhož bude v případě vyhlášení pohotovosti státu propuštěno několik set osob, na které by se vztahovala kritéria připravených směrnic. K 1. lednu 1973 bylo v ČSSR 7 890 nepřátelských osob, z toho 327 žen. Do opatření "Z" bylo v ČSR zařazeno 2 063 mužů a 59 žen, v SSR 750 mužů a 13 žen. Opatření "V" postihovalo v ČSR 926 mužů a v SSR 324 mužů. Mezi počty osob, které registrovaly jednotlivé KS-SNB existovaly však značné rozdíly. Tak KS České Budějovice zařadila do "Z" 46 osob, KS Ostrava 364 a KS Brno "jen" 199 osob.⁵⁴⁾

K mezirezortnímu jednání ve věci směrnic byl náčelníkem Generálního štábu ČSLA jmenován příslušník operační správy generálního štábu ČSLA pplk. JUDr. ing. Václav Želásko. Protože MNO vázalo své rozhodnutí na vydání nového zákona o ROS, Odbor

obranu FMV vypracoval dvě varianty směrnic, z nichž jedna skupinu "V" vypouštěla.

K 1. říjnu 1974 bylo v ČSSR evidováno 11 884 nepřátelských osob, z toho 426 žen, z nichž do opatření "Z" bylo zařazeno v ČSR 3 387 mužů a 165 žen, v SSR pak 875 mužů a 9 žen. Opatření "V" mělo postihnout v ČSR 1 757 mužů a v SSR 363 mužů.⁵⁵⁾

Návrh směrnic se v roce 1975 projednával na operativní poradě vedení FMV s tím, že byla doporučena varianta bez skupiny "V". Jednání se zúčastnili, popřípadě s jeho výsledky se seznámili náčelník odboru obrany pplk. Michal Šebeňa, náčelník právního odboru pplk. JUDr. Karel Hartl, náčelník sekretariátu MV ČSSR plk. ing. Jaroslav Verner, náměstek ministra genmjr. Ján Pješčak a první náměstek vnitra ČSSR genmjr. Ján Hanuliak. Návrh potom schválil i ministr vnitra ČSSR doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc.⁵⁶⁾

V prosinci 1976, respektive v lednu 1977 zaslali připomínky k návrhu Generální prokurátor ČSSR Ján Feješ a místopředseda vlády ČSSR prof. dr. Karol Laco, který současně zastával funkci předsedy Legislativní rady vlády ČSSR.⁵⁷⁾

Samotný název "Norbert" se poprvé objevil v listopadu 1978 ve "Zprávě o vyhodnocení plnění ročního prováděcího plánu práce odboru obrany S FMV za rok 1978".⁵⁸⁾ První verze OBÚ "Norbert", "Cínovec" a "Kolora" se na Odboru obrany FMV pečetily 7. července 1978.

Evidence nepřátelských osob - seznamy, kartotéky a jejich využití

Prvním pro nás známým poválečným předpisem o evidenci nepřátelských osob je "Prozatímní organizační řád státně-bezpečnostní služby", který byl vydán v roce 1946 v příloze k výnosu Ministerstva vnitra.⁵⁹⁾ Jejich třetí článek stanovil, že Odboru pro státní bezpečnost a politické zpravodajství přísluší vedení ústředních evidencí pachatelů a trestných činů, spáchaných proti bezpečnosti státu, včetně příslušných kartoték. Tyto evidence mohla přímo využívat jak zemská, tak i oblastní úřadovna státní bezpečnosti v Praze, pokud se jednalo u jejich obvod působnosti.

Oblastním úřadovnám státní bezpečnosti příslušelo v jejich obvodech vedení státně-bezpečnostních evidencí.⁶⁰⁾

Již v listopadu 1945 bezpečnostní komise ÚV KSČ přijala usnesení, aby "všichni přítomní se snažili získat potřebný materiál za účelem sestavení listin všech státně nespolehlivých, reakčních a lidu nepřátelských osob, sloužících dosud na vedoucích místech v celém bezpečnostním aparátě".⁶¹⁾ Podle těchto listin se zřejmě vedly čistky už před únorem 1948 a také posloužily při zatýkání v únoru 1948. Zdá se, že však nebylo příliš úspěšné.

Tyto první "praktické zkušenosti" pro přednostu sektoru XXX-Aa StB JUDr. Š. Plačka vyhodnotil v květnu 1948 užší pracovní výbor ve složení: přednosta oddělení 4. organizačního útvaru II. sektoru Karel Filka, přednosta 5. oddělení I. sektoru mjr. Jaroslav Janoušek a přednosta 3. oddělení sektoru BAd špkt. Alois Samec. Výbor potom na základě toho navrhoval: "V únoru jsme byli svědky toho, jak zklamala naše evidence osob a přesycená administrativa. Když bylo nařízeno vybrat určitý počet osob k zajištění, vznikl chaos, neboť nebylo předem připraveno, které osoby mají být pro tento případ připraveny."⁶²⁾

Autoři dále navrhovali čtyři kategorie osob s tím, že do "I." budou zařazeny osoby, které

mají být zatčeny ihned, do "II." ty, jejichž zajištění musí být sice provedeno ihned, ale nejdříve je třeba zkoumat eventuelní komplikace (veřejně činní, politicky exponovaní apod.), do "III." pak osoby, u kterých nevznikne nebezpečí, pokud nebudou zajištěny a konečně do "IV." všechny ostatní.⁶³⁾

O návrhu se nepochybně jednalo, avšak bez konkrétních závěrů, jak potvrzuje návrh prozatímních pokynů náměstka ministra vnitra Josefa Pavla z 31. prosince 1948 adresovaný vybraným funkcionářům na ústředí KSČ (K. Švábovi, J. Veselému, Š. Plačkovi) a také škpt. A. Samcovi na MV, neboť zde mimo jiné konstatoval: "Po zkušenostech z února t.r. a ze zákroků před pohřbem E. Beneše víme, že zajišťování osob podle kartotekových seznamů se setkává s neúspěchem, lze říci fiaskem. Při vyhledávání státně a politicky nespolehlivých osob pro preventivní vazbu před pohřbem E. Beneše vybrala skupina Aa a ústředna StB 179 osob. Výsledek 70 zajištěných - 109 údajů "nesedlo"... Kartová evidence je pro pořízení seznamů státně a politicky nespolehlivých osob nevhodná..."⁶⁴⁾

Pavel tentokrát navrhoval situaci řešit po třech liniích - úřední, akčních výborů a tajemníků KSČ. Ústřední výbor KSČ měl mít zajištěn vliv na úpravu seznamů prostřednictvím skupiny III-BAa MV (hospodářské zpravodajství - ochrana a obrana ekonomiky). Práci na seznamech pak navrhoval rozdělit podle pořadí naléhavosti:

- 4-6 týdnů na osoby poškozující naše hospodářství,
- 4-6 týdnů na osoby asociální a
- tři měsíce na politicky a státně nespolehlivé s tím, že seznamy se budou průběžně doplňovat čtvrtletním hlášením.⁶⁵⁾

Ani tento návrh však zřejmě nebyl realizován, neboť doba přinesla jiné, naléhavější úkoly. Připravovaly se totiž tábory nucené práce (dále jen TNP). Zákon o jejich zřízení přijalo Národní shromáždění 25. října 1948. A již na začátku roku 1949 obdrželi všichni přednostové oddělení a odborů ministerstva vnitra přípis se žádostí o spolupůsobení při provádění zákona č. 247/48 Sb.⁶⁶⁾ V maximálně nejkratší době měli pořádit seznamy osob:

- poškozujících hospodářství černým obchodem (šmelináři atd.),
- asociálních (flinci, zločinci, prostitutky atd.) a
- politicky nespolehlivých (vedoucí a tajemníci fašistických a zakázaných stran, kolaboranti, vyzvědači, sabotéři, rozvratníci, teroristi a jejich pomocníci, rozšiřovatelé letáků protistát. obsahu, šeptalové apod.).

Původci TNP se nepochybně nechali inspirovat pracovními útvary na Slovensku, které vznikly na základě nařízení Slovenské národní rady č. 7 z 23. března 1948. Následné nařízení Sboru pověřenců z 23. dubna 1948 totiž rozeznávalo čtyři kategorie osob:

- asociální (tuláci apod.),
- nenastoupily do práce nebo ji opustily,
- "rozvratné" - svojí činností ohrožují výstavbu státu v lidově demokratickém duchu, veřejnou bezpečnost, pokoj a pořádek nebo úmyslně rozvracejí veřejné zásobování a konsolidaci státu a
- odsouzené policejním trestním soudem pro přestupek nebo černý obchod.

Směrnice pro zařazení do TNP rozeznávaly šest kategorií osob

- vyhýbající se práci (např. tuláci, opilci),
- ohrožující hospodářský život, zvláště zásobování (např. nepoctiví obchodníci a národní

správci),

- odsouzené podle zákona na ochranu republiky a hospodářství, proti černému trhu a po odpykání řádného trestu,
- odsouzené za správní přestupky,
- ohrožující lidově demokratické zřízení, včetně těch, které zesměšňují justify a kritizují režim, vychvalují kapitalistický řád, pomáhají šířit nepravdivé zprávy, a dále i osoby, zastávající před druhou světovou válkou vedoucí místa v hospodářském a politickém životě, nebo mající bezpracné důchody a
- osoby, které v předcházejících bodech umožňují činnost jiným. ⁶⁷⁾

Pochopitelně, že do uvedených kategorií se mohl dostat kdokoliv, kdo byl nepohodlný režimu, respektive jeho jednotlivým protagonistům. A tak se TNP plnily tisíce nevinných lidí. To však tehdejší vládcové ještě neuspokojilo, a proto připravovali další akce proti "třídnímu nepříteli", jako například akci T-43.

Návrh úpravy a doplnění pro její realizaci vypracoval na základě závěrů porady bezpečnostní komise ÚV KSČ pozdější vedoucí sektoru BAc (TNP) Bedřich Pokorný. Úkoly byly následující:

- vyhledávání osob ze soukromého sektoru vyhýbajících se práci,
- pořizování černých listin osob ze sektoru znárodněného podnikání a státních a veřejných úřadů (tzn. vytvoření kartotéky osob sice "zralých" pro TNP, ale s jejich zajištěním se mělo ještě vyčkat),
- sledování osob, které už byly zkoumány jako vhodné pro přidělení justify do TNP, avšak z různých důvodů doposud setrvávají na svých pracovištích nebo doma (jako agenti StB, osoby sledované StB atd.). ⁶⁸⁾

Pro zajištění určených osob k předvedení před příkazovací komisí Pokorný nařídil, aby se provádělo pouze v noci a za asistence členů Lidových milic (dále jen LM), přičemž stanovil poměr jeden příslušník SNB a dva milicionáři na jednu zajištěnou osobu. V každém jednotlivém případě se potom měla vykonat domovní prohlídka s důrazem na "nalezení" zbraní, vysílaček, letáků, ilegální korespondence, dále se mělo pátrat po "důkazech" šmeliny, jako například tajných skladech potravin a pod.

O vzniku "černé kartotéky" padlo rozhodnutí na mimořádné poradě komise pro bezpečnost 15. října 1949 a to za účasti R. Slánského, A. Čepičky, J. Veselého, K. Švába, A. Novotného, Kotála, B. Pokorného a Vyškovského. ⁶⁹⁾

Komise dále rozhodla, aby se pozornost zaměřila na "mladší živly", tedy na děti již prošetřených osob a na takzvanou zlatou mládež, která se nezařadila do výrobního procesu. ⁷⁰⁾

Kancelář T-43 získávala seznamy "nepřátel" na ministerstvech, v centrálních úřadech, v různých svazech (průmyslu, živnostníků aj.) a to pod hlavičkou Statistického úřadu. Tím dosáhla toho, že pravý účel pořizování seznamů neznali odpovědní funkcionáři daných institucí, ani dobrovolní pracovníci statistiky. Ovšem kancelář T-43 měla do poloviny září evidováno na 76 tisíc osob a v říjnu už se uvádělo sto tisíc evidovaných. Polovina z nich, aspoň podle pracovníků této ústřední kanceláře, byla "zralá pro tábory nucené práce". ⁷¹⁾ Kartotéku "nepřátel režimu", která měla sloužit pro výběr obětí TNP (obsahovala kolem 210 000 jmen), převzala po skončení akce T-43 v krajích Státní bezpečnost. A tak dál fungovala jako zdroj perzekuce. ⁷²⁾

Evidence (takzvané kartování) se neřídilo jednotnými předpisy. Některé stanice SNB si kartotéku "třídního nepřítele" založily z vlastní iniciativy. Praxe však vyžadovala jednotný způsob jejich vedení, jak o tom svědčí například nařízení Krajského velitele Národní bezpečnosti (dále jen NB) v Pardubicích ze srpna 1949.⁷³⁾ O své iniciativě informoval Ministerstvo vnitra a dokonce zaslal i vzorek karet, které ve svém obvodu zavedl okresní velitel NB v Čáslavi pro evidenci třídního nepřítele.⁷⁴⁾

Ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva pak 16. února 1951 vydal instrukce evidence, ve kterých se uvádělo, že "za účelem správné organizace evidence veškerých našemu lidově demokratickému zřízení nepřátelských živlů stanoví se nový evidenční řád. Úkolem nové evidence je soustředit veškeré rozptýlené spisy na jednom místě." ⁷⁵⁾

K evidování osob ve spisových svazcích měly vzniknout na 4. samostatném sektoru MNB (odbor E - evidence) a na evidenčních odděleních jednotlivých KV-StB čtyři typy kartoték:

- osobní (zpracovávané, zatčené, odsouzené a uprchlé osoby),
- tematická (trockisté, agenti gestapa, IS, CIC),
- skupinová a
- objektů.

Celostátní instrukce však ještě v roce 1952 neexistovaly, proto si krajský velitel StB v Jihlavě vydal pro obvod své působnosti prozatímní administrativní směrnice. Podle jejich třináctého odstavce měla hlavní podatelna velitelství vést "závadovou" kartotéku, kde budou soustředěny všechny dosavadní kartotéky. Tím se mělo docílit, aby žádný "závadový poznatek" od roku 1945 nepřišel nazmar.⁷⁶⁾ Lze předpokládat, že podobný postup byl zvolen i v jiných krajích.

Komunistická strana Československa a její železná pěst Státní bezpečnost nezahálely. Celkový počet obětí zařazených do TNP v letech 1948 - 1954 odhaduje Karel Kaplan na 22-23 tisíc.⁷⁷⁾ KSČ se však nikterak nebránila ani internacionálním zkušenostem. V červnu 1951 obdržel ministr vnitra a ministr národní bezpečnosti přípis z ministerstva zahraničí. Jeho autorkou byla dr. M. Gottwaldová-Čepičková, která "pro informaci" psala o "zkušenostech maďarských soudruhů" s vystěhováním "nepřátelských živlů" z Budapešti. Náměstek ministra národní bezpečnosti Stanislav Baudyš tuto "zajímavou" informaci postoupil k případnému využití náčelníku HS-StB pplk. Jaroslavu Horovi.⁷⁸⁾

Další formu perzekuce reprezentuje akce "K" - "internační" kláštery. Prošly jimi tisíce řádových sester i řeholníků, kteří zde a v ostatních věznicích komunistického režimu od roku 1950 do jara 1968 prožili celkem 42 763 let.⁷⁹⁾

V roce 1950 však v Československu vznikaly i první PTP - pomocné technické prapory. Jejich obdoba existovala již od roku 1949 v Polsku, a to po velmi pečlivé, téměř dvouleté přípravě.⁸⁰⁾ Pro "výběr" osob do PTP byla pro StB určující tato hlediska:

- trestné činy podle dekretů prezidenta republiky nebo nařízení SNR č. 33/1945 Sb., zákona na ochranu republiky z roku 1923, zákona na ochranu lidově demokratické republiky z roku 1948 a stíhání za tyto činy,
- zařazení do TNP,
- soukromé vlastnictví továrny či podniku nad 10 zaměstnanců, pozemků nad 20-30 ha, velkostatku nebo nemovitého majetku s výnosem vyšším než 10 000 Kčs měsíčně,
- vyloučení z veřejných funkcí po únoru 1948 akčními výbory,

- děti osob uvedených v předcházejících bodech,
- zadržení při pokusu o ilegální překročení státní hranice,
- útěk rodičů nebo sourozenců do zahraničí a
- nespolehlivost z jiných důvodů.

PTP byly později reorganizovány na Vojenské pracovní jednotky. Určit přesný počet vojáků, kteří prošli uvedenými jednotkami v letech 1950-1954 není zatím možné, odhaduje se kolem 60 000 mužů, z nichž asi 22 000 bylo zařazeno z politických důvodů.⁸¹⁾

Bývalí lidé

Ministr vnitra Rudolf Barák ve svém rozkazu z 5. dubna 1958 předpokládal v souladu s únorovým zasedáním ÚV KSČ "zesílený nápor nepřátelské propagandy ze zahraničí proti prováděné reorganizaci národního hospodářství a ze řad bývalých lidí zanášení malomyslnosti a nechuti k prováděným změnám. To vše vyžaduje mimořádnou bdělost našich pracovníků."⁸²⁾

Návrh zásad na zavedení kontroly osob podezřelých, vzhledem k jejich třídnímu původu, předložený 24. června 1958 náměstkem MV Kudrnou k "posouzení a doplnění" náčelníkovi I. zvláštního odboru MV, pplk. Bedřichu Radoňovi, předpokládal, že o využití evidence v případě zvýšeného ohrožení republiky budou vydány zvláštní směrnice.⁸³⁾ První náměstek MV později k přípravě materiálů k dané otázce zřídil komisi ve složení: náčelník III. správy MV pplk. Bartoň, náčelník IV. správy MV pplk. Rybín, náčelník V. správy MV pplk. Lejsek, náčelník I. zvláštního odboru MV pplk. Radoň a náčelník HS-VB plk. Janulík.⁸⁴⁾

Na kolegiu ministra vnitra se potom 25. listopadu 1958 jednalo o "operativní situaci po linii bývalých lidí". Kudrna tento úkol prezentoval jako jeden z hlavních, který byl vedením MV vytýčen k zesílení činnosti v rozpracování a odhalování nepřátelských osob z řad bývalých lidí. Samozřejmě, že plně v duchu "rozpracování" výsledků XI. sjezdu KSČ.

Zájem o "bývalé lidi" však nebyl žádnou novinkou, neboť "jejich" referát existoval v rámci organizace StB již od roku 1948 (nejdříve jako 4. oddělení sektoru BAa-II, později reorganizované na 5. oddělení v rámci II. sektoru). Nový rozkaz o rozpracování, pozorování a evidování "bývalých lidí" pak 3. ledna 1959 podepsal ministr vnitra R. Barák. Obsahoval celkem 16 kategorií osob, podléhajících evidenci. "Bývalé lidi" a jiné osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení charakterizoval takto:

- bývalí představitelé velkoburžoazie, jako továrníci, majitelé dolů, majitelé velkého počtu akcií, členové a vedoucí činitelé správních rad, koncernů, monopolů, syndikátů a bank, velkoobchodníci, velkostatkáři apod., jejich rodinní příslušníci, pokud mají nepřátelský poměr k lidově demokratickému zřízení,
- kulaci a jejich rodinní příslušníci s nepřátelským poměrem vůči lidově demokratickému zřízení,
- bývalí přísluhovači buržoazie, jako ředitelé bank, továren, dolů a hutí, buržoazní odborníci apod., jejichž poměr k lidově demokratickému zřízení je nepřátelský,
- bývalí představitelé cizích kapitalistických průmyslových podniků a obchodních firem a organizací, představující báze kapitalistických rozvědek (např. Ciba, Siemens, UNRRA, Joint),

- bývalí vyšší činitelé kapitalistického státního aparátu (justice, ministerstva zahraničních věcí, obchodu, financí, policie, četnictva a armády), buržoazní zpravodajští orgánové, zvláště vojenští a policejní, kteří absolvovali různé zpravodajské školy, kursy, parakursy v západních armádách, v armádě první ČSR a doby okupace a byli pro svůj nepřátelský postoj propuštěni ze služby,

- funkcionáři a aktivní členové bývalých fašistických stran a organizací, jako Národní obce fašistické (NOF), Národního sjednocení, Kuratoria, Vlajky, Ligy proti bolševismu, Svazu pro spolupráci s Němci, Veřejné osvětové služby (VOS - zvláště bývalí obvodní vedoucí) a osoby, které aktivně pomáhaly fašistickým okupantům,

- vyšší funkcionáři a aktivní členové bývalých nacistických stran, organizací a spolků jako NSDAP, Henleinova strana (SdP), Deutsche Partei (DP) atp., dále všichni příslušníci SS, SA a Hitlerjugend,

- vyšší funkcionáři a reakční členové bývalých politických stran a organizací, jakož i jejich odnoží (na příklad Selská jízda, Národní garda, Junák, Orel, Sokol atp.),

- vyšší funkcionáři a někteří zvláště aktivní členové bývalé Hlinkovy slovenské lidové strany (HSLs), Hlinkovy mládeže (HM), Hlinkovy gardy (HG) a všichni členové Pohotovostních oddílů HG (PO HG),

- reakční představitelé církví a sekt,

- představitelé společností a klubů (např. YMCA, YWCA, Rotary club, justify přátel USA),

- bývalí agenti policie a buržoazních zpravodajských aparátů z doby I. ČSR, okupace a samostatného Slovenského státu,

- reakční představitelé buržoazního odboje v tzv. protektorátu a Slovenském státu,

- navrátilci z kapitalistických států, zejména ti, kteří opustili ČSR po osvobození v roce 1945 a po únoru 1948, nejbližší příbuzní a důvěrní známí významných bývalých představitelů buržoazie a jejich přísluhovačů, uprchlých do ciziny,

- všechny osoby, které si odpykávaly trest za špionáž, teror, diverzi a jiné zvláště nebezpečné protistátní trestné činy, organizátory nebezpečného rozkrádání, spekulace, devizových trestných činů a pašování, nebezpečné padělatele a u VB některé deklasované živly - recidivisty a

- jiné osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení, například osoby, které vzhledem k charakteru své bývalé činnosti disponovaly velkým bohatstvím, jako majitelé brusíren drahokamů, pasíři atd., zlatníci, hodináři, starožitníci, kožešníci, majitelé zubních ambulatorií, lékárníci, majitelé strojírny, dílen, větší výrobci zboží a zařízení, větší živnostníci a obchodníci, majitelé velkých zábavních podniků, realitních a jiných "kancelářů", advokátních firem, vývozních, dovozních a dopravních podniků, dalších velkých podniků i provozoven a dále všechny osoby, které platily milionářskou dávku.⁸⁵⁾

Vytvoření evidencí a jejich doplňování se mělo provádět na všech okresních odděleních MV, v krajských městech u příslušného oddělení 3. odboru KS-MV a v Praze u operativních skupin jednotlivých městských obvodů. Evidence tak vznikala za součinnosti a spolupráce složek MV a VB.

K získání přehledu a evidování "bývalých lidí" ministr Barák doporučoval využít v první řadě vlastní poznatky, písemné materiály StB a VB a také místní znalosti příslušníků MV, VB a členů pomocné stráže VB (PS-VB). Dále pak písemné materiály ostatních státních orgánů, zejména národních výborů, soudů a jiných institucí i různé kartotéky bývalých spolků a organizací. Při využívání těchto zdrojů bylo nařízeno přísné dodržování zásady konspirace.⁸⁶⁾ V příloze rozkazu byl publikován vzor evidenční karty.

Náměstci ministra, plk. Kotal a pplk. Demjan, měli učinit potřebná opatření, aby zmíněné úkoly byly správně pochopeny a provedeny. Zdrojem poznatků pro evidenci se staly například i seznamy osob, které studovaly na německých vysokých školách nebo v Německu za německé okupace.⁸⁷⁾

Jako příklad rozpracovávání bývalých lidí je možné uvést například akci "Důstojník". V jejím průběhu byl rozpracován František F., nar. 1893, bývalý podplukovník SNB, který v roce 1954 odešel do výslužby. Za první světové války vstoupil do Československého vojska na Rusi, zůstal v Šanghaji až do roku 1925 a po návratu do vlasti si v Písku otevřel importní kancelář s čajem. Od roku 1936 působil jako místní funkcionář KSČ a po německé okupaci se stal vedoucím třicetičlenné ilegální organizace v Písku. V roce 1939 byl dva dny vyšetřován Gestapem. V letech 1955-1956 byl pak StB rozpracován pro podezření, že se jedná o agenta IS a o agenta Gestapa z doby okupace. Jelikož se F. jako bývalý funkcionář KSČ stýkal i se současnými funkcionáři této strany, rozpracování bylo pozastaveno a F. byl evidován jako BL (bývalí lidé). V lednu 1957 byl podán návrh na jeho agenturně-operativní rozpracování, avšak "z rozhodnutí soudruha Novotného" se v dalším rozpracování už nepokračovalo.⁸⁸⁾

Na své 28. schůzi kolegium ministra vnitra 17. září 1959 rozhodlo o stanovení kategorií osob tak, aby byl znám přibližný počet osob, které za branné pohotovosti státu budou:

- vzaty na nutně potřebnou dobu do zajišťovací vazby (osoby rozpracované VB a StB),
- zařazené do zvláštních pracovních vojenských jednotek (osoby pozorované),
- omezeny v pobytu na určitém prostoru nebo jim bude vůbec zakázán pobyt na určité části území ČSR, případně budou podrobeny ohlašovací povinnosti (osoby v evidenci mimo první dvě charakteristiky).⁸⁹⁾

Úkol měl být splněn do konce prvního čtvrtletí 1960, ale termín zřejmě splněn nebyl. Podobně se nedařilo náčelníkovi IV. zvláštního odboru, mjr. Urbanovi, který měl do 30. září 1959 zpracovat materiál pro politické byro ÚV KSČ o opatřeních vůči některým osobám v evidencích včetně recidivistů, a to v době mimořádných událostí. Nepodařilo se mu to ani v prodlouženém termínu do 30. června 1960. Proto kolegium ministra vnitra na své 3. schůzi (20. ledna 1961) rozhodlo o vytvoření pracovní skupiny (Kudrna, Kotal, Janulík, Bartoň, Rybín, Kupec, Mašek a Plachý).⁹⁰⁾

Odůvodněnost zaevidování "bývalých lidí" (dále jen BL) se na některých okresech posuzovala kolektivně za účasti náčelníka OO-VB, tajemníka OV KSČ, předsedy ONV. Zatímco v dubnu 1959 bylo evidováno celkem "jen" 47 299 BL, v září pplk. B. Radoň už hlásil 77 230, z toho 19 622 rozpracovaných. StB z tohoto počtu měla v "pěči" 14 296 osob, což představovalo 18,5% k 30. červnu 1959.⁹¹⁾

K 1. červenci 1960 počet vzrostl na 86 478 BL a z nich 4 858 rozpracovaných. Po půlroce, 1. ledna 1961, se počet dále zvýšil na 96 085 BL, přičemž rozpracováno bylo 5 168 osob. Mezi nimi bylo například 6 225 příslušníků "bývalé velkoburžoazie", 18 378 "kulaků" atd. Statistika I. zvláštního odboru v roce 1960 uváděla v celostátním měřítku 92 511 BL a z

nich pak 4 875 rozpracovaných v operativních svazcích.⁹²⁾

Koncem roku 1961 bylo evidováno už 97 814 BL. Největší počet zaznamenaly kraje: Středočeský - 27 375, Severomoravský - 11 083, Jihomoravský - 10 712 a Východočeský - 9 596.

Kolegium ministra vnitra za řízení L. Štrougala 4. června 1962 uložilo Kudrnovi, Demjanovi a Zárubovi zpracovat do 30. června 1962 komplexní rozbor operativní situace bývalých lidí. Na tomto jednání se dále rozhodlo připravit do konce srpna 1962 semináře o bývalých lidech pro pracovníky 3. odborů MV.⁹³⁾

Ve Středočeském kraji se potom během srpna 1962 uskutečnila akce proti bývalým sociálně demokratickým funkcionářům. OO-MV obdržela dožádání náčelníka 3. odboru mjr. Hovorky:

"V zájmu uceleného přehledu o bázi býv. pravic. soc. dem. funkcionářů ve Sčk zasílám Vám seznam těchto funk., kteří jsou hlášeni k trv. pobytu ve Vašem okrese, zaměřit na osoby činné v hosp. a politických funkcích. 1) který úsek nár. hosp., 2) jaká funkce, 3) jak se projevují (klad - zápor). V případě zjištěných závad u členů KSČ informovat ved. taj. OV KSČ a dohodnout s ním další postup." ⁹⁴⁾

Akce se realizovala ve všech okresech Středočeského kraje a také v jednotlivých pražských obvodech. Například jen v Praze 6 bylo tehdy prověřeno 65 bývalých sociálně demokratických funkcionářů. Lze předpokládat, že podobné prověrky byly provedeny i v jiných krajích.

Od této doby "stavy" bývalých lidí klesají. K 1. lednu 1962 bylo registrováno 96 750 BL⁹⁵⁾ a v říjnu 1962 pak 92 704 (z nich je 4 491 tajných spolupracovníků). Po linii III. správy MV bylo rozpracováno přes 100 takzvaných protistátních skupin, zatímco VB k 1. lednu 1962 rozpracovala 30 982 BL.⁹⁶⁾ K 1. lednu 1963 počet klesl na 87 436 BL.⁹⁷⁾ Rozkaz MV č. 1/1959 zůstal v platnosti až do února 1964, kdy v evidenci zůstalo již "jen" 74 408 BL.⁹⁸⁾

Další vývoj - nepřátelské osoby, garnitury, ostatní evidence

Na základě rozkazu ministra vnitra Lubomíra Štrougala ze 17. února 1964 o evidování nepřátelských osob bylo k 15. dubnu 1964 převedeno do nové evidence 6 196 osob. K 1. květnu 1965 klesl jejich počet na 5 863 (z nich 85 spolupracovníků StB). V operativních svazcích bylo rozpracováno 653 osob.⁹⁹⁾

HS-StB podle své denní svodky pro ministru vnitra a jeho náměstky odhadovala v roce 1967, že na svobodě se nachází přibližně 33 000 osob, které představují protistátní recidivu.¹⁰⁰⁾

Podle směrnice k rozkazu ministra vnitra č. 10/1964 se změnila kategorie evidovaných osob takto:

- Významné osoby z řad bývalých vykořisťovatelských tříd (továrníci, podnikatelé, velkoobchodníci, statkáři, milionáři a další osoby, které v minulosti pobíraly vysoké příjmy z různých akcí a cenných papírů apod.) a zejména pak ty, které v minulosti udržovaly obchodní a společenské styky s velkoburžoazií v kapitalistických státech. U těchto vrstev byly zjištěny snahy o využití dřívějších styků s osobami zastávajícími v šedesátých letech v kapitalistické cizině vysoké funkce u monopolů, a tím vytváření předpokladů pro obnovení

své podnikatelské činnosti po jimi očekávaném zvratu státního zřízení.

- Význační představitelé bývalých politických stran (ministři, ústřední, krajští a okresní funkcionáři) - agrární, národně socialistické, lidové, pravicového křídla sociálně demokratické, HSLS, Demokratické strany Slovenska a dalších "reakčních" stran.

- Význačné a vedoucí osoby z bývalého buržoazního domácího i zahraničního odboje a jejich zpravodajských sítí, které udržovaly spojení zejména s britskou, francouzskou a americkou rozvědkou a podle jejich pokynů se snažily ovlivňovat politický vývoj v ČSSR ve prospěch západních kapitalistických států.

- Významní představitelé bývalého buržoazního státního aparátu - armády, policie, četnictva, zpravodajští důstojníci armády, kteří byli úzce spjati s francouzskou, britskou, americkou a německou zpravodajskou službou nebo s reakčními vedoucími představiteli politických stran a významnými činiteli kapitalistických států.

- Představitelé a ideologové církví - katolické i nekatolické hierarchie, vedoucí představitelé tajných řádů a sekt.

- Osoby odsouzené podle I. hlavy trestního zákona pro trestné činy vlastizrady (dříve velezrady), teroru, diverze, sabotáže, vyzvědačství, rozvracení, podvracení a soustavné rozšiřování protistátních dokumentů v širším měřítku. Při zařazování nepřátelských osob do této kategorie bylo nařízeno přísně dodržovat RMV č. 28 ze dne 9. září 1963 o vynětí nezákonně stíhaných a rehabilitovaných osob z operativní evidence. Současně prý bylo zapotřebí pečlivě zvážit a zodpovědně zkoumat, zda osoby, odsouzené v letech 1949-1954 podle I. hlavy tr. z., byly iniciátory trestné činnosti nebo zda se jednalo o osoby svedené z vrstev nám (rozumí se komunistická strana) třídě blízkých, protože i v této kategorii osob zákonitě dochází k vývojovému procesu (výchovní výsledek trestu). Na základě tohoto "poznání" bylo nutné přísně diferencovat.

- Členové SD, SS, SA, Abwehru a jiných zpravodajských složek německých okupantů, reakční představitelé a funkcionáři pronacistických aktivistických organizací (Národní obec fašistická, Národní sjednocení, Vlajka, Liga proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci, Kuratorium), aktivní agenti gestapa nebo jiných zpravodajských složek, kterým se prokázala činnost.

- Jednotlivci z řad zbytků reakčních vedoucích představitelů bývalé buržoazní inteligence, kteří se vyznačují v současné době (tzn. v šedesátých letech) rozšiřováním buržoazní ideologie na úseku kultury, vědy, zdravotnictví a školství a jsou nositeli různých poplašných zpráv, vyvolávajících masovou nepřátelskou psychosu apod.¹⁰¹⁾

Do nové evidence nepřátelských osob nesměli být zařazováni příslušníci maloburžoazie, různí odborníci, ředitelé závodů, inteligence a další osoby, mající tento charakter, pokud "nespadli" do některé z výše uvedené kategorie (pochopitelně mimo první).

Evidence "bývalých lidí" však podle nového rozkazu neodpovídala tehdejšími potřebám MV, a proto se jednalo o její změně. Jednu z nich vyjádřilo nařízení o náhradě pojmu "bývalí lidé" za "nepřátelské osoby". Do nové evidence nepřátelských osob nesměli být zařazováni členové KSČ. "Seriózní" závadové materiály na členy vládnoucí strany se musely předat příslušným stranickým orgánům, ostatní pak bylo nařízeno zničit.

Osoby nejnebezpečnější socialistickému zřízení, které aktivně a zvláště nebezpečně vystupují a jednají se měly v evidenci "B" zvláště označit na evidenční kartě písmenem "N".

(Vesměs se jednalo o osoby rozpracovávané v operativních svazcích.) Tento stupeň nebezpečnosti evidované osoby určoval náčelník oddělení kontrarozvědné správy na centrále MV (dále jen KRS), kontrarozvědného odboru na KS-MV (dále jen KRO) a OO-MV.

Ministrův rozkaz č. 10/64 byl zrušen rozkazem ministra vnitra č. 22 z roku 1968. Sice bez náhrady, ovšem StB nezahálela ani tehdy a v květnu 1968 připravila pro ÚV KSČ rozbor záměrů a zájmů nepřátelské činnosti zbytků vnitřních nepřátel. V dokumentu se uvádí, že "v naší společnosti existují zbytky bývalé buržoazie, skupiny i jednotlivci, kteří svým sociálně ekonomickým postavením byli oporou kapitalistického zřízení... Společenská nebezpečnost jejich nepřátelské činnosti je zvyšována existencí imperialistického tábora, kde nalézají plnou podporu... je nutno věnovat problematice nepřátelských osob trvalou zpravodajskou pozornost. V podstatě jde o to, aby za každé situace byly k dispozici objektivní informace pro uskutečňování z toho vyplývajících opatření příslušnými státními orgány. Z těchto důvodů musí mít socialistický stát neustálý přehled o osobách usilujících o zvrát společenského a státního zřízení v ČSSR a na základě neustálého vědeckého rozboru s využitím všech svých prostředků provádět především cílevědomou preventivní činnost a v odůvodněných případech i represivní postih."¹⁰²⁾

Na zasedání předsednictva ÚV KSČ G. Husák dne 25. června 1970 mimo jiné řekl: "Musíme žádat vyšší intenzitu a efektivnost práce Státní i Veřejné bezpečnosti v boji s kriminálními živly i v boji s těmi antisocialistickými a pravicově oportunistickými silami, které se spojují s vyslovenými nepřáteli socialismu a dopouštějí se přímé protistátní činnosti."¹⁰³⁾ Krátce poté následovalo přijetí nových opatření.

Rozkazem Ministra vnitra ČSSR č. 44/1970 (podepsal náměstek Miloslav Košnar) byly 30. září 1970 vydány nové "Směrnice o evidování a rozpracovávání nepřátelských osob". Nyní evidenci podléhali:

- představitelé a aktivní členové reakčních nepovolených nebo zakázaných organizací, politických stran (KANu, Společnosti pro lidská práva, pravicových sociálních demokratů, Demokratické strany Slovenska atd.), představitelé pravicového oportunismu, jakož i představitelé sionistického hnutí, u nichž byla zjištěna aktivní činnost nebo spojení s protisocialistickými a antikomunistickými silami doma i v zahraničí,
- organizátoři a mimořádně aktivní účastníci masových akcí, demonstrací a protisocialistických vystoupení,
- organizátoři, šířitelé nepřátelských letákových akcí, psychického a fyzického teroru,
- aktivní činitelé K-231, Slovenské organizace na ochranu lidských práv (SONOLP) a osoby, které spáchaly trestné činy podle I. hlavy trestního zákona, zejména vlastizrady (dříve velezrady), teroru, diverze, sabotáže, vyzvědačství, rozvracení, podvracení, rozšiřování protistátních dokumentů v širším měřítku a navrátilci,
- reakční představitelé a ideologové církevní hierarchie, dále koncilové obnovy, tajných řádů, sekt a laického hnutí,
- organizátoři a ideologové z řad antisocialistických a antikomunistických sil na úseku kultury, vědy, zdravotnictví, školství, ekonomiky, státního aparátu a služeb, o nichž bylo zjištěno, že udržovali nebo udržují styky s prominenty čs. emigrace a nepřáteli doma a v zahraničí,

- osoby z řad bývalých vykořisťovatelských tříd a jejich rodinní příslušníci, představitelé bývalého státního a hospodářského aparátu, zvláště ti, kteří udržují styky s nepřátelskými osobami a institucemi v kapitalistických státech a

- bývalí členové SD, SS, SA, Abwehru a agenti nacistických a jiných kapitalistických zpravodajských služeb, představitelé a funkcionáři fašistických a pronacistických aktivistických organizací (Vlajka, Liga proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci, Kuratorium, HSLŠ, HG, MNP, NKP apod.).¹⁰⁴⁾

Na rozdíl od všech dosavadních směrnic se od této chvíle začaly evidovat i sféry působnosti:

- politické, masové a zájmové organizace,
- kulturní oblast,
- publicistika,
- školství,
- státní aparát,
- ekonomika,
- věda a výzkum,
- zdravotnictví,
- církevní oblast,
- služby a
- ostatní.¹⁰⁵⁾

"Nepřátelské osoby" byly potom rozděleny na čtyři kategorie. Stupeň nebezpečnosti 1.-3. navrhol náčelník oddělení (skupiny) StB a schvaloval náčelník správy StB. Čtvrtou kategorií pak schvaloval náčelník oddělení nebo skupiny StB. Tyto osoby byly evidovány u statisticko-evidenčního oddělení Správy státní bezpečnosti na kraji a centrálně u statisticko-evidenčního odboru II. správy FMV.¹⁰⁶⁾

Tento odbor pak v říjnu 1970 vydal pokyny pro evidenční a statistické zpracování agendy "nepřátelských osob" ("NO") na odděleních (skupinách) StB na okresech a krajích. Tímto byl na odděleních (skupinách) StB v okresech a dalších pracovištích zaveden objektový svazek, jehož součástí byly:

- jmenné rejstříky "NO",
- kartotéka evidenčních karet "NO",
- materiály osob v evidenci "NO" v jednotlivých složkách,
- souhrnné zprávy z této problematiky,
- ostatní písemnosti vzniklé s vedením agendy "NO",
- statistické listy "NO" a
- soubor znaků ke statistice "NO".¹⁰⁷⁾

Statistiky se vedly pomocí souboru znaků, který obsahoval 44 základních jednotek, mimo jiné třídní původ, sféry nepřátelské činnosti, sociální postavení a hlediska k evidování. Těchto hledisek bylo 52, jako například reakční představitelé a ideologové církevní hierarchie, představitelé Díla koncilové obnovy, rodinní příslušníci bývalých statkářů, reakční představitelé sionistického hnutí apod.¹⁰⁸⁾

Základní úkoly k naplnění cíle citovaného rozkazu byly II. správou FMV stanoveny takto:

- V nejbližší době dosáhnout základní přehled o představitelích antisocialistických sil a exponentech pravice v okresech, krajích a celostátním měřítku.

- Základním přehledem evidencí nepřátelských osob vytvořit podmínky k systematické kontrole a rozpracování představitelů antisocialistických sil a exponentů pravice, tzn. vytvořit tím podmínky k aktivizaci kontrarozvědné činnosti orgánů StB na úseku vnitřního zpravodajství.

- Zabezpečit nutné předpoklady živé evidence aktuálních nepřátel socialismu pro případ mimořádných událostí a branné pohotovosti státu.¹⁰⁹⁾

K realizaci tohoto rozkazu byly vypracovány instrukce, které upřesňovaly a vysvětlovaly jeho jednotlivé články. Dále bylo provedeno centrálně řízené školení náčelníků všech odborů a oddělení ze všech správ StB. Na jednotlivých správách StB v krajích byly ustanoveny komise, které hodnotily předložené materiály v rámci celé své územní působnosti, včetně okresů. A také "zkoumaly" oprávněnost evidování a zařazování osob do správné kategorie, aby poté návrhy doporučily ke schválení vedení správ StB.

Plnění úkolů se průběžně kontrolovalo i pomocí nejrůznějších prověrek. Koncem prvního pololetí roku 1971 bylo už zřejmé, že rozkaz byl v podstatě "správně" pochopen. Vyskytly se však i nedostatky:

- zařazení osob do nesprávných kategorií při evidenci,
- neuspokojivý poměr evidovaných a rozpracovaných osob, neboť přibližně z 4 500 celkem evidovaných osob bylo v operativním rozpracování pouze 18%, z toho potom asi 150 osob v osobních nebo skupinových svazcích,
- objevily se snahy o evidování menšího počtu nepřátelských osob, než (prý) objektivně třeba,
- v některých slovenských okresech se projeví tendence evidovat buď všechny "pravicové elementy" tak, jak je evidovaly stranické orgány, nebo neevidovat nikoho, neboť už byly v evidenci stranických orgánů,
- evidován byl malý počet bývalých důstojníků ČSLA a příslušníků Bezpečnosti, kteří byli pro svou nepřátelskou činnost propuštěni ze služebního poměru,
- velmi malý počet nepřátelských osob byl evidován po liniích "vnějšího protivníka",
- v některých případech nebyli evidováni bývalí agenti cizích zpravodajských služeb,
- některé okresy vykazovaly velmi malý počet nepřátelských osob, jako například Čadca a Velký Krtíš. Naopak Cheb a Český Krumlov evidovaly téměř stejný počet nepřátelských osob jako Bratislava.¹¹⁰⁾

Při nepokojích v srpnu 1969 bylo v Praze zadrženo 1617 osob, z nichž v evidenci podle rozkazu č. 44/1970 bylo osm (jedna ve II., dvě ve III. kategorii a pět osob ve IV. kategorii). Pouze jedna z nich však pocházela z Prahy.¹¹¹⁾

V souvislosti se zpracováním celostátního přehledu nepřátelských osob provedlo 2. oddělení Statisticko evidenčního odboru (dále jen SEO) FMV namátkovou prověrku bývalých členů ÚV KSČ, ÚKRK, ÚV KSS, KRK ÚV KSS, KV KSČ a OV KSČ a špičkových funkcionářů některých společenských a zájmových organizací, kteří jako představitelé, exponenti nebo nositelé pravicového oportunistu byli z uvedených orgánů a institucí vyloučeni, nebo na funkce v těchto orgánech a institucích rezignovali. Prověrka se provedla

pouze u osob, které bylo možné bezpečně identifikovat. Bylo prověřeno přes 400 funkcionářů nejen již zmíněných orgánů, ale také bývalých poslanců tehdejšího Federálního shromáždění, České národní rady, členů Ústřední rady ROH, SČSP a dalších.

Následně vznikl seznam 153 osob, které nebyly evidovány podle RMV č. 44/1970. Bohužel není možné ověřit, zda evidence nepřátelských osob byla o tento seznam rozšířena. Během prověrky byl také vytvořen seznam "bývalých politických prominentů", doplněný o jejich lustrační záznamy. Potvrzuje, že řada těchto osobností byla už tenkrát evidována jako nepřátelské osoby. V I. kategorii a jen v historických zemích se jednalo o 26 osob, jako například Jiří Dienstbier, Ladislav Helge, Klement Lukeš, Otto Wichterle, Jaroslav Šabata, Zdeněk Mlynář, Věnek Šilhán, Alexandr Dubček a Ladislav Lis. Do II. kategorie se "dostali" například Ludvík Vaculík, František Kriegel a Jiří Kantůrek.¹¹²⁾

Při porovnání RMV ČSSR č. 44/1970 s dvěma předcházejícími rozkazy situace vypadala následovně:

- podle RMV č. 1/1959 bylo v průběhu jeho platnosti evidováno přibližně 70 000 nepřátelských osob,
- na základě RMV č. 10/1964 pak asi 4 600 nepřátelských osob a
- podle RMV ČSSR č. 44/1970 bylo na konci prvního pololetí roku 1970 evidováno na 4 700 nepřátelských osob.¹¹³⁾

Počátkem roku 1974 bylo na poradách náčelníků krajských správ StB uloženo opětovně provést seznámení s RMV ČSSR č. 44/1970, dále provést rozbor operativní situace a přehodnotit dosavadní kategorie nebezpečnosti, rozpracování osob v operativních svazcích a zařadit je do evidence nepřátelských osob v příslušné kategorii. Toto opatření bylo vyvoláno zjištěním nedostatků, neboť například nebylo důsledně plněno rozpracování nepřátelských osob v I. a II. kategorii nebezpečnosti (např. na S-StB Praha nebylo v I. kategorii realizováno rozpracování na 70 osob, ve II. kategorii na 147 osob, na S-StB Plzeň v I. kategorii na 20 osob, ve II. kategorii na 340 osob).¹¹⁴⁾

Na konci roku 1976 bylo z celkového počtu asi 8 000 celostátně evidovaných nepřátelských osob v signálních a osobních svazcích rozpracováno 620 (tj. 7,5%). V porovnání se stavem k 20. květnu 1976 tedy došlo ke snížení o přibližně 2%. Současně se snížil celkový počet rozpracovávaných osob v I. a II. kategorii nebezpečnosti, a to z 520 na 510 nepřátelských osob. Protože u asi 1 300 osob z I. a II. kategorie se provádělo prověřování ve spisech PO (prověřovaná osoba) a PO/KTS (kandidát tajného spolupracovníka), zůstávalo stále na 780 nepřátelských osob, které nebyly aktivně rozpracovávány nebo alespoň prověřovány.¹¹⁵⁾

Z uvedených údajů vyplývají tyto závěry:

- stále existoval velký rozdíl mezi počtem evidovaných nepřátelských osob v I. a II. kategorii nebezpečnosti a jejich rozpracováním v osobních a signálních svazcích, případně prověřováním ve spisech PO,
- 107 nepřátelských osob evidovaných ve III. a IV. kategorii nebezpečnosti bylo rozpracováno v osobních a signálních svazcích, aniž bylo provedeno vyhodnocení, zda nepatří do I. nebo II. kategorie nebezpečnosti,
- důsledně se nedodržovala zásada, aby při zakládání signálních a osobních svazků se určilo, zda osobu je třeba evidovat v evidenci nepřátelských osob, a tím současně předložit návrh na její evidování,

- nedodržovala se ani zásada, aby při ukončení rozpracování bylo rozhodnuto i o vyřazení nepřátelské osoby z evidence nebo o přeřazení do jiné kategorie nebezpečnosti,
- neprováděly se potřebné změny v jednotlivých kategoriích nebezpečnosti, případně vyřazování osob z evidence nepřátelských osob,
- neexistoval dostatečný přehled o stavu a úrovni prováděných kontrol nepřátelských osob zařazených ve III. a IV. kategorii nebezpečnosti.¹¹⁶⁾

Problematika nepřátelských osob byla od platnosti RMV ČSSR č. 44/1970 centrálně řízena zpočátku 4. odborem II. správy FMV. Po reorganizaci v roce 1974 přešlo její řízení přímo na X. správu FMV, které zůstalo až do konce platnosti rozkazu.¹¹⁷⁾

Potřeba novelizace rozkazu vyvstala po další reorganizaci útvarů SNB, a zejména pak po vzniku Charty 77 a dalších občanských hnutí a iniciativ.¹¹⁸⁾

Rozkaz ministra vnitra ČSSR č. 44/1970 byl zrušen a nahrazen nařízením ministra vnitra ČSSR č. 21/1978, kterým Jaromír Obzina vydal "Směrnice pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu". Nařízení nabylo účinnosti dnem 1. února 1979 a zrušeno bylo až nařízením FMV č. 7/1990.

Směrnice zachovaly čtyři kategorie nebezpečnosti, avšak sféry působnosti byly pozměněny následujícím způsobem:

- ideová a kulturní,
- sdělovací prostředky,
- školství,
- církev,
- průmysl,
- věda a výzkum,
- zdravotnictví,
- služby a obchod,
- doprava,
- zemědělství a
- ostatní.

Evidenci podle těchto směrnic podléhali zejména:

- představitelé a aktivní činitelé pravicového oportunistu, sionismu, trockismu, nacionalismu, maoismu, mluvčí a organizátoři "nelegální kultury", signatáři Charty 77 a ostatních nepřátelských opozičních seskupení, spolupracovníci a informátoři zahraničních ideologických center a ostatní osoby udržující aktivní styky s jinými nepřátelskými emigrantskými seskupeními,
- představitelé antisocialistických sil, zejména z řad bývalých funkcionářů kontrarevolučních organizací Klub-231, Klub angažovaných nestraníků, Společnosti pro lidská práva, bývalých pravicových sociálních demokratů, aktivní funkcionáři bývalých reakčních a fašistických politických stran a jejich organizací, odhalené agenti cizích zpravodajských služeb,
- představitelé bývalých vykořisťovatelských tříd a kapitalistického státního a hospodářského aparátu, osoby, které v minulosti spáchaly závažné trestné činy podle první zvláštní části trestního zákona a navrátilci projevující nepřátelství vůči státu,

- autoři, rozmnožovatelé a rozšiřovatelé závažných protisocialistických a protizákonných pamfletů a tiskovin,
- organizátoři a aktivní účastníci protisocialistických a protisovětských akcí, demonstrací a jiných nebezpečných protispolečenských vystoupení a aktivní účastníci fyzického a psychického teroru,
- představitelé bývalých protisocialistických studentských a mládežnických organizací (ARS, Svaz vysokoškolského studentstva, Junák atd.), organizátoři závadových seskupení z řad narušené mládeže a ostatní osoby, které uplatňovaly protisocialistický vliv v procesu výchovy mládeže a
- reakční představitelé církevní hierarchie, kléru, tajní biskupi a kněží, představitelé jednotlivých řádů, sekt a vedoucí ideologové laického apoštolátu.¹¹⁹⁾

Evidence osob se prováděla na základě dvojmo pořízeného návrhu s rozhodujícími údaji o evidovaných osobách: jméno a příjmení, datum narození, národnost, státní příslušnost, místo trvalého i přechodného pobytu, povolání, současné zaměstnání, stručná politická charakteristika, odůvodnění pro zařazení do evidence, oblast působnosti a příslušná kategorie nebezpečnosti, v níž má být osoba evidována, výsledek lustrace v ústřední evidenci u SEO FMV a v evidenci federální kriminální ústředny FS-VB.¹²⁰⁾ Po schválení návrhu příslušník StB, který osobu evidoval, měl provést tato opatření:

- zajistit zapsání evidované osoby do jmenného rejstříku příslušné kategorie nebezpečnosti,
- vyplnit trojmo evidenční kartu a dvojmo statistickou kartu,
- předat jeden výtisk návrhu, prvopis a jednu kopii evidenční karty a kopii statistické karty statisticko-evidenčnímu oddělení správy Státní bezpečnosti.¹²¹⁾

Bezpečnostní situace v roce 1978 na území S-SNB hlavního města Prahy a Středočeského kraje si prý vyžádala zřízení bezpečnostního štábu pro jednotné řízení a organizaci opatření proti evidovaným osobám. Stanovil a rozpracoval základní úkoly, které potom byly vydány rozkazem náčelníka S-SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje v rámci bezpečnostní akce "Prevence".¹²²⁾

Kromě kontroly, omezování styků do zahraničí a rozkladných opatření to byly úkoly "administrativně právní povahy a úkoly preventivně profylaktické". Organizační zajištění měla na starosti tříčlenná komise, složená ze zástupce náčelníka S-StB pro ekonomiku, zástupce náčelníka S-SNB pro VB a náčelníka odboru S-StB pro vnitřní zpravodajství. Komise byla pověřena zpracovat úkoly pro náčelníky okresních správ SNB. Mezi nimi to byla zejména povinnost hlásit každý případ porušení právních povinností pravicovým exponentem jako mimořádnou událost. Náčelník operačního střediska S-SNB měl jednou týdně vypracovat zvláštní svodku pro vedení pražské správy.¹²³⁾

V pokynech pro akci "Prevence" bylo také stanoveno provádět všemi silami a prostředky systematickou kontrolu signatářů Charty 77 a dalších antisocialistických elementů v místě jejich bydliště a zaměstnání. Za tím účelem byly předány seznamy kategorizovaných evidovaných osob na jednotlivé okresní a obvodní správy SNB. Případným majitelům zbraní se mělo odebrat povolení k jejich držení, dále se měla přezkoumat opodstatněnost případných invalidních důchodů, vlastnictví nadměrných bytů a nemovitostí. Pozornost se měla věnovat zdrojům příjmů, činnosti na pracovišti, včetně pracovní morálky. Využít se měly i všechny zákonné možnosti k odebrání řidičského nebo technického oprávnění. Pozornosti neušli ani rodinní příslušníci. V okolí bydliště se potom měl vytypovat "vhodný"

žadatel o telefon, kterému by mohla být uvolněna linka evidované osoby, nemluvě už o systematické kontrole osobních dokladů se zaměřením na poškození občanských průkazů apod. a v takzvaně odůvodněných případech o odebrání či nevydání cestovních dokladů.¹²⁴⁾

Na konci prvního pololetí roku 1980 bylo na území S-SNB hl. m. Prahy a Středočeského kraje evidováno na 1 800 nepřátelských osob, z toho na území Prahy 1 100. Ve III. a IV. kategorii se ocitlo 1 600 osob, z toho 1 000 v Praze. K intenzivní kontrole v rámci akce "Prevence" bylo zvláště vytypováno 250 lidí. Celkem se uskutečnilo 1 130 prověrek evidovaných osob.¹²⁵⁾

Metodické řízení na úseku evidence nepřátelských osob bylo v působnosti 2a odboru S-StB Praha. V roce 1982 bylo ve Středočeském kraji aktivně rozpracováno celkem 120 osob z I. a II. kategorie nebezpečnosti. Nedostatečně prý byl plněn úkol evidovat nové osoby, neboť podle statistik bylo od 31. prosince 1979 do 30. dubna 1982 v rámci pražské správy vyřazeno z evidence 84 osob, avšak nově evidováno bylo pouze 26 osob.¹²⁶⁾

V roce 1987 bylo ve Středoslovenském kraji evidováno 303 nepřátelských osob, z toho 105 ve IV., 185 ve III., 11 ve II. a 2 osoby v I. kategorii.¹²⁷⁾ V Západočeském kraji pak celkem 940 (podle jiného pramene 934) nepřátelských osob, přičemž v operativních svazcích bylo rozpracováno 11 osob.¹²⁸⁾

Celostátně bylo evidováno v říjnu 1989 celkem 7 261 nepřátelských osob, z toho po linii ekonomie 1 498, vnější 475 a po linii vnitřní 5 288 osob. Z nich bylo registrováno 1 237 ve IV., 5 704 v III., 247 v II. a 73 v I. kategorii osob.¹²⁹⁾

Náčelník II. S-SNB plk. Karel Vykypěl 6. prosince 1989 nařídil všem náčelníkům krajských správ StB a náčelníkovi XII. správy SNB okamžitou skartaci spisů osob všech kategorií evidovaných podle nařízení MV ČSSR č. 21/78 s tím, aby tato evidence byla zničena.¹³⁰⁾ Spisy tohoto druhu se tedy zřejmě v archivech ani ve spisovných ministerstva vnitra nenacházejí.

Ovšem ještě předtím, v důsledku lednových událostí roku 1989 vyvstala před StB potřeba novelizace nařízení MV ČSSR č. 21/78. Proto na 4. jednání kolegia MV ČSSR 2. května 1989 bylo náčelníkovi II. správy SNB uloženo zmíněné nařízení přehodnotit, neboť "vzhledem k společensko-politickému vývoji je třeba rozšířit důvody pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu. Jeví se účelné převést kontrolu osob zařazených do III. a IV. kategorie nebezpečnosti z působnosti VB na StB.

Navrhuje se SEO VOS FMV¹³¹⁾ mj. provádět aktivní rozpracování nepřátelských osob i ve spise evidované osoby. Proto se ministru vnitra doporučuje:

1. Novelizovat NMV ČSSR č. 21/1978.
2. Přípravou návrhu pověřit komisi složenou z pracovníků SEO VOS FMV, FS VB a II. správy SNB, pod vedením právního odboru VOS FMV, který byl zpracovatelem stávajícího nařízení.
3. Termín předložení návrhu novelizace stanovit komisi do 30. listopadu 1989." ¹³²⁾

Návrh novelizace dostali k posouzení náčelník VOS FMV pplk. JUDr. Milouš Krása a náčelník FS VB pplk. JUDr. Josef Vostárek. Samozřejmě, že byl předložen také prvnímu náměstkovi MV ČSSR gen. Alojzu Lorencovi. K novelizaci nařízení pochopitelně již nedošlo.

Další pozoruhodnou evidenci vedla bývalá X. správa a krajské správy StB zhruba od roku 1983. Jednalo se o takzvané garnitury vnitřního protivníka, do kterých byly zařazeny "elementy, páchající trestnou činností, namířenou proti republice".¹³³⁾ "Nejnebezpečnější" byla I. garnitura, "tvořená osobami z řad čs. občanů, jež se zkompromitovaly protisocialistickou činností nebo postojem v minulosti. Otevřeně se i nadále protisocialisticky exponují, vědomě nerespektují čs. právní normy. Částečně, jednotlivci nebo úzkými skupinami, se ve spojení se zahraničím snaží plnit programovou funkci." ¹³⁴⁾

O počtech osob v těchto garniturách se zachovalo jen málo údajů. Například 2. odbor správy StB Bratislava v roce 1984 uváděl 24 osob v I., 52 ve II. a 14 osob ve III. garnituře.¹³⁵⁾ V Západočeském kraji bylo v témže roce vedeno 28 osob v I., 18 ve II. a 7 osob ve III. garnituře. Následující rok však už vykazovala 31 osob v I., 38 ve II. a 20 osob ve III. garnituře.¹³⁶⁾ V roce 1987 vykazovala v Západočeském kraji správa SNB 25 osob v I., 45 ve II. a 28 osob ve III. garnituře.¹³⁷⁾ Lze předpokládat, že právě tyto "elementy" byly přednostně zařazeny do akce "Norbert".

Přibližně od roku 1985 existoval celostátní projekt "Pavouk", ve kterém se měly zmapovat osoby židovského původu a vyznání na území ČSSR. Tuto akci realizoval 4. odbor X. správy SNB ve spolupráci s dalšími správami SNB a 2. odbory na krajských správách SNB. Na 4. odboru X. správy byla kartotéka těchto osob a od roku 1987 i počítačová databáze.

Ani po této akci nezůstalo mnoho stop. Víme však, že v Západočeském kraji bylo v lednu 1986 v "akci 'Pavouk' zmapováno celkem 3 200 osob "ž" původu nebo osob udržujících styk na Izrael, včetně jejich rodinných příslušníků".¹³⁸⁾

KS-ZNB Košice ve stejném období evidovala 1 661 osob židovského původu.¹³⁹⁾ V prvním čtvrtletí roku 1987 bylo "v rámci Středočeského kraje v akci 'Pavouk' vykartováno 1 345 osob židovského původu."¹⁴⁰⁾

Podobné evidence však nevedla pouze Státní bezpečnost. Také strana "s vedoucí úlohou ve společnosti" si pořídila a pečlivě doplňovala jednotnou centrální evidenci představitelů, exponentů a nositelů pravicového oportunismu, organizátorů protistranických, protisocialistických a protisovětských kampaní a akcí. Její vznik iniciovala směrnice ÚV KSČ, projednané 8. ledna 1971 na 196. schůzi předsednictva ÚV KSČ.¹⁴¹⁾

Tato kartotéka měla mimo jiné zabránit návratu "exponentů" do významných funkcí, proto se vedla evidence:

- představitelů a exponentů pravicového oportunismu a revizionismu, kteří svými postoji zavinili hrubé narušení ideové a organizační jednoty strany,
- organizátorů protistranických, protisocialistických a protisovětských kampaní a nátlakových akcí,
- nositelů pravicového oportunismu a revizionismu, kteří v oblasti ideového působení soustavně prosazovali záměry a cíle pravice.

Přitom do evidence se měli zahrnout nejen "exponenti" z řad bývalých členů strany, ale i bezpartijní, členové jiných politických stran a členové různých organizací vzniklých po lednu 1968 (KAN, K 231 apod.).¹⁴²⁾

Na 25. schůzi sekretariátu ÚV KSČ byla předložena zpráva o plnění směrnice a současně byla ustavena komise pro výběr osob do této evidence ve složení: F. Ondřích, E.

Mandřák a M. Kudzej.¹⁴³⁾ Sekretariát ÚV KSČ potom dne 25. června 1974 schválil seznam předložený F. Ondříchem. Mezi 6 335 "exponenty" bylo členů ČSL 70, ČSS 78, KAN 189, Klubu "231" 262 a 134 členů "ostatních nelegálních organizací".¹⁴⁴⁾

Tento seznam byl publikován **(kdy?)** tiskem a lze předpokládat, že z velké části se kryl s evidencí nepřátelských osob, kterou vedla StB.

Směrnice A-oper-II-1

První z nich byla vydána tajným rozkazem ministra vnitra R. Baráka č. 187/54 pod názvem "Směrnice o operativní evidenci osob rozpracovaných součástmi ministerstva vnitra".¹⁴⁵⁾ Podle jejich 35. ustanovení se vedla operativní evidence osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení. Ve všeobecné kartotéce I. zvláštního odboru MV (a 1. zvláštních oddělení krajských správ MV, VKR, OŽD) a v evidenčních svazcích se evidovaly následující kategorie osob:

- funkcionáři a aktivisté bývalých reakčních politických stran, kteří nevstoupili do stran Národní fronty, nebo do nich vstoupili, ale byli z nich vyloučeni,

- všichni členové bývalé fašistické Henleinovy strany,

- vedoucí činitelé bývalé fašistické mládežnické organizace, která byla vedena reakčními politickými stranami,

- trockisté,

- sionisté,

- buržoazní nacionalisté,

- reakční živly římsko-katolického duchovenstva (illegální církevní hierarchie, legální církevní hierarchie, biskupové, kapitulní vikáři, kanovníci, generální vikáři, faráři, kteří studovali v Římě, profesori bohoslovecké fakulty, představené ženských řádů, představení mužských řádů, všichni salesiáni a jesuité, vedoucí laických řádů a vedoucí ilegálních katolických mládežnických organizací,

- reakční živly nekatolických církví:

- a. v československé církvi - vedoucí osoby, reakční faráři a profesori Komenského fakulty,
- b. v československé církvi - biskupové, reakční faráři, profesori Husovy fakulty,
- c. v pravoslavné církvi - biskupové, vedoucí osobnosti, reakční faráři,
- d. v církvi unitářů - baptistů, metodistů bratrské jednoty, českých bratří a starokatolické církvi - všechny vedoucí osoby a
- e. v reformované církvi, v evangelické církvi augsburského vyznání, všechny vedoucí osobnosti, reakční kněží.

- sekty:

- a. Jehovité, Svatý Grál,
- b. vedoucí osobnosti sekty Darbistů a Adventistů 7. dne a jiní.

- bývalí členové reakčních společností a klubů (Francouzského institutu, britského institutu

a klubu, Rotary klubu, YMCA, YWCA, Svazu přátel USA),

- bývalí úředníci různých zahraničních firem a organizací UNRRA, JOINT, vedoucí "Armády spásy", osoby, přicházející ve styku s pracovníky kapitalistických misí mimo oficiální styky, osoby, které pracovaly v těchto misích, blízké styky francouzských armádních poradců z I. republiky, důstojníci bývalých západních kapitalistických armád, kteří po roce 1945 neprojevili kladný poměr k lidově demokratickému zřízení,

- agenti a vyzvědači (bývalí orgánové policejní justiční a výzvědných orgánů hitlerovského Německa a jejich agenti v Československu, dále agenti a vyzvědači, procházející v agenturních a vyšetřovacích svazcích a bydlící v cizině, Osoby procházející v agenturních a vyšetřovacích svazcích bydlící v Československu, ale neevidované v operativní evidenci),

- emigranti a reemigranti:

- a. emigrace z kapitalistických států,
- b. východní emigrace,
- c. reemigranti z kapitalistických států a
- d. lidé, kteří se odmítli vrátit z ciziny a uprchlíci po únoru 1948,

- bývalí lidé - továrníci, majitelé velkých závodů, majitelé dolů, členové správních rad, akciových společností, vedoucí činitelé bývalých koncernů, monopolů a bank, vedoucí akcionáři a obchodníci, aktivní kolaboranti s Němci, velkostatkáři, kulaci, bývalí zástupci zahraničních průmyslových a obchodních firem v Československu, americké firmy IBM, bývalí vedoucí pracovníci československých obchodních a diplomatických misí v cizině, specialisté - bývalí členové zahraničních a mezinárodních vědecko -technických, ekonomických a politických organizací a společností, dále osoby, které studovaly v cizině na účet fondů různých kapitalistických obchodníků - Forda, Rockefellera a jiných, majitelé a zaměstnanci firmy obchodní a ekonomické rozvědky (pravděpodobně soukromé detektivní kanceláře), bývalí vedoucí činitelé policie a četnictva, justice a vyšší vládní činitelé, vedoucí činitelé buržoazního odboje, kteří pracovali podle pokynů Benešovy vlády, bývalí vedoucí činitelé samostatného Slovenského státu, bývalí vysocí úředníci protektorátních ministerstev v Čechách a na Moravě a účastníci bývalých politických "band",

- vojenské osoby, které absolvovaly různé zpravodajské kurzy, parakurzy a jiný výcvik v západních armádách, bývalí zpravodajští důstojníci předmnichovské republiky a dále důstojníci, absolventi vojenských škol v kapitalistických státech.¹⁴⁶⁾

Tato instrukce byla nahrazena v roce 1958 novelizovaným předpisem A-oper-II-1 "Administrativa v agenturně- operativní práci součástí ministerstva vnitra", publikovaným v příloze rozkazu ministra vnitra č. 199/1957.¹⁴⁷⁾ Podle 10. článku směrnice o "Evidování osob nebezpečných lidově demokratickému zřízení" se v operativní evidenci I. zvláštního odboru (oddělení) evidovali bývalí představitelé buržoazie a osoby v minulosti zkompromitované ve službách buržoazie, jako vedoucí funkcionáři veřejného, politického nebo hospodářského života a jiné osoby, které mohly představovat nebezpečí pro socialistickou společnost, pokud již nebyly evidovány v některém druhu svazku.

Kategorie evidovaných osob se od dosavadní praxe nelišily, pouze přibyla jedna další a to osoby, na které operativní pracovníci MV získali signály státobezpečnostního charakteru, na jejichž podkladě se nemohly ihned rozpracovat, ale bylo nutné je evidovat v operativní evidenci. Například se jednalo o "styky s kapitalistickou ambasádou a s vizovými cizinci z kapitalistických států, dále o nepřátelské a reakční živly z řad studentů, profesorů apod." Kromě toho byly vypuštěny osoby žijící mimo Československo, neboť od 1. ledna 1958 byly

evidovány ve zvláštní evidenci.

Směrnice měla doslova jepičí život, protože již v roce 1959 ji nahradila "Instrukce o agenturně operativní evidenci MV". Opět byla vydána v rozkaze ministra vnitra a tentokrát ji podepsal sám R. Barák.¹⁴⁸⁾ Na základě jejího 12. článku byly zavedeny nové druhy operativních svazků. Mimo jiné se jednalo o "pozorovací svazek" pro účely dlouhodobého pozorování osob představujících operativní zájem státněbezpečnostní. Tedy osob, u nichž se na základě třídního původu, kompromitující činnosti za bývalých režimů nebo na základě zjištěných poznatků dala předpokládat nepřátelská činnost a mohly tvořit bázi nepřátelských rozvědek.

Svazek bylo možné založit na představitele a zaměstnance kapitalistických zastupitelstev a misí, na některé vizové cizince, dále na kategorie už uvedené v předchozích směrnících a také na všechny osoby propuštěné z vazby, kde si odpykávaly trest za špionáž, teror, diverzi a jiné zvláště nebezpečné protistátní trestné činy, potom i na jiné osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení a to podle jednotlivých problematik a linie práce operativních součástí MV. Z uvedených kategorií osob měl operativní pracovník vytypovat osoby, jejichž činnost by bylo ze státněbezpečnostního hlediska účelné pozorovat soustavně stávající agenturou i za pomoci Veřejné bezpečnosti.

Další změnu přinesl rok 1962, kdy vstoupily v platnost "Instrukce o operativní evidenci a administrativě při agenturně operativní práci Státní bezpečnosti", vydané ministrem vnitra Lubomírem Štrougalem.¹⁴⁹⁾ V jednom z jejích článků se praví: "Pozorovací svazky se zavádějí na osoby, které mohou tvořit základnu nepřátelské činnosti, nebo jsou z jiného důvodu nebezpečné socialistickému zřízení (zbytky bývalých vykořisťovatelských tříd, navrátilci, amnestanti a osoby, které si odpykaly trest za protistátní činnost, osoby, s nimiž bylo provedeno preventivní opatření apod.). Těmto osobám je nutno věnovat pozornost, sledovat jejich jednání, styky, názory, projevy apod." ¹⁵⁰⁾ Tato "liberální" instrukce platila až do roku 1973.

Tehdy ji nahradila "Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu v čs. kontrarozvědce," kterou vydal svým rozkazem ministr vnitra ČSSR J. Obzina. ¹⁵¹⁾ Nová instrukce poněkud změnila terminologii, například "pozorovací svazky" se změnily na "spisy na prověřovanou osobu". Samozřejmě, že smysl i cíl zůstal stejný.

Poslední změnu do této oblasti vnesl opět rozkaz ministra vnitra ČSSR J. Obziny z 25. ledna 1978, ve kterém vydal "Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti".¹⁵²⁾ Jejich 5. článek mimo jiné stanovil, že spisy se budou vést i na nepřátelskou osobu a na prověřovanou osobu. Při registraci nepřátelské osoby (dále jen NO) se podle 8. článku měl předložit lustrační list, schválený návrh na zaevidování NO, vyplněný evidenční list NO s příslušnou vložkou souboru a vyplněná evidenční karta NO ve trojím vyhotovení. Tento rozkaz byl zrušen až nařízením FMV č. 15/91.¹⁵³⁾

Jednotný systém ve využívání evidencí obyvatel pro operativní účely StB a VB byl zaveden nařízením ministra vnitra z 12. října 1961.¹⁵⁴⁾ Prováděcí směrnice potom upravily kategorie závadových osob takto: N - navrátilci, U - uprchlíci, B - bývalí lidé, R - recidivisté, T - trestané osoby, K - kočující osoby. Uvedená velká písmena se potom vyznačovala na přihlašovací listy těchto osob.

Evidence "bývalých lidí" byla zrušena nařízením ministra vnitra č. 43/1970¹⁵⁵⁾ a nahrazena jeho rozkazem č. 44/1970 (evidence nepřátelských osob).¹⁵⁶⁾ Zbývající ustanovení ministrovna nařízení z roku 1961 bylo zrušeno až v roce 1984, kdy je nahradilo

nařízení ministra Vratislava Vajnara ze dne 17. května 1984.¹⁵⁷⁾ Podle 77. článku byly v evidenci občanů označovány "kriminálně závadové osoby" následovně: R - recidivisté, RF - recidivisté-fluktuanti, T - trestané osoby, OD - osoby s ochranným dohledem, E - emigranti po roce 1968, U - uprchlíci z let 1945 - 1968, N - navrátilci, D - drogově závislé osoby. "U dodatečně legalizovaných emigrantů se písmeno E škrta tak, aby zůstalo čitelné. Na přihlašovací lístky k trvalému pobytu se značí červeným písmenem i Ř - řidičský průkaz, Z - zbrojní průkaz a HP - vstup do hraničního pásma."¹⁵⁸⁾

Preventivní vazby, plánované internace a mimořádná bezpečnostní opatření

Preventivní vazby, tedy uvěznění či internace nepohodlných obyvatel z politických důvodů, provázely komunistický režim od počátku až do konce. Během únorové krize 1948 Státní bezpečnost zatýkala politické odpůrce, jak to potvrzují nejen svědectví pamětníků, jako například Bohumila Laušmana,¹⁵⁹⁾ Jaromíra Smutného,¹⁶⁰⁾ Vratislava Buška,¹⁶¹⁾ Eduarda Táborského,¹⁶²⁾ ale i historici, například Karel Kaplan.¹⁶³⁾

"Preventivně" byly pozatýkány desítky lidí v Praze i na venkově. Podle pravděpodobně neúplných záznamů 23. února 1948 byli zatčeni dva lidé v Českém Těšíně a po jednom v Brně, Praze a v Kyjově. Zatýkání ovšem pokračovalo i 24. února: patnáct lidí v Praze, jedenáct v Jablonci nad Nisou, devět v Mladé Boleslavi, sedm v Olomouci, pět v Prostějově, po čtyřech lidech v Mělníku a v Ostravě, po třech lidech v Ústí, Liberci, Brně, Břeclavi a v Chebu, po dvou lidech v České Lípě, Kolíně a v Kralupech nad Vltavou. Dne 25. února statistika zatčených byla následující: třináct v Praze, deset v Uherském Hradišti, osm v Karlových Varech, sedm ve Slaném, po čtyřech v Ústí a v Olomouci, tři v Kolíně, po jednom v Liberci a v Mladé Boleslavi. Výsledkem prvních tří dnů bylo tedy nejméně 129 preventivně zajištěných osob. Mezi nimi se nacházeli například liberecký redaktor Svobodného slova Josef Kozák, liberecký tajemník okresního sekretariátu Národně socialistické strany Miroslav Zajíc a předseda MNV v Kyjově Bedřich Vrtala.¹⁶⁴⁾

Mnozí zatčení byli po jednom či několika dnech propuštěni, někteří však to štěstí neměli. JUDr. Zdeněk Marjanko a Rostislav Sochorec ve vězení zemřeli. Zatýkání pokračovalo i v dalších dnech, zejména v Praze, kde bylo od 26. do 29. února 1948 zatčeno dalších 19 lidí, kromě zadržených během manifestací.

Na Ministerstvu vnitra byla připravena "Listina A", tedy seznam asi sedmnácti osob, které měly být v případě převratu okamžitě zatčeny. Většinu z nich to v únorových dnech skutečně neminulo. Dále existovala i "Listina B", kde sice nebyla uvedena žádná jména, ale "jen" funkce až do úrovně okresů. Na pokyn MV měli být tito funkcionáři zatčeni. Nejméně ve třech českých okresech se však začalo zatýkat již 23. února 1948, a to bez tohoto pokynu.¹⁶⁵⁾

Další vlna zatýkání předcházela pohřbu bývalého prezidenta dr. E. Beneše. Státní bezpečnost hlásila, že do 9. září 1948 zadržela nebo vzala do vazby 249 osob v českých zemích, mimo Prahy. Nejvíce postižených bylo v okrese Hradec Králové (155), Vejprty (18), Náchod (18), Karlovy Vary (11), Sezimovo Ústí (10). V Praze pak bylo 5. září zatčeno a převezeno do donucovací pracovny v Ruzyni čtyřicet osob, následující den dalších třicet.¹⁶⁶⁾

Dne 8. září se v preventivní vazbě ocitlo sedmdesát devět osob. Jejich seznam byl rozdělen do několika kategorií: osoby z kruhů bývalé agrární strany (11), funkcionáři Vlajky a jiných fašistických organizací (8), reakčně smýšlející studenti a mládež (22), reakčně smýšlející členové Sokola (12), jiní reakcionáři (24) a nepohodlní cizinci (2).¹⁶⁷⁾

Seznam byl již publikován tiskem.¹⁶⁸⁾ Uvedená čísla ale nesouhlasí s fakty, která měl k dispozici náměstek ministra vnitra Josef Pavel a která jsou citována v kapitole *Evidence nepřátelských osob*. Ten totiž tvrdí, že se podařilo zajistit pouze 70 osob ze 179 určených k preventivnímu zajištění.¹⁶⁹⁾

Zpráva federálního ministra vnitra ing. Jána Langoše a generálního prokurátora ČSFR JUDr. Martina Lauko pro poslance Federálního shromáždění ČSFR svědčí o tom, že Rudolf Slánský v roce 1950 vydal prostřednictvím Karla Švába pokyn tehdejšímu veliteli útvaru "Jeřáb" kpt. O. Hromádkovi, aby promyslel a navrhl zvláštní tábor s upraveným režimem pro různé vysoké funkcionáře, kteří za svoji nepřátelskou činnost sice nemohou být postaveni před soud, ale bude třeba je izolovat, a dále, aby vypracoval obdobný projekt i pro rodiny těchto osob. Úkol byl splněn a předpokládalo se, že tábor bude umístěn v prostoru Jáchymova. Slánský ale nesouhlasil, protože si přál mít takový tábor v nějakém zámečku, naprosto izolovaném od okolí, kde by se dozor nad vězňenými prováděl zvlášť určenými orgány ministerstva vnitra. Projekt se z časových důvodů nerealizoval.¹⁷⁰⁾

Podle rozhovoru Vasila Bilaka, publikovaného v roce 1985 v časopise *Der Spiegel*, další nerealizovaný projekt tohoto druhu se plánoval v roce 1968. Bilak tvrdil, že měli být internováni představitelé "zdravého jádra". Alexander Dubček toto tvrzení potom uvedl na "pravou míru" tím, že "na pokyn předsedy vlády byl vypracován návrh opatření na politickou izolaci osob při případných otevřených vystoupeních proti socialismu. Návrh měli společně projednat Svoboda, Černík, Smrkovský a Dubček a rozhodnout o něm. K jednání nedošlo kvůli zásahu vojsk některých států Varšavské smlouvy. Opatření vůči antisocialistickým projevům si přáli spojenci i radikálnější představitelé ve vedení strany. Pravdě odpovídá, že na můj návrh bylo usnesením předsednictva ÚV KSČ uloženo Koldrovi a Indrovi vypracovat a předložit návrh opatření po schůzce v Čierné a Bratislavě. Do vstupu vojsk nic nepředložili."¹⁷¹⁾

Zdá se tedy, že Ivan Sviták a ostatní představitelé tehdejší "protisocialistické" opozice mohou děkovat liknavosti soudruhů Indry a Koldera, že neskončili v internačním táboře. Bývalý pracovník sekretariátu předsedy vlády dr. Bohumil Havel v roce 1969 sdělil, že někdy v červenci 1968 informoval pracovník branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ Josef Hodic na sekretariátu předsedy vlády přítomné (Josef Šmidmajer a Bohumil Havel) mimo jiné o tom, že "s. Pavel po dohodě se s. Prchlíkem zpracoval návrh preventivních bezpečnostních opatření proti vystoupení konzervativních sil v tom smyslu, že by měly být zřízeny převýchovné pracovní tábory, diferencované podle délky pobytu pro jednotlivé kategorie. Dále dodal, že bude asi třeba ještě stanovit pro některé občany konzervativních názorů v době zostřeného politického napětí režim domácího vězení pro přechodnou dobu."¹⁷²⁾

Idea internačních táborů nezanikla ani po Dubčkově pádu a ožila s nástupem normalizace. Autor anonymního článku, který otiskly *Listy* v roce 1971 uvedl, že sekretariát ÚV KSČ uložil oddělení branné politiky (Kudzej) a ministerstvu vnitra (Kaska) připravit vše pro případnou internaci vedoucích činitelů "pravice". Byly připraveny seznamy, zahrnující různé okruhy osob od 30 vedoucích představitelů až po 200 dalších významných lidí, citovaných většinou v "Poučení" nebo v doprovodném materiálu Komise stranické kontroly. Husák prý žádal, aby byly vybrány vhodné objekty, v nichž by se mohla internace uskutečnit "na patřičné kulturní úrovni"(!) s potřebnými kulturními a hygienickými zařízeními. Objekty neměly budit dojem koncentráků či pracovních táborů - proto byly pochybnosti o vhodnosti tábora u Jáchymova a uvažovalo se o jeho umístění na Příbramsku či na Sázavě.¹⁷³⁾

Autor článku se domníval, že zpráva o chystané internaci je záměrnou indiskrecí z

ministerstva vnitra, která má zastrašit střední progresivisty a vytvořit před sjezdem komunistické strany obecnou atmosféru strachu. Dále se zmínil, že zprávy o připravované internaci, zveřejněné v západním tisku, vyvolaly tolik intervencí, dotazů a protestů, že Husák byl nucen na ně veřejně reagovat 17. dubna na městské konferenci KSČ v Praze a prohlásit je za neoprávněné.¹⁷⁴⁾ Toto "dementi" ovšem nemůže zapřít fakt, že předsednictvo ÚV KSČ schválilo a na základě návrhů KV KSČ sestavilo nakonec seznam dvou tisíc osob, které měly být v případě potřeby internovány před XIV. sjezdem KSČ nebo před volbami či v jakékoliv "napjaté situaci" a že pro jejich internaci byly schváleny a připravovány tři tábory: Jáchymov, Lešetice a na Slovensku Ilava.

Usnesením 8. schůze ROS ze dne 3. října 1970 bylo ministru vnitra uloženo řídit a zabezpečit zpracování centrálního plánu mimořádných bezpečnostních opatření. Proto v listopadu 1970 vydal rozkaz ministra vnitra č. 56, kterým se uvádí harmonogram prací k zajištění realizace zásad centrálního plánu mimořádných bezpečnostních opatření a republikových, krajských a okresních plánů mimořádných bezpečnostních opatření.¹⁷⁵⁾

Úkolem ustanovené řídicí komise ministra vnitra ČSSR pod vedením ministra náměstka plk. prof. JUDr. Jána Pješčaka, CSc byla mimo jiné koordinace součinnosti mezi FMV, MNO, hlavním štábem Lidových milicí a správami Sboru nápravné výchovy ministerstva spravedlnosti ČSR a SSR. Dále byla vytvořena skupina operačního štábu ministra vnitra ČSSR pro mimořádná bezpečnostní opatření (dále jen MBO), která byla organizačně začleněna do sekretariátu náměstka Pješčaka.

Při realizaci těchto MBO docházelo také k zadržování nepohodlných občanů na dobu 48 hodin i více (podle § 23 zákona o SNB). První výraznější zásah tohoto druhu se pravděpodobně uskutečnil v roce 1978 u příležitosti návštěvy L. I. Brežněva, kdy byly desítky lidí zadrženy někdy i více než 96 hodin. Tato praxe se pak stala obvyklou v druhé polovině osmdesátých let, kdy představitelé opozice byli zadrženi před každým výročím a svátkem. Na toto nezákonné jednání upozorňovala Charta 77 i VONS.¹⁷⁶⁾

Po listopadu 1989 byli odsouzeni bývalý ministr vnitra ing. František Kincl na tři, bývalý první náměstek ministra vnitra ing. Alojz Lorenc na čtyři a bývalý náčelník 2. správy SNB PhDr. Karel Vykypl na tři a půl roku odnětí svobody. Dle rozsudku Vyššího vojenského soudu v Táboře ze dne 30. října 1992 se měli dopustit trestného činu zneužívání pravomoci veřejného činitele podle § 158 odst. 1 písm. a), odst. 2 písm. c) tr. zákona, protože "společně nařizovali a organizovali na celém území republiky preventivní izolaci velkého počtu občanů v celách zadržení a zajištění SNB, případně v celách SNV MS podle předem zpracovaných návrhů, ačkoliv pro takový postup nebyly dány podmínky v obsahu ustanovení § 23 a ani v obsahu jiných ustanovení zákona č. 40/74 Sb., o SNB, takže v důsledku jednání obžalovaných bylo ve zmíněných celách nebo také jinak zbaveno osobní svobody - volného pohybu - zaručované čl. 30 Ústavy ČSSR na dobu 48 nebo 96 hodin, příp. i déle nejméně 294 občanů pokládaných v dokumentech FMV za hlavní organizátory jednotlivých akcí nebo exponenty nelegálních iniciativ." ¹⁷⁷⁾

V odůvodnění rozsudku se dočteme, že realizaci těchto opatření na území Prahy měl na starosti 10. odbor 2. správy SNB (náčelník P. Žák) ve spolupráci s pražskou správou StB. Konkrétní činnost po technické stránce zajišťoval analytik odboru I. Koníček.¹⁷⁸⁾

I poslední dny totalitního režimu provázely úvahy spojené s internacemi. Svědek v trestní věci A. Lorenc a spol. Lubomír Turňa, bývalý náčelník oddělení obrany KS SNB Banská Bystrica, ve své výpovědi uvedl, že ještě kolem 17. listopadu 1989 nařídil náčelník Správy StB KS-SNB Banská Bystrica plk. Korbel vyvézt materiály k úkolu "Norbert" a "Cínovec" na jednotlivé okresní správy. Po dvou či třech dnech byly opět vráceny na

krajskou správu.¹⁷⁹⁾

V autorizovaném poznámkovém sešitě Karla Vykypěla existuje tento jeho vlastnoruční zápis z 23. listopadu 1989: "připravit redukovanou variantu NORBERTA - ne pouze seznam, ale i mechanismus". Z textu ovšem není patrný autor výroku, avšak se vši pravděpodobností se jednalo o A. Lorence.¹⁸⁰⁾

Závěr

Některé skutečnosti uváděné ve sdělovacích prostředcích v souvislosti s akcí "Norbert", jako například autentičnost seznamu 178 osob nebezpečných režimu, které prý na jaře 1989 odsouhlasilo oddělení ÚV KSSS Ústřednímu výboru KSČ,¹⁸¹⁾ se nepodařilo potvrdit. Dále není prokázáno, že byl budován pracovní tábor ve Švařci (okres Žďár nad Sázavou), všechna fakta nasvědčují tomu, že se jednalo o stavbu úpravny vody, na které měli pracovat vězňové. Také nic nenaznačuje, že by určitá část "nepřátelských osob" byla určena v případě realizace akce "Norbert" k fyzické likvidaci, jak to některé sdělovací prostředky čas od času tvrdily. Není ovšem vyloučeno, že se v budoucnosti najdou další, dosud neznámé, dokumenty.

Poznámky:

- 1) Srov. Parlamentní vyšetřovací komise (dále jen PVK), sv. 21, kopie trestního spisu T 8/91 - A. Lorenc a spol., sv. XII., čj. 0028412/5-M-ROS-1977 ze dne 22. září 1977. Usnesení 28. schůze ROS.
- 2) Srov. Tamtéž, čj. ZÚO-0077045/M-1977, Návrh zákonného opatření předsednictva FS ČSSR o mimořádných opatřeních v zájmu obrany a bezpečnosti v době branné pohotovosti státu.
- 3) Archiv Ministerstva vnitra ČR (dále jen AMV), bez signatury, čj. 00966/ROS, dopis generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR G. Husáka z 22. dubna 1977 ministru vnitra J. Obzinovi.
- 4) AMV, bez signatury, čj. ZU-0088034/03-88, Zvláštní rozkaz MV ČSSR k provedení OBÚ Norbert a RMV ČSSR o zřízení Zvláštní skupiny FMV pro řízení opatření při zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu, dále též PVK, sv. 21, kopie... c. d.
- 5) AMV, bez signatury, Zpráva - příloha k Zákonnému opatření předsednictva FS bez čj., dále též PVK, sv. 21, kopie... c. d.
- 6) Tamtéž.
- 7) AMV, bez signatury, čj. ZU-0088034/03-88, Plán činnosti velitele Zvláštní skupiny FMV k provádění zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu s přílohami, dále též PVK, sv. 21, kopie... c. d.
- 8) AMV, bez signatury, čj. ZU 0088034/03-88, Grafický plán opatření OBÚ "Norbert".

9) AMV, bez signatury, čj. ZÚO-0077045/M-1977, Směrnice Federálního ministerstva vnitra o provádění zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu z roku 1977, dále též PVK, sv. 21, kopie... c. d.

10) Srov. Tamtéž, článek 8.

11) Srov. Tamtéž, článek 15.

12) Srov. Tamtéž, článek 17.

13) Srov. Tamtéž, článek 18.

14) Srov. Tamtéž, článek 19.

15) Srov. Tamtéž, článek 20.

16) Srov. Tamtéž, článek 21.

17) Srov. Tamtéž, článek 22, odstavec 1.

18) Srov. Tamtéž, článek 22, odstavec 2.

19) Srov. Tamtéž, článek 22, odstavec 4.

20) Srov. Tamtéž, článek 22, odstavec 5.

21) Srov. Tamtéž, článek 24.

22) Srov. Tamtéž, článek 25.

23) Srov. Tamtéž, článek 34.

24) Srov. Tamtéž, článek 36.

25) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZU-0087017/03-87, Metodické pokyny ke směrnici Federálního ministerstva vnitra o provádění zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu z roku 1987, dále též PVK, sv. 21, kopie... c. d.

26) Srov. Tamtéž, článek 10.

27) Srov. Tamtéž, článek 11.

28) Srov. AMV, Nařízení ministra vnitra (dále jen NMV) ČSSR č. 21/1978.

29) Srov. PVK, sv. 21, kopie... c. d., Úřední záznam plk. JUDr. Jiřího Šmída, bývalého náčelníka Odboru obrany FMV z 28. března 1990.

30) Srov. Tamtéž, čj. ZU-0015/01-90. Služební záznam kpt. JUDr. Miroslava Zítky, staršího

referenta specialisty 3. oddělení odboru obrany FMV z 27. března 1990.

31) Srov. Tamtéž, čj. IM-00575/10-90. Úřední záznam Inspekce ministra vnitra o šetření ve věci akce "Norbert" ze dne 26. března 1990. Záznam podepsali pplk. Petr Siebert a mjr. Jaroslav Kšána.

32) Srov. Tamtéž, čj. IM-003/M-90. Informaci podepsal náčelník inspekce plk. Otakar Pilský.

33) Tamtéž.

34) Viz pozn. 30.

35) Srov. PVK, sv. 21, kopie... c. d. Jmenný seznam osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu na území okresu Nový Jičín zařazených do opatření "Z" (čj. ZÚ-008/1983 Okresní správa SNB Nový Jičín).

36) Srov. PVK, sv. 4, kopie... c. d. Seznam osob zařazených do zajištění opatření "Z" okresní správy SNB Uherské Hradiště, oddělení StB z 29. května 1989 (originál bez čj.).

37) Srov. PVK, sv. 16, kopie... c. d. Seznam osob zařazených do zajištění opatření "Z" resp. "P" Okresní správy SNB Uherské Hradiště, oddělení VB z 29. září 1981 (čj. SO-0013/M-81).

38) Srov. AMV, bez signatury, Správa vyšetřování StB Praha, čj. VS-0028/8-88. Plán přípravy společného cvičení vybraných federálních a republikových ústředních orgánů "Obrana 88". Dokument předložil por. Jiří Smrž, schválil náčelník Správy vyšetřování StB pplk. JUDr. Ondřej Tomko 2. února 1988.

39) Srov. např. PILOUS, J.: Zkouška na akci Norbert, Občanský deník 13. prosince 1990, dále KAREL, B.: Norbert, část třetí, Necenzurované noviny č. 08/1993, s. 6-7.

40) Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (dále jen VONS), Sdělení č. 839 z 6. listopadu 1988, in: Informace o Chartě 77, roč. 11, č. 19/1988, s. 18, knihovna Libri prohibiti, Senovážné nám. 2, Praha 1.

41) Srov. Státní ústřední archiv (dále jen SÚA), ÚV KSČ, bez signatury, čj. P 6194. Záznam z 91. schůze předsednictva ÚV KSČ z 4. listopadu 1988. Zprávu přednesli M. Jakeš a K. Hoffmann.

42) Srov. AMV, bez signatury, čj. OV-0042/S-88, RMV č. 16 z 18. října 1988.

43) Srov. AMV, bez signatury. Rozkaz náčelníka II. správy SNB pplk. dr. Vykypěla č. 52 z 10. října 1989. Náčelníkům 1. - 12. odboru II. správy zde bylo mimo jiné uloženo izolovat nejaktivnější exponenty "nelegálních struktur" a zabránit jim v přímé účasti na připravovaných akcích.

44) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZU-0088065-49/08-88. Doklad ministra vnitra ČSSR na jednání ROS 23. listopadu 1988 k řešení možných dotazů.

45) Srov. AMV, bez signatury, III. S-SNB, čj. Skr-0064-5/19-1988. Doklad náčelníka HS

VKR ke dni 26. listopadu 1988.

46) ROSZKOWSKI, Wojciech (ALBERT, Andrzej): Historia Polski 1914 - 1991, Warszawa, Wydawnictwo naukowe PWN 1992 (druhé opravené a rozšířené vydání), kap. 22: Stan wojenny i "powojenny" (1981 - 1988).

47) XY: Národ okupovaný vlastní armádou (Varšava 31. 12. 1981), Svědectví roč. 17 (1982), č. 66, s. 254 a násl.

48) MÉRÉTIK, Gabriel: Noc generala, Warszawa, Alfa, 1989, s. 222.

49) Srov. AMV, bez signatury, čj. SM/ZÚO-0078021/M-1978. Pokyny ke směrnicím FMV o provádění zajišťování cizinců a osob bez státní příslušnosti. Sekretariát FMV, odbor obrany.

50) Srov. AMV, bez signatury, čj. Mb-0066009/02-66. Zákonné opatření bylo označeno jako PT-M (Přísně tajné - mobilizační).

51) Srov. AMV, bez signatury. Zpráva k návrhu směrnic FMV o provádění zajišťování osob ohrožujících vnitřní pořádek (zpráva je bez čj., nedatovaná a nepodepsaná).

52) Srov. Tamtéž.

53) Směrnice měla čj. Mb-0065071/02-1965.

54) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZÚO-0073028/M-1973. Důvodová zpráva.

55) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZÚO-0074090/M-1974. Podkladový materiál ke směrnici.

56) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZÚO-0075/003/M-1975. Podkladový materiál ke směrnici.

57) Srov. AMV, bez signatury, čj. ZÚO-007681/M-1976. Připomínky jsou připojeny k návrhu.

58) Srov. AMV, bez signatury, čj. SM/ZÚO-00137/N-1977 z 24. listopadu 1978.

59) Srov. AMV, 310-4-11, čj. Z-S-1960/956-23-10-46 z 23. října 1946.

60) Srov. Tamtéž, článek VII.

61) AMV, 310-22-1. Zápis ze schůze bezpečnostní komise při ÚV KSČ ze dne 2. listopadu 1945, přítomni J. Vodička, J. Štajner-Veselý, E. Hršel, J. Kryštov, Görner, J. Veselý, B. Pokorný, Adamec, Š. Plaček, J. Volf a K. Šváb.

62) AMV, 310-10-3. Postoupení iniciativních návrhů, které došly užšímu provoznímu výboru z 14. května 1948.

63) Srov. Tamtéž.

64) AMV, 310-46-1, čj. 1620/22-17/12-1948-BP/10.

65) Srov. Tamtéž.

66) Srov. Tamtéž.

67) Srov. Tamtéž.

68) Srov. SÚA, ÚV KSČ, fond 05/11, sv. 103, sl. 3. Akce T-43, dále "Vyčištění velkých měst od reakce" viz KAPLAN, K.: Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954, Praha, Nakladatelství R 1992, s. 114. Směrnice StB pro využití TNP a podrobný plán akce T-43 viz tamtéž, s. 157 a násl.

69) Srov. AMV, 310-22-6, s. 111. Zápis z mimořádné porady komise pro bezpečnost ze dne 15. října 1949.

70) Srov. Tamtéž.

71) KAPLAN, K.: Tábory ... c. d., s. 118.

72) Srov. Tamtéž, s. 126.

73) Srov. AMV, 304-57-20, čj. 1163 taj./49-II pob. Rozkaz krajského velitele NB v Pardubicích z 18. srpna 1949.

74) Srov. Tamtéž, čj. 1163-1 taj./49-II pob., dopis Krajského velitele NB v Pardubicích z 13. září 1949 ministerstvu vnitra, adresovaný oddělení BP/5 k rukám kpt. Pavla.

75) AMV, 310-110-1, čj. B/4-161/02-taj.-51.

76) Srov. AMV, 310-54-17, čj. A-055/01-3-taj.- 52. Administrativní směrnice KV StB Jihlava z 29. ledna 1952.

77) Srov. KAPLAN, K.: Tábory..., c. d., s. 136.

78) Srov. AMV, 305-395-5.

79) Podrobněji VAŠKO, Václav: Akce "K" - Koncentrační kláštery řeholníků a řeholnic, in: Internačné formy politickej perzekúcie. Zborník referátov, reminiscencií a autentických dokumentov, Košice, LAUS 1992, s. 34 an.

80) Podrobněji BOSEK, Kazimierz: Polské pracovní prapory ("bataliony pracy"), in: Internačné formy... c. d., s. 122 a násl.

81) Srov. BÍLEK, J.: Pomocné technické prapory 1950-1954, Praha, Nakladatelství R 1992, s. 53.

82) AMV, RMV č. 45/1958.

83) Srov. AMV, A-31-104 (odd. II, bod B odst. 1, písm. d). Návrh vznikl při projednávání RMV č. 45/1958.

- 84) Srov. AMV, A-31-104.
- 85) Srov. AMV, RMV č. 45/1958 z 5. dubna 1958.
- 86) Srov. Tamtéž, článek 3.
- 87) Srov. Tamtéž, 305-843-10.
- 88) Srov. Tamtéž, H-612.
- 89) Srov. Tamtéž, A-2/1-326, s. 5.
- 90) Srov. Tamtéž, A-2/2-1181.
- 91) Srov. Tamtéž, A-31-137.
- 92) Srov. Tamtéž, A-34-147.
- 93) Srov. Tamtéž, A-2/2-1228.
- 94) AMV, 305-849-3, čj. A/3-O-321/321-62. Dožádání KS MV Praha z 28. srpna 1962.
- 95) Srov. AMV, A-2/2-1261.
- 96) Srov. Tamtéž, A-2/2-1234.
- 97) Srov. Tamtéž, A-2/2-1261.
- 98) Srov. Tamtéž, A-31-265.
- 99) Srov. Tamtéž, A-31-265.
- 100) AMV, Denní svodky HS-StB, č. 75 z 5. dubna 1967 (čj. N/Ka-001/1-1967).
- 101) Srov. AMV, RMV č. 10/1964. Příloha - Směrnice k evidování nepřátelských osob.
- 102) SÚA, ÚV KSČ, KPS 00959/KM-78. Rozbor záměrů a zájmů nepřátelské činnosti zbytků vnitřních nepřátel 3. oddělení analytického odboru II. správy HS-StB z 22. května 1968.
- 103) Bezpečnostní politika KSČ, Praha, Naše vojsko 1980, s. 158. Zpráva předsednictva ÚV KSČ o "Plnění realizační směrnice květnového pléna ÚV KSČ a nejbližší hlavní úkoly strany".
- 104) Srov. AMV, RMV č. 44/1970. Příloha - Směrnice o evidování a rozpracování nepřátelských osob.
- 105) Srov. Tamtéž.

106) Srov. AMV, bez signatury. MAŇÁK, V.: Současné zkušenosti z realizace NMV ČSSR č. 21/1978 v problematice boje orgánů StB s vnitřním nepřítelem a možnosti jeho dalšího zkvalitnění. Diplomová práce VŠ SNB, fakulta StB, katedra 104. Praha, VŠ SNB 1984, čj. VŠK - 0039/I - DIP-83, s. 17-18.

107) Srov. AMV, A-31-329, II. správa FSZS Statisticko evidenční odbor, čj. OS-00225/01-SE-70 z 5. října 1970, Pokyny pro evidenční a statistické zpracování agendy "nepřátelských osob" na odděleních (skupinách) Státní bezpečnosti na okresech a krajích.

108) Srov. Tamtéž.

109) Srov. MAŇÁK, V.: Současné zkušenosti..., c. d., s. 21-23.

110) Srov. Tamtéž.

111) Srov. AMV, A-31-326. Vyhodnocení Statisticko evidenčního odboru (SEO) z 29. září 1971 seznamu osob zadržených při demonstracích v srpnu 1969 (podepsal mjr. Remeš).

112) Srov. AMV, A-31-326, čj. OS-00127/SE-01-70. Seznam zpracoval 23. dubna 1970 náčelník SEO II. Správy FS ZS plk. Zdeněk Kupec pro náčelníka II. Správy FS ZS plk. Štefana Hubinu.

113) Srov. MAŇÁK, V.: Současné zkušenosti..., c. d., s. 24.

114) Srov. Tamtéž, s. 25.

115) Srov. Tamtéž, s. 26.

116) Srov. Tamtéž, s. 27.

117) Srov. Tamtéž, s. 27-28.

118) Srov. Tamtéž, s. 51.

119) Srov. AMV, NMV ČSSR č. 21/1978.

120) Srov. Tamtéž, článek 11.

121) Srov. Tamtéž, článek 12.

122) Srov. MAŇÁK, V.: Současné zkušenosti..., c. d., s. 55.

123) Srov. Tamtéž, s. 58.

124) Srov. Tamtéž, s. 59-61.

125) Srov. Tamtéž, s. 61-62.

126) Srov. Tamtéž, s. 66.

- 127) Srov. AMV, bez signatury, čj. OS-00123-8/53-87. Příloha č. 3 (čj. OS-00422/ŠE-87). Čtvrtletní informace KS-ZNB S-ŠtB Košice z 15. září 1987 pro X. správu SNB.
- 128) Srov. AMV, bez signatury. Čtvrtletní informace KS-SNB Plzeň z r. 1987 pro X. správu SNB.
- 129) Srov. Úřad pro dokumentaci a vyšetřování činnosti StB (dále jen ÚDV), Dopis ředitele Archivní služby, spisové služby a oddělení utajovaných skutečností MV ČR J. Frolíka z 24. srpna 1993 (čj. ASU-1077/93).
- 130) Srov. AMV, bez signatury, čj. cb-005159/10-89. Dálnopis rozkazu plk. K. Vykypěla, který byl na KS-SNB Ostrava prezentován pod čj. OS-00103/SV-89.
- 131) Statisticko-evidenční odbor vnitřní a organizační správy FMV.
- 132) AMV, bez signatury, čj. CB-0049/02-89. Návrh z 30. června 1989, který vypracoval referent organizačního a operačního odboru II. správy SNB pplk. JUDr. Pavel Marvánek.
- 133) AMV, bez signatury, čj. VN-00262/03-83. Nepodepsaná a nedatovaná příloha č. 1. Specifikace kategorií antisocialistických elementů, páchajících trestnou činností, namířenou proti republice.
- 134) Tamtéž.
- 135) Srov. AMV, bez signatury, 2. odbor S-ŠtB Bratislava. Jedná se zřejmě o čtvrtletní informaci pro X. správu SNB.
- 136) Srov. AMV, bez signatury, S-STB Plzeň. Pravděpodobně se jedná o roční hodnocení činnosti této správy.
- 137) Srov. AMV, bez signatury. Čtvrtletní informace KS-SNB Plzeň pro X. správu SNB.
- 138) AMV, bez signatury, KS SNB, Správa StB Plzeň, čj. OS-00109/II-01-86. Roční hodnocení pracovních výsledků II. odboru správy StB Plzeň z 13. 1. 1986, které podepsal náčelník správy plk. JUDr. Josef Nevečeřal, CSc.
- 139) Srov. AMV, bez signatury, KS-ZNB Košice, čj. OS 00676-2/53-1985. "Ročné vyhodnotenie pracovných výsledkov" z 14. ledna 1986 pro X. správu SNB. Podepsal náčelník mjr. JUDr. Štefan Sarnovský.
- 140) AMV, bez signatury, Správa StB Praha, čj. OS-0025/VSEO-87. Informace ze 17. března 1987 o bezpečnostní situaci a aktuálních otázkách práce orgánů bezpečnosti na úseku boje proti vnitřnímu nepříteli za 1. čtvrtletí 1987 adresované X. správě SNB. Dokument podepsal náčelník správy plk. JUDr. Oldřich Mezl.
- 141) Srov. SÚA, ÚV KSČ, bez signatury, čj. P 196/71.
- 142) Srov. SÚA, ÚV KSČ, bez signatury, čj. P 8854.
- 143) Srov. SÚA, ÚV KSČ, bez signatury, čj. S 1528.

- 144) Srov. SÚA, ÚV KSČ, bez signatury, čj. S 6693/21.
- 145) Srov. AMV, Služební předpis A-oper-II-1.
- 146) Srov. Tamtéž.
- 147) Srov. Tamtéž, RMV ČSR č. 199/1957. Rozkaz podepsal náměstek MV pplk. Štefan Demjan.
- 148) Srov. AMV, RMV č. 78/1959.
- 149) Srov. AMV, RMV č. 24/1962.
- 150) Srov. Tamtéž, článek 16.
- 151) Srov. AMV, RMV ČSSR č. 44/1973 z 22. srpna 1973.
- 152) Srov. AMV, RMV ČSSR č. 4/1978 z 25. ledna 1978.
- 153) Srov. AMV, NFMV č.15/91.
- 154) Srov. AMV, NMV č. 46/1961.
- 155) Srov. AMV, NMV č. 43/1970.
- 156) Srov. AMV, RMV č.44/1970.
- 157) Srov. AMV, NMV ČSSR č. 8/1984.
- 158) Tamtéž.
- 159) LAUŠMAN, B.: Kdo byl vinen, Vídeň, vlastním nákladem, [1953], s. 137.
- 160) SMUTNÝ, J.: Únorový převrat 1948, Londýn, Ústav dr. E. Beneše 1956, Doklady a rozpravy sv. 25, s. 128.
- 161) BUŠEK, V.: Poučení z únorového převratu, New York, CS Publishing 1954, s. 98-99, dále s. 113.
- 162) TABORSKY, E.: President Edward Benes Between East and West 1938 - 1948, Stanford 1982, s. 284.
- 163) KAPLAN, K.: Der Kurze March, München 1981, s. 222-223.
- 164) Srov. AMV, 305-366-2. Seznamy osob zadržovaných od 20. 2. 1948 do 8. 3. 1948.
- 165) Srov. KAPLAN, K.: Komunisté, Státní bezpečnost a Únor 1948 (Rozhovor s Jaroslavem Pacovským), Linka 158 č. 4/1994, s. 15.

- 166) Srov. KAPLAN, K.: Poslední rok prezidenta. Edvard Beneš v roce 1948, Praha, ÚSD 1993, 2. vydání, s. 81. Dále SÚA, ÚV KSČ, fond 014/8, sv. 4, a. j. 67-69.
- 167) Srov. AMV, 305-374-1, s. 21-24. Příloha k situační zprávě k úmrtí Dr. E. Beneše ze dne 8. září 1948 (15.00 hod).
- 168) Srov. KAPLAN, K.: Poslední rok..., c. d., s. 151-152. Seznam je ovšem proti originálu zkrácen o poslední položku "Nepohodlní cizinci" se jmény: 78) Kobjakov Mikita a 79) Čubič Juza.
- 169) Srov. AMV, 310-10-3.
- 170) Srov. "Správa o činnosti Štátnej bezpečnosti a 5. oddelenia MNO Hlavného štábu v päťdesiatych rokoch" z 15. dubna 1992, s. 16.
- 171) Vyjádření Alexandra Dubčeka k interview Vasila Bilaka v časopise Der Spiegel z 8. listopadu 1985, in: Listy roč. XV, č. 6 z prosince 1985, s. 7.
- 172) SÚA, ÚV KSČ, bez signatury. Záznam pro předsedu vlády ing. O. Černíka, pořizený 2. 9. 1969 dr. B. Havlem.
- 173) Srov. Anonym: Příprava internačních táborů, Listy roč. I, č. 3, z května 1971, s. 3-4.
- 174) Srov. Tamtéž.
- 175) AMV, bez signatury, čj. SV-0083/P-70. Rozkaz ministra vnitra ČSSR z 30. listopadu 1970 o zajištění realizace zásad plánů mimořádných bezpečnostních opatření. Rozkaz podepsal v zastoupení ministrův náměstek plk. RSDr. Miloslav Košnar.
- 176) Podrobněji Sdělení Charty 77 z 3. června 1978 a Sdělení VONS č. 13 z 9. června 1978, in: Informace o Chartě 77, roč. 1, č. 8, 1978, s. 5-6 a s. 8. Knihovna Libri prohibiti.
- 177) Vyšší vojenský soud v Táboře, čj. T 8/91 z 30. října 1992, in T 8/91 - A. Lorenc a spol., sv. XXXI.
- 178) Srov. Tamtéž, s. 22.
- 179) Srov. Tamtéž, T 8/91 - A. Lorenc a spol., sv. IV. Protokol o výslechu svědka Lubomíra Turni z 26. listopadu 1990.
- 180) Srov. Tamtéž, T 8/91 - A. Lorenc a spol., sv. XII, obálka 1, s. 40-41. Poznámka K. Vykypěla je ze zasedání operačního štábu FMV z 23. listopadu 1989 ve 13.00 hodin.
- 181) Srov. SRP, Karel: Z kultury šel vždycky strach (příloha k článku), Metropolitan, 7. října 1991.

Přísně tajné. Specifikace kategorií antisocialistických elementů, páchajících trestnou činností, namířenou proti republice.

GARNITURA I.: je tvořena osobami z řad československých občanů, jež se zkompromitovaly protisocialistickou činností nebo postojem v minulosti. Otevřeně se i nadále protisocialisticky exponují, vědomě nerespektují čs. právní normy. Částečně, jednotlivci nebo úzkými skupinami, se ve spojení se zahraničím snaží uvnitř státu plnit programovou funkci.

Strukturálně je tato kategorie osob determinována jako prostředí, tvořené převážně inteligencí, jež se otevřeně hlásí k protisocialistickému dokumentu "charta-77". Ze signatářů pak zejména ti, kteří byli nebo v současné době jsou tzv. mluvčími "charty-77" a ty osoby, které jsou angažovány v protisocialistickém seskupení "Výbor na ochranu nespravedlivě stíhaných" (tzv. VONS).

Uvedená báze osob prošla z hlediska vnitřního složení od r. 1969 do současného období třemi základními fázemi vývoje. Za první fázi po překonání krizového období ve straně a společnosti lze označit vystoupení bývalých funkcionářů KSČ (v návazném užším členění tzv. eurokomunisté, reformní komunisté atd.) se záměrem veřejně se prezentovat jako politická síla, tzv. "strana vyloučených". V průběhu formování dané garnitury osob následně došlo k připojení dalších proudů, představovaných funkcionáři a neaktivnějšími členy zakázaných politických stran, což znamená jednak spojení tzv. "exkomunistů" s protisocialistickými zájmy církví (proud křesťanské demokracie), jednak přidružení nemarxistických směrů (tzv. nezávislí socialisté). Druhá fáze představuje vystoupení samostatné části inteligence z řad historiků, sociologů, ekonomů. Třetí fáze vývoje znamená snahu této garnitury vnitřního protivníka integrovat a vzbudit dojem masovosti ("charta-77", VONS a v posledním období tendence vytvořit navenek iluzi o existenci nekonformních "svobodných odborů").

Lze konstatovat, že občané ryze dělnických profesí se v tomto prostředí vyskytují zcela výjimečně. Osoby z řad inteligence strukturálně zasahují všechny sféry společenského života.

Typovými znaky, určujícími příslušnost ke GARNITURĚ I. jsou zejména:

- aktivní, neskrývaná nepřátelská činnost, prováděná s vědomým rizikem represivního postihu;
- ztráta příslušnosti ke KSČ (vyloučení nebo zrušení členství);
- averze k současnému stranickému a státnímu vedení ČSSR a k socialistickému zřízení obecně, vyplývající ze ztráty společenského postavení;
- příslušnost k neotrockistické a dalším nemarxistickým liniím (např. duchovní bez státního souhlasu, tzv. radikální část v prostředí předáků a neaktivnějších exponentů "charty-77" a VONS sestávající z osob, které nebyly členy KSČ, avšak otevřeně se zkompromitovaly v roce 1968 v tehdejších protisocialistických studentských organizacích a další);
- otevřená, konkrétní orientace na zahraniční ideodiverzní organizace a instituce, neaktivnější emigrantská seskupení, státníky a předáky západních politických stran.

Trvale se seskupení GARNITURY I. snaží plnit úlohu specifického hegomona otevřeně prováděné trestné činnosti (snahy o spojení jednotlivých názorových a politických proudů vnitřního protivníka, pokusy o jednotnou koncepci nepřátelského působení, prováděného v

tzv. "legální" rovině).

GARNITURA II.: je tvořena osobami, jež nejsou z minulosti veřejně nebo závažným způsobem kompromitovány protisocialistickou činností. Po potlačení pokusu o kontrarevoluční zvrát v roce 1968 nebyly kádrově řešeny (utajily protisocialistickou aktivitu a postoje, popř. kontrarevoluční záměry realizovaly prostřednictvím dalších osob). Trestnou činnost páchají konspirativně, zneužívají skutečnosti, že jejich nepřátelská orientace není známa, popř. je přehlížena.

Strukturálně tato kategorie osob zasahuje všechny vrstvy a sociální či etnické skupiny československé společnosti. V daném případě není rozhodující prostředí, sociální a společenské postavení. Jsou sem řazeni nezveřejnění (tzv. tajní) signatáři "charty-77", někteří bývalí studenti vysokých škol humanitního a uměleckého směru, příslušníci bývalých politických stran, funkcionáři a aktivní členové rozpuštěných protisocialistických organizací, společností a svazů (např. K-231, Klub angažovaných nestraníků, Společnost pro lidská práva, Akademická rada studentstva, Svaz vysokoškolského studentstva, FITES, konspirativní organizace převážně vysokoškolského studentstva z roku 1968, označovaná jako tzv. "Hnutí revoluční mládeže" a jiné).

Typovými znaky, určujícími příslušnost ke GARNITUŘE II. jsou zejména:

- aktivní nepřátelská činnost, prováděná přísně konspirativními metodami a formami;
- v minulosti příslušnost k některé z bývalých politických stran, zrušených organizací a podobně;
 - konspirativní kontakty na osoby GARNITURY I.;
- konspirativní a legendové kontakty (např. "ze staré známosti" apod.) do oficiálních struktur;
- konspirativní kontakty do zahraničí (Západ i socialistické státy);
- snahy působit v různých funkcích v Revolučním odborovém hnutí, v mládežnických a dalších organizacích a institucích Národní fronty;
 - u osob mladší generace neodmítání vstupu do KSČ;
- navenek souhlas s politikou KSČ a socialistického státu, který v konfrontaci s předchozí životní dráhou, rodinným a sociálním prostředím není z různých aspektů adekvátní.

Programově plní GARNITURA II. úlohu konspirativních struktur, dlouhodobě zabezpečujících realizaci strategických záměrů protivníka na území ČSSR. Její činnosti jsou vytvářeny podmínky k nepřátelskému působení GARNITURY I. (koordinace, materiální a finanční stimuly). V případě přelivu sociálního napětí ve společnosti ve vnitropolitickou krizi lze předpokládat, že vystoupí z ilegality a je schopna bezprostředně převzít - jako připravená politická síla - iniciativu. Další konkrétní programovou náplní podvatné činnosti struktur GARNITURY II. je zpravodajské působení ve prospěch zahraničního protivníka s využitím GARNITURY III.

GARNITURA III.: je tvořena československými státními příslušníky a dalšími osobami, trvale pobývajících na území ČSSR, jež jsou vědomě i manipulovaně zapojovány do protisocialistických akcí v rovině "legální" nepřátelské činnosti a využívány GARNITUROU

II. v procesu rozvědně-organizační podvratné činnosti. Je negativně opracovávanou základnou, perspektivně využitelnou k veřejným protisocialistickým vystoupením a bází dobrovolně i pod nátlakem zpravodajsky využívaných osob.

Strukturálně není uvedená garnitura osob vyhraněně determinována, prolíná všemi sférami čs. společnosti. Z politických aspektů jsou rozhodující převážně veřejně neprezentované výhrady vůči socialistickému zřízení, nesouhlas s opatřeními stranického a státního vedení. V daném případě je lhostejná politická orientace jednotlivých osob, může se jednat i o členy KSČ, zejména v těch případech, kdy otázka členství je formální nebo je existenčně motivována. Patří sem všichni občané s nevyhraněným světonázorovým postojem, příslušníci politicky nezkušené mladé generace, osoby se sklony k alibismu, dále občané, včetně členů KSČ, kteří inklinují k měšťáctví, k obdivu západního způsobu života. Rovněž ti členové KSČ, kteří z důvodu nedostatečné ideové a politické vyspělosti přejímají pravicově-oportunistické nebo revizionistické názory, aniž by se navenek otevřeně nepřátelsky projevovali. Jednoznačně do uvedené garnitury osob patří věřící občané, při čemž je lhostejné, které víry jsou přívrženci. Spektrum osob této kategorie tvoří spolu s GARNITUROU II. bázi občanů, označovanou jako "strana mlčících stoupenců".

Typové znaky, signalizující příslušnost ke GARNITUŘE III. jsou následující:

- sklony k neobjektivnímu nazírání na charakter a výsledky budování socialistické společnosti;
- projevy despektu ke stanovené linii výstavby, neadekvátní kritika problémů a rezerv;
 - neochota přijímat konstruktivní návrhy řešení;
 - alibismus, projevy oportunistu a revizionismu;
 - nemarxistické světonázorová orientace;
- nekritické přejímání cizích názorů, podléhání negativním vlivům;
- nekritický obdiv západního způsobu života, inklinace k měšťáctví;
- výhrady k internacionalismu, odůvodňované poukazem na "vlastenectví", specifické zvláštnosti vývoje a podobně;
 - projevy pacifismu; pasivita;
 - sklony k nadřazování (intelligence ve všech oblastech).

Programově plní GARNITURA III. zejména úlohu výkonné báze GARNITURY II. a GARNITURY I., jimiž je systematicky zneužíváno všech možností a slabin, vyplývajících z typových znaků tohoto prostředí. Je nutno mít na zřeteli rovněž skutečnost, že nepřítel má k řadě osob, navenek se projevujících kladně, k dispozici kompromitující materiály, které dokumentují jejich diametrálně odlišné minulé postoje. Jejich použití k nátlaku na jednotlivce této kategorie je odvislé od momentálních potřeb GARNITURY II. a vnějšího protivníka.

Perspektivně je cílem dosáhnout dlouhodobými manipulacemi, zaměřenými na deformaci vědomí této kategorie občanů, zesílení sociálního napětí do té míry, aby bylo dosaženo podmínek ke vnitropolitické krizi.

GARNITURA III. se v praxi angažuje v realizaci paralelních struktur, nikoliv jako organizační faktor, ale jako výkonná báze, podílejí se vědomě i manipulovaně na stanovené koncepci.

V daných souvislostech je nezbytné poukázat na závažnou skutečnost, že protivník v maximální míře zneužije u jednotlivých osob (členů KSČ, SSM, funkcionářů ROH a dalších organizací a institucí) útlumu politické bdělosti. Tento negativní faktor umožňuje realizaci nejen stávajících, ale zejména perspektivních nepřátelských záměrů protivníka, zvláště v pronikání a negativním ovlivňování jednotlivých součástí struktury socialistické společnosti.

Skutečnost, že trestná činnost GARNITURY II. je prováděna na přísném organizačním základě, je dokumentována řadou realizovaných akcí nejen čs. kontrarozvědkou, ale i přáteli SSSR, NDR, PLR a dalšími.

Taktiku a cíle GARNITURY II. demaskují prověřené poznatky, zjišťované již v prvé polovině roku 1968. Např. v červnu 1968, v období, kdy již protivníku bylo zřejmé, že bude zrušena organizace "K-231", celá řada představitelů tohoto "klubu" nabádala jeho členy, aby přešli do různých politických stran, společenských organizací a orgánů, které jsou součástí Národní fronty, kde by mohli na legálním základě pokračovat v činnosti, která byla "klubem" započata. Záměrem bylo proniknout především do Čs. strany socialistické a lidové, do Svazu protifašistických bojovníků, ale i do dalších organizací. V těchto organizacích měli svou činnost zaměřit na ovlivnění jejich politiky tak, aby z funkcí byly odvolány osoby tvořící dosavadní vedení a nahrazeny lidmi, "kteří by prováděli jinou politiku, než kterou až dosud tato vedení uskutečňují". Přitom již v tomto období byl stanoven cíl postupně dosáhnout diskreditace KSČ v masách občanů, zbavit ji vedoucí úlohy, aby se vývoj v Československu mohl utvářet bez komunistů, přátelství a spojenectví se Sovětským svazem. V dané souvislosti je nutno mít na zřeteli skutečnost, že počet pouze registrovaných členů "K-231" činil v roce 1968 cca 130.000 osob. Neméně důležitá je skutečnost, že následnými prověrkami byla provedena očista KSČ, avšak nedůsledně bylo postupováno k řadě bezpartijních, členů různých "angažovaných" organizací a svazů, které kádrové přesuny (jež objektivně následovaly) postihly v nepoměrně malé míře, neodpovídající jejich protisocialistické orientaci. Tím bylo této bázi osob umožněno po překonání přechodné deprese opětovně se zformovat, dosáhnout stavu "víme o sobě" a postupně působit v různých postaveních a sférách společnosti.

AMV, bez signatury, čj. VN-00262/03-83. Příloha. Výtisk č. 5

Příloha 2:

Členové ROS a pracovníci výkonného aparátu ROS

1972 - 1989

Členové ROS

Gustáv Husák 10. 1. 1913 1972 - 1989 +

Lubomír Štrougal 19. 10. 1924 1972 - 1988

Josef Kempný 19. 7. 1920 1972 - 1981

Jozef Lenárt 3. 4. 1923 1972 - 1988

Václav Hůla 21. 9. 1925 1972 - 1981 +

Radko Kaska 23. 2. 1928 1972 +

Martin Dzúr 12. 7. 1919 1972 - 1984 +

Jaromír Obzina 28. 5. 1929 1973 - 1984

Svatopluk Potáč 24. 3. 1925 1981 - 1988

Josef Korčák 17. 12. 1921 1981 - 1988

Vratislav Vajnar 17. 9. 1930 1984 - 1988

Milán Václavík 31. 3. 1928 1985 - 1989

Ladislav Adamec 10. 9. 1926 1987 - 1990

Miloš Jakeš 12. 8. 1922 1988 - 1989

Miroslav Vacek 29. 8. 1935 1989 - 1990

Ignác Janák 4. 10. 1930 1988 - 1990

Bohumil Urban 29. 6. 1934 1989

Karel Urbánek 22. 3. 1941 1989 - 1990

Rudolf Hegenbard 11. 9. 1935 1989 - 1990

František Kincl 2. 2. 1941 1989

Jaromír Žák 18. 10. 1942 1989 - 1990

František Pinc 1989 - 1990

Pracovníci výkonného aparátu ROS

genplk. Karel Rusov 22. 11. 1924 1972 - 1980

genplk. Miloslav Blahník 22. 12. 1927 1980 - 1988

genplk. Miroslav Vacek 29. 8. 1935 1988 - 1989

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

JUDr. Vlastislav Chalupa, agent StB

Jiří Málek

Po celou dobu existence Československé republiky mezi oběma světovými válkami usilovali komunisté o její rozvrat, o zničení demokratického zřízení a o uchvácení absolutní moci po vzoru bolševiků. Komunistický odboj za druhé světové války byl veden výlučně k tomuto cíli.

Komunistická strana již od svého vzniku nebyla skutečnou politickou stranou, ale organizací fakticky zločineckou, jakkoli státem povolenou. Tato organizace zastírala svůj skutečný charakter a umožňovala organizovat se těm, kteří se bez zábran projeví později, za nešťastné politické mezinárodní situace po druhé světové válce.

Systematické proniknutí komunistů do rozhodujících složek státního aparátu a všech ostatních politických stran, které umožnil závěr války, potvrdil výsledek voleb v roce 1946. Proti dobře a dlouho připravované komunistické ofenzivě se demokracie v Československu dostala do pozice bezvýchodné obrany. Toto je možno ovšem konstatovat až po dlouhém časovém odstupu.

Proto i odboj vzniklý bezprostředně po únoru 1948, který byl pokračováním předúnorové činnosti politických stran a dalších organizací, respektive činnosti některých odbojových skupin z doby války, mohl být postupně zčásti infiltrován agenty StB. StB byla formálně složkou SNB, fakticky však v tomto směru nejdůležitější složkou komunistické strany. Výchozí pozice StB proti třetímu odboji byla v únoru 1948 daleko výhodnější než výchozí pozice gestapa proti druhému odboji v březnu 1939.

Tajnou kontrolou Čs. strany národně socialistické byl na StB pověřen otrlý příslušník StB, bývalý partyzánský komisař M. Pich - Tůma. Ten vyslal 1. února 1947 po jednoměsíčním školení nového příslušníka StB Josefa Damiána, (nar. 4. 1. 1926) do ústředního sekretariátu Čs. strany národně socialistické, jakožto nepřátelského prostředí.

Damián podával spolu s dalším orgánem StB Věrou Máchovou zprávy o všem, co se na nár. soc. ústředním sekretariátě dělo. Kromě obou jmenovaných orgánů StB dostávala StB informace i od agentů StB nár. soc. poslance Růzhy a od Adlerové - Karpinové /krycí jméno Joe/, kterou řídil přímo zástupce velitele StB Milén a od agenta Nedvídka.

Tak mohl Pich-Tůma ihned po únorovém puči, již 3. března 1948 ve zprávě o situaci v nár. soc. straně referovat kromě jiného o tom, že jedním z vedoucích vznikající ilegální činnosti národních socialistů je dosavadní vedoucí oddělení pro vědeckou politiku v ústředním sekretariátě této strany dr. Chalupa, hodnocený StB již dříve jako jeden z nejschopnějších lidí na sekretariátě nár. socialistů.

Tradice druhého odboje a všeobecná důvěra v brzký pád po únorového komunistického režimu vedla k rychlému a rozsáhlému vzniku odbojových skupin. Interní zprávy StB hovoří

zmateně o mnoha stovkách skupin.

StB zaútočila proti třetímu odboji neméně intenzívně než proti odboji druhému gestapo a její lepší nástupní pozice jí umožnila používat specifické metody, které je možno doložit na případu dr. Chalupy.

JUDr. Vlastislav Chalupa se narodil 4. 11. 1919 v Opavě v rodině soudce. Zatímco on sám uvádí o svém otci v životopise pro nár. soc. stranu, že jeho otec je členem nár. soc., vede ho StB jako člena KSČ.

Zajímavý moment ze života dr. Chalupy tvoří skutečnost, že byl zatčen gestapem a po osmi měsících propuštěn z koncentračního tábora Sachsenhausen, se stal velitelem civilní protiletecké obrany v Bance českých spořitelén v Brně.

V únoru 1948 působil jako vedoucí oddělení pro vědeckou politiku v ústředním sekretariátě nár. soc. strany. Předseda strany dr. Zenkl mu prý nabídl, aby se po volbách 1948 stal generálním tajemníkem strany.

Jak již bylo řečeno, okamžitě v únoru 1948 zahájil ilegální činnost, avšak už před tím kontrolovanou se strany StB. Zároveň se snažil zajistit si možnost uprchnout do zahraničí. O to se pokoušel prostřednictvím nizozemského velvyslanectví, o čemž odtud přinesla zprávu agentka Joe.

Dr. Chalupa byl Damiánem označen za osobu, jejímž prostřednictvím by bylo možno proniknout do sítě nár. soc. ilegálních skupin. Na základě Damiánova hodnocení a zprávy Joe se Pich-Tůma, tehdy velitel 2. oddělení sektoru BAa řízeného L. Zelenkou, pravděpodobně po dohodě přímo se zástupcem velitele StB I. Milénem a vedoucím útvaru dr. Š. Plačkem rozhodl, provést tzv. tajné zatčení dr. Chalupy.

Tzv. tajné zatčení byla jedna z metod StB zcela postrádající právní podklad i podle tehdy platných zákonů. O žádné zatčení nešlo. Neexistoval zatykač, osoba "tajně zatčená" nebyla předána do vyšetřovací vazby. Šlo o únos, kdy se skupina příslušníků StB dohodla, že se někoho zmocní. Ten byl někde přepaden a odvečen na jemu neznámé místo do tzv. konspirační chaty nebo budovy a tam vyslýchán.

Dr. Chalupa byl stále sledován, a počátkem dubna 1948, kdy odjel do Brna, poslal za ním Pich-Tůma orgány Říhu a Kašinu a agentku Joe, aby toto "tajné zatčení" provedli. Agentka Joe jela do Brna na přímý rozkaz Miléna. Dr. Chalupa měl v Brně schůzku s pracovníkem nizozemského velvyslanectví Grandzem, který byl zpravodajsky "obsluhován" agentkou Joe.

Dne 7. 4. 1948 byl dr. Chalupa v Brně "tajně zatčen". Pich-Tůma si nenechal ujít příležitost osobně se této akce zúčastnit. Spolu s ním provedli "tajné zatčení" dr. Chalupy orgánové StB Kašina, Samec a Říha.

Nejprve byl dr. Chalupa převezen do konspirační chaty v Malé Úpě v Krkonoších, dnešní chaty Bukovka. Tam již druhého či třetího dne přistoupil na spolupráci s StB za okolností dosud ne zcela objasněných.

Zatímco proti lidem, kterých se zmocnila StB bylo při "výsleších" používáno nejsurovější násilí, končící nezřídka smrtí, jednala StB s dr. Chalupou jinak, bez k použití násilí. Tvrdili to vždy příslušníci StB, kteří s ním tehdy přišli do styku, tvrdil to a tvrdí i dr. Chalupa, který ovšem popírá dodnes spolupráci s StB a lpí na chatrné a průhledné legendě, že skupina Picha-Tůmy byla vlastně ilegální skupinou v StB, kterou on řídil. Zabývat se legendou dr.

Chalupy postrádá smyslu, ač dodnes je několik prostoduchých jedinců z jeho okolí, kteří jí věří, anebo dělají, že jí věří.

Proč tedy začal dr. Chalupa s StB spolupracovat?

1. Je možné, že dr. Chalupa po svém zatčení gestapem přistoupil na spolupráci s ním a StB to věděla.
2. Je pravděpodobné, že dr. Chalupa patřil mezi jedince, které v tísní stačilo jen výhrůžkou zastrašit a přimět ke všemu, co bylo třeba. Svědčí o tom jeho negativní povahové vlastnosti, zaznamenané několika orgány StB za různých okolností.
3. Je jisté, že dr. Chalupa byl přesvědčený, do národně socialistické strany v podstatě infiltrovaný levičák, což dosvědčuje celá jeho aktivita politika i agenta StB zároveň, jak bude uvedeno u charakteristiky tzv. Strany práce i Československého zahraničního ústavu.

Ukázalo se, že Damiánův typ byl správný, výsledek pro StB jednoznačně výborný: Dr. Chalupa začal v konspirační chatě s StB spolupracovat, a to tak horlivě, jak dosud rozvíjel odboj. Orgánům StB se s ním podařilo navázat přímo přátelský poměr, s některými řídicími orgány si tykal.

Již 12. 4. 1948 je presentována na ministerstvu vnitřní zpráva: "Ref. 48. Postupuji v příloze pracovní program mjr. Krále. Tužkou psané a připojené 2 schematické nákresy organizační struktury pečlivě uložte, protože jsou psány vlastní rukou dr. Ch. - mjr. Krále. 40".

Po dobu čtyř týdnů byl dr. Chalupa držen v Malé Úpě, kde jeho střežení prováděli příslušníci StB Žlábek a Kašina. Pak byl dr. Chalupa převezen do budovy StB zvané Statek v Praze Dejvicích, ulice Pod kaštany, kde zatím byla v podkroví zařízena zamřížovaná cela. Do té doby o případu dr. Chalupy nevěděl nikdo v celém sektoru ani v 2. oddělení, kromě Picha - Tůmy a těch, kteří dr. Chalupu unesli a střežili.

Jeho stravování na Statku obstarával Kašina, později V. Vacek. V cele ho navštěvovali Milén, zástupce velitele StB, dr. Plaček, do konce července 1948 jeden z velitelů StB, Zelenka, velitel sektoru politického zpravodajství, Pich-Tůma, velitel oddělení, a Kašina. O celém případě věděl zástupce Zelenky J. Čech a V. Šmolka, vedoucí sektoru kontrarozvědného.

V únoru 1949 byl Chalupa převezen do vilky bývalého ministra Šrámka v Líšnici. Tam byli jeho střežením pověřeni Vacek, Drahonínský, Červ a později Kozdera.

Řízen orgány StB, zvláště Otmarem Kašinou, Václavem Vackem a Ladislavem Zelenkou, pokračoval dr. Chalupa v organizování sítě nár. soc. skupin. Vydával časopis Plamen, který se tiskl přímo na StB a sepisoval s řídicími orgány StB různá memoranda, zvláště tzv. Strany Práce, k jejichž tisknutí dostal přidělen cyklostil. Podařilo se mu spolu s příslušníky StB proniknouti do asi 17 ilegálních skupin. Tuto rozsáhlou akci vedla StB pod názvem Skaut. Akce byla přímo řízena vedoucími pracovníky StB Závodským, Milénem, Plačkem, Zelenkou, Pichem-Tůmou. Jako spojky dr. Chalupy, tedy StB s ilegálními skupinami fungovali Josef Damián a Ladislav Drahonínský.

Se souhlasem StB založil dr. Chalupa ilegální Čs. stranu práce, která vyhovovala jeho levičáckému zaměření. Program strany práce sice vyzývá k boji proti bolševismu, avšak ve své aktivní části se tak málo liší od programu komunistického, že přivádí k myšlence, za co se má vlastně bojovat. Stejně i časopisy Plamen a Hlas svobodné republiky s podtitulem Orgán Čs. strany práce a různá memoranda, všechny tiskoviny, jejichž autorem byli dr.

Chalupa a jeho řídicí orgány, obsahují vesměs plané protikomunistické povídání, vyrovnání se s otázkou, kdo zavinil únor 1948, nepodstatné teoretické úvahy o komunismu a mezi tím úvahy o nemožnosti ozbrojeného boje proti komunistickému režimu. Cíl těchto tiskovin byl jediný: Tlumit skutečný odboj, odvracet od spolupráce se zahraničními agenturami, od ozbrojených akcí, ze kterých měla StB a komunisté vůbec největší strach. Protože tiskoviny musely mít přece jen jakési bojovnější pasáže, rozkazoval "mjr. Král" vše rozšiřovat jen po linii již zapojených odbojářů. StB byla opatrná a nechtěla rozšiřovat ani odboj, který kontrolovala. Jindy ovšem naopak přistupovala k provokacím a skupiny buď zakládala nebo aktivizovala, aby ukazovala svou nepostradatelnost pro komunistický režim. I zde byl dr. Chalupa jako agent - provokatér nesmírně aktivní.

Na schůzky s odbojáři chodil dr. Chalupa, krycím jménem mjr. Král, dr. Červený nebo dr. Sladký, v doprovodu dalších "ilegalistů", tedy jeho řídicích orgánů Zelenky a Kašiny, později Vacka a Kašiny. Tuto činnost prováděl od dubna 1948, respektive září 1948 do září 1949, kdy byl vyslán jako ofenzivní agent do zahraničí.

O tom, které ilegální skupiny se podařilo StB prostřednictvím a aktivní pomocí dr. Chalupy zlikvidovat, vypovídá dokument StB, vypracovaný velitelem referátu 2025, nazvaný Zpráva o akci SKAUT, adresovaný veliteli státní bezpečnosti, datovaný dne 9. 1. 1952, tedy v době, kdy už dr. Chalupa pracoval pro StB v USA.

Tento dokument je důležitý kromě jiného tím, že tyto skupiny jmenovitě uvádí: "...Za pomoci Chalupy bylo provedeno napojení na tyto ilegální skupiny: JARO, USPZ, VĚRNÍ-JARKA, VĚRNÍ-JOŽKA, PŘIJDEME, KÜHNEL, Ú., KOJETÍN, HOLEŠOV, BRNO-POP, skup. QQ, disp. SKÁLA, DŽ, JAVOR, kpt. HRDÝ, VAN-DAN a SNĚŽENKA...

Po dobu pobytu zde prováděl napojení na ilegální organizace, viz jejich vyjmenování... Z těchto byla provedena likvidace těchto skupin: skupina USPZ /ze které vyplynula skupina BACÍLEK a ŠEŘÍK/, UP, VAN DER LINDE, VAN - DAN, SNB na krim ústř. v Praze - MODRÁ CHRYSANTÉNA, VĚRNÍ-JOŽKA, ze které vyplynuly skupiny ŠAVRDA a ČERVENOBÍLÝ, SLAVÍK z Prahy XII., ČERNÉ KOMANDO, RYCHTECKÝ, kpt. HRDÝ, ze které vyplynula skupina SNB, BÁRTL a skupina lidovců vedené FARDEM...

Dnešní stav skupin je: SNĚŽENKA, kterou připravujeme k likvidaci v únoru, skupina PŘIJDEME, kterou rozpracováváme, skupina POP, která je pětičlenná...

Ze zahraničí pomocí dr. Chalupy bylo získáno napojení na skupinu Šebora SNĚŽENKU, kterou vede vyakčněný člen SNB Václav Hampl." Část uvedených jmen v citovaném dokumentu jsou původní, které si daly ilegální skupiny samy, dále "pracovní" označení Státní bezpečnosti a konečně názvy podle vedoucích jednotlivých skupin.

Kolik lidí přesně dostal dr. Chalupa do kriminálu nebylo spočítáno. Počet lze odhadnout na několik set.

Pro výsledky své činnosti proti domácímu odboji od dubna 1948 do září 1949 byl vedením StB dr. Chalupa pokládán za dobře vázaného agenta, čímž třeba rozumět toho, kdo nemůže couvnout.

StB se rozhodla využít dr. Chalupu dále jako ofenzivního agenta v zahraničí, kam rozšířila akci Skaut v širokých rozměrech, odpovídajícím záměrům StB s dr. Chalupou. Pro akci dr. Chalupy dopravovala StB řadu lidí z jeho okolí, z části ještě před tím, než tam byl dr. Chalupa vyslán, aby mu vybudovala vyhovující operační prostředí. Citovaný dokument Zpráva o akci SKAUT z 9. 1. 1952 o tom hovoří:

"Do zahraničí byly převedeny tyto osoby: Vojtek, Chudánek, Trutnovský, Dvořáková,

Pechan, Voda, Pivečka, Krakešová, Netík, Netíková, Chalupova žena s dítětem, Tillová, jeden student na jehož jméno se nepamatují, který šel s Trutnovským a Dvořákovou a Mojmír Povolný. Osoby byly převáděny na popud Chalupy, který slíbil vybudovat v zahraničí organizaci za pomoci které by byly získávány zpravodajské zprávy z různých zemí. Přechod Vojtka, Chudánka, Trutnovského, Dvořákové, Vody, Pechana, Netíka, Netíkové, Pivničky, Povolného a jednoho neznámého sjednával Kašina, Tůma a Zelenka a bylo to schváleno velitelem StB Závodským.

Přechod Krakešové, Tillové a Chalupové sjednával Vacek, Richtř a Čech a schvaloval Závodský. Toto bylo současně dohodnuto s odborem 2.

Do zahraničí byly zasílány některé zprávy, které dodaly domácí skupiny. Tyto zprávy byly schvalovány Milénem, hospodářské velitelem 3. sektoru Staňkem a vojenské pplk. Misíkem.

Dopisy a časopisy od Chalupy byly předávány ilegálním skupinám v ČSR a sloužily k tomu, aby mohly být skupiny rozpracovány k likvidaci, nebo kontrolovány. Ke stejnému účelu sloužil časopis ilegality HSR, nynější "Za svobodu a právo".

Tímto odstavcem citovaného dokumentu jsme se však již dostali do doby, kdy dr. Chalupa pracoval pro StB v zahraničí.

Zhodnotíme-li činnosti dr. Chalupy od února 1948 do září 1949, kdy byl vyslán do zahraničí, můžeme konstatovat:

Ihned, co byl dr. Chalupa ve dnech 8. - 10. 4. 1948 získán pro spolupráci s StB, nakreslil pro StB schema svých styků s jednotlivými ilegálními pracovníky a skupinami. Tím umožnil StB proniknout do asi sedmnácti skupin a kontrolovat je až do jejich postupné likvidace. Některé skupiny, které StB pokládala za nebezpečnější, likvidovala brzy, jiné ponechala na svobodě ještě poté, co dr. Chalupa už působil v zahraničí. Tím podporovala pozici dr. Chalupy v emigraci jako vedoucího činitele domácího odboje, k čemuž neváhala rovněž dopravit do zahraničí řadu osob z Chalupova okolí. Na likvidaci ilegálních skupin se dr. Chalupa aktivně podílel jako agent - provokatér.

Druhou částí Chalupovy činnosti pro StB bylo založení ilegální Čs. strany práce, která měla sdružovat nekomunistické socialistické strany v Československu. Tuto stranu založil dr. Chalupa ze svého levičáckého přesvědčení s vědomím a za spolupráce s StB. Úkolem této strany bylo odvracet odboj od spolupráce s československými pravicovými politiky v exilu a se západními zpravodajskými službami. Otevřeně se projevuje zachování "socialismu" v ČSR, včetně znárodnění a dalších "vymožeností" poválečného a poúnorového Československa.

Pro propagaci tohoto zaměření své strany práce používal dr. Chalupa ilegální časopisy a různá memoranda, která konsultoval a sepisoval s řídicími orgány StB.

StB mu k tisku a rozšiřování přidělila cyklostil, místnosti a potřebné technické prostředky. Cílem bylo brzdit skutečný odboj.

Dr. Chalupa takto rozvíjel vlivovou agenturu StB, což byla jeho neméně nebezpečná činnost, než jeho činnost agenta - provokatéra.

V obou druzích této činnosti pokračoval dr. Chalupa i po svém vyslání do zahraničí v září 1949.

O důvodech, které vedly StB k vyslání dr. Chalupy do zahraničí uvádí přehledná interní

"Zpráva o akci Maison", šestnáctistránková, neadresovaná, nepodepsaná, datovaná 8. 12. 1950, s poznámkou "Vyhotoveno pouze v jednom exempláři".:

"Důvody, které rozhodly odchodu Maisonu do zahraničí, byly podle sdělení skupiny BAa tyto:

- a. přání Ripky, aby Maison jako vedoucí domácí illegality šel ven a pomohl mu organisovat politickou práci emigrace
- b. četné dotazy ze zahraničí a podiv nad tím, jak je možné, že vedoucí ilegálních skupin, z nichž některé jsou realizovány, se může "volně pohybovat"
- c. možnost využít skutečnosti, že Maison měl již tehdy v zahraničí několik svých nejbližších spolupracovníků

Kromě toho v den odchodu do zahraničí podepsal Maison zpravodajský slib, který však vlastně není slibem, neboť si v něm Maison klade 4 podmínky: Beztrestnost svých nejbližších spolupracovníků, povolení jejich návratu do ČSR bez diskriminace, vyslání jeho ženy a dítěte za ním do Francie a beztrestnost jeho rodinných příslušníků.

Maison odešel do zahraničí 3. 9. 1949. Odchod byl proveden cestou illegality pomocí ukradeného pasu. Maison letěl přímo do Paříže...".

Věrohodnost "uprchnutí" dr. Chalupy do zahraničí pro exil byla podepřena tím, že ho StB přemístila ze svého objektu ke skutečnému ilegálnímu pracovníkovi na Slovensko, který pochopitelně netušil, do jaké hry byl zapojen...

Dříve citovaná "Zpráva o akci SKAUT" pro velitele státní bezpečnosti z ledna 1952 uvádí: "Vázání Chalupy až do jeho odjezdu do zahraničí nebylo provedeno. Jeho vázání prováděl s. Kašina za přítomnosti s. Vacka v den odjezdu Chalupy do zahraničí. Chalupa odjel dne 3. 9. 1949".

Chalupův slib se stal později objektem ostrých kritik nadřízených orgánů StB vůči Kašinovi, že dovolil, aby si dr. Chalupa kladl z další spolupráci s StB v zahraničí podmínky.

Text slibu, jak byl zaslán jeho novému řídicímu orgánu Soukalovi do USA v létě 1956:

"Zavazuji se:

1. že pomlčím před kýmkoliv o všech událostech, které proběhly od dubna 1948 do dnešního dne
2. že stejně utajím své další spojení s vámi
3. že budu plnit instrukce, které obdržím prostřednictvím osoby, známé mně pod jménem "dr. Havel", podle zásad, které byly ústně dohodnuty a že se nebudu snažit obcházet je pasivní resistencí
4. že nebudu o těchto věcech vypovídat ani v případě svého zatčení
5. že budu podávat i informace, které získám z vlastní iniciativy
6. že nenavážu vlastní spojení s odbojem doma

Tento závazek přijímám proti Vašemu příslibu:

1. že bude zaručena beztrestnost mým spolupracovníkům, zejména
 - a. příslušníkům tzv. knihovny (nadkolegové)
 - b. členům organizace "POP" (býv. OPVII)
za všechny trestné činy, jichž se dopustí v souvislosti s akcí Československá

strana práce /rozumí se ve Vašich intencích/

2. že jim bude dovolen návrat do vlasti bez diskriminace, kdyby si toho přáli
3. že v případě loyální spolupráce bude za mnou do půl roku dopravena má žena a dítě
4. že z titulu mé činnosti nebude postupováno ani proti ostatním mým rodinným příslušníkům.

Podpis."

Dr. Chalupa napsal hodinu před odletem vlastnoručně v bytě Vacka zpravodajský slib, který mu nadiktoval Kašina. Kašina si jej uložil do svého trezoru na velitelství StB a teprve po několika urgencích předal skupině BAb slib psaný strojem, vlastnoručně dr. Chalupou podepsaný, který byl uložen do Chalupových písemností. Toto i text, který neodpovídal směrnicím, které Kašina dostal od svých nadřízených byl později spolu s "neplněním zásadních rozkazů" dokonce podnětem k návrhu na zatčení Otmara Kašiny v lednu 1951.

Odlet dr. Chalupy 3. 9. 1949 do Paříže byl umožněn na ukradený pas na němž StB falšovala vizum. Odlet byl provázen pochopitelně nervozitou dr. Chalupy a nepochopitelnými chybami orgánů StB, neznalých základních předpisů pro vycestování osob do zahraničí.

Současně s vysazením do zahraničí byl dr. Chalupa předán jako agent zahraničnímu sektoru StB, tedy rozvědce. Dále pracoval pod krycím jménem Maison. K jeho řízení byl do Paříže 23. 9. 1949 vyslán jeho dobrý známý Kašina, krycí jméno Lentier, legalizovaný v Paříži jako druhý legační tajemník čs. velvyslanectví. Před svým odjezdem do Francie byl Kašina-Lentier instruován Podolským a Krajinou. Podolský pracoval v Paříži jako resident s krycím jménem Canard, než byl odvolán a propuštěn ze svazku SNB pro podezřelou minulost.

O úkolech dr. Chalupy píše citovaná "Zpráva o akci Maison" z 8. 12. 1950:

"Úkoly Maisonovy v zahraničí:

Vzhledem k těmto stykům v zahraničí a k osobním známostem a vedoucími politiky nar. soc., byly skupinou BAa Maisonovi vytyčeny rámcově tyto úkoly:

- a. vybudovat vlastní organizaci v emigraci, která by mohla pracovat v politických intencích domácí illegality na ideologickém podkladě, vypracovaném Maisonem a čelit tak nebezpečnějším politickým snahám jiných politických stran čs. emigrace
- b. pomoci této organizace vytvořit špionážní síť mezi emigrací, která by mohla podávat zprávy o nepřátelské činnosti emigrace

Spojení Maisona s ČSR

Vzhledem k těmto úkolům bylo budováno spojení Maisona do ČSR v zásadě na dvojitě základě:

- a. cestou illegality kontrolovanou StB
- b. pomocí residenta čs. rozvědky na pařížském vyslanectví ...

Zprávy důvěrného rázu jsou šifrovány a psány tajným inkoustem po případě močí a kamuflvány běžným rodinným textem v německém jazyce.

Kromě toho má ilegální organizace spojení s Maisonem pomocí vysílačky podle

smluveného kodu. Vysílání je v ČSR kontrolováno Státní bezpečností a v Paříži francouzskou špionážní službou a špionážní skupinou čs. emigrace gen. Kudláčka.

Druhé spojení, používané pro zpravodajské zprávy bylo přes našeho residenta na čs. vyslanectví v Paříži (Podolský později přímo Lentier.). Toto spojení mělo se dít osobním stykem Lentiera s agentem Maisonem, aby bylo zaručeno řízení Maisonu. Lentier se stýkal s Maisonem osobně, pomocí spojky Luisy a kromě toho používal mrtvou schránku, pro předávání materiálu...

Dosavadní činnost Maisonu v Paříži

a) legální činnost.

Maison přiletěl přímo do Paříže. Několik dnů bydlel bez dokladů a pak mu je na přímluvu Ripky (podle tvrzení Maisonu) opatřilo přímo 2. oddělení francouzského gen. štábu...

Maison se opřel především o své spolupracovníky z ČSR, kteří emigrovali před ním. Hned od počátku počal rozšiřovat organizaci tzv. Zahraničního ústavu, který se měl stát nadstranickou organizací, zasahující svými odbočkami do všech zemí, kde byly větší skupiny čs. emigrace. Celá organizace měla být základem pro pozdější vybudování obdobné Strany práce jako v ilegalitě v ČSR.

Brzy se mu podařilo vytvořit odbočky v Německu, Itálii, Francii, Belgii, Holandsku, Británii, USA, Kanadě a Australii, které byly organizačně podchyceny vydáváním časopisu Tribuna. Časopis vydává ústředí Zahraničního ústavu v Paříži. Kromě toho byly odbočky a ústředí v neustálém písemném styku a sdělovaly ústředí různé informace z čs. emigrace v jednotlivých státech. V poslední době však organizace upadala...

Úkolem této organizace bylo propagovat politickou koncepci Maisonovu tak, aby se stala politickým programem emigrace.

Maison kromě této činnosti rozvinul současně poměrně dobrou propagační činnost...

b) Zpravodajská činnost.

Po příjezdu Maisonu do Paříže se ukázala jeho snaha omezit svou spolupráci s námi na minimum. Často se nedostavoval na schůzky. Informace, které přinášel byly velmi málo konkrétní a naprosto neodpovídaly možnostem, které měl...

Celkem se dá říci, že zpravodajské úkoly, které mu byly ukládány, neplnil. Nestal se ani významnou osobností emigrace, naopak ztratil postupně na významu...

Maison byl financován jednak ilegalitou a jednak dostával od nás finanční podpory..."

Kašina-Lentier pracoval v akci mjr. Král - Maison téměř od počátku. Proto byl vyslán do Paříže několik dní po dr. Chalupovi. Jinak pro práci řídicího pracovníka rozvědky neměl povahové předpoklady, bylo mu pouhých 25 let a měl těžkou tuberkulózu.

V Paříži zcela selhal. Na velvyslanectví, kam byl dosazen jako druhý legační tajemník, se dekonspiroval kromě nevhodného chování vůči ostatním pracovníkům také tím, že se při oslavě 28. 10. 1949 na velvyslanectví opil a ztropil výtržnost.

Jeho hodnocení říká, že svou řídicí funkci rozvědčíka prováděl stejně nedbale jako svou

legální práci. S Maisonem jednal na základě jakési oboustranné "gentlemanské dohody" t.j. ponechával mu volnou ruku. Schůzky a mrtvé schránky organizoval nepromyšleně a příkazy centrály z Prahy přezíral.

Během své dovolené v ČSR v létě dostal úkol, aby připravil schůzku nového řídicího orgána s Maisonem, pak se měl vrátit a nastoupit léčení.

Zatím došlo v Paříži k události, která mohla Maisona zlikvidovat.

Maison vložil do mrtvé schránky - reservoáru na záchodě - větší balík emigrantských novin a zpráv, prý proto, aby splnil úkol, uložený mu Lentierem. Zásilka ucpala odtok vody a byl zavolán instalatér, který zásilku objevil. Domníval se, že je to puma, a proto byla zavolána policie. Pyrotechnici odnesli balíček na ulici a čekali, zda-li bude explodovat. Když se nic nestalo, odvezli balíček na prefekturu, kde ho otevřeli a zjistili, že jde o česky psané písemnosti. Zavolali tedy svou spojku z čs. emigrace, aby předložila materiál Ripkovi a Kudláčkovi, aby ho bylo možno identifikovat. Ti zjistili, že jde o skupinu Maisona. Gen. Kudláček byl pověřen, aby celou věc vyšetřil.

Kudláček se ptal Maisona, komu byla zásilka určena. Ten prohlásil, že domácímú odboji. Kudláček vyslovil podivení nad formou spojení a obsahem zpráv a žádal o sdělení jména spojky. Maison prý odmítl jméno sdělit, neboť by prý ohrozil své nejlepší spojení do ČSR. Kudláček se s tím prý prozatím spokojil, jen znovu vyslovil údiv nad tím, spolu s Ripkou, že jsou ilegálně posílány tak podrobné zprávy úplně ve formě špionážních informací. Obsahem zpráv se cítil dotčen Ripka a jeho vztah k Maisonovi značně ochladl. Nakonec prý celá aféra prozatím usnula.

Tak událost a její výsledek líčil Maison Lentierovi. Dr. Chalupa však zakrátko oznámil ještě svým StB kontrolovaným ilegálním skupinám, že je pravděpodobné, že Francouzi Lentiera znají.

Na základě těchto událostí byl Lentier z Paříže odvolán a spojení ústředí StB s Maisonem dočasně přerušeno.

Zůstalo jen spojení cestou illegality, kterým ústředí StB v Praze denně získávalo kusé zprávy. Některé okolnosti jako např. značné zpoždování zásilek, rozmazání šifer, vzbudily podezření, že Francouzi dostali toto spojení pod kontrolu.

Dr. Chalupa byl pochopitelně v této věci vyslechnut podrobně francouzskou kontrarozvědkou, o čemž poslal do Prahy detailní zprávu. Výslech vylíčil tak, jako by se mu bylo podařilo Francouze dokonale upokojit, tedy oklamat.

Klade se otázka, zda-li naopak neoklamal obratně své řídicí orgány StB a zda-li nepřistoupil na spolupráci s francouzskou kontrarozvědkou. Důkazy pro to nejsou - jsou okolnosti, podle nichž lze usuzovat tak, či naopak.

Již koncem roku 1950 byl vybrán jakožto nový řídicí orgán Maisona, příslušník sektoru BAa Josef Damián. Ten nastoupil do ZOB II. 1. 1. 1947, od 1. 2. 1947 byl nasazen Pichem-Tůmou do ústředního sekretariátu strany nár. soc., odboru mládeže. Tam poznal dr. Chalupu a upozornil na jeho osobu StB. V polovině roku 1948 byl z ústředního sekretariátu "obrozené" čs. strany socialistické propuštěn pro podezření z ilegální činnosti. Krátce pracoval jako pomocný dělník, přešel úplně do "illegality". Byl "hledán" Státní bezpečností a těsně před svým vysláním do zahraničí odsouzen v nepřítomnosti na dvacet let těžkého žaláře.

Tedy přímo vzorný životopis "odbojáře" - příslušníka StB.

V "ilegalitě" pracoval jako jedna z hlavních spojek vedení StB k jednotlivým ilegálním organizacím s krycím jménem RAVEN. Požíval naprosté důvěry jak na ústředním sekretariátě nár. soc., tak v ilegalitě, neboť převedl nebo organisoval přechod některých spolupracovníků Maisona do zahraničí.

Před vysláním do Paříže dostal Damián podrobnou instruktáž:

- a. jakmile bude kontaktován řídicím orgánem, podat podrobnou zprávu o situaci Maisona a jeho výpovědích ve věci mrtvé schránky
- b. kontrolovat činnost Maisona a nutit ho postupně k lepší zpravodajské spolupráci
- c. pracovat samostatně zpravodajsky a pronikat do emigrace tak, aby se stal později osobním tajemníkem Ripky nebo Dr. Kovárny,
- d. zapojit se případně o špiónážního ústředí čs. emigrace v Paříži.

Koncem září 1950 byl Damián užívající nadále krycí jméno Gregor, vyslán coby uprchlík přes Rakousko a Švýcarsko do Paříže. Těsně před přechodem čs. hranic provedl provázející orgán StB Damiánovu osobní prohlídku a našel u něj těžce kompromitující materiál. Důvod jeho počínání se nikdy nevysvětlil.

Samotný přechod přes troje státní hranice a demarkační linii v Rakousku byl organizován přímo lajdácky, a tak se Damián dostal do Paříže ve schátralém stavu plně odpovídajícímu jeho legendě uprchlíka.

Kontakt na něj se podařilo StB po dalších chybách získat až koncem listopadu a iniciativou agenta - residenta, který měl Gregora řídit, Canarda, pracujícího jako konsulařní úředník v Paříži, na čs. pařížském velvyslanectví.

Bylo rozhodnuto, že kromě toho bude Canard přes Gregora předávat písemné pokyny a zprávy Maisonovi a od Maisona jeho řídicímu orgánu. V tomto smyslu byl Canard instruován počátkem listopadu 1950 při všeobecné instruktáži v Praze. Byl seznámen s úkoly Gregora a povšechně s akcí Maison. Dostal příkaz, aby Gregora pevně řídil a snažil se prostřednictvím Gregora a Maisona proniknout co nejvíce do řad emigrace.

Hlášení centrály StB z 8. 12. 1950 v Praze shrnuje:

"Dnešní stav akce Maison je tedy tento:

- a. Maison je po odvolání Lentiera již tři měsíce bez řídicího orgána
- b. styk s Maisonem byl po tuto dobu udržován jen prostřednictvím ilegality
- c. s Gregorem byl nyní navázán styk, řídí ho Canard
- d. situace Maisona a částečně i Gregora v emigraci po vybrání mrtvé schránky policií je prozatím pro nás velmi nejasná, víme jen, že byla vznešena určitá podezření vůči Maisonovi, nevíme však, jak na ně odpověděl a případně je vysvětlil
- e. Maison ví, že Gregor pracoval pro StB, domnívá se však, že jde o podobnou situaci jako u něho, t.j., že Gregor je poctivý nár. socialista
- f. ilegalita získala nyní nové vlastní spojení, které dobře funguje a jiné přes západní Německo".

Dne 27. 12. 1951 podal Damián, v té době již odvolaný v Praze, veliteli StB zprávu o 33 stránkách o své činnosti v zahraničí. Tu na základě 41 doplňujících otázek upřesnil 8. 1. 1952 detailními informacemi na 35 stránkách.

Pokud jde o osobu dr. Chalupy, toho Damián charakterizuje jako vzdělaného inteligentního "člověka-vědce". "Na prvním místě je u něho práce, je nesmírně houževnatý a nic mimo práci pro zahraniční ústav a sebevzdělání pro něho neexistuje. Nějakých zvláštních zálib nemá, nepije nekouří." Je věřící, žije v souladu s manželkou. Naproti tomu, píše Damián, je hrabivý. Jinde : "... je neuvěřitelný skrblík: nejí, jeho žena rovněž málo, snad pouze dítě dobře jí. Proto jsou často nemocni."

K pozici dr. Chalupy v emigraci sděluje své poznatky Damián rovněž v dokumentu z 8. 1. 1952:

"Jeho styky pokud jde o emigranty nejsou příliš široké. Byly ještě menší před mým příchodem, a v době po zachycení zásilky se nestýká téměř s nikým. A zase tyto styky se většinou týkají jen mladých lidí, kteří mají vztah k Zahraničnímu ústavu nebo se oň zajímají. Vedoucí exilové osobnosti ze starší generace nemají Chalupu rády pro jeho vyhraněné názory (levicové) i pro jeho postoj vůči nim. Téměř se žádným z nich neudrhuje korespondenci, nehledá k nim cestu. A mnozí z této starší generace nemají k němu důvěru, nepočítám v to jeho odpůrce, poněvadž se dověděli o zachycené zásilce, samozřejmě jen nepřesně, ale to je pochopitelně škodlivější. Je to zásluha Lužova, pravděpodobně inspirovaná někým ještě ze starší generace (Kovářna, Ripka, Ingr). Rovněž i mezi některými mladými emigranty o tom Luža hovořil, ti zaujali také podezřívavé stanovisko vůči Chalupovi.

Také Chalupovy styky s cizinci nejsou velké (byly částečně popsány v mých zprávách, většinou však v korespondenci s ilegalitou v ČSR). Také Chalupovi neprospělo to, že byl asi dvakrát udán (a s ním i ústav) jako komunistický agent. Naprostou důvěru má skoro všech svých spolupracovníků v ústavu, t.j. jeho členů, poněvadž řada jich ho zná ještě z domova. Veřejné funkce Chalupa nemá žádné. je pouze jednatelem místní organizace nár. soc. strany v Paříži a členem tzv. Oblastního předsednictva této strany ve Francii (Ripkova organizace) a hlavou Zahraničního ústavu, třebaže ústav navenek vedou tři osoby ...".

Dále Damián hlásí:

"Pokud jde o můj vlastní úsudek: Chalupa se dávno již vnitřně vyrovnal s tím, že je agentem. Snaží se však být agentem jen po určitou mez, asi potud, odkud začíná být taková činnost nebezpečná pro jeho osobu. Snad počítá i s tím, že se s toho nějak šikovně vyvlékne (emigrací do USA). Jak jsem mohl pozorovat, zvláště v poslední době svou práci v ústavu dělá tak, že kdyby se s ním něco stalo, Zahraniční ústav aby fungoval dál. Z tohoto důvodu také prosadil přeložení organizačního střediska ústavu z Evropy (Paříž) do USA (Chicago) k dr. Povolnému. Chalupova žena nemá ani nejmenší potuchy o této stránce života svého muže. Je před ní velmi opatrný ...".

Československý zahraniční ústav v exilu v němž byl dr. Chalupa fakticky hlavní osobou, byl do značné míry realizováním jeho představy o vytvoření jakéhosi "demokratického socialismu" podobně, jak k tomu měla ještě dříve doma sloužit Strana práce , vytvořená Chalupou se souhlasem a pomocí StB.

Chalupa sám v roce 1951 o tom píše svým přátelům, ilegálním pracovníkům kontrolovaným StB:

"Slovutní a moudří páni nadkolegové,...

Situace Ústavu v tomto pololetí zůstala stísněnou: Ústav zůstal dále terčem útoků a udání. Jdeme-li na kořen věci, zjistíme, že pravou příčinou těchto útoků byl jeho skutečný a zdánlivý vztah k Fischovi.

Fisch se stal nejisolovanějším a nejnenáviděnějším politikem v exilu...".

Jména Fish tu užívá dr. Chalupa sám pro sebe. Dále Chalupa rozvádí podrobně postoje a akce jednotlivých československých exilových politiků proti sobě a proti Zahraničnímu ústavu.

Dr. Chalupa byl vyloučen z čs. strany národně socialistické v exilu s odůvodněním, že založil další politickou stranu, Stranu práce. Byl zbaven členství v Oblastní Radě svobodného Československa ve Francii, obviněn, že jeho vinou byla řada lidí doma pozatýkána a uvězněna i popravena jen proto, aby si jako mluvčí československého odboje vytvořil piedestal pro svou politickou kariéru. Zahraniční ústav byl označen za organizační základnu Chalupovy strany práce, která tam měla vychovat své funkcionáře jako příští vládnoucí strana.

O ústavu dr. Chalupa píše:

"Mnohem větší škody způsobilo Ústavu udání, které bylo jak na jeho členy tak na Ústav jako celek podáno v nejrůznějších zemích, tyto škody se mohou projevit teprve později, v případě konfliktu, v plném rozsahu, internováním, vypovídáním, vyřazením do armády atd."

Sotva lze hodnotit Chalupovo postavení ve Francii vhodněji, než jeho vlastními slovy.

Můžeme stručně shrnout: Dr. Chalupa neuspěl. A to ani jako politik, ani jako agent StB. Jeho neúspěch ve Francii byl jeho neúspěchem osobním i neúspěchem StB a její široce založené akce SKAUT.

Dr. Chalupa pochopil, že může nastoupit cestu mnoha dobrodruhů před ním, do země pro individua jeho typu zaslíbené - do Ameriky.

Hlavní správa StB odbor 1, oddělení 3, referát 2 shrnuje vlastní poznatky k akci SKAUT 8. září 1952 na základě šestnácti plných fasciкул spisového materiálu, předaných 20. srpna 1952 odborem 2. Pochopitelně, že vše, co dělal dosud odbor 2, bylo nedostatečné, agent Chalupa byl špatně vázán, špatně řízen, jeho aktivita byla neplodná. Nebylo to však zcela pravda, šlo o vzájemný napjatý vztah mezi odborem 1 (kontrarozvědkou) a odborem 2 (rozvědkou).

V této době byly v Československu ještě některé nezatčené Chalupovy ilegální skupiny, které si StB pěstovala proto, aby v zahraničí přetrvávala pozice dr. Chalupy coby vedoucího činitele domácího protikomunistického odboje.

Dokument z 8. září 1952 konstatuje:

"Situace ilegálních skupin.

Skupina "disp. SKÁLY".

Skupina byla vytvořena Maisonem před jeho tajným zatčením v r. 1948. Maison po zavázání provedl sám napojení orgána StB na tuto skupinu a uvedl jej jako spojku. Tímto způsobem provádíme kontrolu této skupiny. Její činnost spočívá ve vypracovávání memorand a hospodářských přehledů pro ileg. časopis (námi kontrolovaný) a časopis "Tribuna", vydávaný Maisonem v zahraničí. Členy skupiny jsou:

JUDr. Novák Dušan, kr. jméno Zámečník..., člen KSČ od r. 1945, bytem Brno. Jmenovaný

je vedoucím skupiny a politická memoranda vypracovává hlavně on.

Ing. Racek Aleš, kr. jméno Ptáčník nebo Chechtavý..., člen KSČ od r. 1945, bytem Brno.

JUDr. Bohanes Jaroslav, kr. jméno Sokol..., člen KSČ od r. 1945, býv. člen kádrové kraj. komise KSČ, bytem Brno

MUDr. Votava Ladislav, kr. jméno Jetelina..., člen KSČ od r. 1948, bytem Brno

Všichni jmenovaní jsou osobními přáteli Maisona a udržují s ním spojení přes spojku (orgán StB).

Skupina "DŽ-PAMEL"

Skupina vznikla z podnětu býv. zaměstnankyně ústř. sekretariátu nár. soc. Dvořákové Boženy, t.č. v emigraci v Kanadě.

Skupina je reprezentována těmito osobami:

Dvořáková Věra, roz. Ouředníková, 26-ti letá, kr. jméno Pamel, býv. členka nár. soc. mládeže

Architekt Janeček... Jmenovaný u sebe ukrýval po dobu 14-ti dnů Maisona před jeho odchodem do zahraničí...

Zprávy a dopisy odevzdávala Dvořáková spojce (orgán StB).

Skupina "VLAST" dříve "JARO"

Jedná se o tří člennou skupinu založenou Trutnovským Jiřím, t. č. v emigraci v USA. Členové skupiny:

Hlávka Jiří, kr. jménem Mach..., člen nár. soc...

Ing. Porket Josef, kr. jménem bratr Matouš...

Březina Jaroslav, kr. jménem Březí Jarka...

Skupina podávala zprávy rázu voj. a hospodářského a vydávala ileg. časopis "Plamen". Činnost skupiny je kontrolována org. StB, jako spojkou...

Skupina "JAVOR"

Na skupinu bylo provedeno napojení orgánem Damiánem přes Irenu Svobodovou přítelkyni býv. zaměstnankyně ústř. sekr. nár. soc. Dvořákové Boženy...

JUDr. Štykar Bedřich, ..., kr. jménem Javor, býv. člen soc. dem. sloučením KSČ...

Dr. Šplíchal Josef, býv. člen soc. dem., sloučením KSČ.

Skupina se zabývala podáváním zpráv z oboru zásobování. Je kontrolována orgánem StB, jako spojkou.

Skupina "POPI"

Jde o skupinu založenou po únoru 48 Pechanem Miloslavem t. č. v emigraci v zahraničí. Členové skupiny jsou býv. nár. soc. vysokoškoláci:

JUDr. Kostrhun Lubomír, 23-ti letý, kr. jménem Petřík... Jmenovaný byl vedoucím skupiny POPI...

Pecháček - Grafo....

Kessler Zdeněk, kr. jménem Němec Jiří... Činnost jmenovaného, podávání špionážních zpráv a různé štvavé elaboráty.

Skupina vypracovává pro Maisona politické přehledy a elaboráty, representuje v ČSR ileg. čs. stranu práce.

Skupina "SNĚŽENKA"

Napojení na tuto skupinu provedl orgán Damián na základě hesla a adresy, kterou obdrželo tzv. ústředí (StB) přes ilegální vysílačku ze zahraničí. Dále napojení utvrdil osobní dopis Šebora Miloše (agenta franc. špionážní služby v Paříži) vedoucímu skupiny Hamplovi, jehož je Šebor osobním přítelem. Skupina se skládá ze tří částí z nichž jedna pod jménem Červenec, kterou rozpracovává KS StB Olomouc. Druhou část pod heslem Troníček zpracovává KS-StB Praha. Jádro skupiny námi zpracovávané se skládá z těchto lidí:

Hampl Václav, kr. jménem Hanuš. býv. špkt. SNB... Jmenovaný je vedoucím skupiny Sněžinka a organizátorem ilegality v řadách býv. přísl. SNB.

Rožek Emil, býv. pplk. SNB... nár. soc., nyní bez polit. přísl., t. č. jako pomocný dělník...

Holvek Vilém, býv. prap. SNB...".

Pro řadu zajímavých skutečností zobrazujících složení ilegálních skupin řízených Chalupou a StB byla tato část dokumentu uvedena podrobněji.

Jakmile se pak ukázalo, že tyto skupiny už není třeba na podporu akce SKAUT udržovat, přistoupila StB v průběhu roku 1953 k jejich likvidaci.

Když byl Damián před vánoce 1951 odvolán z Paříže do Prahy, aby podal zprávu o průběhu akce SKAUT a dostal další instrukce, ocitl se dr. Chalupa bez řídicího orgána.

Z Damiánovy jednadvadesátistránkové zprávy ze dne 27. 12. 1951 uvedeme jen závěrečnou dodatkovou poznámku.

"Při jedné příležitosti (na jaře 1951) mně Chalupa řekl, že by byl ochoten posílat domů i podrobnější zprávy, kdyby se mohl přesvědčit o naprosté bezpečnosti cesty, která by k tomu účelu sloužila, když jsem jej požádal, aby vyjádřil jasněji řekl, že kdyby s ním např. byl ve styku O. Kašina nebo V. Vacek, které zná a má k nim důvěru, že by jim je dával. Avšak v zápětí hned prohlásil, že oni by takové hlouposti nikdy nechtěli, poněvadž Zahraniční ústav není budován k tomu, aby sloužil jako špionážní agentura a že on na budování takovéto agentury nikdy spolupracovat nebude.

Od doby, co mě tak nešťastně kontaktoval můj řídicí orgán, Chalupu neustále

znepokojovalo vědomí, kolik lidí v ČSR vlastně o jeho činnosti ví, aniž by to také věděl on. Když prý jej obsluhoval Kašina mohl být naprosto klidný a nemusel se obávat nepříjemností. A i kdyby k něčemu došlo, byl tam sám, nemohl jej nikdo konfrontovat, poněvadž Kašina měl dipl. immunitu. Řekl mi tehdy také, že jakmile se do jejich práce, t. j. jeho a Kašinovy, začali plést lidé z domova, ihned se objevily nepříjemnosti: dokázal tato svá tvrzení tím, že jakmile oznámil (vlastně k tomu prý byl donucen) Kašina domů, kde mají své Mrtvé schránky, ihned z nich jedna vybuchla."

Damiána zdrželo ústředí StB v Praze neobratně příliš dlouho, takže už ho nebylo možno poslat zpět do Paříže, kde by jeho dlouhá absence nutně budila nebezpečné podezření především exilových kruhů, pak i francouzské kontrarozvědky.

Dr. Chalupa se nedočkal ani jiného řídicího orgána, a tak odcestoval do Spojených států.

Později na schůzce s řídicím orgánem 28. 12. 1956 v Chicagu, tvrdil, že jeho případ byl provalen přímo na ministerstvu vnitra v Praze. Zatčení francouzskou kontrarozvědkou v okamžiku odjezdu do USA prý unikl jen tím, že z domova jel již ranním vlakem místo večerním, jak měl původně v úmyslu. Této historice patrně nikdo nikdy nevěřil.

Dr. Chalupa do USA bez překážek vycestoval, usadil se a dostal velice brzy velmi dobré místo v bance přes své mizivé znalosti angličtiny.

Pokud se dr. Chalupa domníval, že se mu emigrací do USA podaří vyhnout se další spolupráci s StB, tedy se mýlil. StB založila akci SKAUT příliš široce, než aby nevyužila znovu starého agenta, který se osvědčil doma mimořádným způsobem, i když jeho působení ve Francii bylo (kromě zorganizování a využívání Zahraničního ústavu jako vlivové agentury) zpravodajsky hluboko pod očekávanou úrovní.

1. oddělení I. odboru hlavní správy StB vypracovalo pro svou potřebu s datem 15. července 1956 memorandum shrnující veškerá dosavadní data a poznatky k osobě dr. Chalupy a k akci SKAUT.

Za dr. Chalupou byl vyslán z Prahy do Chicaga příslušník StB Soukal s úkolem obnovit spojení.

Po mnoha potížích konečně Soukal dr. Chalupu 6. 9. 1956 kontaktoval, čímž ho k smrti vyděsil. Dr. Chalupa prohlašoval, že v USA se bojí spolupracovat a navrhoval spojení přes Holandsko, kde měl sídlo Zahraniční ústav.

První pracovní schůzka se konala v Chicagu 30. 10. 1956 a dr. Chalupa do té doby, jak hlásil Soukal, o několik kilo zhubnul a nervově se zhroutil.

Oba účastníci schůzky se netajili strachem z FBI, která jak hlásil Soukal do Prahy, ho otevřeně sledovala.

Dohodli se na instruktážních schůzkách, styku pomocí mrtvých schránek a případě spojení prostřednictvím spojek a spojení přes Evropu.

Pro začátek měl Soukal od dr. Chalupy žádat "pouze informace o situaci mezi emigranty a s nimi spojenými krajany v USA".

Jak uvádí "Dotazník (agenta, informátora, residenta)" byl dr. Chalupa znovu zavázán ke

spolupráci s rozvědkou StB dne 28. 2. 1957 pracovníkem 1. odd. 1. odboru I. správy MV Soukalem, a to na podkladě dřívější spolupráce. Spolupráci, jak uvádí bod 20. dotazníku, přijal neochotně. Měl nadále používat krycí jméno Direktor, jeho svazek měl číslo 01538.

Průběh spolupráce dr.Chalupy s jeho řídicím orgánem dokládá nejlépe nedatovaný dokument z konce roku 1956, který je instrukcí pražského ústředí rozvědky Chalupovu řídicímu orgánovi:

"Direktor

Direktor je si vědom toho, že je kompromitován, proto také přes veškeré vytáčky bude spolupracovat. Nyní záleží od dobrého a pevného řízení. Nesmíme přistoupit na jeho požadavek, ponechat mu iniciativu v podávání zpráv, neboť tím by se spolupráce dostala do starých kolejí. Direktor by nám dával jen zprávy všeobecného charakteru a snažil by se co nejdříve ze spolupráce vysmeknout.

Tyto jeho úmysly byly již podpořeny některými chybami z naší strany. Již při prvním kontaktu soudruh Soukal dopustil, aby byl považován za ilegalistu, čímž svoji pozici oslabil a proto nemohl pevně trvat na tom, aby Direktor podal zprávy a spolupráci v plné míře obnovil. Druhou takovou chybou bylo, že při druhém kontaktu žádal o to, aby plnil dohodu, která s ním byla v Praze uzavřena, t. j. společný boj proti pravičákům. I v tomto je naše slabina. O plnění dohody nemělo být hovořeno a mělo se na něm žádat, aby pokračoval ve spolupráci s námi, která ovšem nebude zaměřena tak, jako dosud, na odhalování illegality doma a na budování Ústavu v zahraničí, ale budeme od něho žádat konkrétní a přesné informace o jeho činnosti a činnosti emigrace a aby nám pomáhal v boji proti emigraci ofensivně tím, že využije svého postavení v ČÚZ k rozkládání emigrace.

I této chyby se bude snažit Direktor nějak pro sebe využít. Nasvědčuje tomu jeho plán obnovení spolupráce, který jak jsme mu správně řekl, je nekonkrétní a je vlastně zaměřen k obnovení činnosti DOS úkolovat sám, avšak úkolů pro něho je v něm velmi málo.

Tento jeho plán zásadně odmítněte s tím, že takovýmto způsobem nehodláme dále spolupracovat. Nepomýšlíme na obnovení činnosti DOS, protože to byla organizace velmi těžkopádná a nás by příliš zaměstnávala, čehož by opět D. využíval. Řekněte mu, že je mu dobře známo, co to DOS bylo, že to byla vlastně StB, která s jeho vědomou pomocí využívala jeho osoby k pronikání a k odhalování ileg. činnosti.

Tímto Directorovi jen připomeneme jeho kompromitaci a povzbudíme ho k aktivní práci.

Chceme nyní s ním spolupracovat zcela jiným způsobem, než byl dosud zvyklý. Bude od nás dostávat úkoly, které bude plnit a my nebudeme pro něho plnit žádné úkoly. Toto si již musí uvědomit. Při té příležitosti mu také vysvětlíme, že se jedná o jeho vlastní bezpečnost, když od něho žádáme, aby nás sdělil své styky, prameny zpráv, vše o své osobě, rodině atd. Jen na předpokladě, že všechny naše požadavky bude plnit přesně a odpovědně, budeme moci přejít na neosobní styk a tak zajistit jeho bezpečnost, o kterou má tak velké obavy. Je tedy vše v jeho rukou. Provedeme s ním ještě dvě nebo tři schůzky, které jsou nutné k tomu, abychom si prověřili, jestli pracuje pro nás upřímně a odpovědně a připravili nepřímá spojení (přes krycí adresu). Později se s ním budeme scházet jen jedenkrát za čtvrt roku, podle potřeby a příležitosti. Čím lépe bude plnit uložené úkoly, tím menší bude osobní styk na vyšší bezpečnost jak pro něho tak i pro nás.

Pro další osobní styk vypracujte spolu s ní vhodnou legendu, která by ho v případě provalu kryla. V žádném případě mu ale nebudeme dávat zprávy o situaci. Budeme se musit s ním také dohodnout způsob vyvolání nutné schůzky čas a místo pevných schůzek

a heslo".

StB zatlačila na dr. Chalupu a hodlala mu ukázat, jaké je postavení agenta, i takového, který si představoval svůj vztah k StB jako vzájemnou spolupráci.

Jak se píše: "Chceme nyní s ním spolupracovat zcela jiným způsobem, než byl zvyklý. Bude od nás dostávat úkoly, které bude plnit a my nebudeme pro něho plnit žádné úkol."

Řídící orgán mu měl uložit úkoly předat informace a zodpovědět zásadní otázky:

1. "jeho činnost od doby, kdy s námi přerušil spolupráci
2. jeho styky, charakteristiky
3. organizační struktura Ústavu
4. plán Ústavu pro další činnost zejména plán skupinové demokracie a jakých výsledků již dosáhli
5. členové Ústavu, počet a charakteristiky
6. vztah Ústavu k emigraci a k Američanům
7. spojení do ČSR, s kterými osobami z okolí Brna udržuje styk a jakým způsobem."

Otázky dokládají, že od odvolání Damiána z Paříže v prosinci 1951 neměla StB s dr. Chalupou styk. Věděla však o něm a trvale mu přikládala význam. Dochované dokumenty z let 1952 a 1953 dokládají, že StB posílala přes kontrolované ilegální skupiny doma do zahraničí různé tiskoviny, aby udržela v očích emigrace a cizích rozvědek zdání, že ilegální organizace v ČSR řízená dr. Chalupou pokračují v činnosti. Akce StB SKAUT byla utlumena, nikoli však přerušena.

Ačkoli poprvé kontaktoval řídící orgán Soukal dr. Chalupu v Chicagu 6. 9. 1956, již 19. 9. předložil ministr vnitra Barák politbyru ÚV KSČ "Plán práce I. správy MV proti čs. reakční emigraci", kde k situaci čs. rozvědky v USA hlásí kromě jiného: "V emigraci v USA máme pět agentů... Budeme pracovat na využití LEONA a MAISONA k otiskování rozkladných materiálů v tisku."

Pro StB byl dr. Chalupa, zatím ještě pod jménem MAISON, trvale perspektivním špičkovým agentem v rámci práce vlivové agentury.

K úkolům, které byly ústředím uloženy Soukalovi, respektive dr. Chalupovi, končí citovaný dokument prováděcím pokynem:

"Ke shora uvedeným úkolům Direktora nejdříve vytězte a pak ho požádejte o napsání. Nebudeme mu dávat finanční odměny dříve, dokud nepodá hodnotné zprávy. Tuto zásadu přísně dodržujte.

Při vytěžování k úkolu č. 3 a 4 se snažte nenápadně zjistit, zda-li ústav neorganizuje nějakou vojenskou složku. Agenturní cestou jsme získali memorandum Ústavu o přípravě čsl. ozbrojeného sboru. Memorandum bylo rozesláno pouze v 10-ti výtiscích, takže zde hrozí, při přímém dotazu, nebezpečí provalení našeho spolupracovníka.

Úkol proniknouti do SE, který jste již Direktorovi dal, považujeme za dlouhodobý. Plán však bude muset Direktor pozměnit, protože my nebudeme vysílat žádného jeho bývalého spolupracovníka, který mu má usnadnit proniknutí. Vede nás k tomuto rozhodnutí to, že Direktor tím sleduje cíl dostat všechny své spolupracovníky z ČSR a na druhé straně odchod takové osoby do zahraničí by byl velmi nápadný a jen by připoutal pozornost na Direktora a ústav."

Poznámce o finančních odměnách nutno rozumět tak, že když na schůzce v Chicagu dne 28. 12. 1956 dal Soukal dr. Chalupovi 50 dolarů, "jako zálohu na jeho drobné výdaje pro naši společnou práci a Direktor začal jednat dále jako náš spojenec", bylo to Soukalovi vytknuto s rukopisnou poznámkou "Nevhodné" na okraji jeho hlášení, datovaného v New Yorku dne 2. 1. 1957.

Ze záznamu Soukala o čtyřhodinové schůzce s dr. Chalupou uskutečněné dne 27. června 1957 v restauraci Michelob v Chicagu je zřejmé, že si dr. Chalupa své peníze zasloužil.

"V závěru schůzky jsem zopakoval Direktorovi, že je nutno nechat vytáček a bude-li vytvořeno spojení, bude spolupracovat jako doma nebo v Paříži. Direktor souhlasil.

Direktorovi předáno 250,- dolarů

Direktor peníze zlegalizuje, že je dostal od mecenáše ústavu krajana Kaliny.

S Direktorem dohodnuto vyvolání nouzové schůzky. Postup je tento: Zavolat do banky, zahraniční odbor. Ozvat se jako Malina. Může jinak říci cokoliv. Direktor přijde v 11.30 hod. do haly Hotelu Midland, kde bude ř. o. sedět v klubovce na levé straně.

Zhodnocení

Direktor přijal snadněji než se dalo očekávat, instrukce z centrály. Určitou úlohu hrála možnost získání peněz. Z mých náznaků o Sněžence a spojení přes cizí velvyslanectví je zřejmé, že se Direktor cítí silně zavázán. Velmi rád přijal možnost i neosobního spojení i schůzky v Kanadě.

S Direktorem je však nutno zde uspořádat dvě schůzky. Na příští mi sdělí návrh na spojení a na další schůzce mu dát naše spojení s přihlédnutím k jeho návrhu a možnostem. Na neosobní spojení v Kanadě navrhuje 2 kryté schránky, případně proložit živou schránkou, atd.

Nevýhoda schůzek v Kanadě je však v tom, že Direktor bude předán jinému řídicímu orgánu, s kterým může hrát "divadlo" a vyklouzávat se jako mně, ačkoliv nyní slíbil plnit všechny úkoly, které jsou pro něho splnitelné. Soukal."

Na schůzku 27. června 1957 šel Soukal vybaven nejen penězi, ale i pokyny obsahujícími kromě jiného informace o rozsahu Chalupovy kompromitace spoluprací s StB ještě v ČSR, před jeho vysláním v zahraničí.

Ve výpisu telegramu do New Yorku dne 18. června 1957 se uvádí:

"Napojoval MV na ilegální organizace, které po napojení řídil pod dozorem MV a usměrňoval činnost příliš aktivních. Spojky mezi ním a těmito organizacemi dělali orgáni a agenti MV....

Oklamal vedoucí prominenty v zahraničí (Ripka, Stránský, Krajina, Zenkl a Majer) tím, že se na ně napojil ještě z ČSR jako vedoucí strany práce, což byla pomyslná organizace, která kryla činnost jeho a orgány MV. Prominenti uvěřili existenci SP a posílali domů zprávy a pokyny, které ovšem šly do rukou StB....

Pomohl odhalit nepřátelskou činnost několika diplomatů, působících v ČSR. Získal je

prostřednictvím ilegálních organizací pro dopravu zásilek strany práce do zahraničí a naopak a tak odkryl jejich pravou činnost v ČSR a ohrozil jejich bezpečnost. Byl si opět plně vědom, že tyto diplomaty vydává do rukou bezpečnostních orgánů...

Direktor nám předal heslo na skupinu Sněženka, vedenou Václavem Hamplem, které získal prostřednictvím Povolného a Šebora (Kudláčkův špion) v Paříži. Tím nám umožnil napojit se na tuto ilegální organizaci, která byla později likvidována. Na 17 dalších organizací, sjednal si schůzky s vedoucími, dohodl s nimi spolupráci se stranou práce a tak je vlastně předal bezpečnosti. Takovýmto způsobem pomohl StB odhalit činnost ilegálních organizací, které byly později likvidovány. Celkem bylo pozatýkáno asi 700 lidí, z toho bylo asi 15 osob odsouzeno k trestu smrti. Dále nám zaslal za doby jeho pobytu v Paříži heslo na skupinu M. Horákové. Kontakt Horákové se nezdařil, protože heslo bylo zkomoleno. Přesto upozornil StB na existenci ilegální organizace a tak umožnil její likvidaci. Za pobytu v Paříži získal také majora Riche, francouzského diplomata v Praze, jako spojku mezi ním a stranou práce.

Riche byl známý špion, který velmi dobře ukryval svoji činnost a byl to opět Direktor, který ho pomohl odhalit...".

Soukal byl dále instruován, aby v případě nereseriozního chování Chalupova poukázal na to, že Chalupa není kompromitován jen nějakým nic neříkajícím slibem, ale hlavně svou aktivní spoluprací s StB a jejími konkrétními výsledky.

Tohoto případného poukazování na kompromitaci však nebylo třeba, jak již bylo shora uvedeno.

V USA pracoval dr. Chalupa pro StB jako agent od 6. 9. 1956 do října 1958. Jeho řídicími orgány byli zprvu Soukal, pak Stehlík a Šumavský. Z hlediska StB však selhal, dokonce pracoval proti komunistickému režimu v ČSSR.

Proto podal dne 4. 8. 1961 kpt. Orb náčelníkovi 1. odboru I. správy MV Zelenkovi návrh na uložení svazku Direktor - tedy k definitivnímu zrušení zpravodajského styku StB s dr. Chalupou.

V odůvodnění návrhu se píše:

"Zprávy a materiály získané od Direktora byly pouze průměrné hodnoty, které nám již byly známy buď z jiných pramenů a nebo nebylo obtížné si je opatřit jinou cestou. V průběhu styku měl neustále výhrady ke způsobu udržování osobního spojení s ním a tvrdohlavě trval na zorganizování spojení s ním mimo území USA. Při tom zveličoval momenty ohrožení bezpečnosti jeho osoby. Na poslední schůzce v říjnu 1958 se dokonce uchyloval k vyhrožování policií. Na základě těchto skutečností bylo učiněno rozhodnutí přerušit další styk s Direktorem.

V této souvislosti byly učiněny za účasti KS MV Brno I. odbor kroky k postižení jeho rodičů v ČSSR. Jeho otec je bývalý živnostník, který udržoval styky s bývalými lidmi a záhadnou cestou se mu podařilo vstoupit do KSČ, při tom pobíral vysoký důchod (Kčs 1400,-). S Direktorem udržuje částečný písemný styk a bylo zjištěno, že mu do USA posílá cenné předměty, při čemž podvádí celní orgány. Provedeným opatřením za pomoci MV KSČ Brno mělo být dosaženo podstatného snížení důchodu otci Direktora a případně jeho vyloučení z KSČ.

Direktor v současné době pracuje velmi aktivně proti ČSSR.

S přihlédnutím k těmto skutečnostem (že byl s Direktorem přerušen zpravodajský styk a KS MV Brno provádí opatření proti jeho rodičům) navrhuji, aby agenturní svazek Direktor, ev. číslo 01538 a podsvazek typu Maison spolu se svazkem vlastnoručních zpráv č. 01538 byl uložen do archivu I. zvl. oddělení I. správy MV. S těmito materiály je ukládáno 7 podsvazků akce SKAUT."

Návrh byl přijat. Akce SKAUT skončila. Rozvědka StB měla o jeden debakl více.

Je možno se tázat proč. K osobě dr. Chalupy hovoří dokumenty zcela jasně, není co dodávat. Na otázky zda-li se postupně stal dr. Chalupa agentem pracujícím i pro Francouze, Američany či Sovětský svaz nelze z dokumentů StB dát jednoznačnou odpověď. Závazek u Francouzů i Američanů je však z kontextu událostí téměř jistý. Nelze předpokládat, že by ho rozvědky nepoužily, když o něm mimo veškerou pochybnost věděly. Zároveň však lze předpokládat, že jeho činnost pro ně byla tak málo přínosná, jako jeho práce pro StB v zahraničí.

Dr. Chalupa, jak je z bohatého materiálu StB patrné, byl jako skutečný rozvědčík zcela nepoužitelný. Naproti tomu byl trvale snad vůbec nejlepším členem vlivové agentury StB.

Pokud byla kdy vyslovena domněnka o možnosti jeho verbování ze strany KGB, tedy byla založena na tom, že StB podle vlastního záznamu s dr. Chalupou ukončila činnost nejen pro nekvalitní práci, ale i pro odmítání práce a vyhrožování americkou policií. Vzhledem k tomu, že StB mohla dokonale dr. Chalupu k další práci přitlačit, vyvolává argument o vyhrožování pouze úsměv. Proto je možno domnívat se, že StB musela ustoupit v řízení a využívání dr. Chalupy někomu silnějšímu. To však lze vyslovit jen jako domněnku či možnost. V materiálech o dr. Chalupovi nám dostupných není nic, co by tomu nasvědčovalo.

Ovšem v materiálech analyzovaných ÚDV se nalézalo zpravidla velmi málo konkrétních informací týkajících se KGB.

Lze však mít za to, že dr. Chalupa, jak již bylo řečeno nebyl jako skutečný ofenzivní agent, kterékoli rozvědky použitelný. Jako pracovník vlivové agentury byl naproti tomu prvotřídní.

Zbývá zastavit se u případů desítek ba stovek lidí, které dostal dr. Chalupa s neuvěřitelnou chladnokrevností do vězení v několika případech i na popraviště, tak jak to bylo v souladu s jeho osobními zájmy.

O postavení dr. Chalupy v řadách agentů StB svědčí to, že když měli být v druhé polovině padesátých let podmíněně propuštěni někteří vězni, jednalo napřed vedení StB o tom, zdali nevědí nic bližšího o mjr. Královi - dr. Chalupovi.

V roce 1969 vydala Generální prokuratura ČSR publikaci "Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti prokuratury v letech 1948 - 1952". Na str. 28 - 29 je popsáno vyprovokování trestní činnosti skupiny dr. Pavla Kotála a dalších skupin jednoznačně je popsána a zhodnocena činnost dr. Chalupy jakožto agenta StB. Je citována zpráva inspekce ministra vnitra z 4. 5. 1966, kde je výslovně uvedeno: "Jakákoliv trestná činnost osob ze skupiny dr. Kotála před napojením na Chalupu nebyla zjištěna...". Stejně s hovoří o dalších skupinách.

Dokumentace dále uvádí o odsouzení skupiny dr. Kotála, že nezákonný podklad tohoto trestního řízení byl znám již v roce 1957 ministru vnitra a v roce 1958 náměstkovi ministra spravedlnosti, přesto však nebyly podniknuty kroky k nápravě.

Dokumentace píše: "Odsouzení nezasloužené tresty odpykávali dále. V r. 1966, kdy citovaná zpráva IMV jasně vinu vylučovala, byly podněty odsouzených, domáhajících se přezkoumání svého odsouzení, generálním prokurátorem jako nedůvodné odloženy. K rehabilitaci došlo teprve dle zák. č. 82/1968 Sb."

Kromě trestů smrti byli i lidé vězněni vinou dr. Chalupy déle než patnáct let. Ale přišly rehabilitace v r. 1968 a činnost dr. Chalupy jakožto agenta StB nezůstávala utajena. Smrt statečných lidí, sta a sta let ztrávených v kriminálech a koncentračních táborech, utrpení stovek rodin popravených a uvězněných - to vše dílem JUDr. Vlastislava Chalupy.

A dr. Chalupa byl v exilu ve Spojených státech, oslavován jako statečný a zasloužilý bojovník proti komunistickému režimu v Československu.

A závěr opravdu neočekávatelný: Dr. Chalupa se začal krátce po listopadu v Československu angažovat: Dal podnět k založení Mezinárodního politologického ústavu v Brně, kde vypracoval návrh ústavy, redigoval měsíčník Budování státu, vydal skripta Základy politologie, v nakladatelství Melantrich dezinformační publikaci "Tři roky 1945 - 1948" a když už jeho pravá tvář začal být odhalována v Brně i v Praze, dal podnět k vytvoření Centra pro výzkum exilové politiky na Palackého univerzitě v Olomouci, kde chtěl vydávat své paměti z činnosti v zahraničním odboji.

Čím nebo kým je k takové horečné aktivitě puzen?

Toto však není závěr případu agenta StB JUDr. Vlastislava Chalupy.

Ten se teprve připravuje.

V Praze dne 30. listopadu 1994

PŘÍLOHA

Z mnoha set dokumentů, dokládajících činnost JUDr. Vlastislava Chalupy bylo vybráno sedmnáct nejpodstatnějších. Čtrnáct z nich dokumentuje jeho aktivitu mezi červnem 1948 a červnem 1957, někdy v širších souvislostech. Dr. Chalupa je tu často jmenován nepřesně Vlastimil. Vysvětlivkami a poznámkami nebylo možno vlastní stať ani přílohy opatřit, neboť by neúměrně vzrostl rozsah práce, která je ostatně určena především těm, kteří jsou s problematikou StB respektive rozvědky dostatečně seznámeni.

DOKUMENT č. 1

1948, 23. června. Návrh referátu 40 na reorganizaci agentury StB ve třetím odboji na využití akce Skaut, ve které byl zapojen dr. Chalupa jako agent mjr. Král. Schválen zástupcem velitele StB Milénem.

Referát 40 Praha, 23.června 1948

Zpráva č. 6

Mimořádný D P V

Podle příkazu 01 byla a dosud je práce podzemí řízena tak, aby nebylo utvářeno žádné vedení, aby se omezovalo vydávání časopisů a činnost byla brzděna. Tato taktika pasivní resistance má však skrývat určité nebezpečí. V poslední době se stává, že někteří členové skupin, které jsou pod naší kontrolou, přecházejí k jiným skupinám a vymykají se z našeho vlivu. Příčiny jsou zřejmé, členové nedostávají konkrétní úkoly, nevidí žádnou aktivitu a samozřejmě se budou podřizovati skupině, u které je vidět nějaká činnost. Přesto, že t. č. máme podzemí dobře agenturně obsazeno, mohlo by se stát, že by skuteční illegalisté pozvolna odpadávali od námi kontrolovaných skupin, přecházeli k jiným skupinám a z celého centra by jim zůstali jen naši agenti. V zájmu úspěšného čelení této situace navrhuji na rozdíl od dřívějších pokynů:

1. Přebudovat organizačně skupinu Skaut na centrální skupinu, která si přisvojí práva, která mívá ústř. vedení.
2. Tato skupina bude spojovacím orgánem s ostatními skupinami a bude řízena obvyklým způsobem.
3. Abychom se vyhnuli organizování podzemí a při tom mohli získat určitou autoritu, bude nutno vydávat časopis, dobré úrovně, který však nebude určen pro veřejnost, nýbrž jen pro členy III. odboje a někdy jen pro vedoucí skupin. To bude dobře působit.
4. Skupina se musí finančně osamostatnit, stát se mluvčím všech skupin (v případě potřeby).
5. Skupinu rozdělit na jednotlivé organizace, jejichž činnost bude specializována (přechody, finance, tisk, informace, spojení za hranice atd.), tedy jakési komise.

Tak bychom se mohli vyhnout organizování podzemí a tvoření ÚV a přitom získat autoritu a vedoucí posici, jakož i kontrolu.

Žádám a) buď schválení návrhu
b) nebo přesné pokyny
c) nebo ponechat k rozhodnutí 2. odd. s II. pododd. jak se máme zachovat k dané situaci a při jejich změnách.

Schvaluji: Milén

23. 6. 1948

MV ČR sekce OUS arch. a spis. služby a.č. 41538/013

DOKUMENT č. 2

1948, 16. listopadu. Návrh na převedení tří ilegálních pracovníků orgány StB do zahraničí k zajištění dalšího průběhu akce SKAUT.

Útvar 701-A

č.j.: III - Aa-7794/641-48

referent: Kašina V Praze 16.11.1948

Návrh panu přednostovi sektoru III-Aa

Dne 20. 11. 1948 má být přepravena přes hranice do Německa Božena Dvořáková, Jiří Trutnovský a Axman.

Božena **Dvořáková** je vedoucí členkou ilegální organizace SKAUT. Dvořáková svou ilegální činností upoutala na sebe pozornost bezpečnostních orgánů a je proto nutné, aby odešla do zahraničí, protože její zatčení by ohrozilo a nutně likvidovalo akci SKAUT. Dvořáková bude pracovat v zahraničí u své přítelkyně M. Foukalové ve Frankfurtu na CIC. Zprávy od Burešové ze zahraničí budou docházet pod naší kontrolou.

Jiří **Trutnovský** je vedoucí ilegální organizace JARO, která spolupracuje s CIC. Trutnovského odchod je nutný v důsledku dalšího chodu akce SKAUT. Trutnovský předá svou organizaci i svou zpravodajskou síť organizaci SKAUT a tím je také zaručena kontrola nad dalším vývojem této organizace. Trutnovský bude pracovat v zahraničí ve Frankfurtu na CIC a pak hodlá odjet do Anglie. Na všech těchto místech bude pracovat pro Stranu Práce, to znamená, že všechny jeho poznatky budou námi kontrolovány.

Axman je vedoucí ilegální organizace Věrní, musí být převeden ze stejných důvodů jako shora uvedení. Jmenovaný bude pracovat v zahraničí přesně podle našich instrukcí, které budou ukryty za požadavky organizace SKAUT.

Ilegální organizace SKAUT dopomáhá nám k úspěšné kontrole domácího podzemí a zahraniční emigrace. Přejít uvedených osob je prováděn pod zorným úhlem těchto úkolů.

Souhlasím ref. 64

18. 11. 1948

02

MV ČR sekce OUS arch. spis. služby a. č. 41538/013

DOKUMENT č. 3

1948 (listopad/prosinec). Přehled politické situace v ČSR koncem roku 1948 z hlediska StB s plánem, jak postupovat proti třetímu odboji za využití dr. Chalupy jakožto agenta mjr. Krále, vedoucího kromě jiného ilegální levicové Strany práce. Dochovaná část dokumentu není podepsána, adresována ani datována.

Všeobecný přehled

V ČSR po roce 1945 přešla buržoasie mlčením podrobnosti svého boje proti Němcům. Byly svěřeny některé podrobnosti (R-3, ZB, Černý lev, atd.), ale hlavní fáze boje nebyly zveřejněny nikdy. Dokonce byla zjevná tendence usměrňovat údaje, které byly postoupeny Svazu národní revoluce.

Tak zpravodajská práce buržoasie, její napojení na zpravodajské centrály západních států, zůstala utajena.

Do února 1948 pracovali někteří představitelé buržoasie buď jako politikové, nebo pouze

jako agenti zpravodajských služeb proti nastupujícímu socialismu.

Po únoru zapojili do svého boje sítě vybudované za protektorátu. Pro tuto fázi boje jsou důležité zkušenosti, které buržoasie nabyla za protektorátu.

Nezávisle na této linii vstoupili po únoru do odboje vysokoškoláci pravicově zaměřeni, mládež ČSNS a všichni ostatní nespokojenci, kteří nyní nemohou své opoziční myšlenky hlásat ústy strany ČSNS a strany Lidové.

Tento odboj vyrostl takřka přes noc a nabyl velkých rozměrů. Kvalita tohoto odboje není valná. Svou práci zaměřili na vydávání ilegálních tiskovin (Přijdeme), distribuci těchto prováděli tak neopatrně, že velká část organizací byla policií odhalena.

Zbývající část byla odhalena pomocí agentů. Agenturní proniknutí nebylo však cílevědomé, skupiny se napojily na agenty neopatrnou masovou prací.

Jen skupina vytvořená na našem území Ransdorfem pracovala dokonalejším způsobem. Vedoucí osoby této skupiny byly napojeny na agenty CIC a na Americké velvyslanectví v Praze. Stalo se tak proto, že někteří z členů pracovali asi již dříve pro CIC. (jinak cizí zpravodajské služby zasahovaly do vlastní ileg. práce mnohem později).

K nebezpečnější ilegální práci přešli bývalí vojáci západní armády a Volyňští Čechové. Protože v rámci osídlování pohraničí zdržovali se vesměs u hranic, začali budovat ilegální přechody. Mnohé přechody byly likvidovány, ale činnost trvá nadále.

Ve stejnou dobu kdy se zrodil masový odboj, začali zkušení buržoasijní politikové plánovat svůj vstup do illegality.

Po únoru sesedli poslanci ČSNS v klubu a zde dohodli společný postup. Rozdělili se na tři skupiny. Prvá skupiny měla odejít do zahraničí, druhá měla řídit domácí odboj a třetí provádět tzv. státotvornou politiku. Plán nebyl přesně dodržen, protože neexistovala patřičná autorita, která by sobecké zájmy profesionálních politiků usměrnila. Do zahraničí odcházeli politikové podle vlastního uvážení, druzí zase váhali odejít pro osobní nestatečnost.

Naše pronikání do odboje.

Ve své práci jsme byli z počátku překvapenými diváky když jsme neustále objevovali širokou základnu illegality.

Naše práce se omezovala pouze na vedení agenturní sítě zaměřené k odkrývání existujících skupin.

Poznatky z toho vyplývající byly pouze objevné směřující k poznání a k úspěšné likvidaci.

Závěr:

Nejdříve tedy vzniklo hromadné odbojové hnutí a za ním teprve následovala naše práce.

Další vývoj v odboji.

Buržoasie se neustále zaměřuje na ovlivňování masové nespokojenosti.

Buržoasie dává k dispozici své finanční prostředky a známosti s prominentními osobami západního světa.

Část buržoasie přechází do zahraničí a vytváří novou emigraci.

V nové fázi vývoje odboje postupně zaniká hromadná illegalita, která pro své nesolidní základy je postupně likvidována (skupina "Přijdeme", skupina kolem Lesáka, skupina Ransdorfova atd.). Do popředí se dostávají skupiny, které buržoasie tak úspěšně vedla do boje proti Němcům. Vedoucí těchto skupin, kteří se zabývali pouze samostatnou prací, obrací se na své spolupracovníky v druhém odboji a vstupují do třetího odboje. (tak ku př. je znovu obnovena činnost Úvodu, R-3 a ZB).

Jsou namontovány vysílačky a započato vysílání pro zahraničí.

V zahraničí je rozdělena emigrace na několik skupin, které již do budoucna naznačují, že tentokrát bude odboj rozdělen na politické strany, které ihned z počátku budou bojovat o své pozice "v osvobozené vlasti":

Jsou to národní socialisté reprezentováni Horou, Hřebíkem, Buškem, Čížkem, Kovárnou, lidovci Ducháčkem, Chudobou a Tigridem. Vilím se opírá hlavně o Labour Party. Agráři si budují centrálu ve Švýcarsku.

Situace v zahraniční emigraci je dosti neutěšená, je zde mnoho vzájemné averse. Nad každou politickou skupinou se ujímá ochrany ta část západního politického světa, která má k zmíněné skupině nejbližší. Za Vilímem stojí Labour Party, za Lidovci MRP a Vatikán, agráři podporují USA. Krajina stojí od prvních chvil v pozadí. Nezúčastňuje se žádné práce a podle vyjádření vlastních přátel pracuje pouze zpravodajsky pro IS.

Do ilegality vstupují také pravíci SD a společně s brněnskou skupinou lidovců jsou ochotni spolupracovat v odboji s ČSNS a jako základní bod společné práce považují plán jednotné socialistické strany (bližší podrobnosti jsou k dispozici v našem spisovém materiálu pod názvem memorandum B).

Na území Čech a Moravy vzniká rozsáhlá ilegální organizace nazvaná UP (ústředí - Praha), která se považuje za domácí vládu v odboji. Má styk se zahraniční emigrací, je napojena na Američany a jimi také řízena.

V té době již také přecházejí agenti západních zpravodajských služeb, aby prováděli teroristické akce a usměřovali práci odboje.

Vyvrcholením práce odboje v této fázi jsou demonstrace na všesokolském sletu v Praze.

Nynější situace.

Masová nespokojenost neustále vzrůstá. Nedá se již dobře mluvit o neobjektivních příčinách. Hospodářská situace poskytuje dostatek příčin k nespokojenosti. Vzrůstá činnost mezi bývalými partyzánskými skupinami.

K nové činnosti se chystá skupina, kterou na Moravě vybudoval mladý Luža, skupina Vávry - Staříka a skupina Bartoše. Zde je nejvíce využita všeobecná nespokojenost, partyzáni jsou ochotni bojovat proti současnému režimu a v jejich řadách jsou mnozí příslušníci KSČ.

V zahraničí se projevují jednotící tendence. Prozatím mezi emigrací ČSNS. Ripka a starší Stránský uplatňují své bohaté zkušenosti a přejímají iniciativu v emigraci. Starší Stránský se vyjádřil, že bude podporovat teorii o jednotné socialistické straně doma i v zahraničí. Do práce zasahuje i Krajina. Vilím který se bojí, že v neúprosném stranickém boji by sociálně demokratická emigrace neobstála, navrhuje společný postup s ČSNS (shodně s teorií o jednotné socialistické straně).

V Paříži se začali organizovat pod vedením Černého republikánů. Torn a Ševčík budují skupinu agrární. Brzy se k nim asi přidá Feirabend.

Pod vedením gen. Moravce a Ingra vyrůstá v zahraničí silná zpravodajská služba, která posílá k nám své agenty. Úkolem těchto agentů je napojení na vojenské odbojové skupiny, přinášení zpráv a práce na sjednocení illegality.

Třetí odboj je napojen na policii a má své buňky i na ministerstvu vnitra. Opatřují protokoly se zatčenými, získávají varovné informace a používají členů bezpečnostního aparátu pro svou práci.

Závěr:

Odboj se rozrůstá ne již tak do kvantity, jako do kvality. Některé skupiny jsou likvidovány, ale pomocí zahraničních spojek jsou budovány nové, nebo se přestavují staré.

Hlavní fáze odboje nám není známa, pohybuje se teprve na periferii zpravodajských poznatků.

Plán (Návrh na další postup v odboji).

Jak uvedeno v teoretické části, není možno všechny členy odboje zlikvidovat, poněvadž bychom museli zavřít polovinu národa. Prostředky které jsou běžně používány k likvidaci jsou nedostatečné a nejsou přizpůsobeny vnitřně politické situaci. Vězení jen zatvrdí členy illegality v jejich nenávisti k novému režimu (V SSSR bylo použito i proti nejzatvrzelejším odpůrcům více vědecky usměrněných výchovných metod, než přímých policejních trestů.).

Naší snahou je tedy proniknutí do vlastní práce odboje za účelem dokonalého poznání jeho mentality. Hodláme vystoupit v odboji na takovém místě, které by nám zaručovalo nejen kontrolu, ale i možnost oddělit (jak uvedeno v teoretické části (členy od vedoucích a mít tak v rukou důležitý kloub bez kterého se nemůže zdroj odboje pohybovat.

Námi navrhovaný postup:

1. pomocí osoby mjr. Krále pronikat směrem k neznámým odbojovým složkám
2. kolem mjr. Krále vybudovat odbojovou skupinu
3. skupině dát program, který je nutno vsugerovat širšímu okruhu odboje
4. program musí sloužit zájmu socialismu a musí být zaměřen proti zájmům západních států.
5. pomocí skupiny a programu pronikat do emigrace
6. pomocí skupiny a programu vytvářet rozpory v odboji

7. přenášet tyto rozpory do emigrace

8. přenést tyto rozpory na ochránce emigrace tzn. na západní státy

9. likvidace prospěšná vnitřní situaci

Naše praxe:

1. odpovídáme k bodům jak jsou uvedeny v návrhu (na tomto úseku se již pracuje a jediné touto zásluhou byly objeveny mnohé ilegální složky)

2. jsou námítky proti tomu vybudovat kolem mjr. Krále skupinu. K tomu odpovídáme z naší praxe. Odboj je budován nezávisle na nás. Nejdříve tu stál dobře vybudovaný odboj a pak teprve naše iniciativa směřující k poznání. Do odboje tak dobře vedeného, není možno pronikat normální agenturní prací, poněvadž bychom zůstali odkázáni na okrajové poznatky. Jádro odboje bychom málokdy postihli (viz útěk Hasala, Ferjenčíka, útěk Zenkla, UP atd.).

Avšak pomocí skupiny s ostatním odbojem stejnorodé je možno nejrychleji a nejúspěšněji pronikat k dalšímu poznání. Nepoužíváme k tomu našeho aparátu a pracují za nás houževnatě členové ilegality.

3. tímto programem je strana práce (teorie o jednotné socialistické straně, kterou vypracovalo oddělení OPVP (oddělení pro vědeckou politiku) pod vedením dr. Chalupy. Bližší je možno prostudovat přímo v memorandu E. Snaha vytvořit stranu práce vyšla sice z iniciativy dr. Chalupy, ale stejného mínění jsou bývalí spolupracovníci OPVP, kteří jsou v zahraničí i doma, stejného mínění je také Vilím, starší Stránský, Firt a mnozí členové odboje ČSNS. Ilegální organizace strany lidové na brněnsku až na určité výhrady, také souhlasí s tímto programem.

Závěr:

- a. iniciativa vyšla od dr. Chalupy.
- b. iniciativa je však i u jiných lidí.
- c. tuto iniciativu chceme použít pro svůj plán, který ve svém závěru má být prospěšný vývoji socialismu u nás.
- d. odboj sjednocují nezávisle na nás zahraniční vedoucí pomocí svých agentů.

4. v obsahu strany práce je udržení znárodnění a strana práce vůbec hlásá program, který je možno nazvat utopickým socialismem. Tento program není nebezpečný socialismu, ale je naprosto nepřijatelný pro Američany. O tom se přesvědčujeme v praxi. Američané podporují krajní pravici a chtějí z ČSR udělat závislou agrární zemi. Program strany práce je i pro ně překážkou, což prohlásil jeden odbojový činitel, který má dobré styky s vlivnými Američany. Program však nachází odezvu mezi členy odboje a byl s ním obeznámen v poslední době také starší Stránský.

5. z titulu strany práce bude možné posílat lidi do zahraničí a dosazovat je na vlivná místa.

6. část domácího odboje tvořena krajní pravici je pod vlivem Američanů a jako taková nesouhlasí s podobným programem jako má strana práce. Soustředí-li mjr. Král kolem sebe dostatek lidí, bude moci vyhlásit boj této krajní pravici. Finanční a mocenské postavení strany práce pro tento boj by bylo zaručeno jejím vstupem do druhé internacionály.

7. vysíláním delegátů strany práce do zahraniční emigrace a závislostí emigrace na domácím odboji vůbec by byl tento boj přenesen do zahraničí.

8. Velká Británie se dívá starostlivě na rozpínavost Američanů v Evropě. Nelíbí se jim americká politika s Němci a mají obavy, že by přišli o své mocenské postavení v Evropě. Velká Británie je v důsledku toho ochotna podporovat domácí odboj, aby si tak zajistila svůj další vliv. Taktéž uvažuje Francie (tyto informace pocházejí z okruhů býv. vyslance Noska).

Přiřadíme-li stranu práce k druhé internacionále, získáme podporu Velké Británie a ostatních sociálních demokracií západních států. Po této linii se pokusíme vyvolat rozpory i když ne velké mezi zájmy USA a V. Británie jak na poli emigračním, tak na poli politickém vůbec.

9. illegalita bude myslet a pracovat tak, jak budem chtít my. Ta část ilegality, která je svou povahou krajně pravicová bude rozbita, teroristé a cizí agenti zneškodněni a emigrace kontrolována lidmi tam dosazenými. Postupem času bude skupina rozbíjena na jednotlivé drobné skupiny, vyložení nepřátel státu budou zneškodněni a do jednotlivých skupinek bude vpašován rozkladný proces. Skupinky se nechají degenerovat, přeruší se jejich spojení na vedení a budou ponecháni kritickému oku veřejnosti, která bude oproštěna od nepokojeností v důsledku zvýšení blahobytu každého jedince.

Podaří-li se nám splnit shora uvedené body, budeme pak moci nadále řídit:

- a. likvidaci vyložených nepřátel státu, teroristů a agentů
- b. pozorování nových agentů a kontrolu emigrace
- c. pozvolnou degeneraci zbývající ilegality, protože vybijeme její iniciativu ne v boji proti státu, nýbrž v boji proti pravicovému odboji v zájmu strany práce.

Závěr

Poznatky k návrhům zde uvedeným jsme čerpali ze zkušeností posledních měsíců a v tvrzeních zde uvedených jsme se opírali o fakta uvedená v našich spisech.

Přesné podrobnosti nejdůležitějších devíti bodů máme promyšleny, částečně se na nich pracuje a mohly by být vylíčeny ve zvláštní zprávě.

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby, a.č. 41538/013

DOKUMENT č. 4

1949 (listopad). Programové zásady Čs. strany práce založené dr. Chalupou se souhlasem StB. Dochovaná část dokumentu pochází z konce roku 1949, není podepsána ani datována. Text napsán pravděpodobně dr. Chalupou v Paříži.

K vytvoření ilegální "Socialistické strany" došlo z dvojího důvodu:

- a) k odstranění nebezpečí, které by vzniklo pro český národ z případného vítězství Západu v eventuelním konfliktu s komunistickými státními útvary Východní Evropy.
- b) z aktivity členů ČSNS, kteří způsob, jímž byla jejich strana vyřazena z politiky, považovali jako násilný a nespravedlivý a byli odhodláni proti němu protestovat i podzemní činností.

Ad a)

Podle našeho názoru hrozí českému národu v případě vítězné války USA s SSSR nebezpečí:

1. vnitropolitická:

I. Odstranění znárodnění.

Kdyby se činnost Čechů na Západě omezila na skupinu Prchala, Ďurčanský, Feierabend, Koželuhová, Procházka, znamenalo by to, že tato skupina v předpokládaném výsledku války převezme státní moc na území Republiky, což by mělo za následek odbourání znárodnění a návrat k soukromo-podnikatelské soustavě. Takovéto řešení by bylo nepřijatelné valné většině národa, vláda by nemohla být demokratická a musila by být držena násilím a policejními opatřeními, takže by se stát postupně přeměnil v nějakou formu fašismu s novými vnitřními konflikty a novou revoluční vlnou. Mravní vývoj národa a jeho schopnost samostatně se vládnout by tím byla znova radikálně podlomena a jeho demokratický charakter setřen.

II. Návrat Němců.

Kdyby se Češi na Západě za pomoci vhodných argumentů nestarali o paralyzování propagandy sudetských Němců, vrátili by se Němci zpět do Sudet se všemi škodlivými důsledky jejich přítomnosti pro český národ.

2. zahraničně politická:

I. Včlenění do jednoho útvaru s Němci. V předpokládaném případě by došlo k vytvoření nějaké formy federace. Kdyby byl český národ v této federaci spojen s Němci, příp. i současně s Rakušany, zatím co by Slováci byli přičleněni k Maďarsku, znamenalo by to patrně jeho postupnou národní likvidaci a zejména ztrátu možnosti uspořádat si vlastní věci svým způsobem.

II. Roztržení Čechů a Slováků

Lze předpokládat, že v rámci všeobecného oslabování Slovanstva by byl učiněn i pokus oddělit Slováky od Čechů, což by znamenalo pro Čechy posílení německé, pro Slováky posílení maďarské převahy.

III. diskriminace Slovanstva.

V předpokládaném případě by bylo nutno počítat se snahou vyřadit aspoň dočasně slovanské státy ze sboru plnoprávných států a učinit z nich nějakou formu protektorátů, poněvadž právě slovanské státy jsou nositeli komunistické ideologie.

Z těchto předpokladů vyplývají tyto úkoly:

ad a) 1) I.

Ve vládě, resp. jiném politickém útvaru, reprezentujícím na Západě český národ, útvaru, kterému by vítězné mocnosti předaly nebo spolupředaly vedení státních věcí, musí být i jako rovnocenný partner zastoupen směr socialistický, aby pak mohl vedle liberalistického programu výše uvedené skupiny být národu v demokratických volbách předložen i program socialistický, směřující k uchování znárodnění buď v míře, která byla určena Košickým programem, nebo dokonce v míře, ke které bude do té doby dovedeno KSČ, za

předpokladu, že lid, zej. pak dělnictvo, si uchování tohoto stavu bude přát. Aby pak socialistické síly se netříštily, nebude obnovována strana národně socialistická a sociálně demokratická, nýbrž utvořena jednotná socialistická strana, resp. Strana práce, složená případně federativně k obou výše uvedených stran, zástupců odborů, konsumních spolků atd. podle vzoru Labour Party. Poněvadž není myslitelné, že by po pro tento případ předpokládaném výsledku konfliktu mohla (legálně) existovat komunistická strana, byly by ve státě dvě strany, reprezentující dvojí možné řešení hospodářských problémů: liberální (s řízeným hospodářstvím) a socialistická s hospodářstvím socialistickým a plánovaným. Poněvadž by Socialistická strana obsáhla patrně nynější členstvo ČSNS, KSČ i soc. dem., prosadila by patrně řešení socialistické proti řešení opačnému.

ad a) 1) II.

Proti návratu Němců je nutno vést propagační tažení v tisku, přednáškami a pomocí tamnějších protiněmeckých sil s poukazem na to, že současné řešení je vyhovující, že etnická hranice odpovídá hranici geografické, že nová kombinace by byla zdrojem stálého nového neklidu a že by tak byl český národ už a priori k novému uspořádání poměrů negativně zaměřen.

Ad b) 2) I

Vzhledem k tomu, že suverenitu malých států bude v daném případě nutně omezena ve prospěch nějaké jejich konfigurace, nejpravděpodobněji federace, jest nutno bojovat proti začlenění do téhož útvaru, ve kterém by bylo Německo a jest se snažiti o vytvoření federace v oblasti dunajské kotliny, ve které by český národ jednak byl početně kulturně i hospodářsky nejsilnější, jednak byla převaha slovanských národů nad neslovanskými.

Ad a) 2) II.

Jest nutno pracovat pro to, aby do dané státní konfigurace nebyly Češi a Slováci včleněni jako dva různé celky, nýbrž jako celek jeden.

Ad a) 2) III.

Český národ hrál myšlenkově vůdčí úlohu mezi slovanskými národy až do r. 1941, kdy ji převzal SSSR. Poněvadž by v případě své porážky bylo Rusko aspoň dočasně této funkce zbaveno, je třeba, aby exponenti ČSR už nyní se připravovali na převzetí této úlohy za tím účelem, aby co nejdříve dosáhli opětovného včlenění ostatních slovanských národů do SN jako plnoprávných členů.

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby, a.č. 41538/012

DOKUMENT č. 5

1949, 3. září. Text zpravodajského slibu, podepsaného dr. Chalupou dne 3. září 1949. Text je poslán jeho novému řídicímu orgánovi Soukalovi do USA v září 1956.

s. Soukalovi:

Maison - pokyny pro další postup zatím nezasíláme, protože nemáme podrobný záznam z první schůzky. Po jeho obdržení a prostudování sdělíme Vám návrh na další postup letecky. Pro vaši informaci zasíláme slib, který podepsal těsně před svým vysazením.

Zavazuji se:

1. že pomlčím před kýmkoliv o všech událostech, které proběhly od dubna 1948 do dnešního dne
2. že stejně utajím své další spojení s vámi
3. že budu plnit instrukce, které dodržím prostřednictvím osoby, známé mně pod jménem "dr. Havel", podle zásad, které byly ústně dohodnuty a že se nebudu snažit obcházet je pasivní resistencí
4. že nebudu o těchto věcech vypovídat ani v případě svého zatčení
5. že budu podávat i informace, které získám z vlastní iniciativy
6. že nenaváží vlastní spojení s odbojem doma

Tento závazek přejímám proti Vašemu příslibu.

1. že bude zaručena beztrestnost mým spolupracovníkům, zejména
 - a. příslušníkům tzv. knihovny (nadkolegové)
 - b. členům organizace "POP" (býv. OPVII) za všechny trestné činy, jichž se dopustí v souvislosti s akcí Československá strana práce (rozumí se ve Vašich intencích)
2. že jim bude dovolen návrat do vlasti bez diskriminace, kdyby si toho přáli
3. že v případě loyální spolupráce bude za mnou do půl roku dopravena má žena a dítě
4. že z titulu mé činnosti nebude postupováno ani proti ostatním mým rodinným příslušníkům.

Podpis:

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby, a.č. 41538

DOKUMENT č. 6

1950, 11. března. Zpráva velitele sektoru BAa-II veliteli skupiny BAb o činnosti dr. Chalupy

Sektor BAa-II V Praze dne 11. 3. 1950

č.j. Sine /64a

Skupina BAa Tajné - pilné

k rukám s. velitele,

zde.

Věc: Zpráva o trestní činnosti Dr. Vlast. Chalupy.

Přílohy:

Podáváme, vám tímto zprávu o Dr. Vlastimilu Chalupovi, který byl vedoucí více ilegálních skupin, se kterými udržoval spojení.

Mezi těmito skupinami byla skupina "US-PZ", kterou vedl Ladislav Stočes. Tato skupina se napojila na skupinu "Pravda Zvítězí" a na skupinu "Šeřík".

Dr. Chalupa věděl, že skupina "pravda Zvítězí" je prozrazena, čímž byla ohrožena skupina "US-PZ" a přesto skupinu nevaroval.

Došlo k zatýkání ve skupině "Pravda Zvítězí", kde bylo zatčeno 15 osob z toho byly vyneseny tři rozsudky smrti (Kovaříček, plk. Hruška a Bacílek ml.) a ostatní dostali velmi

vysoké tresty. Ve skupině "US-PZ" bylo odsouzeno 36 osob, spolupracovník Dr. Chalupy, Stočes Lad. byl odsouzen na doživotí a ostatní osoby k vysokým trestům.

Ve skupině "Šeřík" bylo zatčeno a odsouzeno 65 osob. Výše trestů není nám známá.

Mezi ill. skupinami bylo pátráno kdo zavinil toto vyzrazení, počítalo se, že tak učinil plk. Čeněk Hruška, příslušník KSČ, na kterého měl být spáchán atentát.

Chalupa byl také ve spojení se skupinou "UP", ve které bylo odsouzeno asi 15 osob, mezi nimi ředitel Kalkus, který nyní uprchl z trestaneckého tábora do zahraničí.

Za správnost vyhotovení Za velitele sektoru BAa-II

Doubravová ppor. Richtr v. r.

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby a.č. 41538

DOKUMENT č. 7

1951, 5. února. Z protokolu sepsaného s Miroslavem Pichem - Tůmou.

"...Těsně po únoru začali agenti mého ref. zachycovati náznaky o tvořící se NS ilegality. Nejdůležitější se mi jevila skupina, v jejíž čelo se postavil Dr. Chalupa, který vedl do února tak zvané studijní oddělení přímo na ústředí NS. Protože můj agent byl sekretářkou tohoto Chalupy, měl jsem dosti přesné informace a protože začal přípravy s odchodem do zahraničí, vymyslel jsem si, že bych jej měl tajně zatknout, rychle se od něho dozvědět všechny podrobnosti o jeho ilegalitě a tak do ní proniknouti. Toto se mě podařilo a měl jsem jej zajištěného ve své kanceláři asi 1 rok. Protože se však jednalo o skupinu, která byla napojena na dr. Ripku v zahraničí a bylo používáno ke styku kanálu který obsluhovali agenti řízení Milénem, řídili si všechny operativní úkoly s touto ilegální skupinkou Chalupy Milén a Zelenka. Když jsem byl ve škole v Kolodějích, tak jsem se dozvěděl, že Chalupa byl poslán do zahraničí vedením StB, jako člověk, který by pro ně pracoval v zahraničí. Jako obsluhující orgán byl za ním poslán Otmar Kašina, který pracoval na vyslanectví v Paříži. V roce 1948-49 jsem pracoval proti legalitě jako velitel II. oddělení II. sektoru. V této době jsme měli agenta Doležala, který byl do února 1948 red. Svobodného slova. Referent Kašina mě sdělil, že tento Doležal má styky s ilegální skupinou dr. Chalupy. Protože Doležal jako agent nám nehlásil o této věci nic, nechal jsem jej na schůzce s ním sledovati a zjistil jsem, že si zve na schůzky se mnou ještě jiné lidi. Po tomto zjištění tzn. že je duplagnetem jsme jej tajně zatkli a on mimo jiné se přiznal k tomu, že udržoval styky s Novotným orgánem ZOB II. III. oddělení, že mu Novotný předává nějaké inf. a že jej seznámil s atašé Amerického velvyslanectví Kolarkem, kterému měl Novotný předat nějaké zprávy a Kolarek mu slíbil, že mu vyšle sdělené heslo vysílačkou v českém vysílání z Ameriky. Na základě této zprávy jsme dle příkazu velitele sektoru Zelenky za Novotným jeli, jej zatkli (Tábor, kde byl na dovolené) a přivezli do úřadu. V úřadě vše doznal před úředníky mého odd. o spojení s Kolarkem a na vysvětlenou řekl, že chtěl mít pevné spojení s Američany a potom, že by to hlásil představeným v úřadě. Velitelé t. j. Zelenka, Plaček a Veselý hodnotil tuto skutečnost jako zradu a protože nebylo možné k vůli odhalení kontrolované organizace Chalupy předat Novotného k normálnímu soudu, bylo rozhodnuto, aby byl nějakým způsobem likvidován. Provedeno to bylo tak, že Plaček si zavolał tehdejšího velitele KV StB Šedivého a nařídil mu, aby byl Novotný eskortován jako na oko k soudu do Tábora a po cestě by byl zastřelen, jako by se pokusil o útěk. Šedivý vše provedl...

Další zajímavý případ uvádím:

Druhý den po zavraždění majora Šrama, dostali jsme rozkaz od vel. Plaček, Veselý a od strany s. Švába, abychom všechno agenturní snažení zaměřili na odhalení vraha majora Šrama. Člen ilegality Chalupy, jménem Konečný se pochlubil, že ví kdo jest vrahem. Provedli jsme jeho vylákání jménem Chalupy, že jej převedeme přes hranice (orgánové: Zdeněk Hruška a Ivan Achromenko). Konečný sdělil, že ví kdo je vrahem, ale to ne jménem a museli bychom zjistit ještě tři nebo čtyři osoby. V době, kdy jsme se rozmýšleli, co máme dělat, byl skutečný vrah dopaden. Po vytěžení Konečného a ověření údajů našich agentů, bylo rozhodováno mezi Plačkem, Milénem, Zelenkou a Kašinou a mnou, co má být s Konečným učiněno, aby nenastalo prozrazení ilegální skupiny Chalupy. Po několika týdenním uvažování bylo rozhodnuto, že má být Konečný likvidován a likvidaci že mám provést já, t.j. zajištěný. Dle rozkazu Plačka, Miléna a Zelenky jsme toto provedli na Slovensku (Bánská Bystrica a její okolí) a trup jsme zakopali. Likvidace byla zdůvodněná hlavně potřebou utajení naší kontrolu ilegální Chalupovy organizace a proto že na tehdejší dobu nebylo dle slov nadřízených jiných možností a já jsme si myslel, že se ve zpravodajské službě takové věci dělají. O této věci byl velmi dobře informován s. Jindř. Veselý, kterého o tomto informoval s. Plaček...".

MV ČR Sekce OUS, arch. a spis. služby, a. č. ZV 120

DOKUMENT č. 8

1952, 25. června. Interní hlášení StB. Podstava agenta za ilegálního pracovníka ze skupiny, na jejíž stopu uvedl StB dr. Chalupa.

Referát 2025 V Praze 25. června 1952

Veliteli státní bezpečnosti,
zde

Věc: Změna spojky na mjr. Richera

Illegalista Lubomír KOSTRHUN /Petřík/, který dělá spojku na mjr. Richera z franc. vyslanectví, končí svoje studia a vrací se do Brna. Z toho důvodu nebude moci dále plnit funkci spojky.

V důsledku toho navrhujeme na spojku Richeho agenta Nedvídka Jana, nar. 12. 3. 1912, bytem Praha X. Svojsíkova č. 7, úředníka v ČKD - Vysočany.

Nedvídek byl vázán s. Plechatým a s. Čechem a pracoval jako agent pro náš referát tak, že dělal spojku na Hasselmana voj. atache holandského vyslanectví. Ve funkci spojky si počínal dobře a pracoval svědomitě. Hasselman byl z ČSR vykázan a poněvadž jsme neměli pro Nedvídka práci, byl předán referátu 2052.

Referát 2052 podává o něm doporučující zprávu. Pracoval pro ně svědomitě a zodpovědně plní dané úkoly.

Nedvídek ovládá jazyk německý, částečně franc. a anglický.

Způsob napojen na Richeho:

Kostrhun představí na schůzce Nedvídka mjr. Richemu a předem Nedvídka o způsobu spojení a průběhu schůzek bude informovat. Mjr. Richer byl Kostrhunem o výměně spojky informován a i o důvodu proč k ní dochází.

Referát 2025 si převezme řízení Nedvídka a bude ho instruovat ještě dříve než dojde ke schůzce. (Bude instruován ve smyslu že je illegalista a člen skupiny Český lev. Tato skupina neexistuje, ale je v zahraničí hlášena jako existující skupina).

Charakterisku Nedvídka tak jak nám ji předal referát 2025 přikládáme.

Žádáme o urychlené schválení návrhu, aby mohlo být přikročeno k instruktáži.

velitel referátu.
vrch. stržm. Doubravová

MV ČR sekce OUS arch. a spis. služby, a.č. 41538/013

DOKUMENT č. 9

1952, 1. prosince. Interní návrh StB odeslat Maisonovi (dr. Chalupovi) do USA kontrolované ilegální tiskoviny.

Souhlasím: 1. 12. 1952

.....
náměstek ministra NB

.....
Náčelník hl. správy
StB:

Věc: Odeslání zpráv do zahraničí v akci "SKAUT"

Já ppor. Borský Jaroslav, referent referátu 1032 3. oddělení 1. odboru HS StB

navrhuji

Odeslat našemu spolupracovníku Maisonovi, t. č. v USA měsíční přehled o vývoji situace v ČSR v říjnu 1952. "Měsíční přehled" vypracovala námi kontrolovaná ilegální skupina "POP". Přehled obsahuje politické a hospodářské zhodnocení situace v ČSR za měsíc říjen 1952, a je sestaven z denního tisku. "Měsíční přehled", který je připojen bude spolupracovníku Maisonovi odeslán prostřednictvím francouzského zástupce MPC Allaina v Praze.

odůvodňuji:

Akce "SKAUT" je námi kontrolována již po tři roky. Po tuto dobu byly pro udržení činnosti spolupracovníka Maisonova v zahraničí zasílány podobné zprávy. Obdobná zpráva byla zaslána naposledy dne 24. 9. 1952 a od té doby nebyly do zahraničí odeslány žádné zprávy, které by mohly alespoň částečně přesvědčit francouzskou rozvědku o tom, že dosud existují v ČSR ilegální skupiny, které v zahraničí zastupuje spolupracovník Maison. V zájmu udržení akce až do dalšího rozhodnutí je nutno prokázat před zahraničím činnost námi kontrolovaných skupin tím, že zpráva bude odeslána.

ppor. Borský Jar. 1. 12. 52

.....
Náčelník referátu 1032 Referent referátu 1032

.....
Náčelník oddělení 3. odboru 1. Náčelník odboru 1-HS StB

MV ČR sekce OUS arch. a spis. služba, a.č. 41538/013

DOKUMENT č. 10

1953, 2. června. Interní návrh StB odeslat dr. Chalupovi do USA kontrolované tiskoviny. Dr. Chalupa je tu jmenován krycím jménem Maison. Obě skupiny vyzradil StB dr. Chalupa.

Souhlasím: dne 2. června 1953

.....
Náměstek ministra nár. bezpečnosti.

Věc: Akce SKAUT - odeslání zpráv do zahraničí.

Já podporučík Frank Stanislav, starší referent referátu 2., oddělení 3., odboru 1., hlavní správy státní bezpečnosti.

navrhuji

odeslat do USA našemu spolupracovníkovi Maisonovi přiložený materiál získaný od ilegálních skupin námi kontrolovaných. Materiál obsahuje politicko hospodářské úvahy psané z trockistickým zaměřením a nejsou v něm zahrnuty žádná důležitá státněbezpečnostní data. Podkladem pro napsání úchylnářských úvah a teorií jsou větším dílem věci již neaktuální a použité údaje o našem hospodářství jsou čerpány z denního tisku (data) nebo vymyšleny na základě nepravdivých informací rozšířených mezi reakčně zaměřenými osobami. Dále je v materiálu k dodání do zahraničí zahrnut dopis od člena skupiny Disp. Skály, který žádá našeho spolupracovníka o vyřízení jisté soukromé záležitosti, odeslání dopisu na přiloženou adresu. Toto chceme uskutečnit z toho důvodu, že pisatel dopisu si dává heslo pro označení příjmu touto cestou odesílaného dopisu. V případě že by toto potvrzení nedostal, mohla by vzniknouti nedůvěra k tzv. Ústředí (to jest k orgánům kteří jej představují) a tím by byla znemožněna jakákoliv další kontrola ilegální skupiny. Přiložený materiál pochází od dvou brněnských skupin, jmenovitě takto:

Skupina POP: Měsíční přehled o politických událostech v ČSR za měsíc březen 1953

Situace v čl. hospodářství (pozn.: v orig. přeškrtnuto, t.j. nechváleno)

Z činnosti odborů

katastrofa čs. budovatelství (pozn.: v orig. přeškrtnuto, tj. nechváleno)

4 drobnější zprávy (pozn.: v orig. přeškrtnuto, t.j. neschváleno)

Skupina disponenta Skály:

3 dopisy pro mjr. K. (Maison) od Zámečníka

1 dopis pro mjr. K. od Ptáčníka

Otázka sudetských Němců

Měnová reforma v ČSR

Záznam o poslechu SE

Veškerý výše uvedený materiál bude zaslán do zahraničí našemu spolupracovníku Maisonovi prostřednictvím francouzského zástupce MPO v Praze Allaina.

Odůvodňuji:

Akce SKAUT je námi kontrolována již téměř po čtyři roky. Po tuto dobu byly pro udržování důvěryhodnosti našeho spolupracovníka v zahraničí Maisona zasílány obdobné zprávy, představující činnost ilegality v ČSR. Během posledních třech měsíců nebyly od nás žádné zprávy do zahraničí poslány a pro udržení celé akce před vyzrazením v zahraničí je nutno nyní zásilku uskutečnit.

.....
Náčelník referátu 2. odd. 3 Referent referátu 2. odd. 3

.....
Náčelník odboru 1. HS StB Náčelník odd. 3. odboru 1.

MV ČR sekce OUS arch. a spis. služby, a. č. 41538/013

DOKUMENT č. 11

1956, 15. června. Memorandum k osobě a činnosti dr. Chalupy. V originále nad každým jménem osoby, místa a organizace napsáno číslo k šifrování.

I. odbor. I. oddělení V Praze 15. června 1956

Memorandum

Maison, pravým jménem JUDr. Vlastimil Chalupa

nar. 4. 11. 1919 v Opavě, česká národnost, čl. státní příslušnosti

ženatý, býv. tajemník Petra Zenkla

t. č. bankovní úředník v Chicagu.

Maison vystudoval v Brně gymnasium. Za okupace jako vysokoškolák byl při studentských demonstracích zatčen gestapem a vězněn v koncentračním táboře Sachsenhausen. Po návratu z koncentračního tábora, kde byl jeden rok, byl zaměstnán jako velitel protiletdecké obrany v Bance českých spořitelén v Brně.

Po r. 1945 dokončil studium práv a nastoupil ve Slovenské bance v Bratislavě. V základní vojenské službě se účastnil bojů proti benderovcům.

Roku 1947 se stal sekretářem Petra Zenkla.

Jako spolupracovník státní bezpečnosti byl po únoru 1948 vyslán do zahraničí v akci "Skaut": T.č. žije v Chicagu a je zaměstnán jako bankovní úředník...

Spolupráce s MV

V dubnu 1948 byl Maison krátce před chystaným útěkem zadržen a získán ke spolupráci. Stal se hlavním spolupracovníkem v rozsáhlé akci "Skaut". Postupně byl napojen jako spolupracovník StB do 11 ilegálních sítí. Zásluhou Maisona byly 4 ilegální skupiny realizovány.

V rámci akce "Skaut" byl Maison 3. 9. 1949 vyslán do Paříže pomocí ukradeného pasu. V den svého odjezdu napsal Maison "slib", v němž si klade čtyři podmínky: beztrestnost svých nejbližších spolupracovníků, umožnění beztrestného návratu prchlých ilegálních spolupracovníků, vyslání ženy a děcka za ním do Paříže o beztrestnosti rodinných příslušníků. Řídící orgán Maisona špatně řídil, protože připustil, aby si Maison tyto požadavky kladl. Požadavek, aby nebyli trestáni nejbližší ilegální spolupracovníci Maisona nebyl splněn, neboť dva jeho přátelé byli zatčeni a odsouzeni. Žena a děcko byly za Maisonem vyslány.

Cílem vyslání Maisona do zahraničí bylo, aby rozbil vedení emigrace a aby se stal významnou osobou v emigraci.

Maison vybudoval Zahraniční ústav v Paříži, který se měl podle našich plánů stát nadstranickou institucí, zasahující svými odbočkami do všech zemí. Ústav měl ovlivňovat všechny emigrantské skupiny. Maisonovi se podařilo vybudovat odbočky v Německu, Itálii, Francii, Belgii, Holandsku, Anglii, USA, Kanadě a Austrálii. Odbočky byly organizačně podchyceny pomocí časopisu Tribuna.

Maison odmítl Zenklův návrh, aby odjel do USA a stal se jeho tajemníkem. Rozhněval si tím Zenkla, navázal však úzký styk s Ripkou a Kovárnou.

Maison rozvinul v zahraničí bohatou propagační činnost a udržoval styk s ilegální sítí v ČSR. Zasiílal jí do ČSR svým kanálem, námi kontrolovaným, Tribunu, memoranda a pokyny pro další činnost a od ilegálních organizací dostával zprávy o situaci v ČSR, organizační přehledy a drobné špionážní zprávy, které předával gen. Kudláčkovi, který měl pro jistý čas k Maisonovi důvěru. Tuto Kudláčkovu důvěru však Maison ztratil, když byly na klosetě nalezeny materiály, určené pro ČSR. Maison při vyšetřování přiznal, že je tam dal on. Od té doby neměl již důvěru tak velkou jako před tím mezi emigrací. O dalších náznacích provalu uvedeno dále.

Maisonovi se nepodařilo strhnout na sebe pozornost emigrace a nestal se významnou osobou. Při tom omezil spolupráci s námi v zahraničí na minimum. Informace a zprávy, které nám dodával, byly málo konkrétní a neodpovídaly jeho možnostem. Maisona nijak nekompromitovaly. Úkoly, které mu byly dávány, neplnil.

V květnu 1950 byl Maison vyšetřován pařížskou policií a agentem CIC Mayerem, zda není komunistickým agentem. Maison tvrdil svému řídicímu orgánu v Paříži, že toto podezření se mu podařilo vyvrátit.

Roku 1951 bylo s Maisonem ztraceno spojení.

Návrh na kontakt

Residentura ve Washingtonu byla úkolována, aby zjistila v Chicagu Maisonovu adresu. Rovněž bude úkolován OO-MV Krnov, aby pomocí spolupracovnice Kristiny (Novotný) zjistil u Maisonova otce adresu Maisona.

Po zjištění adresy vyhledá náš kádrový příslušník Maisona pod legální záminkou rozhovoru o amnestii. Zjistí, zda má opravdu o amnestii zájem takový, jaký projevil v dopise svým rodičům. Bude informovat Maisona o zásadách amnestie. Projeví-li Maison o návrat domů zájem, naznačí mu náš kádrový příslušník, že je mu známa Maisonova minulost a že proto bude dobře promluvit si o tom otevřeně. Při tom rozhovoru bude třeba mít na poměti, že Maison si potrpí na přímé a otevřené jednání. Vyjádřil se při jedné příležitosti, že by nestrpěl, aby mu někdo vyhrožoval kompromitací, protože prý může klidně prohlásit, že jeho popis na slibu je falešný a účast na likvidaci ilegálních skupin mu nemůže nikdo dokázat. Proto je nutno postupovat vůči němu velmi delikátně, taktně, nevyhrožovat mu, ale vysvětlit mu, že spolupráce s námi trvá, i když byla přerušena, že ho nechce nechat utopit v bahnu emigrace, že však na druhé straně od něho očekáváme, že splní to, pro co byl do zahraničí vyslán, že nám pomůže bojovat proti zrádné emigraci a že nezklame důvěru, kterou jsme mu projevili.

V dalším styku s Maisonem bude pak nutno zjistit, zda nebyl přebourán cizí rozvědkou nebo zda nebude dublovat.

Slíbí-li Maison navázat znovu spolupráci s námi, domluví s ním kádrový příslušník konspirativní schůzku, na níž vytěží důkladně Maisona k celé jeho činnosti v emigraci od roku 1949.

Další postup bude vypracován po navázání kontaktu.

Pokyn ke kontaktu byl již dán.

npor. Riedl

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby , a.č. 41538

DOKUMENT č. 12

1956, 19. září. Plán práce čs. rozvědky předložený politbyru ÚV KSČ uvádí výslovně dr. Chalupu jako Maisona (Direktora) a agenta Leona jako svou vlivovou agenturu v USA.

Plán práce I. správy MV proti čs. reakční emigraci

PŘÍSNĚ TAJNÉ

Předkládá: s. Barák

19. 9. 1956

Nejdůležitější úkoly v boji proti emigraci, její propagandě a vlivu v ČSR i zahraničí.

1. Získávání zpráv od dosavadní agentury, kterou má I. správa MV v řadách emigrace.

Dosavadní agenturu je třeba lépe využít než dosud a to hlavně v těchto bodech:

- a. aby podávala zprávy o špionážní činnosti proti ČSR
- b. aby podávala zprávy o plánech, činnosti a současné situaci emigrantských organizací a vedoucích funkcionářů
- c. aby podávala zprávy o spolupráci emigrace s oficiálními představiteli západních států, s čs. krajaný a sudetskými Němci, i o spolupráci s ostatní emigrací
- d. aby podávala zprávy o připravované i současné propagační činnosti emigrace

Mimo to je nutné, zvláště zdůraznit aktivní využití agentury k uveřejňování různých článků v tisku, k ovlivňování prominentů k návratu do ČSR a k navrhování nám rozkladných akcí

2. Verbování agentury a to hlavně v soc. dem. emigraci, agrární a lidovecké emigraci a mezi slovenskými separatisty. Stavíme se úkol verbovat výhradně kvalitní agenturu s většími možnostmi. Mimo to je třeba verbovat emigranty k pronikání do jiných objektů - hlavně vědce a techniky, i členy různých důležitějších hospodářských institucí.

3. Získávání oficiálních - legálních materiálů - časopisů, brožur, seznamů, knih atd., které je nutně zapotřebí k propagační činnosti, desorientaci a kompromitaci emigrantů...

4. Organizovat akce s cílem vnesení, respektive prohloubení rozporů a kompromitace vedoucích funkcionářů emigrace...

Největší úsilí pracovníků, pracujících proti emigraci, bude věnováno agentuře, která musí být hlavním nástrojem ať již při získávání zpráv, rozkladných akcích, nebo při organizování návratů emigrantů do ČSR.

Plán práce proti čs. emigraci v následujících zemích:

(...)

U.S.A.

V USA je soustředěno nejvíce prominentů z řad čs. emigrace a to jednak v RSC i SNRvZ, např. Zenkl, Peroutka, Stránský, Papánek, Slávik, Osuský, Tigríd, Heidrich, Černý, Hodža, Hrušovský aj.

V emigraci v USA máme pět agentů, ale ani jeden z nich není přímo v objektech našeho zájmu. U tří z nich je předpoklad, že se do objektu dostanou.

Pracujeme na deseti typech s perspektivou verbovky nebo vyslání do zahraničí. Jde vesměs o typy z objektů se značnými možnostmi. Do konce roku jsou předpoklady zaverbovat z těchto typů čtyři a využít dvou jako spolehlivých informátorů...

Budeme pracovat na využití Leona a Maisona k otiskování rozkladných materiálů v tisku.

Mimo to plánujeme provedení dvou desorientačních a kompromitačních akcí, jejichž hrubé rozpracování je již provedeno a ve kterých půjde o morální rozleptání emigrace - hlavně nár. soc. a diskreditace emigrace...

SÚA, A-ÚV KSC, fond 02/2, sv. 117, a.j. 143

DOKUMENT č. 13

1956 (říjen). "Dotazník" uvádějící údaje o obnovení činnosti dr. Chalupy jako agenta StB v USA s novým krycím jménem Direktor. Nedatována, určena pro centrální evidenci StB.

Přísně tajné
ke svazku číslo 01530
krycí jméno Direktor

D o t a z n í k
(agenta, informátora, residenta)

1. Příjmení Chalupa
2. Jméno Vlastimil
3. Datum narození 4. 11. 1919
4. Místo narození Opava
5. Národnost česká
6. Pohlaví mužské
7. Stav ženatý
8. Původ a rod. stát. úředníka
9. soc. stav
10. Stranická příslušnost dříve nár. soc.
11. St. přísl. čsl.
12. Zaměstnán, kde-jako City National Bank 6 Trust Co of Chicago, bankovní úředník
13. Bydliště 55 South Linden Street, Palati, USA
14. Voják (v jaké hodnosti)
15. Kdy a kým vydán obč. průkaz
16. Členové rodiny manž. Marie, roz. Krčková, nar. 7. 8. 1936 v Sivicích, dítě Vlastimil nar. 1948 v ČSR, Rudolf , nar. 1956 v Chicagu, USA
17. Datum vázání 28. 2. 1957
18. Kým vázán I. spr., 1. odb, 1. odd. s. Soukal
19. Na podkladě čeho byl vázán dřívější spolupráce
20. Jak přijal spolupráci neochotně
21. Jaký je kompromitující materiál a jak ho bylo při vázání použito

MV ČR, Sekce OUS arch. a spis. služby, a.č. 41538

DOKUMENT č. 14

1957, 18. června. Instrukce z ústředí StB z Prahy řídicímu orgánovi do USA.

Výpis telegramu do N. Y. ze dne 18. 6. 1957

"...Nedostatkem poslední schůzky byla přítomnost Vaší manželky, která mohla za sebou přivést sledovačku. Vaše časté dojíždění do Chicaga je jistě sledovačce divné a proto udělá vše, aby vašich chyb využila. Bude třeba, abyste se na příští schůzce velmi důkladně překontroloval. Problémem u Direktora zůstává, jak ho přimět, aby zanechal všech vytáček a splnil uložené úkoly. Existuje několik momentů, které nám v tom mohou pomoci. 1. je kompromitován dřívější spoluprací s MV. 2. je to jeho finanční situace, je zadlužen. 3. je to jeho dobrý poměr k rodičům, žijícím v ČSR. Všech uvedených okolností je třeba, abyste využil a pohovořil s ním důkladně o naší další spolupráci. Pohovor by proběhl takto: chcete si s ním upřímně pohovořit v zájmu jeho i našem o další práci a najít společnou platformu, na jejímž základě by se náš vzájemný vztah upevnil. Je tomu již 8 let co odjel z republiky, aby pro nás pracoval. Bylo dosaženo dobrých výsledků a naše práce má stále vzestupnou tendenci.

Pro informaci s. Soukala uvádíme rozsah Direktorovy kompromitace. 1. napojoval MV na ilegální organizace, které po napojení řídil pod dozorem MV a usměrňoval činnost příliš aktivních. Spojky mezi ním a těmito organizacemi dělali orgáni agenti MV. Toto mu bylo zcela jistě známo a věděl, že zrazuje ilegalisty, neboť v té době byl tajně vězněn v budově MV a orgáni MV s ním chodili na schůzky s vedoucími ilegálních organizací. 2. Oklamal vedoucí prominenty v zahraničí (Ripka, Stránský, Krajina, Zenkl a Majer) tím, že se na ně napojil ještě z ČSR jako vedoucí strany práce, což byla pomyslná organizace, která kryla činnost jeho a orgány MV. Prominenti uvěřili existenci SP a posílali domů zprávy a pokyny, které ovšem šly do rukou StB. Byl to hlavně Ripka, který se v tomto nejvíce exponoval a pomohl tak v zahraničí rozšířit názor, že v ČSR existuje silná ilegální strana a dokonce tvrdil, že tato strana stojí za ním a využíval toho k posílení svých pozic v emigraci. 3. Pomohl odhalit nepřátelskou činnost několika diplomatů, působících v ČSR. Získal je prostřednictvím ilegálních organizací pro dopravu zásilek strany práce do zahraničí a naopak a tak odkryl jejich pravou činnost v ČSR a ohrozil jejich bezpečnost. Byl si opět plně vědom, že tyto diplomaty vydává do rukou bezpečnostních orgánů. Ovšem žádný z uvedených diplomatů nebyl pro svoji činnost vypovězen. Konkrétní příklady činnosti Direktora: Direktor nám předal heslo na skupinu Sněženky, vedenou Václavem Hamplem, které získal prostřednictvím Povolného od Šebora (Kudláčkův špion) v Paříži. Tím nám umožnil napojit se na tuto ilegální organizaci, která byla později likvidována. Na 17 dalších organizací nás napojil Direktor osobně. Prostřednictvím spojek a ilegálních pracovníků odhalil existenci těchto organizací, sjednal si schůzky s vedoucími, dohodl s nimi spolupráci se stranou práce a tak je vlastně předal bezpečnosti. Takovýmto způsobem pomohl StB odhalit činnost ilegálních organizací, které byly později likvidovány. Celkem bylo pozatýkáno asi 700 lidí, z toho bylo asi 15 osob odsouzeno k trestu smrti. Dále nám zaslal za doby jeho pobytu v Paříži heslo na skupinu M. Horákové. Kontakt Horákové se nezdařil, protože heslo bylo zkomoleno. Přesto upozornil StB na existenci ilegální organizace a tak umožnil její likvidaci. Za pobytu v Paříži získal také majora Riche, francouzského diplomata v Praze, jako spojku mezi ním a stranou práce. Riche mu umožnil používat francouzské diplomatické pošty pro zásilky, které sám přejímal a předával spojce ilegality zde v Praze. Později Riche předal spojce i vysílačku, což zase zajistil Direktor. Riche byl známý špion, který velmi dobře skrýval svoji činnost a byl to opět Direktor, který ho pomohl odhalit...".

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby a. č. 41538

DOKUMENT č. 15

1961, 4. srpna. Kpt. Ort navrhuje ukončit spolupráci s dr. Chalupou a veškerou dokumentaci archivovat.

I. správa I. odbor V Praze dne 4. 8. 1961

Souhlasí
Zelenka
.....
náčelník I. odboru

Vyhodnocení
svazku Direktor - ev. číslo 01538

Direktor

- pravým jménem JUDr. Chalupa Vlastimil, nar. 4. 11. 1919 v Opavě, české národnosti, čsl.

státní příslušnosti, pracuje jako bankovní úředník v mezinárodním oddělení National City Bana a Trust Co. of Chicago, bytem Chicago, 55 South Linden St, Balatine.

Direktor je uznávaným ideologickým představitelem Československého ústavu zahraničního exilu (ČÚZvE).

Po zjištění trestné činnosti Direktora (tehdy kr. jm. Maison) byl Direktor zaverbován a 3. 9. 1949 v rámci akce SKAUT vyslán do Paříže za použití ukradeného pasu (Viz memorandum str. 27 - 31).

V roce 1950 měl být údajně vyšetřován pařížskou policií jako náš agent. Toto podezření se mu prý podařilo vyvrátit. V roce 1951 došlo z naší strany ke ztrátě spojení s ním.

Po dalším rozpracování byl Direktor kontaktován naší residenturou New York dne 6. 9. 1956 v Chicagu. Pravidelný styk s ním byl udržován až do října 1958 částečně na základě prvního kontaktu s. Soukalem a později ss. Stehlíkem a Šumavským. Zprávy a materiály získané od Direktora byly pouze průměrné hodnoty, které nám již byly známy buď z jiných pramenů anebo nebylo obtížné si je opatřit jinou cestou. V průběhu styku měl neustále výhrady ke způsobu udržování osobního spojení s ním a tvrdohlavě trval na zorganizování spojení s ním mimo území USA. Při tom zveličoval momenty ohrožení bezpečnosti jeho osoby. Na poslední schůzce v říjnu 1958 se dokonce uchýlil k vyhrožování policií. Na základě těchto skutečností bylo učiněno rozhodnutí přerušit další styk s Direktorem.

V této souvislosti byly učiněny za účasti KS MV Brno I. odbor kroky k postižení jeho rodičů v ČSSR. Jeho otec je bývalý živnostník, který udržoval styky s bývalými lidmi a záhadnou cestou se mu podařilo vstoupit do KSČ, při tom pobíral vysoký důchod (Kčs 1400). S Direktorem udržuje častý písemný styk a bylo zjištěno, že mu do USA posílá cenné předměty, při čemž podvádí celní prgány. Provedeným opatřením za pomoci MV KSČ Brno bělo být dosaženo podstatného snížení důchodu otci Direktora a případně jeho vyloučení z KSČ.

Direktor v součané době pracuje velmi aktivně proti ČSSR.

S přihlédnutím k těmto skutečnostem (že byl s Direktorem přerušen zpravodajský styk a KS MV Brno provádí opatření proti jeho rodičům) navrhuji, aby agenturní svazek Direktor, ev. číslo 01538 a podsvazek typu Maison spolu se svazkem vlastnoručních zpráv č. 01538 byl uložen do archivu I. zvl. oddělení I. správy MV. S těmito materiály je ukládáno 7 podsvazků akce "SKAUT".

kpt. Ort

MV ČR sekce OUS arch. a spis. služby a. č. 41538

DOKUMENT č. 16

1969. Již r. 1957 věděl ministr vnitra a r. 1958 náměstek ministra spravedlnosti, že trestní činnost skupiny dr. Kotál a spol. ("Černé komando") byla vyprovokována dr. Chalupou jako agentem - provokatérem.

"...Z velkého počtu dokumentovaných příkladů vyprovokované tr. činnosti poukazuje ještě na dva zvláště typické, které rovněž dokreslují, na jakých základech stála tehdy

politická informace o velkém rozsahu činnosti nepřátelských rozvědek, špiónů a velezrádců na našem území, která nepochybně velmi ovlivnila i justiční praxi při stíhání protistátních deliktů.

Rozsudkem státního soudu v Praze čj. Or I/IV 81/50 ze dne 7. 9. 1950 bylo odsouzeno 17 obviněných v čele s dr. Pavlem Kotálem pro zločiny velezrady a vyzvědačství a byly jim uloženy velmi přísné tresty na svobodě. Dle odůvodnění rozsudku se tito obvinění, bývalí příslušníci soc. dem. či nár. soc. strany, spojili a založili ilegální skupinu, která jako další obdobné ilegální skupiny byla napojena na tzv. ústředí ilegálních organizací ČSR, jež bylo vedeno neznámou osobou, kryjící se pod jménem mjr. Král, příp. dr. Červený. Úkolem všech těchto ilegálních skupin asi 50 osob bylo dle odůvodnění rozsudku vytvoření ilegální strany, nazývané "Strana práce". Ústředí údajně vydávalo ilegální časopis "Plamen", který skupina dostávala především od mjr. Krále. Tolik rozsudek.

Při revizi těchto skupinových věcí, označovaných orgány StB jako "Černé komando", předložila inspekce MV zprávu a její doplněk ze dne 4. 5. 1966 o výsledcích přešetření této věci a v této se uvádí:

"V dubnu 1948 došlo orgány StB k tzv. "tajnému zatčení" dr. Vlastimila Chalupy, býv. tajemníka dr. Petra Zenkla. Ten byl získán pro spolupráci, propuštěn a jeho pomocí pak byla organizována činnost asi 10 ilegálních skupin. Chalupa vystupoval pod krycím jménem mjr. Král nebo dr. Červený. Za osobní kontroly orgánů StB sjednával ilegální schůzky a vytyčil program nově vznikající ilegální "Strany práce". Ve skutečnosti ilegální skupiny uvedl v život. Pod kontrolou StB se napojil také do zahraničí na Ripku, Zenkla a Krajínu a jeho prostřednictvím bylo provedeno napojení vysílačkou na emigrantskou centrálu v Paříži. Chalupa, řízen orgány StB, naplánoval i zřízení zpravodajské organizace v západních zemích, kam byli odesláni někteří členové ilegální skupiny, kteří v domnění, že pracují proti zdejšímu zřízení, měli podávat zprávy Chalupovi do ČSR. Chalupa - mjr. Král - sám též zařídil vydávání a rozšiřování ilegálního časopisu Plamen, který byl ovšem tištěn pod kontrolou StB."

Všechny skupiny byly postupně orgány StB zlikvidovány a jejich členové odsouzeni k velmi přísným trestům. Ve zprávě IMV je dále výslovně uvedeno:

"Jakákoliv tr. činnost osob ze skupiny dr. Kotála před napojením na Chalupu nebyla zjištěna. Pokud jde o další skupiny, pak před napojením na Chalupu a řídicí orgány StB, se členové těchto skupin scházeli, hovořili všeobecně o vývoji politické situace a dohodli se, že bude vhodné čelit tomuto vývoji, doporučovali vydávání ilegálních letáků a uvažovali i o přípravě sabotážních akcí. Nebylo však zjištěno, že by konkrétně k některým těmto aktům přistoupili. S výjimkou jediného odsouzeného M. V., který byl dodatečně odsouzen za neoznámení tr. činnosti převádění osob do zahraničí za úplatky, nedopustili se odsouzení z vlastní iniciativy žádné protistátní činnosti, a to žádný z členů uvedených ilegálních skupin. Veškerá tr. činnost byla vyvolána akcí s Chalupou. Z toho vyplývá, že tr. činnost všech odsouzených byla jednoznačně vyprovokována orgány StB. Během vyšetřování protistátní skupiny došlo k nesprávným metodám vyšetřování všech směrů."

(Z prior GP T 69/63 bylo zjištěno, že zcela nezákonný podklad tohoto tr. řízení byl znám již v r. 1957 ministru vnitra, v r. 1958 náměstkovi min. spravedlnosti a přesto nebyly podniknuty kroky k nápravě. Odsouzení nezasloužené tresty odpykávali dále. V r. 1966, kdy citovaná zpráva IMV jasně vinu vylučovala, byly podněty odsouzených, domáhající se přezkoumání svého odsouzení, generálním prokurátorem jako nedůvodné odloženy. K rehabilitaci došlo teprve dle zák. č. 82/1968 Sb.)

Dokumentace vzniku a příčin nezákonností v činnosti prokuratury v letech 1948 - 1952.

Zpracovali: JUDr. Karel Bayer, JUDr. Lubomír Štěpán a kolektiv pracovníků Dokumentační komise Generální prokuratury pro území ČSR v roce 1969.

DOKUMENT č. 17

Výpis ze Základního listu č. 58 evidujícího JUDr. Vlastislava CHALUPU

Základní list čís. 58

Příjmení: Chalupa JUDr.

Jméno: Vlastislav

Bydliště: Brno, Hybešova 31

Narozen dne: 4. 11. 1919

Místo: Opava - Jatkáře

Okres: Opava

Stát. přísl.: čsl.

Národnost: česká

Stav: ženatý

Náboženství: řím. katol.

Vyučen-pracoval: úředník Slovenské banky, Bratislava, tajemník Zenkla

Dosavadní zaměstnání: /

Plat: /

Školy: gym., universita

Pobyt v cizině: /

Znalost jazyků: německy, francouzsky

Voj. hodnost: vojín

Zvl. znalosti: zvláště dobrý politický přehled

Trestán: /

Majetkové poměry: nemajetný

Otec: V. Chalupa

Zaměstnání: bývalý prokurátor

Bydliště: Brno, Hybešova 31

(...)

Krycí jméno: Dr. MAISON (pro ilegalitu mjr. KRÁL KAREL)

Doporučen dne: BAa

Prověřen dne

Získán dne

Podepsal slib: 28. 9. 49

Školení: instruktáž prováděl Lentier

Zná z centrály a ostatního aparátu: Lentiera, Gregora, orgány BAa

Je znám z operativy komu? Podolský, Krajina, Nerad, Janoušek, Kaplan, Modrý

Zná krycí adresu?

Zná konspirativní byt?

Který objekt zná?

Nasazen kam: emigrace ve Francii

Legalisace: uprchlík

Adresa: ABRON u Paříže

Odjel dne: 3. 9. 1949

Na jméno: vlastní

Zaměstnání: uprchlík

Cest. pas:

Jiné dokumenty:

Manželka: vyslána dodatečně za ním počátkem jara 1950, je ve Francii

Děti: je ve Francii

Změna adresy:

Povolán do centrály:

Řídící orgán: Lentier, Rivet

Posudek řídicího orgána: schopný, disciplinovaný, vyžaduje důkladného řízení

Nasazen ve funkci: agent - ofenzivně zpravodajsky

Objekt: emigrace

Vybavení věcné: LEICA, tajný inkoust

(...)

Spojení s centrálou: přes residenta, vlastní cestou illegality

Pravidelné a) k nadř. org.: osobní schůzky a mrtvé schránky

b) k podříz. org.:

Heslo: "Jsem příbuzný Josefa Gisevia"

"To asi bude omyl, vždyť Gisevius byl Němec jako poleno."

(...)

Způsob vázání: svou spoluprací s BAa, podepsal slib, dosavadní spolupráce v zahraničí.

MV ČR Sekce OUS arch. a spis. služby, a. č. 41538/011.

DOKUMENT č. 18

1964, 31. ledna, Praha. Mimořádné služební hodnocení k povýšení staršího referenta 18. odboru I. správy MV Josefa Damiána do hodnosti kapitána.

Soudruh Damián plnil v letech 1947 až 1951 jako pracovník bezpečnosti zvláštní úkoly v nepřátelském prostředí, a to nejprve na území našeho státu a od podzimu 1950 do konce r. 1951 v zahraničí, kam byl vyslán nelegální cestou v rámci akce SKAUT. V zájmu krytí akce bylo proti němu v nepřítomnosti v roce 1950 provedeno soudní řízení (rozsudek vynesený v nepřítomnosti vyzněl na 20 roků TNP, ztrátu občanských práv a zabavení majetku). Vyslání s. Damiána do zahraničí a jeho odsouzení se projevilo nepříznivými důsledky na jeho nejbližší příbuzné. V letech 1950 - 1952 nemohl s. Damián v důsledku této činnosti žít se svou rodinou. Po určité době po návratu ze zahraničí byl s. Damián přeložen služebně do Bratislavy, kde na veřejnosti žil sice pod svým pravým jménem, ale se změněnými osobními daty (tedy dál nelegálně). V roce 1955 bylo provedeno anulování rozsudku. Až do zrušení jeho odsouzení nebyl s. Damián povýšen do důstojnické hodnosti, přestože tak podle příslibu mělo být učiněno. Práce s. Damiána v letech 1947 - 1952, zejména jeho práce v nepřátelském prostředí do února 1948, nebyla dostatečně oceněna.

Na I. S MV pracuje s. Damián od června 1961. Byl zařazen na 18. odbor, na úsek NSR, kde zpracovával postupně berlínský problém a zahraniční politiku NSR, později vnitropolitickou problematiku a od dubna 1963 pracuje na úseku politiky NSR vůči ZST, revanšistů, militarisace a neofašisace.

Archiv MV ČR, Personální spis Josefa Damiána.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

VÝVOJ TYPOLOGIE SVAZKŮ V INSTRUKCÍCH PRO JEJICH EVIDENCI

Marián Gula, Zdeněk Vališ

Tento přehled volně navazuje na příspěvek o vývoji typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci,¹⁾ neboť i typologie svazků StB se během čtyřiceti let vyvíjela. Důvody jsou zřejmé. Geneze svazků je poznamenána hledáním optimální formy, která se v podstatě od začátku šedesátých let ustálila.

Vůbec první instrukce k evidenci "veškerých našemu lidově demokratickému zřízení nepřátelských živlů",²⁾ vydalo Ministerstvo národní bezpečnosti až v roce 1951. Její vydání si nepochybně vyžádal neobvyklý nárůst "rozpracovaných" osob orgány Státní bezpečnosti a Pohraniční strážce ještě na svobodě, ale také již zatčených a odsouzených. A dále také příchod nezpracovaných dělnických kádrů.

Samozřejmě že v takové situaci docházelo k nejrůznějším zmatkům, neboť byli zatýkáni i vlastní agenturní spolupracovníci jen díky tomu, že bývalo obtížné vůbec zjistit, zda osoba je spolupracovníkem. Před zavedením svazků se totiž taková informace mohla získat jen dotazem u všech operativních pracovníků! A to při jejich počtu nebylo ani proveditelné.

Tehdejší doba byla ovšem poznamenána nejen nenávisí k třídnímu nepříteli, ale i nedůvěrou, kontrolou a neustálým prověřováním všech bez rozdílu. Tomu pochopitelně neunikli ani spolupracovníci StB. A to byl další, ne nepodstatný, důvod pro zakládání svazků.

V úvodu již zmíněné směrnice se polopaticky vysvětlovalo, že je nezbytné soustředit veškeré rozptýlené spisy "v jednom sešitém svazku s postupně očíslovanými listy".³⁾

Instrukce z důvodů přehlednosti rozlišovala čtyři základní typy svazků a to: **osobní** (na jednu osobu), dále **skupinový** (na skupinu osob projevující podezřelou činnost - ilegální organizaci), **všeobecný** (někdy také označovaný jako **pozorovací spis** na takzvané objekty, jako například továrny, úřady, statky, doly, atd. s tím, že do tohoto svazku se vkládaly i zprávy o jednotlivých osobách z daného objektu, které po prověření musely být převedeny do svazku osobního nebo skupinového). Zatímco tyto tři typy svazků vznikaly před vlastní realizací, poslední typ - **vyšetřovací svazek** - se zaváděl až po zatčení, který mohl být veden na osobu (jednotlivce) nebo na skupinu.⁴⁾

Pro orientaci ve svazcích se vytvářely kartotéky - **osobní, tematická, skupinová a objektová** - jak na IV. (evidenčním) sektoru Ministerstva národní bezpečnosti, tak i na evidenčních odděleních jednotlivých krajských velitelství StB.⁵⁾

Kapitola "J" instrukce byla věnována agentuře, která z hlediska Ministerstva národní bezpečnosti byla "důležitou zbraní při pronikání do nepřátelské činnosti všech

nepřátelských elementů: špiónů, diverzantů, sabotérů, teroristů, trockistů, buržoazních nacionalistů atd.", přičemž "agentura musí být rozvážná a přísně tajná".⁶⁾ Pochopitelně že i tuto aktivitu Státní bezpečnosti doprovázel vznik dalších písemností, které se shromažďovaly v agenturním spisu. Také pro jeho vedení byly vydány závazné pokyny:

"1) Osobu určenou k zavázání lustruje orgán k evidenci.

2) Veškerý písemný materiál nacházející se na referátech, shromáždí orgán a předloží veliteli sektoru (nebo zástupci) prostřednictvím velitele oddělení k rozhodnutí o vázání.

3) Je-li vázání provedeno, vyzvedne orgán v evidenci proti podpisu očíslovanou mapu⁷⁾ agenta s vložkou.

4) Agenturní spis se nachází u řídicího orgánu.

5) Zakazuje se jakýkoliv jmenný seznam agentů, jak v protokolech tak na kartách s výjimkou vlastnoručně psaného seznamu, který si velitel referátu může pořídit o agentech svého referátu, v jednom vyhotovení.⁸⁾

Ukončené agenturní spisy zašle orgán přímo do archivu IV. sektoru MNB."⁹⁾

Sloučení Ministerstva národní bezpečnosti s Ministerstvem vnitra a vytvoření staronového rezortu Ministerstva vnitra doprovázelo mimo jiné důkladné rozčlenění Státní bezpečnosti na jednotlivé složky. Brzy po organizačních proměnách následovaly změny i v administrativě agenturní činnosti. Tak 28. dubna 1954 Rudolf Barák podepsal "Instrukce o zavedení evidence agentů, informátorů, rezidentů a majitelů konspirativních bytů v Ministerstvu vnitra",¹⁰⁾ která nahradila kapitolu "J" směrnice z roku 1951.

Tentokrát se nová evidence agentů, rezidentů, informátorů a majitelů konspirativních bytů v Ministerstvu vnitra zaváděla na podkladě kartotéčního systému, který se měl soustřeďovat v rámci 1. oddělení I. zvláštního odboru (operativní evidence) Ministerstva vnitra a dále také u 1. skupin 1. zvláštních oddělení krajských správ Ministerstva vnitra (KS-MV).¹¹⁾

Instrukce, podobně jako ta předchozí, sice ještě nerozlišovala jednotlivé typy spolupracovníků, respektive nerozlišovala svazkovou agendu spolupracovníků, ale zato se měly vést různé kartotéční systémy, jako:

"1) všeobecná kartotéka evidovaných činných a archivovaných spolupracovníků podle jmen v abecedním uspořádání.

2) statistická kartotéka činných spolupracovníků ... o stavu a pohybu vedení spolupracovníka ministerstva vnitra,

3) archivní kartotéka, ve které se evidují všichni spolupracovníci, se kterými byla přerušena spolupráce. V této kartotéce jsou evidenční karty zařazeny podle krycích jmen v abecedním uspořádání.

4) protokol zaregistrovaných osobních agenturních svazků a map vlastnoručních zpráv spolupracovníků."¹²⁾

Operativní odbory pak předkládaly osobní agenturní svazky a mapy vlastnoručních

zpráv spolupracovníků k registraci na 1. oddělení I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra (nebo 1. skupině 1. zvláštního oddělení KS-MV) při "dožádání na zavedení osobního agenturního svazku, podepsané náčelníkem odboru, který schválil návrh na vázání" a současně odevzdávaly "dvě evidenční karty podepsané náčelníkem odboru, které vyplňuje operativní orgán čitelně perem, hůlkovým písmem."¹³⁾

Po provedené registraci byla operativním správám (odborům) proti podpisu v protokole přidělena očíslovaná mapa osobního agenturního svazku, mapa vlastnoručních zpráv agenta a formulář pro seznam osob blízkých styků s agentem.¹⁴⁾

Na operativních správách, respektive u náčelníků se potom vedla zvláštní kartotéka obhospodařovaných spolupracovníků a to podle jednotlivých řídicích orgánů,¹⁵⁾ zatímco osobní agenturní svazky spolupracovníků se ukládaly v trezorech u náčelníků oddělení¹⁶⁾ a mapy jejich vlastnoručních zpráv pak u operativních orgánů.¹⁷⁾

Obdobný systém byl vytvořen i u operativních odborů (oddělení) Správy nápravných zařízení, které u 1. zvláštního oddělení KS-MV registrovaly jen spolupracovníky z řad obsluhujícího personálu, neboť spolupracovníci ze zatčených a odsouzených se registrovali a evidovali pouze v operativním odboru (oddělení) Správy nápravných zařízení.¹⁸⁾

Také agenti vázaní Veřejnou bezpečností byli registrováni zvlášť jejím evidenčním aparátem a to podle zvláštní instrukce.¹⁹⁾ Samozřejmě že podobnou výsadu měla i I. správa (zahraničněpolitická rozvědka) Ministerstva vnitra, která si spolupracovníky vedla ve vlastním evidenčním aparátu.²⁰⁾

Ty spolupracovníky, které náčelníci správ určili jako zvlášť důležité, mohlo 1. oddělení I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra (či 1. skupiny 1. zvláštních oddělení KS- MV) evidovat pouze pod jejich krycím jménem.²¹⁾

Povinností operativních správ (odborů) v průběhu práce se spolupracovníkem bylo zjistit jeho všechny blízké styky a uvést je v seznamu styků spolupracovníka, který se ukládal v jeho osobním svazku.²²⁾

V případech, kdy se nepodařilo "osobu zavázat ke spolupráci, přičemž na podkladu kompromitujícího materiálu nedojde k realizaci, ani k dalšímu rozpracování osoby jako objektu, je operativní orgán povinen materiál uspořádat a s evidenční kartou vzoru 2a uložit do agenturního archivu 1. zvláštního odboru MV. Evidenční karta se zařadí do všeobecné kartotéky spolupracovníků."²³⁾

Ovšem další změnu do evidence přinesly "Směrnice o operativní evidenci osob, rozpracovaných součástmi Ministerstva vnitra a Poučení o způsobu evidence, registrace, předávání, využití a ukládání svazků operativního rozpracování v součástech ministerstva vnitra",²⁴⁾ které Rudolf Barák podepsal 13. srpna 1954. Tím se zrušily zbývající ustanovení původní směrnice z roku 1951, neboť kapitola "J" již byla nahrazena instrukcí z dubna 1954.

Směrnice a Poučení byly poprvé vydané jako služební kniha (A-oper-II-1) s označením "Přísně tajné", které se zatím objevilo jen v textu rozkazu.

Operativní součást ministerstva vnitra podle prvního paragrafu této směrnice vedla následující svazky:

I. Skupinové operativní svazky (viz příl.č.1) - na skupiny osob, které společně provádějí a organizují nepřátelskou protistátní činnost, nebo jsou z této činnosti podezřelí.

Rozhodnutí o zavedení svazku schvaloval ministr vnitra (případně jeho náměstek), pokud se jednalo o rozpracování osob schvalovaných do funkcí politbyrem ÚV KSČ. V ostatních případech pak náčelník příslušné správy MV (nebo jeho zástupce), u KS-MV, vojenské kontrarozvědky (dále jen VKR), hlavní správy Pohraniční stráže (dále jen HSPS) a OŽD tomu odpovídající náčelníci (případně zástupci) pro operativní práci.

Skupinový operativní svazek mohl být ukončen a předán do archivu pokud:

- všechny osoby ve svazku rozpracované byly zatčeny nebo byla proti nim podniknuta jiná preventivní opatření,
- rozpracovaná organizace (skupina) se sama rozhodla přerušit nepřátelskou činnost, nebo se rozpadla a její členové se aktivně zúčastnili výstavby země. A dále v případě, že tato organizace (skupina) přestala být státu nebezpečnou a její členové se chovali loajálně vůči státnímu zřízení a
- v průběhu agenturního rozpracování se původní poznatky, na jejichž základě svazek vznikl, nepotvrdily.²⁵⁾

II. Osobní operativní svazky (viz příl.č.2) - vznikají na jednotlivé osoby provádějící, nebo podezřelé z protistátní činnosti, která byla definována jako velezrada, špionáž, diverze, záškodnická činnost a teroristické cíle.²⁶⁾

Dále se tyto svazky "zakládají na všechny oficiální představitele z kapitalistických států (pracovníky velvyslanectví, attaché, obchodní zástupce atd.), na všechny osoby, které jsou na těchto zastupitelstvech zaměstnány.

Kromě toho zavádějí se osobní operativní svazky na funkcionářský aktiv bývalých reakčních stran, vedoucí a aktivní členy Henleinovy strany, trockisty, sionisty, buržoazní nacionalisty, reakční živly z řad římsko-katolického duchovenstva, na vedoucí činitele buržoazních organizací společností a kruhů."²⁷⁾

Kompetence při schvalování rozhodnutí o založení osobního operativního svazku byla obdobná jako u skupinového svazku.

Osobní operativní svazek pak mohl být uzavřen z těchto důvodů:

- byla-li osoba zatčena nebo pokud vůči osobě byla učiněna všechna příslušná opatření,
- materiály, na jejichž základě byl svazek založen, se nepotvrdily,
- osoba přerušila nepřátelskou činnost a zapojila se pozitivně do práce společnosti,
- rozpracovaná osoba zemřela a
- osoba odjela do zahraničí a získala stálý pobyt v některém kapitalistickém státě.²⁸⁾

III. Agenturně pátrací svazky (viz příl.č.3) - "se zavádí na podkladě úplně prověřených materiálů na hledané agenty zahraničních rozvědek, velezrádce, špióny, diverzanty,

záškodníky, teroristy, vedoucí a aktivní účastníky buržoazně nacionalistických a náboženských organizací a skupin, na osoby uprchlé z nápravných zařízení Ministerstva vnitra a jiné politické zločince, ukrývající se před orgány lidově demokratické vlády."²⁹⁾

Tento druh svazku vznikl na podkladě vyhlášení o pátrání nejen operativním odborem schváleného náčelníkem správy MV, ale také krajské správy MV nebo jeho zástupcem, dále náčelníkem VI. správy MV (VKR), Správy VKR vojenského okruhu (dále jen SVKR VO), OŽD podle příslušnosti a nebo jejich zástupců.

Směrnice ze srpna 1954 ovšem také dává poněkud nahlédnout do tehdejší struktury Ministerstva vnitra, když taxativně vypočítává, že agenturně pátrací svazky se vedou po linii práce těchto operativních správ a odborů:

- na špióny a agenty kapitalistických rozvědek - II. správou (kontrarozvědkou) MV a 2. odbory krajských správ MV,
- na členy protistátních buržoazně nacionalistických a náboženských organizací a skupin, na trockisty a sionisty, titovce, teroristy a jiné - III. správou (vnitřního zpravodajství) MV a 3. odbory krajských správ MV,
- na diverzanty, záškodníky, sabotéry a jiné - IV. správou (ekonomickou kontrarozvědkou) MV a 4. odbory krajských správ MV,
- na osoby, které pracovaly v dopravě a unikly státním orgánům - V. správou (železnice) MV a její venkovní orgány (OŽD),
- na vojenské osoby, které spáchaly protistátní zločiny a unikly stíhání, dále na zběhy - VI. správou (vojenské kontrarozvědky) MV a operativní odbory SVKR VO a
- na odsouzené, uprchlé z vězení a nápravných zařízení MV, operativní odbor (oddělení) správy nápravných zařízení MV.³⁰⁾

IV. Evidenční svazek (viz příl.č.4) - se pak "zakládá na osoby, na než součástem Ministerstva vnitra došly závažné kompromitující poznatky o protistátní činnosti (agenturní zprávy, výpovědi zatčených, podání občanů atd.), které vyžadují pečlivého prověření."³¹⁾

O zavedení evidenčního svazku rozhodoval operativní odbor a schvaloval jej náčelník příslušné správy nebo jeho zástupce.

Tyto svazky se vedly tak dlouho, dokud se nepotvrdilo nebo nevyvrátilo, že osoba, na kterou byl svazek veden, provádí nepřátelskou činnost. Svazek se buď předával do archivu nebo se převáděl na jiný druh (osobní nebo skupinový svazek).

V. Objektové svazky (viz příl.č.5) - vznikaly "jednak po linii práce, jednak podle obhospodařovaných objektů. Po linii práce se objektový svazek zakládá po linii boje s agenturou cizích rozvědek, na teroristickou činnost, diverzi, záškodnictví, trockismus, buržoazní nacionalismus, reakční náboženské ilegální organizace a skupiny atd.

Podle obhospodařovaných objektů se objektový svazek zakládá na veliké objekty, závody, továrny, doly, školy, vědecké a divadelní instituce, na velké vojenské útvary, štáby čs. armády, vyslanectví, pověřenectva a jednotlivá zastoupení kapitalistických zemí."³²⁾

Objektové svazky se vytvářely na podkladě rozhodnutí operativního odboru. Potvrzoval je příslušný náčelník správy Ministerstva vnitra. Pouze u objektů kategorie A³³⁾ a nejzávažnějších objektů "po linii práce" byly objektové svazky potvrzované náměstkem ministra vnitra.

Tento druh svazku mohl být ukončen pouze při likvidaci, přemístění, nebo decentralizaci objektu. V takovém případě se svazek předal do archivu I. zvláštního odboru (operativní evidence) MV na podkladě zdůvodněného závěru operativního odboru schváleného pracovníky, kteří svazek potvrzovali.

VI. Kontrolní svazek (viz příl.č.6) - vznikal na podkladě "rozhodnutí náčelníka správy nebo samostatného odboru a eviduje se v tom operativním odboru, kde byl svazek zaveden. Kontrolní svazky se vedou o nejdůležitějších operativně agenturních rozpracováních a vyšetřovacích svazcích, které se nachází v podřízených součástech MV." ³⁴⁾

Osoby, které neprocházely uvedenými svazky operativně agenturního rozpracování, se evidovaly ve všeobecné kartotéce (viz příl.č.7), která rozlišovala následující kategorie osob:

- funkcionáře a aktivisty bývalých reakčních politických stran, kteří nevstoupili do tehdejších stran Národní fronty,
- všechny členy bývalé Henleinovy strany,
- vedoucí činitele bývalé fašistické mládežnické organizace, která byla vedena reakčními politickými stranami (Junák, Sokol apod.),
- trockisty,
- sionisty,
- buržoazní nacionalisty,
- reakční živly římsko - katolického duchovenstva (ilegální i legální představitele církevní hierarchie - biskupy, kapitulní vikáře, kanovníky, generální vikáře, kněze, kteří vystudovali v Římě, profesory bohoslovecké fakulty, představené ženských a mužských řádů, dále všechny salesiány a jezuity), dále vedoucí laických řádů a ilegálních mládežnických organizací,
- reakční živly nekatolických církví:
 - v českobratrské církvi - vedoucí osoby, reakční kněze a profesory Komenského fakulty,
 - v československé církvi - biskupy, reakční kněze a profesory Husovy fakulty,
 - v pravoslavné církvi - biskupovy, vedoucí osobnosti a reakční kněze,
 - v církvi unitářů - baptistů, metodistů, bratrské jednoty, českých bratří a starokatolické církvi - všechny vedoucí osoby a
 - v reformované církvi, v evangelické církvi augsburského vyznání, všechny vedoucí osobnosti a reakční kněze,

- sekty:
- Jehovisty, Svatý Grál a
- vedoucí osobnosti sekty Darbistů a Adventistů sedmého dne a dalších,
- bývalé členy reakčních společností a klubů (jako Francouzského institutu, Britského institutu a klubu, Rotary-klubu, YMCA, YWCA, Svazu přátel USA),
- bývalé úředníky různých zahraničních firem a organizací jako UNRRA, JOINT, vedoucí "Armády spásy", osoby procházející ve stycích s pracovníky kapitalistických misí mimo oficiální styky a také osoby, které pracovaly v těchto misích,
- agenty a vyzvědače,
- emigranty a reemigranty:
- emigrace z kapitalistických států,
- východní emigrace,
- reemigranti z kapitalistických států a
- ty, kteří se odmítli vrátit ze zahraničí ciziny a uprchlíci po únoru 1948,
- takzvané bývalé lidi.
- vojenské osoby, které absolvovaly různé zpravodajské kurzy, parakurzy a jiný výcvik v západních armádách, bývalé zpravodajské důstojníky předválečné čs. armády a konečně důstojníky, kteří studovali vojenské školy v kapitalistických státech.

Směrnice dále vymezily jedenáct oblastí operativní evidence:

- špionáž,
- teror,
- příslušníci organizací a skupin nepřátelské illegality (pravíkoví sociální demokraté, národní socialisté, agrárníci, lidovci, hlinkovci, národní demokraté, fašisté, trockisté a sionisté),
- diverze,
- škůdcovství,
- sabotáž,
- velezrada,
- povstalci,
- účastníci organizací a skupin reakčního duchovenstva,
- protistátní agitace a propaganda a

- různé protistátní zločiny.

Ve všeobecné kartotéce se vedla také evidence všech blízkých styků rozpracovaných osob, o něž měly zájem složky ministerstva vnitra a které se objevovaly v podezřelých souvislostech. K tomu účelu byl operativní odbor povinen, po zjištění blízkého styku, okamžitě na něj vyplnit 1 evidenční kartu (viz příl.č.8), kterou předal v rámci ministerstva vnitra I.zvláštnímu odboru ministerstva vnitra k založení do všeobecné kartotéky. Současně všechny zjištěné blízké styky rozpracovaných osob se zanášely do seznamu blízkých styk (viz příl.č.9), který byl zařazen do svazku.

Příloha č. 29 těchto Směrnic obsahuje vzor - "seznam svazků operativního pracovníka" (viz příl.č.10-12), neboť všechny zaregistrované svazky operativně agenturního rozpracování se zanášely do osobních seznamů operativních pracovníků. Tyto byly uloženy u náčelníků operativních odborů a vedeny evidenčními pracovníky těchto odborů.

V pořadí třetí změnu v typologii svazků přinesla novelizace služební knihy A-oper-II-1 (Administrativa v agenturně - operativní práci součástí ministerstva vnitra), která nabyla platnosti dnem 1. ledna 1958.³⁵⁾ Předpis tentokrát uvádí tyto agenturně - operativní svazky:

I. Osobní svazek spolupracovníka - se vedl stejně pro agenta, informátora, rezidenta i konspirační či propůjčený byt. Rozhodnutí o zavedení svazku schvaloval náčelník odboru na podkladě vázacího návrhu příslušného funkcionáře, jak stanovily "Směrnice o agenturně operativní práci" (A-oper-I-3). Součástí tohoto svazku byl dále takzvaný **pracovní svazek**, kde se shromažďovaly materiály získané od spolupracovníka a další, které byly vyznačeny v předtisku pracovního svazku.

II. Evidenční svazek se zaváděl za účelem prověřování státně-bezpečnostních signálů a poznatků. Lhůta prověřování byla stanovena na šest měsíců od založení svazku, které schvaloval náčelník odboru. Pokud se do stanovené lhůty nepodařilo prověřit věrohodnost signálů, mohl vyšší náčelník na základě písemného návrhu operativního pracovníka lhůtu prodloužit.

III. Osobní operativní svazek - vznikal na základě již prověřených poznatků k rozpracování osoby, podezřelé z protistátní činnosti.

Na osoby, zastávající vyšší funkce ve veřejném životě, schvaloval zavedení tohoto svazku podle funkce náměstek ministra nebo sám ministr vnitra.

IV. Skupinový operativní svazek - se rovněž zaváděl na základě prověřených poznatků k rozpracování skupiny osob, podezřelých ze společného provádění protistátní činnosti.

V. Agenturně-pátrací svazek se zaváděl na osoby, které se dopustily protistátních činů a ukryvaly se před orgány ministerstva vnitra.

VI. Objektový svazek - se vytvářel na důležité objekty národního hospodářství, na státní a veřejné instituce a podle jednotlivých státně-bezpečnostních problematik. Ukládaly se zde důležité poznatky z objektu nebo problematiky, které tvořily základnu pro správnou orientaci operativního pracovníka.

VII. Věcný operativní svazek - vznikal následně po spáchaném státně-bezpečnostním trestném činu v případě neznámého pachatele a to v dohodě s vyšetřovateli Ministerstva vnitra. Svazek se ukládal do archivu po dvou letech, pokud pachatel zůstal neznámý.

VIII. Kontrolní svazek - se vytvářel u složky, která kontrolovala důležitou akci u podřízené součásti. Ve svazku se soustřeďovaly kopie příkazů a zpráv o jejich splnění. Po ukončení akce se kontrolní svazek neukládal do operativního archivu, ale na základě rozhodnutí náčelníka, který dal souhlas k jeho zavedení, byl zničen.

IX. Vyšetřovací svazek - vedl se podle služebního předpisu "Instrukce a vyšetřování v součástech Ministerstva vnitra" (A-vyšetř-I-1).

U operativních součástí se mimo již uvedených svazků dále vedly:

- **mapy zpráv** (pro takzvané zvláštní akce, jako: volby, 1. máj, 9. květen, Spartakiáda atd.), které zůstávaly dva roky na odboru a poté byly uloženy do takzvaného operativního archivu a

- **dotazník osoby** podléhající evidenci se vyplňoval na osobu nebezpečnou lidově demokratickému zřízení.

Registrace všech agenturních i operativních svazků se prováděla u I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra a u 1. zvláštních oddělení krajských správ Ministerstva vnitra. Povinností operativního pracovníka bylo předložit:

- rozhodnutí o zavedení svazku,
- statistickou kartu svazku,
- evidenční kartu a
- lustrační list, ovšem ne starší deseti dnů od doručení.

Registrace musela být provedena do 48 hodin po vázání, respektive od schválení zavedení operativního svazku. U vzdálených útvarů byla lhůta prodloužena do šesti dnů.

Mimo to evidenci u I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra podléhaly ještě "styky spolupracovníka a rozpracované osoby státně-bezpečnostního zájmu",³⁶⁾ které registroval operativní pracovník v operativní evidenci I. zvláštního odboru "na podkladě evidenční karty a lustračního listu."³⁷⁾

Pořadí lustrací bylo následující:

- u Veřejné bezpečnosti,
- u I. zvláštního oddělení KS-MV,
- u I. zvláštního odboru MV a
- u I. správy MV.

Směrnice také stanovily kategorie osob, které podléhaly evidenci ve všeobecné kartotéce jako nebezpečné lidově demokratickému zřízení.³⁸⁾ V podstatě byly stejné jako v 35 předchozí Instrukce ze srpna 1954, pouze s tím rozdílem, že přibyla jedna nová kategorie: "Osoby, na které operativní pracovníci ministerstva vnitra získali signály státo-bezpečnostního charakteru, na jejichž podkladě nemohou tyto osoby v současné době rozpracovat, ale které je nutno evidovat v operativní evidenci."³⁹⁾ Jako příklad se uváděly styky s kapitalistickou ambasádou, s vizovými cizinci z kapitalistických států, nepřátelské živly z řad studentů, profesorů a podobně.

Poslední zmíněná evidence, vedená podle tohoto předpisu u I. zvláštního odboru ministerstva vnitra, byla čs. občanů, kteří "uprchli z ČSR nebo zneužili výjezdů povolení a

nevrátili se do ČSR."⁴⁰⁾

Předpis z roku 1957 o administrativě v agenturně-operativní práci součástí Ministerstva vnitra vydržel v platnosti přesně dva roky. Důvodem možná bylo, že jej nepodepsal ministr vnitra, ale "jen" náměstek. Ovšem v oficiálním zdůvodnění vydání nového služebního předpisu "Instrukce o agenturně-operativní evidenci MV" (A-oper-II-1)⁴¹⁾ se tvrdilo, že se tak děje "v zájmu zkvalitnění agenturní a operativní evidence".⁴²⁾

Tentokrát byla instrukce rozdělena na část o evidenci spolupracovníků a na část o evidenci operativního rozpracování. Vůči svým předchůdcům je mnohem podrobnější právě v části věnované spolupracovníkům.

Rozlišovala sice jednotlivé spolupracovníky na rezidenty, agenty, informátory a majitele konspiračních bytů, ale způsob evidence těchto spolupracovníků zůstal pro všechny stejný.

Registrace jejich osobních svazků i neuskutečného vázání se opět prováděla u 1. oddělení I. zvláštního odboru Ministerstva vnitra (či u 1. skupiny I. zvláštních oddělení ostatních součástí MV). I. správa (zahraničněpolitická rozvědka) MV, rozvědka Pohraniční stráže (dále jen PS) a IX. správa (operativní technika) MV prováděly registraci podle vlastních instrukcí u svých součástí.

Při registraci osobního agenturního svazku musel operativní pracovník předložit:

- dožádání o zavedení svazku,
 - statistickou kartu,
 - evidenční kartu,
 - tematickou kartu na krycí jméno a
 - lustrační list (ovšem ne starší 30 dnů po obdržení od evidence), přičemž pořadí lustrace bylo následující:
- kartotéka správy VB,
 - 1. zvláštní oddělení KS-MV,
 - I. zvláštní odbor MV a
 - operativní kartotéka I. správy MV.

Registrace majitelů konspiračních a propůjčených bytů se potom prováděla obdobně jako u spolupracovníků.

Spolupracovníci, které náčelník dané složky Ministerstva vnitra určil jako zvlášť důležité, byli zaregistrováni pouze pod krycím jménem. Kartotéka jejich pravých jmen potom byla vedena u náčelníka příslušné operativní složky.

Operativní odbor Sboru nápravných zařízení a operativní pracovníci NZ věznic a NPT registrovali, evidovali a ukládali všechny druhy svazků spolupracovníků jako jiné operativní součásti Ministerstva vnitra.

Zmíněná instrukce také mluví o evidování styků spolupracovníků. Tyto styky jsou tady definovány jako osoby státo-bezpečnostního operativního zájmu. Jejich evidence byla obdobná jako v předchozím předpisu po vyplnění evidenční karty a lustračního listu na I. zvláštním odboru MV (1. oddělení).

O osobách, které se nepodařilo zavázat ke spolupráci na základě kompromitujícího materiálu, rozhodoval operativní pracovník v jakém druhu operativního svazku budou

nadále rozpracovávány. Pokud kompromitující materiál nebyl závažný nebo nebyl žádný, avšak osoba již byla kontaktována, operativní pracovník ukládal materiál i s evidenční kartou do agenturního archivu.

Tato instrukce zaváděla další evidenci, takzvanou **tematickou evidenci spolupracovníků**. Jejím účelem bylo využití zvláštních schopností agentury pro nasazení do nepřátelských skupin (akcí), čímž se měla dále zkvalitnit agenturní práce.

Spolupracovníci i jejich styky se evidovaly pouze v agenturně operativní kartotéce u 1. zvláštních oddělení součástí Ministerstva vnitra, tzn. že se neevidovaly celostátně u I. zvláštního odboru MV.

Poznatky z tematické evidence se vydávaly u činných spolupracovníků pouze pod krycím jménem a registračním číslem s upozorněním, která správa, odbor či oddělení daného spolupracovníka řídí. U archivovaných svazků se vyznačovaly pouze jejich archivní čísla.

Instrukce, podobně jako předchozí předpis A-oper-II-1, pojednávala o agenturních svazcích s tím, že jednotlivé typy více precisovala. Dále zavedla "pozorovací svazky" na osoby, které byly dosud vedeny ve všeobecné kartotéce. Jednotlivé typy pak definovala takto:

I. Skupinový operativní svazek se zavádí na základě prověřených poznatků na skupinu osob (nejméně dvě osoby), které jsou podezřelé, že se spojily k provádění nepřátelské činnosti proti lidově demokratickému zřízení.

Každá osoba, která je činná v protistátní skupině nebo organizaci, se aktivně rozpracovává ve vlastním osobním operativním nebo agenturně pátracím svazku, který je součástí svazku skupinového.

II. Osobní svazek se zavádí na základě prověřených poznatků k aktivnímu agenturnímu rozpracování osoby podezřelé z provádění protistátní činnosti. Rozpracování osoby v osobním operativním svazku znamená hluboké prověření všech okolností souvisejících s podezřením z provádění protistátní činnosti, opatření přímých i nepřímých důkazů a jejich zadokumentování prostřednictvím všech dosažitelných agenturně operativních prostředků.

III. Agenturně pátrací svazek se zavádí na známého i neznámého pachatele nebo osobu podezřelou ze spáchání protistátního trestného činu, ukrývající se před orgány bezpečnosti. Při tom nerozhoduje, zda se zdržuje na území ČSR nebo mimo.

Agenturně pátrací svazek na neznámého pachatele se zavádí zpravidla v případech, kdy je spáchán protistátní trestný čin a pachatele je třeba agenturně operativními prostředky zjistit.

Je-li pachatel zjištěn a dopaden, svazek se ukončuje. Je-li pachatel zjištěn a ukrývá se před orgány bezpečnosti, převádí se svazek na osobu a zavádí se příslušné pátrání.

V průběhu vedení svazku a i při jeho dočasném uložení v operativní úloži, se evidují jako styk (viz čl. 15) ty osoby, jež jsou důvodně podezřelé z účasti na spáchání trestného činu.

Pátrání spočívá ve vyhledávání dokumentů a v agenturním pronikání a prověřování příbuzenských a jiných styků, zejména uprchlíků, s cílem pachatele zjistit, dopadnout, anebo jeho další nepřátelskou činnost znemožnit.

IV. Svazek prověření signálu zavádí se na prověření signálních poznatků o protistátní činnosti osoby (projevování zájmu o skutečnosti představující státní tajemství, mimoslužební návštěvy zastupitelských úřadů kapitalistických států, podezřelý styk, nebo dopisování s osobami v kapitalistických státech a tak pod.), získaných agenturou, vyšetřováním, hlášením různých úřadů, občanů a podobně, za účelem potvrzení jejich pravdivosti.

Lhůta k prověření těchto signálů se stanoví na dobu 6 měsíců od zavedení svazku, kterou může ve zvláštních případech prodloužit náčelník součásti (u VKR náčelník operativního odboru) o dva až tři měsíce.

Potvrdí-li se signál o protistátní činnosti, převádí se tento svazek na jiný druh operativního svazku.

Neprověří-li se signál a nejeví-li se nutnost dalšího prověřování, svazek se ruší. Jestliže však materiály dle svého obsahu nelze zničit, je možno podle charakteru získaných poznatků o osobě, svazek prověření signálu převést na pozorovací nebo uložit do operativního archivu.

V. Pozorovací svazek se zavádí za účelem dlouhodobého pozorování osob představujících operativní zájem státně bezpečnostní, tj. osob, u nichž na základě jejich třídního původu, kompromitující činnosti za bývalých režimů nebo na základě zjištěných poznatků lze předpokládat nepřátelskou činnost a jež mohou tvořit bázi nepřátelských rozvědek. Jedná se zejména o tyto kategorie osob:

- představitelé a zaměstnanci kapitalistických zastupitelstev a misí,
- někteří vízoví cizinci z kapitalistických států a čs. občané udržující s nimi styky,
- vyšší funkcionáři a někteří aktivní členové bývalých nacistických, fašistických a reakčních stran a jejich odnoží (např. NSDAP, SS, SA, Henleinova strana, Agrární strana, Selská jízda, Národní sjednocení, Vlajka, Národní garda, Hlinkova strana, Hlinkova garda a jiné),
- vyšší funkcionáři a někteří aktivní členové bývalých organizací a spolků z předmnichovské republiky a okupace (např. Junák, Orel, Sokol, Kuratorium, Veřejná osvětová služba, Liga proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci a tak podobně),
- vládní představitelé a poslanci buržoazních stran a organizací z doby I. ČSR, protektorátu a Slovenského státu a kolaboranti, kteří aktivně pomáhali fašistickým okupantům,
- buržoazní nacionalisté, sionisté, trockisté, revizionisté a jiní šířitelé protimarxistických ideologií, kteří se svou činností jako takoví projevují,
- reakční představitelé církví a sekt,
- reakční činitelé společností a klubů (např. YMCA, YWCA, Rotary club, Svaz přátel USA),
- bývalí úředníci a zástupci cizích kapitalistických průmyslových obchodních firem a organizací, představující báze kapitalistických rozvědek (např. Ciba, Siemens, UNRRA, Joint),
- bývalí vyšší činitelé kapitalistického státního aparátu (justice, ministerstva zahraničních věcí, obchodu, financí, policie, četnictva a armády, zvláště vojenských zpravodajských

orgánů, kteří absolvovali různé zpravodajské školy, kurzy, parakurzy v západních armádách a v armádě I. ČSR atd.),

- bývalí agenti nepřátelských rozvědek a státního aparátu z doby nesvobody a I. ČSR,

- bývalí představitelé buržoazie, jako továrníci, majitelé dolů, větší akcionáři, členové a vedoucí činitelé správních rad, koncernů, monopolů, syndikátů a bank, velkoobchodníci, velkostatkáři a jejich rodinní příslušníci,

- bývalí přísluhovači buržoazie jako ředitelé bank, továren, dolů, hutí a jiní buržoazní odborníci, jejichž poměr k lidově demokratickému zřízení není dosud vyjasněn nebo je nepřátelský,

- bývalí představitelé buržoazního odboje protektorátu a tzv. Slovenského státu,

- někteří navrátilci a amnestanti z kapitalistických států, zejména však ti, kteří opustili ČSR po osvobození v roce 1945 a po únoru 1948,

- všechny osoby po propuštění z vazby, které si odpykávaly trest za špionáž, teror, diverzi a jiné zvláště nebezpečné protistátní trestné činy,

- jiné osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení, podle jednotlivých problematik a linie práce operativních součástí MV.

Z uvedených kategorií osob vytypuje operativní pracovník osoby, jejichž činnost je ze StB hlediska účelné soustavně pozorovat stávající agenturou i za pomoci Veřejné bezpečnosti.

VI. Objektový svazek se zavádí na důležité objekty národního hospodářství, na státní a veřejné instituce, úseky státních hranic a podobně, za účelem státně-bezpečnostní ochrany před nepřátelskou činností a podle jednotlivých problematik operativních součástí MV, za účelem státně-bezpečnostního dozoru a sledování nepřátelské činnosti bývalých reakčních institucí, organizací a spolků, úřadoven a centrál kapitalistických rozvědek a jejich ambasad a nepřátel v některých organizacích současného veřejného života.

Účelem objektového svazku je soustřeďovat v něm důležité poznatky z objektu nebo problematiky, které tvoří základnu pro správnou orientaci operativního pracovníka.

Vedení objektových svazků umožňuje správně a přehledně sledovat politicko-bezpečnostní situaci daného objektu (báze) a účinně zaměřovat agenturní síť. Proto třeba, aby zejména náčelníci všech stupňů věnovali soustavnou pozornost správnému vedení těchto svazků.

Uspořádání objektového svazku a zejména soustavné doplňování přehledů o objektu, zvláště pokud jde o třídní a politické složení zaměstnanců a vedení závodu nebo úřadu, obsah a závady ve výrobě, zpravodajské a agenturní síť vlastní (dle krycích jmen a registračních čísel svazků), zranitelnost úseku výroby, seznamy a rozmístění rozpracovaných a evidovaných osob atp., to vše musí být základem dobré státně-bezpečnostní práce ve svěřeném objektu nebo bázi. Proto operativní pracovník, který objektový svazek vede, vypracovává minimálně jednou za rok situační zprávu předkládá ji svému nadřízenému náčelníku (dle důležitosti objektu) a po jeho vyjádření ji zakládá do svazku.

VII. Kontrolní svazek se zavádí u součástí, která kontroluje nebo řídí důležitou akci u podřízeného útvaru. Tento svazek (mapu) si vyžádá náčelník odboru (u centrály náčelník oddělení) u I. zvláštního odboru MV (oddělení).

Kontrolní svazek se u I. zvláštního odboru - oddělení neregistruje.

Ve svazku se soustřeďují kopie příkazů a zpráv o jejich splnění. Po ukončení případu operativního rozpracování se kontrolní svazek do archivu neukládá. Podle rozhodnutí náčelníka, který dal souhlas k jeho zavedení, po určené době (zpravidla 2 roky) se svazek komisionálně ničí.

Kontrolní svazek objektového svazku se pravidelně vytřídí, nepotřebné materiály se vyjímají a komisionálně ničí.

Mapy zpráv se zavádějí jen k opatřením a událostem mimořádného významu, např. volby, státní nebo místní zvláštní události, pohraniční operace u PS, akce a oslavy, které Státní bezpečnost zajišťuje nebo sleduje.

Soustřeďují se v nich přehledně uspořádané pokyny a zprávy o bezpečnostních opatřeních a jejich výsledcích, přehledy o náladě obyvatel, politické reagencii jednotlivých vrstev obyvatelstva apod.

Po ukončení akce může zůstat mapa zpráv podle potřeby na odboru (oddělení), jinak se ukládá do operativního archivu."⁴³⁾

Registrace svazků u I. zvláštního odboru ministerstva vnitra a 1. oddělení podřízených součástí v podstatě zůstala zachována, stejně jako vlastní systém registrace u I. a IX. správy MV a následně i 1. a 9. odborů (oddělení) KS-MV.

Při registraci osobních a operativně-pátracích, pozorovacích a signálních svazků se nyní vyžadovaly následující dokumenty:

- rozhodnutí o zavedení svazku,
- statistická karta a
- lustrační listy.

U skupinových, objektových a pátracích svazků byly potom nutné tyto dokumenty:

- rozhodnutí o zavedení svazku a
- statistická karta.

Zavedení skupinového, osobního, agenturně-pátracího a objektového svazku schvaloval náčelník operativní správy MV. Náčelník odboru se potom vyjadřoval ke vzniku pozorovacího a signálního svazku na osoby, které byly v nomenklatuře ÚV KSČ, zatímco objekty zvláštního významu zůstaly v pravomoci ministra vnitra, respektive jeho náměstka. Schvalování svazků na osoby v nomenklatuře KV KSČ bylo v pravomoci náčelníků správ Ministerstva vnitra.

Dále se pokračovalo v evidenci osob, tzv. "styky rozpracovaných osob", které se evidovaly v agenturně operativní kartotéce u 1. zvláštního oddělení součástí MV. Operativní pracovníci v tomto případě evidovali osoby, o nichž v souvislosti s rozpracováním v osobním, agenturně pátracím nebo pozorovacím operativním svazku zjistili, že udržuje s rozpracovanou osobou styky takového rázu, že zasluhují státo-

bezpečnostního operativního zájmu. Hlavním účelem evidování styků bylo zajištění operativního rozpracování blokováním osob při lustraci proti jeho narušení jiným operativním pracovníkem. Osoby procházející v objektových a kontrolních svazcích a v mapách zpráv se neevidovaly. Pokud na ně existovaly závažné státo-bezpečnostní poznatky, musel být zaveden některý z operativních svazků.

I. správa a 1. odbory KS MV mohly evidovat v evidenci I. zvláštního odboru MV případně 1. zvláštního oddělení příslušné správy MV některé osoby podle uvážení a podle operativní potřeby. V tzv. evidenci "U" (uprchlíci) byly u 1. zvláštního oddělení KS MV i celostátně u I. zvláštního odboru MV evidovány osoby, které uprchli z ČSR nebo zneužili výjezdního povolení a nevrátili se. Evidovali se na podkladě "Hlášení o útěku z ČSR".

Instrukce také definuje obsah agenturně operativní kartotéky u I. zvláštních odborů a 1. zvláštních oddělení složek ministerstva vnitra:

"Evidence I. zvláštního odboru MV obsahuje evidenční karty:

a) celostátně ze všech operativních součástí MV (mimo I., IX. správy a rozvědky PS) na osoby:

- rozpracované v některém druhu operativních svazků nebo jejichž rozpracování bylo ukončeno,
- vyšetřované vyšetřovateli MV,
- uprchlé z ČSR nebo které se o útěk pokusili,
- na které je vyhlášeno pátrání součástmi MV,
- zaevidované ve starých materiálech (od roku 1945 do roku 1951),

b) ze součástí MV na území KS-MV Praha na osoby:

- zavázané ke spolupráci, nebo s nimiž byla spolupráce ukončena (s výjimkou spolupracovníků v činné vojenské službě složek, jsoucích pod operativním dohledem VI. správy MV, neboť tyto jsou centrálně evidovány jen u I. zvláštního oddělení VI. správy),
- které se nepodařilo zavázat ke spolupráci,
- zaevidované jako styky spolupracovníků a rozpracovaných osob,
- zaevidované jako "bývalí lidé" podle RMV č. 1/59.

Evidence 1. zvláštního oddělení KS-MV a VI. správy MV obsahují evidenční karty na osoby uvedené v bodech a), b), zaevidovaných v rámci vlastních součástí.⁴⁴⁾

Podle charakteru osob a poznatků bylo možno lustrvat ještě v následujících evidencích:

- I. správy MV,
- operativní S-VB a HS-VB a
- SNZ ke zjištění, kde osoba odpykává (odpykala) trest.

Kromě toho bylo možné provádět dotazy a prověřování:

- v tematické evidenci spolupracovníků MV (speciální vlastnosti a odbornost) u 1. oddělení I. zvláštního odboru MV (1. skupin 1. zvláštních oddělení součástí MV),
- ve věcné evidenci operativního archivu u 2. oddělení I. zvláštního odboru MV (u 2. skupin 1. zvláštních oddělení součástí MV),

- v evidenci "U" (uprchlíci) u 2. zvláštních odborů MV,
- v evidenci žadatelů o pasy a víza u I. zvláštního odboru (PV) MV (u 1. zvláštních oddělení (PV) KS-MV),
- v dokumentačních a pomocných evidencích Studijního ústavu I. zvláštního odboru MV,
- u II. zvláštního odboru MV (2. zvláštních oddělení KS-MV),
- u VII. a IX. správy MV (7. a 9. odborů KS-MV),
- u správy kádrů MV v evidenci žadatelů a bývalých příslušníků bezpečnostních složek,
- v ústřední evidenci obyvatel (ÚEO) HS-VB, MS-VB, O-VB,
- v celostátní evidenci cizinců u HS-VB,
- v celostátní daktyloskopické evidenci u HS-VB,
- ve všeobecné evidenci (kurent) u HS-VB a
- v evidenci ZS-GŠ, prostřednictvím VI. správy MV.

Po nástupu nového ministra Lubomíra Štrougala vychází v roce 1962 rozkaz s přílohou, ve které je publikována nová "Instrukce o operativní evidenci a administrativě při agenturně operativní práci státní bezpečnosti" (A-oper-II -1).⁴⁵⁾ Ta stanovila jednotný systém vedení operativní evidence Státní bezpečnosti a administrativy při agenturně operativní práci. Zvláště zdůrazňuje nutnost přísného dodržování konspirace při nakládání s písemným materiálem, který Státní bezpečnost soustředila.

Instrukce rozlišovala tyto druhy svazků:

"1) kandidáti spolupráce se vedou po dobu prověřování a seznamování ve svazku kandidáta ke spolupráci,

2) tajní spolupracovníci se vedou ve svazcích podle charakteru:

- a) agenta
- b) informátora
- c) rezidenta
- d) na konspirační nebo propůjčený byt

3) na jednotlivé případy agenturně operativního rozpracování zavádějí se podle jejich charakteru svazky:

- a) osobní
- b) skupinový
- c) pátrací
- d) pozorovací
- e) prověření signálu
- f) objektový
- g) kontrolní

I. Svazek kandidáta ke spolupráci se registruje po schválení navázání osobního styku operativního pracovníka s kandidátem. Neuskuteční-li se získání kandidáta ke spolupráci v předepsané době, uloží se svazek podle státo- bezpečnostní hodnoty materiálů do operativního archivu nebo se zruší. Vyjmutí evidenčních karet z evidencí StB provádějí pracovníci 1. zvláštních oddělení (I. zvláštního odboru MV).

II. Svazek agenta se registruje zpravidla po získání kandidáta ke spolupráci. Ke každému svazku agenta se zavádí při registraci pracovní svazek, do něhož operativní pracovník zařazuje získané zprávy.

Svazek informátora nebo rezidenta se registruje a vede obdobným způsobem jako svazek agenta.

III. Svazek na konspirační nebo propůjčený byt se registruje na heslo, krycí jméno nebo jméno osoby, která byt propůjčila. Ke konspiračnímu nebo propůjčenému bytu musí operativní pracovník v zájmu ochrany a konspirace evidovat osoby, na něž je vystaven dekret na byt, a nebo které vlastní byt propůjčily. Tento svazek musí obsahovat tyto materiály:

- rozhodnutí o zavedení svazku a zdůvodnění
- dekret nebo smlouvu o nájmu bytu,
- plánek místnosti a situační plán,
- seznam operativních pracovníků, kteří tento byt používají, a tajných spolupracovníků, s nimiž se v bytě konají schůzky a
- materiály z prověrek o utajení bytu.

IV. Osobní svazek se zavádí po prověření signálu o páchání nebo přípravě protistátní trestné činnosti. Operativní pracovník využije všechny vhodné a možné operativní prostředky, je povinen usilovat o rychlé odhalení této činnosti a o zjištění osob, které ji provádějí.

V průběhu operativního rozpracování provádí opatření k dokumentaci trestné činnosti.

V. Skupinový svazek se zavádí na společnou protistátní činnost dvou či více osob. Materiály a dokumentace k jednotlivým osobám se soustřeďují do osobních svazků. Materiály o společné trestné činnosti těchto osob a plány operativního rozpracování protistátní skupiny se zařazují do skupinového svazku.

VI. Pátrací svazek se zavádí byl-li spáchán protistátní trestný čin nebo došlo-li k ohrožení (narušení) objektu nebo zájmu republiky a pachatel není dosud známý. Operativní pracovník je povinen využíváním všech vhodných operativních prostředků a ve spolupráci s vyšetřovateli StB a VB houževnatě a plánovitě provádět všechna opatření k vypátrání pachatele a ke zjištění skutečné příčiny ohrožení (narušení) objektu nebo zájmu republiky.

VII. Pozorovací svazky se zavádějí na osoby, které mohou tvořit základnu nepřátelské činnosti, nebo jsou z jiných důvodů nebezpečné socialistickému zřízení (zbytky bývalých vykořisťovatelských tříd, navrátilci, amnestanti a osoby, které si odpykaly tresty za protistátní činnost, osoby, s nimiž bylo provedeno preventivní opatření apod.). Těmto osobám je nutno věnovat pozornost, sledovat jejich jednání, styky, názory, projevy apod.

VIII. Svazek prověření signálu se zavádí, získá-li operativní pracovník signál o přípravě nebo provádění protistátní činnosti. Prověrku signálu musí ukončit do šesti měsíců. Není-li to z vážných příčin možné, uvede důvody a požádá příslušného náčelníka o povolení prodloužení lhůty o jeden až tři měsíce.

IX. Objektový svazek se zavádí na instituce, zejména kapitalistických států, nebo na

centrály a úřadovny nepřátelských rozvědek za účelem sledování jejich činnosti, nebo na významné objekty národního hospodářství, vojenské objekty, hraniční prostory atp. za účelem státo-bezpečnostní ochrany před nepřátelskou činností. Základem agenturně operativní práce v objektech je důkladná znalost operativní situace. Předpokladem k tomu je rozbor třídního a politického složení zaměstnanců a vedení podniku (úřadu, ústavu), přehled o nepřátelských elementech, zranitelných místech, závadách ve výrobě, režimu ochrany státního tajemství, rozmístění tajných spolupracovníků, důvěrníků, apod.

X. Kontrolní svazek se zavádí u součásti, která řídí nebo kontroluje důležitou akci u podřízeného útvaru.

Kontrolní svazky se u I. zvláštního odboru (oddělení) MV neregistrují. Desky svazku si vyžádá příslušný náčelník u registrátora. Po ukončení operativního rozpracování se kontrolní svazek do archivu neukládá. Podle rozhodnutí náčelníka, který dal souhlas k jeho zavedení, se kontrolní svazek po určené době zničí.⁴⁶⁾

Svazky se dále registrovaly u I. zvláštního odboru (oddělení) MV, ovšem nyní bylo nutné doložit při evidování kandidáta ke spolupráci:

- schválený návrh na navázání osobního styku s kandidátem,
- lustrační list kandidáta a
- příslušný počet evidenčních karet,

zatímco při registraci všech ostatních svazků (mimo kontrolního) se vyžadovalo:

- rozhodnutí o zavedení svazku,
- statistická karta,
- lustrační list (ne starší 30 dnů od provedení lustrace)
- příslušný počet evidenčních karet,
- tematická karta (na tajné spolupracovníky, kteří měli speciální odbornost, vlastnosti, zájmy nebo styky k využití pro ostatní operativní pracovníky).

Schvalovací pravomoc na zavedení jednotlivých svazků byla následující:

- skupinový - náčelník správy,
- osobní - náčelník odboru,
- objektový, signální, pátrací - náčelník odboru a samostatného oddělení,
- kontrolní svazek - náčelník oddělení (v ústředním aparátě) nebo náčelník odboru.

Vedení svazků na osoby, které byly v nomenklatuře ÚV KSČ a vlády a na objekty státního významu schvaloval ministr vnitra nebo jeho náměstek, na osoby v nomenklatuře KV KSČ schvaloval zavedení svazků náčelník správy MV, KS MV nebo OŽD MV.

Dále se evidovaly tzv. styky státo-bezpečnostního charakteru (zkráceně styk), které se shromažďovaly ke svazkům spolupracovníků nebo k jiným operativním svazkům a výjimečně také k objektovým.

Při evidování "styku" se musely předložit:

- lustrační list a
- příslušné evidenční karty.

Instrukce řešila ukládání svazků do "archivu" takto:

- Při přerušení spolupráce se svazky tajných spolupracovníků ukládaly do operativního archivu na dobu, kterou určil příslušný náčelník podle směrnic o agenturně operativní práci StB, zatímco evidenční karty v operativní evidenci zůstávaly (blokace trvala).
- Při ukončení spolupráce se svazky tajných spolupracovníků předávaly do operativního archivu na dobu 5-10 let.
- Svazky konspiračních a propůjčených bytů se uchovávaly maximálně po tři roky.
- Svazky informátorů z řad vojáků základní služby, kteří odcházeli do zálohy a nebyli k nim získány státo- bezpečnostní poznatky, ani nebyla perspektiva jejich využití teritoriálními složkami MV, se zničily.
- Svazky tzv. rozpracování, které se ukončovaly z důvodu úmrtí osoby, trvalého odjezdu cizince z území ČSSR nebo zániku trestní činnosti či se potvrdilo, že se nejednalo o trestnou činnost, se ukládaly do archivu následovně:
 - se státo-bezpečnostními poznatky na dobu 5-10 let
 - pokud byla žijící osoba evidována jako nepřátelská osoba a materiály měly státo-bezpečnostní hodnotu, převedly se okresnímu úřadu, kde byla osoba evidována.
 - jestliže obsahoval státo-bezpečnostní informace a přitom se nejednalo o nepřátelskou osobu, svazek i materiál se zničil. Zároveň se zrušila evidence osoby v operativní evidenci.
 - Objektové svazky se po vyhodnocení ukládaly na dobu 5-10 let, výjimečně i trvale, pokud obsahoval materiály zvláště důležité státo-bezpečnostní hodnoty (prominenti, cizinci, nasazení speciálních tajných spolupracovníků). V takovém případě byl uložen do zvláštního fondu operativního archivu (označení "Z").

K zabezpečení přehledu o uprchlících z ČSSR se u 1. zvláštního oddělení KS-MV nebo 1. zvláštního odboru MV evidovali všichni čs. státní občané a bezdomovci, kteří měli v ČSSR stálé bydliště a po roce 1945 ilegálně opustili čs. území, nebo "zneužili" výjezdního povolení a zůstali v zahraničí.

Podle charakteru osob bylo možné lustrvat v evidencích:

- I. správy MV (cizí státní příslušníky),
- ZS-GŠ prostřednictvím VI. správy MV a
- operativní SVB a celostátní HSVB.

Kromě toho mohli operativní pracovníci vyžadovat poznatky na základě písemného požadavku:

"a) v tematické evidenci spolupracovníků StB (speciální vlastnosti a odbornost tajných spolupracovníků) u 1. oddělení I. zvláštního odboru (u 1. skupin 1. zvláštních oddělení správ MV)

b) ve věcné evidenci operativního archivu u I. zvláštního odboru MV (názvy rozpracovaných akcí, osobní tematická a věcná evidence k jednotlivým problematikám a liniím operativních součástí MV)

c) v evidenci "U" (uprchlíků) u 1. zvláštního oddělení (odboru) MV

- d) v evidenci žadatelů o pasy a víza u 1. zvláštního oddělení (odboru PV)
- e) v dokumentačních a pomocných evidencích Studijního ústavu I. zvláštního odboru MV
- f) u SNZ ke zjištění, kde si osoba odpykává (odpykávala) trest
- g) u II. zvláštního odboru MV (2. zvláštního oddělení KSMV)
 - h) u VII. a IX. správy MV (7. a 9. odborů KSMV).
- i) u správy kádrů MV v evidenci žadatelů a bývalých příslušníků bezpečnostních složek
- j) v ústřední evidenci obyvatel (ÚEO), v městské a okresní evidenci obyvatel
 - k) v celostátní evidenci cizinců HSVB
 - l) v celostátní daktyloskopické evidenci HSVB
- m) ve všeobecné evidenci (kurent) u MSVB Praha.⁴⁷⁾

Kupodivu až v roce 1970 ministr vnitra Jan Pelnář svým rozkazem č. 7 změnil, respektive upřesnil některá ustanovení Štrougalovy instrukce. "Ke zvýšení konspirace při lustrování v operativních státo-bezpečnostních evidencích doplňují služební předpis MV A-oper-II-1 vydaný RMV č. 24 ze dne 15. 9. 1962 1. doplňkem, jehož text je uveden v příloze."⁴⁸⁾ Tím se změnila lustrační oprávnění, která navazovala na změnu organizační struktury MV, neboť dále se konstatuje, že "všude, kde se ve služebním předpise A-oper-II-1 mluví o 1. zvláštním odboru (oddělení) MV, rozumí se tím SEO (statisticko-evidenční odbor - oddělení) II. a III. FSZS (KS SNB)".⁴⁹⁾

Od této chvíle mohli pracovníci příslušných složek Ministerstva vnitra vyžadovat z těchto evidencí SEO:

- tematické evidence spolupracovníků StB (speciální vlastnosti a odbornost tajných spolupracovníků),
- věcné evidence operativního archivu (názvy rozpracovaných akcí, osobní, tematická a věcná evidence k jednotlivým problematikám a liniím operativních součástí StB),
- evidence "U" (uprchlíci) a
- dokumentační a pomocné evidence studijního ústavu SEO II. správy FSZS.

Teprve 22. srpna 1973 federální ministr vnitra doc. PhDr. Jaromír Obzina, CSc. podepsal nový předpis A-oper-II-1, který vstoupil v platnost dnem 1. října 1973.⁵⁰⁾ Z jeho dikce je zřejmé, že se v československé kontrarozvědce začal klást větší důraz na evidence a statistiku. Vytváří se totiž "jednotný evidenční statistický a archivní systém", který měl mimo jiné zajistit:

- konspiraci zájmů a činností čs. kontrarozvědky a
- využití racionalizačních prostředků k efektivnímu zpracování kontrarozvědných informací pro potřeby kontrolní, řídicí a analytické činnosti.

Je zřejmé, že v agenturně-operativní práci StB se začaly uplatňovat takzvané vědecké metody. Na rozdíl od svých předchůdců tato instrukce podává pouze výčet jednotlivých svazků, a to:

- agenta (A)
- rezidenta (R)
- držitele propůjčeného bytu (PB)
- konspiračního bytu (KB)
- objektový (OB)
- signální (S)
- osobní (OS)
- pátrací (P)
- kontrolní (K)

a také osobní spis na:

- důvěrníka (D)
- prověřovanou osobu (PO).

Osobní spisy se vedly do doby, kdy získané poznatky odůvodňovaly jejich převedení na některý z druhů svazků nebo uložení do archivu.

Při registraci svazků nebo spisů bylo nutné předložit:

- lustrační list s příslušnými lustracemi,⁵¹⁾
- schválený návrh na zavedení svazku a u tajného spolupracovníka (TS) záznam o získání,
- vyplněnou statistickou kartu a
- vyplněnou evidenční kartu (u správ StB v krajích z karty).

U svazků pátracích, objektových a kontrolních se potom předkládal:

- schválený návrh na zavedení svazku a
- vyplněná statistická karta (kromě kontrolního svazku).

Při registraci spisu bylo nutné přiložit:

- lustrační list s příslušnými lustracemi a
- vyplněná evidenční karta.

Svazek nebo spis se uzavíral v případě, že důvody k jeho vedení pominuly. Po schválení návrhu na jeho ukončení se pak do 30 dnů svazek nebo spis předal SEÚ.

Svazky mohly být na dobu pěti let uloženy do zvláštního fondu (fond "Z"), pokud na tom byl zpravodajský zájem. Po této lhůtě upozornil pracovník SEÚ příslušného funkcionáře, který byl povinen rozhodnout, zda pominuly důvody uložení svazku ve fondu "Z" nebo zda zůstane ve fondu i nadále.

Podle těchto směrnic se vedla **evidence zájmových osob** u SEÚ a to zejména:

- styky tajných spolupracovníků a rozpracovaných osob
- styky kádrových rozvědčků a zpravodajsky zajímavých pracovníků kapitalistických zastupitelských úřadů a institucí
- jinak zpravodajsky zajímavých osob.

Tyto se evidovaly se souhlasem nadřízeného náčelníka. Na vylustrovaném lustračním listě se uvedl důvod evidování osoby. Písemnosti k nim se zařazovaly do příslušného svazku (ke kterému byla zájmová osoba evidována). Evidované osoby se pak ještě

zaznamenávaly do "Seznamu osob" příslušného svazku nebo spisu.

U SEÚ se také vedly evidence "**určené osoby**". Tím se rozuměl čs. občan, případně jiná osoba z řad pracovníků ministerstev, ústředních úřadů a dalších organizací, která byla určena vedoucím příslušné instituce určena ve smyslu příslušných ustanovení zákona č. 102/70 Sb. pro styk se státním tajemstvím. Pochopitelně že k takovému určení se musel vyjádřit příslušný útvar StB.

Útvar, který určené osoby evidoval, zasílal jednu evidenční kartu federální správě pasů a víz a příslušnému krajskému odboru nebo okresnímu oddělení pasů a víz podle místa trvalého bydliště evidované osoby.

Tato směrnice se poprvé zmiňuje o takzvané **blokaci zájmových osob**, což bylo administrativním opatřením koordinační povahy, které mělo zabezpečit, aby nedocházelo ke střetu kontrarozvědných zájmů jednotlivých pracovníků. Tak byly blokovány všechny osoby, na které byl veden svazek nebo spis.

Systém blokace se projevil při lustracích, respektive při sdělení jejich výsledků. Pracovník lustrující blokovanou osobu obdržel jako výsledek lustrace "Příkaz k předání poznatků". Lustrační list obdržel pracovník, jenž lustrovanou osobu blokoval.

Směrnice zaváděla tzv. **zvláštní blokaci**. Při této blokaci se v rozsahu stanoveném příslušným pracovníkem po schválení jeho nadřízeným náčelníkem omezovalo nebo vylučovalo sdělování výsledků lustrace.

Evidence čs. kontrarozvědky byla integrovaná soustava, která soustřeďovala informace k osobám, které byly v minulosti předmětem zájmů útvarů čs. kontrarozvědky. Obsahovala karty těchto osob:

- evidovaných podle této směrnice a jejích předchůdců,
- vyšetřovaných a odsouzených pro kontrarevoluční trestnou činnost a
- evidovaných podle příslušných směrnic I. a II. správy a dále RMV ČSSR č.44/1970.

Evidence čs. kontrarozvědky byla organizována následujícím způsobem:

- ústřední evidence soustřeďovaly informace k zájmovým osobám celé čs. kontrarozvědky, která byla vedena u SEO,
- krajské evidence působily v rámci krajských správ StB, s výjimkou správy StB pro Prahu, která byla vedena u SEO a
- evidence III. správy byla oborovou evidencí vojenské kontrarozvědky.

SEÚ dále vedlo jako pomocné evidence:

- **evidence uprchlíků** - obsahovala evidenční karty čs. občanů a bezdomovců, kteří po roce 1945 bez povolení čs. úřadů opustili území Čs. republiky, nebo se o to pokusili, anebo zůstali bez povolení čs. úřadů v cizině. Evidence sloužila zejména pro potřeby zpravodajské práce proti nepřátelské činnosti čs. emigrace.

- **evidence písemností pro studijní účely u SEÚ**

< class="p0">- evidence různých písemností z let 1938 - 1945

- evidence písemností vzniklých z činnosti bezpečnostních složek po roce 1945 (mimo

svazkovou agendu)

- evidence písemností pro studijní účely u SEÚ správy StB v Bratislavě

- evidence písemností z let 1938-1945.

Nová "Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu při kontrarozvědné činnosti" (A-oper-II-1) vstoupila v platnost 1. dubna 1978.⁵²⁾ Ta rozlišovala následující druhy svazků kontrarevolučního rozpracování a tajných spolupracovníků:

- rezident
- agent
- držitel propůjčeného bytu
- konspirační byt
- objektový svazek
- signální svazek
- osobní svazek
- pátrací svazek
- kontrolní svazek

a dále tyto druhy osobních spisů:

- důvěrník
- kandidát spolupráce
- nepřátelská osoba
- prověřována osoba.

Při registraci svazku na osobu a osobního spisu bylo nutné předložit:

- lustrační list se záznamem o lustraci ne starší 30 dnů z evidencí statisticko-evidenčních útvarů správ Veřejné bezpečnosti a federální správy Veřejné bezpečnosti - federální kriminální ústředny, evidence SEÚ a na cizince též z evidence SEÚ I. správy,

- schválený návrh na zavedení svazku nebo osobního spisu a u tajného spolupracovníka záznam o získání,

- vyplněná statistická karta,

- jedna vyplněná evidenční karta, u správ Státní bezpečnosti krajských správ Sboru národní bezpečnosti potom dvě karty,

Při registraci objektových, pátracích a kontrolních svazků se muselo předložit:

- schválený návrh na zavedení svazku a

- na pátrací a objektový svazek vyplněná statistická karta, která se ovšem nevyplňovala na kontrolní svazek.

Při registraci osobního spisu nepřátelské osoby (NO) se předkládal:

- lustrační list s náležitostmi jako u osobního spisu,

- schválený návrh na zaevidování NO,

- vyplněný evidenční list NO s příslušnou vložkou souboru,
- vyplněná evidenční karta NO ve trojím vyhotovení.

Ustanovení směrnice o evidenci zájmových osob, určených osob a blokaci osob se v porovnání s předchozí směrnicí z roku 1973 podstatě nezměnily. Stejně jako pokyny o evidencích, které vedla čs. kontrarozvědka, pouze článek o evidenci uprchlíků⁵³⁾ byl vypuštěn.

Tento rozkaz byl zrušen dnem, kdy vstoupil v platnost Nařízení ministra vnitra ČSFR č. 15/1991.⁵⁴⁾

¹⁾ Podrobněji GULA, M.: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci, in: Sborník Securitatis imperii č. 1/1994, s. 6-17.

²⁾ Archiv Ministerstva vnitra České republiky (dále jen AMV), Sbírka normativních předpisů, Instrukce evidence pod č.j. B/4-161/02-taj-51 podepsal ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva.

³⁾ Tamtéž.

⁴⁾ Srov. Tamtéž.

⁵⁾ Srov. Tamtéž.

⁶⁾ Viz pozn. 1.

⁷⁾ Rozumí se desky, na kterých je uveden krycí název svazku a obvykle také evidenční číslo. Obvykle na vnitřní straně desek je uvedeno datum založení svazku, kdo založení povolil a schválil a především jméno takzvaného správce svazku. Do těchto desek se potom zakládaly jednotlivé číslované listy dokumentace zapsané do přehledu o spisu (zpravidla první list).

⁸⁾ Známé registry svazků byly zavedeny až v roce 1954, a proto je poměrně dnes velmi obtížné rekonstruovat agenturní síť Státní bezpečnosti v předcházejících letech, neboť při jejich zavedení byla zapsána pouze "živá" agentura.

⁹⁾ Viz pozn. 1.

¹⁰⁾ AMV, TRMV č. 77, čl. 80.

¹¹⁾ Srov. Tamtéž, § 1.

¹²⁾ Tamtéž, § 2.

¹³⁾ Tamtéž, § 3.

14) Srov. Tamtéž, § 4.

15) Srov. Tamtéž, § 5.

16) Srov. Tamtéž, § 6. Později evidenční karty podepisoval vedle operativního pracovníka také náčelník příslušného oddělení. Viz AMV, TRMV č. 60/1956.

17) Srov. AMV, TRMV 77/1954, čl. 80, § 7.

18) Srov. Tamtéž, § 12.

19) Srov. Tamtéž, § 13.

20) Srov. Tamtéž, § 15.

21) Srov. Tamtéž, § 16.

22) Srov. Tamtéž, § 8.

23) Tamtéž, § 9.

24) AMV, TRMV č. 157/1954, čl. 162. Příloha. Oba dokumenty podepsali mjr. Václav Jiras, náčelník I. zvláštního odboru MV, v zastoupení npor. Miroslav Chytrý.

25) Tamtéž, § 2.

26) Srov. Tamtéž, § 11.

27) Tamtéž, § 17.

28) Tamtéž.

29) Tamtéž.

30) Srov. Tamtéž, § 19.

31) Tamtéž, § 31.

32) Tamtéž, § 36.

33) Kategorii "A" se rozumí objekty zvláštního významu (vyšší státní úřady a instituce). Viz čl. 14 RMV č. 18/1959.

34) AMV, TRMV č. 157/1954, čl. 162, § 38.

35) AMV, Čl. 212 RMV č.199/1957 ze dne 20.12.1957 s účinností od 1. ledna 1958. Rozkaz podepsal pplk.Štefan Demjan, náměstek ministra vnitra. Instrukce je podepsána pplk. Bedřichem Radoňem, náčelníkem I. zvláštního odboru MV.

36) Tamtéž, čl. 9.

37) Tamtéž, čl. 10.

38) Srov. Tamtéž, čl. 11.

39) Tamtéž, čl. 10.

40) Tamtéž, čl. 11.

41) AMV, RMV č. 78/1959, čl. 79. Rozkaz byl sice vydaný 1. října 1959, ale s účinností až od 1. ledna 1960. Tentokrát jej podepsal ministr vnitra Rudolf Barák a samotnou Instrukci pak náčelník I. zvláštního odboru ministerstva vnitra pplk. Bedřich Radoň.

42) Tamtéž.

43) Tamtéž, čl. 12.

44) Tamtéž, čl. 30.

45) AMV, RMV č. 24/1962. Příloha.

46) Tamtéž, čl. 19.

47) Tamtéž čl. 52.

48) AMV, RMV č.7/1970.

49) Tamtéž.

50) AMV, RMV č.44/1973 z 22. 8. 1973. Příloha "Směrnice pro evidenci, statistiku a administrativu v československé kontrarozvědce".

51) Podrobněji Tamtéž, čl. 8.

52) AMV, RMV č. 4/1978 ze dne 25. 1. 1978.

53) Viz. AMV, RMV ČSSR RMV ČSSR č.44/1973, čl. 25.

54) NMV č. 15/1991 ze dne

Příloha č.1

Obálka skupinového operativního svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.2

Obálka osobního operativního svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.3

Obálka agenturně pátracího svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.4

Obálka evidenčního svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.5

Obálka objektového svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.6

Obálka kontrolního svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.7

Karta osoby, podléhající evidování ve všeobecné kartotéce, která nebyla rozpracována v operativním svazku dle TRMV č.157/1954

Příloha č.8

Evidenční karta osoby, která měla "styk" s rozpracovanou osobou složkami ministerstva vnitra a byla evidována ve všeobecné kartotéce dle TRMV č.157/1954

Příloha č.9

Vzor seznamu blízkých styků rozpracovaných osob. Tento seznam se zařazoval do svazku rozpracované osoby dle TRMV č.157/1954

Příloha č.10-12

Obálka a hlavičky stránek seznamu svazků, které vedl operativní pracovník. Tyto osobní seznamy byly uschovány u náčelníka operativního odboru dle TRMV č.157/1954

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

PROJEV ZMOCNĚNCE PRO PODKLADY STASI

1994, 22. dubna, Praha. Projev spolkového zmocněnce pro podklady státní bezpečnosti bývalé Německé demokratické republiky Joachima Gaucka na kolokviu Občanského institutu, České křesťanské akademie a Střediska křesťanské kultury při konventu dominikánů "Jak se vyrovnat s komunistickou minulostí".

Chtěl bych nejprve poděkovat za Vaše pozvání. Jsem si vědom toho, že všude, kde vystupuji, hovořím o zvláštním postupu. Nechtěl bych hovořit pouze o etických aspektech této záležitosti, kterou nazýváme celoplošně lustracemi. Ale chtěl bych Vás také seznámit s důvody, které vedly ke vzniku zákona o aktech státní bezpečnosti. Chtěl bych Vás seznámit s právními základy tohoto zákona, s politickými zájmy, které způsobily vznik tohoto zákona. Téma, o kterém musíme hovořit, není v žádném případě jenom téma morální, ale je to téma, které je spojeno s velkými konflikty zájmů různých společenských skupin. Dopustili bychom se velké chyby, kdybychom o těchto záležitostech hovořili pouze z pohledu etického nebo morálně teologického, celé téma je totiž mnohem složitější.

Hodina zrození německé varianty - otevřeně se zabývat minulostí státní bezpečnosti - uhodila v revolučním čase, v tehdejší Německé demokratické republice a sice v činnosti první a zároveň poslední svobodně zvolené sněmovně lidu. Celé demokratické hnutí bylo tehdy přesvědčeno o tom, že musíme získat veškeré důležité vědomosti, které používal represivní aparát, že je musíme vložit do rukou a hlav lidu, abychom s nimi mohli později politicky pracovat. Tento náš názor převzal poslední svobodně zvolený parlament Německé demokratické republiky a v srpnu 1990, 24. srpna 90, přijal první zákon, který má 3 hlavní obsahové body. Podklady, které mezitím již občané získali do svých rukou a na které dohlížely občanské nezávislé výbory, měly být použity pro hospodářské, politické a právní zpracování minulosti. Pojem politické zpracování byl chápán hned ve dvojím významu:

1. Právo každého občana nahlédnout do materiálů státní bezpečnosti a dozvědět se tak, zda a eventuálně jakým způsobem státní bezpečnost zasáhla do jejich života, do jejich biografie. 2. Je to element, který se ve Vaší zemi a i v jiných východních zemích nazývá lustrace - tedy prověření osob, zda pracovali pro státní bezpečnost. Tedy ne, zda byly členy komunistické strany, ale zda pracovali jako stálí zaměstnanci a nebo neoficiálně se státní bezpečností.

V této souvislosti je třeba se zmínit o tom, že i tisk musí mít možnost podávat legálně zprávy o akcích, aktech a struktuře Státní bezpečnosti. Díky práci tisku se dostává přece stejně tak dopředu politické zpracování. Je třeba poznamenat, že tisk nemá žádný přístup k aktům obětí, pouze v případě, že oběť sama souhlasí, aby tisk obdržel její materiály. Já jsem teď hovořil o těch základech pro zákon z roku 90, tak tytéž základy byly uplatňovány i při vypracování spolkového zákona o možnosti přístupu k materiálům ministerstva pro státní bezpečnost, který platí dnes. Zákon z roku 90 jsem zcela úmyslně zařadil do doby sněmovny lidu, protože musíte vědět, že to nebyl Západ, který by přišel na nápad, jak se otevřeně vyrovnat s komunistickou minulostí, protože Západ spíše toužil po klidném řešení.

Byl to Východ, který přišel s touto myšlenkou. Máme již několikaletou zkušenost s tímto zákonem a chtěl bych Vás nyní informovat o úspěších, ale samozřejmě i problémech, které v souvislosti s tímto zákonem vznikly.

Spolkový sněm vydal vlastně jako první, nebo lépe řečeno jako druhý, po sněmovně lidu, tedy jako první vydal zákon, který se zabývá zpracováním minulosti a machinacemi totalitního systému, a dává tak možnost, aby se jednotlivci a celá společnost mohli s těmito machinacemi seznámit. Máme nyní nezávislý úřad, který vedu já, a žádný člen vlády nemá ve své kompetenci jej nějakým způsobem usměrňovat. Tento úřad, který má asi tři tisíce zaměstnanců, dává informace obětem, veřejné správě, parlamentu, tisku, vědě, všem těm, kteří na ně mají nárok. Tento úřad není pro oblast lustrací žádnou rozhodující institucí. Nepředepisuje, zda budou lidé z univerzit, ze škol, ze soudů propuštěni či ne. On pouze zprostředkuje předání spisů oprávněným příjemcům (např. parlamentu, úřadům veřejných služeb), a ti potom sami přijímají odpovídající rozhodnutí. Často vzniká určitá nejistota díky tomu, že úřady si stanovily různá kritéria. Výhodou ovšem je určitá flexibilita a svoboda rozhodování zcela rozličných úřadů nebo sdružení vůči jejich zaměstnancům. Pokud se to jeví jako přípustné, je možno s lidmi, kteří byli zatíženi jen velmi nepatrně, spolupracovat i nadále. Hlavním přínosem našeho zákonodárství je, že o aktech nemohou již rozhodovat žádní důstojníci státní bezpečnosti a že také většina těchto důstojníků byla odstraněna z německé bezpečnostní služby, z policie a z veřejné správy. Další jeho přednost spočívá v tom, že naši občané získali důvěru v nové státní instituce, v demokracii, která byla u nás od roku 1933 neznámá, protože už se nemusejí obávat, že na radnicích, jako soudci, učitelé jsou činní agenti a informanti Stasi. I toto považuje obrovská většina lidí za velkou přednost. Další předností je, že se provádí exaktní historické bádání a opírá se o prameny - může proto vystoupit proti mýtům a legendám minulosti. A také ihned po skončení totalitního režimu se mohlo začít s vědeckou odbornou prací. Ukázalo se, že v takovéto situaci vznikla celá řada legend o hodnověrnosti pramenů nebo o způsobu práce Stasi, ty jsou v jiných zemích východního bloku ještě živější a vyskytují se ještě mnohem častěji, ale u nás již nejsou přijímány. Zabránilo se tomu.

Předností zákona je také to, že dává přednost zájmům 90% obyvatelstva před osobními právy 1 - 2 procentní skupiny bývalých viníků a jejich pomocníků Stasi. Němečtí poslanci musí rozlišovat v konfliktu hodnot mezi právem potlačované většiny obyvatelstva - která musí vědět jak toto utlačování fungovalo a mezi právem bývalých viníků, kteří toto utlačování prováděli a jejich právem na ochranu osobnosti. Tedy tito poslanci musí rozhodnout, že potřeba poznání většiny obyvatelstva je důležitější, než potřeby zachování tajemství osobních dat menšiny. Z etického hlediska je toto rozhodnutí možné obhájit - dokonce se to přímo nabízí. Zákon tedy nevychází z nějaké pomsty, z touhy po pomstě, nýbrž vychází z emancipovaného politického podnětu, a tento podnět nechce přijmout, aby byla práva na svobodu a osobní práva občanů trvale odebírána, eliminována.

Tento zákon nese rysy moderní liberální právní myšlenky, kterou bych Vám chtěl krátce přednést. Vlastně v závislosti na dalším rozvoji práva o ochraně dat v západních zemích se dospělo k tomu, že opravdu existuje něco takového, jako je právo na informační sebeurčení. Co se týče tohoto právního pojmu, v Americe na to mají vlastní zákon, v Německu ne, v Americe to nazývají Freedom of information and privacy act - a z obojího je jasné, že každý občan má právo vědět, kdo a co o něm sepsal a uložil do počítače, jaké informace. Jak jsem právě řekl, takovýto zákon v Německu nemáme, ale právo ano, a sice Nejvyšší německý soud rozhodl jednoho dne v souvislosti s prováděným sčítáním obyvatel, že každý Němec má právo, pokud se rozhodne utvářet svůj život ve svobodném sebeurčení - to je důležitý článek základního zákona v naší ústavě, článek 1 a 2, tedy Nejvyšší německý soud rozhodl, že pokud někdo chce žít ve svobodném sebeurčení, musí vědět, kdo a co na něj nashromáždil, co se týká informací - a od té doby platí také u nás právo na informační sebeurčení. Samozřejmě bych o tom musel hovořit podrobněji, ale

vím, že už přetahuji svůj čas a prosím Vás o pochopení a proto to všechno shrnu a řeknu asi toto: takovýto zákon, který tak otevřeně zachází s informacemi je určitě proveditelný s velmi moderní, liberální formulací práva.

Existují samozřejmě i nevýhody. Nemám žádnou možnost prolustrovat ty skutečné nositele moci z ústředního výboru a z politbyra a z regionálních stranických špiček, jak jsme to provedli u malých agentů a důstojníků Ministerstva státní bezpečnosti. To znamená, že těm nejdůležitějším nositelům moci se momentálně vede v Německu lépe, než těm druhořadým - to je velká mezera ve spravedlnosti. Z tohoto důvodu a i z jiných důvodů je vedena v Německu kontraverzní diskuse, která je motivována různými zájmy, částečně také stranicko politickými zájmy, a ten starý pocit, v Německu již tak dobře známý - ach, to je přece už minulost, to bychom měli pohřbit, to patří zamést pod koberec, tak i takovýto názor se nyní vyskytuje. Tyto kontroverze, o kterých jste jistě už slyšeli, nemohou ovšem zakrýt ten velký úspěch tohoto zákona. My musíme zpracovat přes dva milióny žádostí, z toho 700 000 lidí chce vědět, co Stasi o nich nashromáždila. To znamená, že národ zákon přijal, a také nové instituce v nových spolkových zemích. Proto se mi vlastně jeví celá tato kontraverzní diskuse jako jedna z nejpříjemnějších forem rozloučení, předtím, než nastane vnitřní smíření. Z této kontroverze vyrůstá schopnost opravdového stisku ruky. Odpuštění se nedá formulovat do prázdna. A předpokladem pro opravdové vnitřní smíření je kritické a kontraverzní vyrovnávání se s tíhou diktatury. S diktaturou se nikdo neloučí s úsměvem na rtu, takové rozloučení nefunguje.

Lidé, kteří byli obětmi a četli si svá akta, a většinou nyní znají své řídicí pracovníky, tak tito lidé jsou obdivuhodně smířliví, neexistují žádné náznaky, že by bral někdo spravedlnost do vlastních rukou. Pověsti o tom, že tito lidé začnou vraždit a mstít se, jsou v naší zemi již přežité. Dámy a pánové, ukončím svůj, zdá se příliš dlouhý úvod. Mohl jsem Vám sdělit pouze zlomky naší zkušenosti, je mi líto, že toho bylo tak málo, ale myslím si, že jste aspoň trochu mohli vycítit, o co nám šlo a jak to nyní funguje. Ale pořád je to ještě začátek jednoho historicky zajímavého pokusu. [...] ¹⁾ Musím se vyjádřit k více bodům.

Nejdříve ale těch 90 a 10%. Ale nejdříve tedy něco, co se týká problému právního základu pro skupinu druhých nejdůležitějších osob - a tím bych chtěl začít. Když jsme připravovali tento zákon ve sněmovně lidu, byla moc těch nejdůležitějších, a to je strašně důležité, jejich moc byla ochromena. Nebylo to tedy tak, že bychom se tehdy ještě museli obávat, zejména v politické oblasti, moci bývalých vládců. Tímto se odlišují německé lustrace od českých - my jsme tuto vrstvu lidí do nich nezařadili. Akceptuji také výtku pana Trojana, co se týká nedostatků diferenciaci s ohledem na Lidové milice. To je asi to jediné, co akceptuji, ale k tomu se ještě dostanu. Ve sněmovně národů jsme rádi tento zákon připravili, protože tato skupina lidí pracovala proti zájmům těch 90%, jinak než členové ÚV, vlády, členové komunistické strany, oni byli nepoznání. Oni totiž pracovali mezi námi a my jsme se nemohli bránit proti nim. U oficiálního politika nebo straníka ses mohl rozhodnout - chci být straník, chci protestovat, chci se trochu přizpůsobit - všechny tyto varianty rozhodnutí jsme ovšem neměli u těch osob, které patřili k té 1%-ní menšině obyvatelstva, která přistoupila na neoficiální činnost. Z tohoto důvodu ten zákon vůbec neraguje na to, že existovali dobří a zlí, komunisté a nekomunisté, ale reaguje na to, že existovala malá menšina, která se až příliš přizpůsobila, nad běžné hranice přizpůsobení, a spolupracovala konspirativně s tajnou službou. A právě tento způsob, tento způsob příliš přizpůsobivé skupiny lidí, se nám jevil velmi důležitý z hlediska kritiky. Nechtěli jsme pokračovat aspoň v tom zvýhodňování, kterému se tito lidé těšili, díky svým kontaktům. Neměli být diskriminováni, měli se prostě vrátit zpět do společnosti a vydělávat si normálním způsobem. To se nám jevílo jako správné a přiměřené. Proto bych chtěl ještě jednou říci zcela jasně, že mne trochu tato sekulární teologie, která mluví o tom, že jsme všichni chybující a z tohoto důvodu jsme vlastně neschopni se rozhodovat, tak to považuji za mimořádně nepolitické a sloužící vždy autoritativním vládnoucím strukturám. Proto Vám,

pane Trojane, v jádru vůbec nerozumím, protože ve Vaší argumentaci nejsou jasné rozdíly ani mezi komunisty. Existovala spousta členů komunistické strany, kteří se bránili spolupráci se státní bezpečností. V NDR jsme měli 2,6 miliónů členů SED a 170 000 spolupracovníků se státní bezpečností (ne včetně, tedy z celkového počtu obyvatel). To znamená, kdybychom se chovali tak, jako by bylo všechno v diktatuře normální, přešli bychom morální stanovisko komunistů, křesťanů, nekomunistů, lidí, kteří - jako Schindler, neměli vůbec žádné přesvědčení, ale přesto měli občanskou odvahu, tedy to všechno bychom shrnuli pod jednu střechu.

Všechny komunisty bychom učinili odpovědné za věci, které provádělo politbyro, které falšovalo volby, ale ne všichni komunisti falšovali volby. Ne všichni právníci vynášeli nespravedlivé rozsudky. Abych navázal na to, co tady řekl pan Sokol, když jsem tu na začátku ještě nebyl. Tedy, ještě jednou bych to shrnul. Nejde o to, rozdělovat lidi na vinné a nevinné. U těchto lustrací jde o to, zda určité osoby ve zcela konkrétním historickém čase jsou schopny lépe, méně dobře nebo vůbec ne vykonávat určité vedoucí pozice. Jde tedy o toto politické rozhodnutí, ne o morální odsouzení. Jde o jakési přezkoumání vhodnosti ve zcela konkrétní historicky zatížené situaci. Pane Trojane, v jednom bodě bych Vám vyšel vstříc a sice tam, kde jste požadoval... [...] ²⁾ Nemohu také říci, že tady toto pravidlo, které máme v Německu se hodí stejně pro všechny ostatní země, to bych nechtěl tvrdit. Rád bych poukázal pouze na jedno základní nebezpečí, které vzniká, když neexistuje vůbec žádný přístup k materiálům, bývalý vládnoucí aparát má v tomto případě po celou následující dobu klíčové vědomosti monopolisticky ve svých rukou a je to on, kdo rozhoduje, co z těchto vědomostí nabídne a nebo také nenabídne obětem, soudcům. A tento těžký handicap je ve všech zemích, kde není zákonem upraven přístup k informacím.

Nyní bych se chtěl ještě jednou dotknout, pane Trojane, toho problému, říkal jste, že existují jména velice známých osob, které jsou také zatíženy, jmenoval jste kardinála Tomáška. Právě jsem se nechal informovat o tom, že tento kněz seděl několik let ve vězení a dnes je profesorem. Musí přece existovat možnost, abychom byli v obraze, co se týká těchto věcí. Jak vůbec vypadal spolupráce vysokého kléru? Co tito lidé dělali? Nemůžeme přece jednoduše říci, v zásadě to byly velmi zlé časy a člověk směl dělat cokoliv. Když se nyní podíváme zblízka, všimneme si, že v rámci církve, intelligence, hospodářství bylo velké množství lidí, přes 90% a že většina těchto lidí nebyla ochotna spolupracovat se státní bezpečností, aspoň ne trvale. A docela malá část lidí vyvinula zvláštní morálku, ovšem různě motivovanou, násobenou ovšem ochotou zradit, chci být Jidášem, nebo také násobenou názorem - jsem vyznavač klidu, jsem naivní a ničeho si nevšímám - anebo názorem jsme přece spojenci... Ale to přijde až dnes odpoledne na pořad. ³⁾ To se také týká jedné poznámky pana Trojana. Pane Trojane, já si myslím, že nemůžete z podkladů tady v Československu dokázat to, co jsme nedokázali ani my u nás, že neoficiální spolupracovníci se dostali do akt tím, že byli ilegálně odposloucháváni. Tedy neoficiální spolupracovníci, agenti dostali svůj statut vždy na základě nějakého druhu smlouvy, tedy ne z důvodu, že by byli pouze ilegálně odposloucháváni.

Při svých pobytech v Polsku a Maďarsku jsem se velmi často setkával s teorií falšování. Jednu dobu existovala i u nás. Na začátku, na základě vnitřní logiky, jsme si řekli, to není možné, informace jsou přece základními výrobními prostředky tajné služby, nemohou být přece výplodem pouhé fantazie. K tomuto argumentu vnitřní logiky přistupuje ještě jeden argument - a to je argument statistiky. Již jsme provedli několik set tisíc rešerší v aktech. A ta teorie falšování se vědecky ukázala jako neudržitelná - je to prostě legenda. Zvu všechny historicky vzdělané badatele a všechny zájemce do výzkumného oddělení mého úřadu, kde pracují historikové a politologové, kterým je známa tato kritika pramenů. Můžete se o tom všem u nich informovat, pokud byste se rozhodli pracovat tímto směrem. Ale i přesto dochází v materiálech k subjektivním hodnocením, např. jednotlivé zprávy neoficiálních spolupracovníků mají různou kvalitu. Ale tento problém se týká vůbec akt jako

takových, nejenom těch z totalitního systému. Ale i u zcela normálně demokraticky vedeného soudu nebo u zcela normálně vědecky vedené nemocnice existují chybné diagnózy - v nemocnici, u soudu jsou to např. nesprávné nebo částečně správné výpovědi svědků - je třeba to vše brát v úvahu při přijímání rozhodnutí.

Na závěr - radil bych, sledovat kategorie dat, ale dělat rozdíly, když máme morální hodnocení. Byli lidé, kteří sice neoficiálně spolupracovali, ale přesto nejsou z morálního hlediska zrádci. Někteří překročili hranice, které ti ostatní respektovali. A je tedy tady toto překročení hranice důvodem k tomu, abychom se s nimi rozešli nebo ne? Zde se jedná pouze o určitě zvážení, ale ne o morální dimenzi, ta existuje, ale to je mezilidská záležitost...⁴⁾ Pro mne je to, co ta dáma zde, řekla nesrovnatelně důležitější. Že stát, parlament dal práva občanům, která oni potřebují, aby se mohli vyrovnat se svojí vlastní biografií, předává jim vědomosti, které vlastnila autoritativní moc. A tím říká zároveň svému občanovi, ty jsi, za prvé - ty jsi toho hoden a schopen zacházet s informacemi, které se týkají tvé osoby. Tím se dostává ven z dilematu, že stát chrání protiprávně informace, stát, který chce být právním státem. To je tedy velice důležitá věc. Za druhé, teprve když poznám, že lidé se dají změnit tím, že získají informace a tím, že se budou cvičit v tom, aby k těmto faktům zaujímalí určitý postoj, potom se tedy vyplatí pracovat v politickém, veřejném nebo církevním životě. Kdo nevěří v proměnu člověka, nemusí se vůbec věnovat historickému bádání.

Každý ví, jak zločinný byl Hitlerův režim, ale my přece nemůžeme přehlížet spisy gestapa, Hlavního úřadu říšské bezpečnosti, NSDAP, nacistických úřadů, jen proto, že to byl zločinný systém. Každý historik ví, že to není možné. Historické bádání se přece nemůže vzdát těchto dokumentů. Systémy jsou ďábelské, ale jejich účetní jsou naprosto exaktní.

A ještě pár slov pro Vás, pane velvyslanče. Jistě jsme v politickém boji měli celé množství názorů na to, kdo je spojenec a kdo je protivník. A většinou jsme měli pravdu. Ale určitě číslo zrádců není větší než číslo lidí, kteří měli občanskou odvahu - a to je z těchto materiálů také vidět.

Chtěl bych skončit dvěma samostatnými případy:

1) mladá žena je přemluvena státní bezpečností, je to komunistka, aby se dostala do církevních kruhů, začne studovat teologii, nechá se ve jménu státní bezpečnosti pokřtít. Ukončí teologické studium a neustále předává informace státní bezpečnosti. V roce 1989 se stane vikářkou, potom přichází revoluce - a dnes si to všechno přečteme, jak to vlastně bylo. A já jsem rád, že tato žena už nepokřtí mé dítě nebo mi nebude podávat hostii. Ona pracuje dnes v jedné bezpečnostní agentuře, které zakládají většinou bývalí zaměstnanci státní bezpečnosti. A její výdělek není vůbec špatný.

2) A nyní o jiné ženě. Byla to soudružka a pracovala v jednom národním podniku. Důstojník státní bezpečnosti přijde do tohoto podniku, do speciální místnosti a vede s ní následující rozhovor: Ty jsi dobrá soudružka, my jsme pro mír, ty jsi pro socialismus - pojďme si společně pohovořit. Ale ona nechce, má dilema. A kromě toho je Němka, a Němci neradi říkají ne autoritám, státní moci - v tom se musíme od našich polských sousedů ještě mnoho učit. Tedy ona neumí říci ne, ale ani neřekne ano. A další den ráno, řekne během svačínové přestávky svým kolegyním toto: představte si jakou důvěru ve mne soudruzi mají, já se mám stát nyní dokonce neoficiální spolupracovnicí státní bezpečnosti. Výsledek: v aktech státní bezpečnosti této ženy čteme následující: vlastně velmi vhodná kandidátka pro neoficiální spolupráci se sama odhalila ve středu toho a toho dne v kantýně, v tom a v tom národním podniku. Tím pádem není vhodná pro neoficiální spolupráci. Příklad je uložen do archívu.

Existují tisíce takových příběhů, které nejsou vůbec hrdinské, ale pouze vyjádřením prosté občanské odvahy. A proto nám tato akta také říkají, jací jsme. Jsou to zlá akta, najdeme zde zradu, hrdinství, prosté odmítnutí - prostě všechny tyto věci. A učíme se z toho - jak je ohrožena a jaké jsou její formy - občanská statečnost. A tu přece potřebujeme v každé společnosti.

1) V tomto místě byla vyměňována kazeta a J. Gauck již nebyl schopen rekonstruovat přesně svůj projev.

2) J. Gauck polemizoval s názory prezidenta Křesťanské akademie doc. ThDr. Tomáše Halíka, který semináři předsedal, a dr. Václava Trojana, pedagoga fakulty sociálních věd. Dalším zmíněným byl advokát JUDr. Jan Sokol

3) Odpoledne dne 22. 4. 1994 byly předneseny ještě referáty Václava Bendy, Andrzeje Grajewského, Miloše Rejchrta a dalších.

4) Viz pozn. 1.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Zákon 231/1948 Sb. a obranné zpravodajství Čs. armády

(Aplikace zákona č. 231/1948 Sb. na ochranu lidově demokratické republiky v představách 5. oddělení hlavního štábu.)

Obranné zpravodajství Čs. armády se po svém osamostatnění v roce 1945 poměrně rychle stabilizovalo. A na rozdíl od útvarů zpravodajských a státobezpečnostních složek ministerstva vnitra se organizace vojenské defenzívy velmi brzy ustálila, v podstatě zůstala beze změn až do vzniku Velitelství vojenské zpravodajské služby v roce 1951. Její význam pro činnost II. odborů Zemských odborů bezpečnosti či později samotné Státní bezpečnosti se ne vždy plně doceňuje, i když v mnohém byla právě vojenská defenzíva vzorem pro vznikající státní bezpečnost, která přejímala její kádry, metody i terminologii.

Obě instituce vůbec měly mnoho společného (koneckonců v roce 1953 je vojenská kontrarozvědka i de jure včleněna do státní bezpečnosti jako VI., později III. správa SNB), a proto informace, jak vedení 5. oddělení aplikovalo zákon na ochranu lidově demokratické republiky, bude užitečná pro pochopení dobových souvislostí i protiprávního jednání a činnosti příslušníků obranného zpravodajství. V kontextu s tím pak rovněž i ostatních represivních orgánů komunistického režimu v Československu.

Interní pomůcka 5. oddělení hlavního štábu - Stíhání vojenských osob a součinnost orgánů OZ¹⁾ - je rozdělena na tři části. První se zabývá povahou trestných činů, druhá pak vojenským soudním řízením a konečně třetí, z hlediska pochopení mechanismu represivních opatření nejdůležitější, vypovídá o součinnosti orgánů obranného zpravodajství s justičními úřady.

I když o této spolupráci pronikly zmínky na veřejnost, tak vždy jen v kontextu porušení takzvané socialistické zákonnosti. Co v praxi znamenala, nastínil 14. dubna 1949 kapitán JUDr. Karel Vaš, když připomínal, že vojenské oddělení státní prokuratury vypracovalo obžalobu na generála Karla Kutlvašra "již deset dní po obdržení trestního oznámení, ač skutkový děj byl velmi rozsáhlý a rozmanitý" a to jedině proto, že vojenské oddělení státní prokuratury se řídilo "zásadou soudruha dr. Alexeje Čepičky o spolupráci státních zástupců s bezpečnostními orgány ještě před podáním trestních oznámení. V daném případě orgány Státní bezpečnosti upravily trestní oznámení podle předem tlumočeného návrhu úseku státní prokuratury...".²⁾ Kdo tedy byl žalobcem, a kdo soudcem?

Domníváme se, že publikovaná část dokumentu 5. oddělení hlavního štábu vypovídá dostatečně jasně, a při absenci podobného "návodu" z provenience Státní bezpečnosti i justice napomůže objasnit intenzivní spolupráci příslušníků těchto represivních orgánů v protiprávní činnosti na přelomu čtyřicátých a padesátých let v Československu.

* * *

M. Fabšičová, Z. Vališ

"Součinnost orgánů obranného zpravodajství s justičními úřady"

Před předáním kteréhokoliv případu k soudnímu trestnímu stíhání nutno uvážit:

- a. *zda jde o případ soudem stíhatelný (tj. je-li dána skutková podstata soudního trestního činu).³⁾*
- b. *zda je případ **částečně vyšetřen a dokumentován**.*
- c. *konečně, zda má obranné zpravodajství zájem na soudním stíhání.*

Ad a):

Orgán obranného zpravodajství není samozřejmě obeznámen se skutkovými podstatami trestných činů. Musí se však nezbytně obeznámiti s některými skutkovými podstatami, které velmi úzce souvisí s jeho funkcí obranného zpravodajce.

*Činnost obranného zpravodajství je zaměřena především na odvrácení výzvědné činnosti⁴⁾ proti republice, musí tedy orgán obranného zpravodajství znáti **nezbytně** skutkovou podstatu §§ 5 - 8, 8, 9, 12 zákona na ochranu lidově demokratické republiky.⁵⁾*

Výzvědná činnost cizích zpravodajských orgánů opírá se se pak především o pomoc domácích protistátních činitelů a organizací a politickou emigrací. Z toho vyplývá nutnost znáti skutkovou podstatu §§ 1 a 2 zákona na ochranu lidově demokratické republiky.⁶⁾ Orgán obranného zpravodajství musí též vědět že kromě aktivních spolupracovníků cizích činitelů jest velmi častý zjev - pomoc pasivní, tj. nepřekážení nebo neoznámení velezrady, vyzvědačství a trestných činů namířených proti čelným představitelům státu. Z toho vyplývá povinnost znáti ustanovení § 35 zákona na ochranu lidově demokratické republiky⁷⁾ a dalších §§ na něž tento paragraf navazuje.

Ilegální organizace namířená proti platnému právnímu řádu, vyvíjející konkrétní činnost, vyčerpávající skutkovou podstatu dalších §§ zákona na ochranu lidově demokratické republiky čís. 231/48 Sb.

Z uvedených vyplývá, že důstojník obranného zpravodajství musí znáti dobře tento zákon.

*Během sledování zpravodajsky závadných případů musí pak důstojník obranného zpravodajství jednání sledovaných osob porovnávat se znaky skutkových podstat trestných činů uvedených v tomto zákoně. Musí jednotlivé, v zákoně uvedené pojmenované znaky naplniti konkrétním materiálem ze sledovaného případu. **Jedině** tak může orgán obranného zpravodajství vnést do svojí práce soustavnost, **jedině** tak může svoji práci plánovat.*

S tohoto hlediska se mají vésti samozřejmě i výsledky zúčastněných osob. Vyslýchající má srovnávat získaný materiál se skutkovými znaky uvedenými v příslušném zákonném ustanovení. Má soustředit materiál dokumentující, že jednání podezřelých osob naplňuje skutkovou podstatu příslušného trestného činu.

Konečně z tohoto hlediska má býti vypracováno i trestní oznámení, které ve své materiální části má býti souhrn zjištěných skutkových znaků z příslušného trestného činu.

Kde orgán obranného zpravodajství spolupůsobí při vyšetřování jiných případů než zákona na ochranu republiky a vůbec, kde není mu jasno, zda jde o trestní čin soudně stíhatelný, má si vyžádati krátkou cestou informaci od nejbližšího prokurátora (vrchního vojenského prokurátora), anebo od právníka 5. oddělení hlavního štábu.

Ad b):

Účelem celého vyšetřování (předběžného prokurátorského i soudního) je soustředit co nejvíce materiálu k dokumentaci, že pachatel svým jednáním naplnil skutkovou podstatu trestného činu (trestných činů).

Vzhledem k tomu, že prokurátor (vrchní vojenský prokurátor) jest odkázán v případech zpravodajského rázu především na materiál dodaný orgány obranného zpravodajství a že zásadně tento materiál už má být soustředěn dříve, než se podá trestní oznámení, jest především úkolem obranného zpravodajce soustředit co nejvíce materiálu tak, aby při podání trestního oznámení byly znaky zákonné skutkové podstaty konkrétního trestného činu vyšetřeny, tj. naplněny získaným materiálem. Stejně bude především úkolem obranného zpravodajce predikovat k zjištěným skutkovým okolnostem potřebné důkazy. Bez potřebných důkazů nelze pachatele odsouditi.

Ač důstojník obranného zpravodajství není právníkem, musí vědět při predikování důkazů aspoň předběžně odhadnouti, zda tyto dostačí k usvědčení pachatele. Musí se vžít do postavení pachatele, předvídat jeho pravděpodobnou obranu a srovnat ji s predikovanými důkazy.

Je-li úplně zjevné, že důkazy nepostačí k usvědčení, nemá smyslu předávat vše ke stíhání.

Ad c):

Často se stává, že zájem zpravodajský převažuje nad veřejným zájmem na potrestání viníka. Může jít o tyto typické případy:

1) odhalený a objasněný případ A souvisí se závažnějším a nedořešeným případem B. Ač případ A by sám o sobě mohl být předán k úspěšnému stíhání, bude nutno toto stíhání odložit do došetření celého řetězu, aby se zásahem do případu A nezmařilo předem úspěšné došetření případu B.

2) Případ jest zcela objasněn, pachatelé známí a dosažitelní. odevzdáním věci k trestnému stíhání by však bylo nutno odevzdati dokumentační materiál, jehož utajení má v daném případě větší hodnotu než stíhání konkrétního případu. Dokumentační materiál by se totiž dostal do soudních spisů, tedy do rukou žalobce, jeho zapisovatele a pomocného personálu, soudce a soudního personálu a hlavně obhájce, takže možnost utajení ke i přes případnou tajnost ohrožena.

Za tím účelem, aby se zamezilo vyzrazení státního tajemství přímo orgány obranného zpravodajství tím, že jimi předložené protokoly obsahují takové údaje, které mají zůstat utajeny před všemi nepovolanými osobami, tedy i před osobami zúčastněnými na trestním řízení, vydalo hlavní štáb 5. oddělení výnos čj. 13000 dův. E/1949, ve kterém se mimo jiné praví:

"Při zmínkách (v protokolech) o velitelstvích, důstojnících, jejich zařazení a funkcích, dislokaci apod. uvádějte, pokud to nečiní protokol nejasným, jen nezbytně nutné údaje a při jmenování vojenského útvaru označujte je zásadně krycím číslem.

Příklad: Hlásil jsem to veliteli posádky (vojenského útvaru čís....). Při šetření závažného

zpravodajského případu, při kterém se nám dostává informací o zpravodajských metodách cizích mocností, vedoucích zpravodajských orgánech a vůbec důležitých zpráv, nařizují sepsati nejdříve protokol s plným označením všech údajů a teprve po skončení tohoto sepsati pak nový protokol ve smyslu těchto pokynů, jež bude předložen soudním instancím k dalšímu řízení a jehož obsah bude dán účely trestního řízení. Původní protokol se všemi údaji zůstane výhradně jen pro potřebu zpravodajských orgánů.⁸⁾

3) Obranné zpravodajství má případ vyšetřen a dokumentován. Jako hlavní svědek však má být uveden důvěrník. Záleží na okolnostech případu, co má větší hodnotu, zda odevzdání věcí soudnímu stíhání a odhalení důvěrníka anebo zřeknutí se stíhání a utajení důvěrníka pro další důležitější práce.

4) Zjištěný a usvědčený pachatel je zapojen do větší sítě, která ještě odhalena nebyla. Někdy bude účelné, zajistiti si spolupráci pachatele. Bude nutno v takovýchto případech sepsati s ním protokoly, které jej usvědčují, ale neodevzdávat jej zatím ke stíhání, aby se mohlo proti němu kdykoliv zakročiti.

Závěr.

Zásadně nutnosti dobře uvážiti, zda jsou splněny všechny předpoklady pro odevzdání věcí veřejnému žalobci k soudnímu stíhání, neboť každé unáhlené opatření bez ohledu na shora uvedené postuláty je téměř nenapravitelné. Nutno si uvědomiti, že předáním věcí veřejnému žalobci ztrácí obranné zpravodajství volnou dispozici s případem. Učiněný krok nelze odčinit, pak už ani se souhlasem veřejného žalobce, ježto ani on nedisponuje volně s předaným materiálem, leč jsa vázán vojenským trestním řádem, musí ve věci postupovat bez ohledu na případně odlišný zpravodajský zájem.

Jednotlivé fáze součinnosti s justičními úřady

Podle jednotlivých fází trestního řízení, nutno rozlišovati mezi součinností

- a. v předběžném řízení, končícím podáním trestního oznámení,
- b. za vyhledávacího řízení do podání žaloby,
- c. při hlavním přelíčení.

ad a) - Účelem předběžného řízení je připravit vyšetřování tak, aby se zjistilo:

1. zda a o jaký trestný čin jde,
2. osoba pachatele, případně další účastníci trestního jednání (pomocníci, návodci atd.),
3. důkaz usvědčující pachatele,
4. na základě uvedených ad 1) - 3 musí být pak vyšetřujícímu jasno, zda jsou zde důvody zatčení a uvalení prozatimní vazby.

Toto stadium pak končí podáním trestního oznámení, jsou-li zde důvody trestního stíhání.

Vzhledem na povahu předběžného řízení musí být hlavně důraz položen na podchycení podstatných znaků trestního činu podstatných důkazů bez zbytečné rozvláčnosti.

Pokud jde o zatýkání a uvalení zajišťovací vazby, nutno míti na zřeteli, že pro tyto úkony musí být splněny předpoklady, tj. v době zatýkání a uvalení vyšetřovací vazby musí už být známo, že se pachatel dopustil trestného činu za okolností, umožňujících uvalení vazby a povaha trestného řízení vyžaduje též, aby byly už po ruce důkazy proti pachateli.

Zajištění předčasné, tj. před tím, než je případ shora uvedeným způsobem připraven, odporuje ústavě.

Kromě toho takovéto zajištění obyčejně nejen nepovede k úspěšnému výsledku, neboť veřejný žalobce nemá důvod k uvalení vyšetřovací vazby ani podklad k zahájení vyhledávacího řízení, ale obyčejně bude mít v zápětí i nemožnost případ vůbec došetřit (nebezpečí zahlazení stop, útěk spolupachatelů atpod.)

Orgány, vedoucí zatímní šetření si musí tyto okolnosti uvědomiti. Nesmí se spoléhat na blahovůli veřejného žalobce. Vychází-li veřejný žalobce příliš ochotně vstříc při zahajování vyhledávacího řízení a uvalování vyšetřovací vazby v předem dobře nepřipravených případech, poškozují autoritu justičních úřadů a především sám sebe, neboť ztrácí potřebnou iniciativu a volnost jednání. Kromě toho a hlavně v řízení bez náležitých předpokladů nepovede k úspěchu.

Jen výjimečně se zahajuje šetření zajištěním pachatele (přistižením při činu, § 171 odst. 1, vojenského trestního řádu). V tomto případě však jde v podstatě o zrychlený proces, při němž ale jsou splněny už všechny předpoklady pro tento postup. (Čin a osoba pachatele zjištěny, důkaz zjednán přistižením.) V dalším průběhu pak půjde o zasazení takto zavedeného případu do širšího rámce (bude se vyšetřovat motiv, zjišťovat společníci atd.)

V prostých detektivkách se setkáváme s něčím, co je nutno si zapamatovat. Tam se stává často, že pachatel je vyšetřujícím už od začátku znám a celá detektivka je pak vyplňována sháněním důkazů. Pachatel se zajistí na poslední stránce románu, když se potřebné důkazy našly.

Postup zpravodajských orgánů v přípravném řízení.

1) Zpravodajské sledování případu, zaměřené k **zjištění podezřelých osob** a k postupnému vyhranění **skutkových znaků**. Během této počáteční fáze jde o sledování podezřelé činnosti, o zjištění osob na činnosti zúčastněných, konečně o postupné objasnění povahy a záměrů podezřelé činnosti.

Výsledkem má býti:

a) zjištění zúčastněných osob a objasnění jejich funkcí (hlavní a vedlejší účastníci),

b) vyhranění skutkových znaků provozované činnosti (individualizování činu).

Například: s počátku je sledována podezřelá organizace. Není ještě jasné, zda jde o organizační spokojující se s podvratnou agitací nebo zda provádí též skutečnou diverzantskou práci, popřípadě, zda nejde o spolčení k vyzvídání ve prospěch cizí moci, konečně zda tato organizace neprovádí činnost ve všech zde uvedených směrech. (jde o to, aby se v tomto stadiu tyto okolnosti objasnily.)

2) Postupná předběžná dokumentace:

Při sledování trestní činnosti jest nutno se postarati o postupné zaopatření důkazů. Záznamy o činnosti podezřelých osob musí býti doprovázeny záznamy o důkazech, usvědčujících pachatele sledované činnosti (fotografie, záznamy o schůzkách s jinými podezřelými osobami, protokoly s věrohodnými a spolehlivými svědky a tak pod.).

3) zatčení a uvalení prozatímní vazby.

- a. Je-li zjištěn pachatel,
- b. je-li případ tak závažný, že si vyžaduje toto opatření,
- c. je-li případ dostatečně dokumentován, anebo aspoň všechno pro tuto dokumentaci připraveno.

4) Doplnění dokumentace po uvalení prozatímní vazby.

Provádí se:

- a. výsledkem podezřelého,
- b. výsledkem svědků,
- c. doplněním usvědčujícího materiálu podle situace.

K tomu nutno zdůraznit, že výslech podezřelého má být proveden zásadně až tehdy, jsou-li podstatné znaky trestného činu jiným způsobem dostatečně dokumentovány.

Pachatele nutno usvědčovati a nelze se spoléhat na to, že se tento dobrovolně dozná.

Vyšetřující musí být na výslech pachatele dobře předem připraven.

Nutno si uvědomit, že pachatel je ze všech zúčastněných osob nejlépe obeznámen s materiálem a hned vycítí, není-li jeho hlavní odpůrce, vyšetřující orgán připraven. Výslech pachatele musí být proveden tak, aby byl usvědčen pod tíhou důkazů.

Konfrontace, po případě předložení věcí doličných mají se provést, jestli je pravděpodobné, že se pod jejich tíhou pachatel dozná. Bude záležet ovšem na vyšetřujícím, aby uvážil, zda předčasná konfrontace, neb předčasné předložení usvědčujícího materiálu nepovede k opaku, - zda se totiž v případě neúspěchu neumožní pachateli vymyslet si, znaje "esa" protivníka, jinou věrohodnou versi za použití známého mu materiálu.⁹⁾

Další připomínky:

1) protokoly musí být věcné, bez dlouhé historie a bez věcí, které s případem nesouvisí. Tyto okolnosti možno objasnit před protokolováním, do protokolu se mají však dostat jen tehdy, jestliže mají vliv na objasnění konkrétního případu.

2) Pachatel ani svědkové nesmí být k výpovědi nuceni. Nehledě na to, že vynucení je trestné, ztrácí takovéto výpovědi hodnotu, i kdyby byly v podstatě pravdivé.¹⁰⁾

3) Protokoly musí být pravdivé, bez příkras, zbytečných dedukcí vyšetřujícího atd.

*V trestním řízení platí **zásada volného oceňování důkazů**. Soudce, zkoumajе produkovaný důkazní materiál a jsa povinen hledati a nalézati objektivní pravdu, je často sveden z této cesty nesprávně pořázenými protokoly.*

Je-li protokol z 80% pravdivý a 20% je "přibásněn", může těchto 20%, narazí-li na ně soudce a musí na ně narazit, znehodnotit i oněch pravdivých 80%.

Takto nesprávně pořázené protokoly pak mají v zápětí v lepším případě prodloužení a zkomplikování řízení (celý případ se musí bez přihlednutí k vadným protokolům prošetřit znovu), případně ke zproštění pachatele pro nedostatek důkazů, poněvadž soudce ztratí

důvěru v předložený ne úplně pravdivý materiál důkazný a nemaje jiných důkazů, musí pachatele zprostit.

Stejně je tomu tak vzhledem na zásadu volného oceňování důkazů, jde-li o výpovědi vynucené. Je-li o některém úřadě orgánu známé, že výpovědi vynucuje, soud případně neuvěří jimi produkovaným důkazům, i kdyby byly pravdivé. V nejlepším případě bude nutno kromě normálního produkování důkazů dokázati z jiných pramenů i to, že v daném případě jde o výpovědi pravdivé, shodující se se skutečností.

Součinnost zpravodajských orgánů za vyhledávacího řízení do podání žaloby

Vyhledávací řízení není ve vojenském trestním řádu obligatorní. Je-li případ dobře vyšetřen v předběžném řízení, může veřejný žalobce podati žalobu přímo, aniž by zaváděl vyhledávací řízení.

Účel vyhledávacího řízení.

Vyhledávací řízení směřuje k vyšetření skutkové podstaty, k zajištění důkazů o tom, kdo je pachatelem a na zjištění takových skutečností jež se snad vyskytly a nasvědčují nevinně nebo menší vině obviněného. Úplné objasnění, jak se věc udála, náleží do hlavního přelíčení.

V tomto stadiu řízení spočívá součinnost orgánů obranného zpravodajství v trestním řízení:

1) v doplnění šetření a důkazů a to:

- a. buď na podnět veřejného žalobce, aneb
- b. z vlastního popudu;

2) v podání předběžného znaleckého nálezu a posudku vyšetřujícímu soudci, respektive předběžných informací veřejnému žalobci.

Ad 1)-a): Vojenský (vrchní vojenský) prokurátor je dle 142 vojenského trestního řádu oprávněn žádati vojenská velitelství, jakož i jiné veřejné úřady a jejich orgány o vysvětlení a oznámení a může se na tyto úřady obracet za příčinou pátrání nebo provedení jednotlivých vyhledávacích úkonů. Zejména může veřejný žalobce požádati uvedené úřady o výslech obviněného, pak o nepřisežný výslech osob vojenských atd. Stejná práva má vyšetřující soudce u státního soudu.

Ad 1)-b): Podáním trestního oznámení nekončí povinnost obranného zpravodajství případ sledovat a zvláště nekončí tehdy, jestliže předběžné šetření nebylo úplné. Orgán obranného zpravodajství musí z vlastního podnětu vésti případ v evidenci a své poznatky a nové důkazy předloží veřejnému žalobci, s kterým musí úzce spolupracovat.

Na nutnost úzké spolupráce veřejných žalobců s orgány obranného zpravodajství byli veřejní žalobci upozorněni zvláštními instrukcemi generálního vojenského prokurátora.

Ad 2) - Znalci se přibírají k součinnosti buď až za vyhledávacího řízení, aneb až při hlavním přelíčení.

Jde-li o případy závažnější, jmenovitě takové, že když jejich znaleckého objasnění by nemohl veřejný žalobce svou žalobu správně formulovati, přibírá se znalec už za

vyhledávacího řízení. Musí se přitom rozlišovat mezi součinností znalce s veřejným žalobcem a součinností s vyšetřujícím soudcem.

Vyžádání znaleckého posudku ve vyhledávacím řízení je úkolem soudcovským, jest to tudíž věcí vyšetřujícího soudce.

Vede-li však vyhledávací řízení veřejný žalobce a potřebuje-li své znalosti o věci doplnit stanovisko znalců, vyžádá si od znalců informaci pro vlastní potřebu. Takováto informace je důvěrná, slouží jen k informování veřejného žalobce a nestává se součástí spisu. Veřejný žalobce se na tyto informace nesmí v žalobě dovolávat.

Účel:

Objasnění skutkových okolností tak, aby podle nich pak mohl veřejný žalobce formulovat žalobu.

Vede-li vyhledávací řízení soud, může si vyšetřující soudce k objasnění případu vyžádati znalecký posudek. Takový posudek stane se částí trestního spisu a je přístupný i obžalovanému a jeho obhájci.

Součinnost při hlavním přelíčení

Tato spočívá v podávání znaleckých posudků.

O znaleckých posudcích jednají velmi podrobně dočasné směrnice pro vojenské znalecké posudky, vydané 5. oddělením hlavního štábu, pod čj. 53477/Taj. práv. 1946.

Zde se uvádí proto jen to nejdůležitější.

Žalobce i soud z nedostatku odborných znalostí z oboru obranného zpravodajství vidí projednávané případy izolovaně, tj. každý případ jako více-méně uzavřený celek. Úkolem znalce z obranného zpravodajství bude vhodně podaným znaleckým posudkem zarámovat konkrétní případ do širšího celku, objasnit souvislost celého případu porušení právního řádu s celým řetězem útoků, namířených proti vnitřní a zevní bezpečnosti státu. Bez takového zarámování zůstává obraz konkrétního případu kusý a nemůže být pak ani po zásluze soudem zhodnocen.

K praktické stránce: Vzhledem na povahu znaleckých posudků z oboru obranného zpravodajství se doporučuje tento postup:

Nepotřebuje-li veřejný žalobce nutně k objasnění případu posudku znalců, nemá si je během vyhledávacího řízení vůbec vyžadovati. Mají-li se však v případech nejasných některé okolnosti objasnit pomocí znalců z oboru obranného zpravodajství, jako nejvýhodnější - v zájmu utajení - vyžádá-li si veřejný žalobce předběžnou informaci od těchto znalců. Jak už bylo před tím uvedeno, tyto veřejným žalobcem vyžádané informace slouží pouze k jeho informování, netvoří součást spisu a není tudíž zde nebezpečí z prozrazení, aspoň tak velké jako při znaleckém posudku soudním.

Znalecký posudek vyžadovaný vyšetřujícím soudcem za vyhledávacího řízení se stává součástí spisu a možnost utajení je velmi problematická. Proto se bude nutné tomuto způsobu řešení vyhýbat.

Nejúčinnější jest znalecký posudek, podaný při hlavním přelíčení.

K znaleckému posudku při hlavním přelíčení.

Jde-li o případ jednoduchý a jasný, může být znalecký posudek přednesený ústně a protokolovaný. Jde-li však o případy, kdy znalecký posudek si vyžaduje důkladnější přípravy, jest nutný postup následující:

Ustanovení znalci mají před hlavním přelíčením celý spis prostudovat a na podkladě takto poznaného materiálu a z vlastních zpravodajských poznatků a znalostí sestrojiti písemný znalecký exemplář (průklep) dají ještě před hlavním přelíčením k dispozici veřejnému žalobci k jeho informaci (ne jako součást spisu). Takto se usnadní spolupráce mezi žalobcem a znalci a umožní se žalobci dokonalejší příprava k hlavnímu přelíčení.

Originál posudku se potom přečte při hlavním přelíčení.

Znalci jsou obyčejně dva a mohou posudek vypracovati společně. Při hlavním přelíčení bývají přítomni od zahájení průvodního řízení a mají možnost případ až do konce sledovat. Sami vystupují obyčejně jako poslední prostředek průvodní. Tu pak mají možnost předem připravený posudek přečíst a přiložit ke spisům. Případné nové okolnosti, které vyšly na jevo při hlavním přelíčení, mohou znalci objasniti ústně do protokolu dodatkem k přečtenému a předloženému písemnému posudku."

Poznámky:

- 1) Archiv Ministerstva vnitra (dále jen AMV), 302-539-1.
- 2) Vojenský historický archiv (dále jen VHA), Ministerstvo národní obrany (dále jen MNO), Hlavní správa soudů (dále jen HSS) 1952, sign. 21/9.
- 3) Byla definována v podstatě jako v dnešním trestním řádu: "**Pachatel se musí dopustit jednání, které je soudně, kázeňsky neb kárně za trestné prohlášeno. Musí svým jednáním, respektive opomenutím naplnit skutkovou podstatu zakázaného činu. Není možno nikoho stíhat (soudně, kázeňsky, kárně) za jednání, které není zapovězeno.**" AMV, 302-539-1.
- 4) Tímto typem písma je vyznačeno proložené písmo v originále.
- 5) Rozumí se tím druhá hlava zákona č. 231/1948 Sb., tzn. § 5 - Vyzvědačství, § 6 - Vyzvědačství proti spojenci, § 7 Nedbalé uchovávání státního tajemství, §§ 8, 9 Ohrožení obrany republiky, § 12 Nedovolené zpravodajství.
 - 6) Tzn. § 1 Velezrada a § 2 Sdružování proti státu.
 - 7) Tzn. Nepřekažení nebo neoznámení trestného činu.
 - 8) AMV, 302-541-2.
 - 9) Ovšem v první části dokumentu se také hovoří o tom, jak "správně" pojímat dokazování v trestním řízení: "**Nestačí k potrestání, aby se pachatel dopustil trestného činu (soudního,**

kázeňského, aneb kárného). Jest nutné, aby mu toto provinění bylo **dokázáno**, jinak potrestání unikne.

*Pachatel má **právo zapírat**. Jest věcí stíhajícího, aby mu trestné jednání dokázal.*

*V trestném řízení soudním (ani kázeňském a kárném) není předepsáno, **jakými prostředky má býti pachatel usvědčen**. Není též nikde stanoveno, jakou váhu mají míti jednotlivé důkazy. Naopak, dnes platí všeobecně v trestním řízení zásada volného hodnocení důkazů.*

Za důkazní prostředek může sloužit vše co usvědčuje pachatele."

Pokud vyšetřovatelé dostali takovýto "návod" nelze se potom divit jejich krutosti při výsleších, hrozeb při vlastní stylizaci protokolů atd. Oproti tomu v § 76 Vojenského trestního řádu z 5. 7. 1912, platného i v ČSR se uvádělo: "*O otázce, má-li se některá skutečnost pokládati za prokázanou, nebudiž rozhodováno podle zákonných průvodních pravidel, nýbrž dle volného přesvědčení, nabytého svědomitým zkoumáním veškerých přednesených důkazů pro i proti.*"

¹⁰⁾ Zvýrazněno editory. Srov. pozn. č. 9.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Bibliografie prací Zdeňka Jelínka

Historik PhDr. Zdeněk Jelínek, CSc. (1936 - 1994) je především znám svými pracemi z dějin protinacistického odboje, a to studii o západních i východních parašutistech, které svou erudovaností patří k tomu nejlepšímu, co bylo v této oblasti napsáno. Jeho odborný záběr a rozhled byl však podstatně širší. Upozornil na sebe již rozsáhlou diplomovou prací z dějin dolování stříbra v Kutné Hoře. K tématice kutnohorského stříbra se vracel i později. Výsledky své práce publikoval koncem 60. a na počátku 70. let a jsou významným příspěvkem ke studiu mincovny ve Vlašském dvoře.

Od první poloviny 60. let začíná jeho rozhodující badatelský zájem o činnost českých paraskupin vysílaných II. odborem londýnského ministerstva národní obrany. Z. Jelínek byl v této době jako mladý historik členem předsednictva Českého výboru pro dějiny protifašistického odboje, kde pracovala celá plejáda českých historiků. Při vzpomínkách na práci výboru oceňoval jeho prostředí názorových střetů a týmovou práci. Z. Jelínek začal zpracovávat problematiku činnosti paradesantů na území protektorátu a jejich spolupráci s domácím odbojem. Pečlivou pozornost věnoval nejen pramenům archivní povahy, ale zároveň i rozsáhlému sběru vzpomínek účastníků protinacistického odboje na Vysočině. Při osobním styku s pamětníky navázal mnohá přátelství. Na konci 60. let stačil publikovat ještě dvě studie k západním paravýsádkům, avšak připravovaná práce k odboji na Vysočině již nemohla být vydána. Z. Jelínek byl jako středoškolský profesor soustavně postihován a nakonec roku 1974 je propuštěn a pracuje jako skladník. Toto období je zřejmé i z uvedené bibliografie. Ustává jeho publikační činnost, je nucen psát "do šuplíku" a také vydává články pod jinými jmény.

Zlepšení přichází v roce 1978, kdy nastupuje do Kolínského regionálního muzea. Připravuje a vydává několik monografií o paraskupinách. Zároveň se věnuje i regionální problematice Kolínska a v rozhodující míře se podílel na vzniku a vydávání sborníků Práce muzea v Kolíně. Uplatňuje i své rozsáhlé kulturní zájmy, jejichž dokladem byla např. práce Konzervatoř Evropy o dějinách české hudby do poloviny 20. století.

V roce 1990 se stal ředitelem Vojenského muzea, kde vyvíjí rozsáhlou organizační práci. Vedle řady výstav připravil expozici západní paraskupiny a domácí odboj. Pokračuje ve vydávání speciálních monografií k jednotlivým západním výsádkům, z nichž především doplněným vydáním Operace Silver A vstoupil do povědomí širší veřejnosti. Těsně před svou smrtí dokončuje také monografii o partyzánské brigádě Mistr Jan Hus, která je nyní v tisku spolu s několika dalšími články a studii^{1/}. Nestal však dokončit vše, co si předsevzal, a to především syntetickou práci o historii domácí odbojové organizace Rady tří.

Monografie Z. Jelínka se vyznačují erudovaností a úsilím o objektivitu. Obvykle jsou vybaveny rozsáhlými přílohami, mapkami a rejstříky. Velkou pozornost věnoval ediční práci, kdy dobové dokumenty a vzpomínky vybavoval rozsáhlým poznámkovým aparátem.

Ať již jako učitel, skladník nebo ředitel muzea měl vždy mnoho žáků, kterým vštěpoval základy historikova řemesla. Řadě z nich pomáhal při vypracování ročníkových a diplomových prací. Jeho pedagogická činnost vyvrcholila působením na Karlově univerzitě, kde od roku 1992 vedl seminář "Každodennost 16. - 18. století". Ladislav Jouza

Ondřej Schnabl - - -

Následující bibliografie je rozdělená na studie a edice. Samostatné práce jsou vytištěny verzálkou tučně, ostatní články kurzívou. V jednotlivých letech jsou na první místo zařazeny práce samostatné, dále práce publikované v odborných časopisech a pak články z tisku. Na závěr jsou řazeny rozhovory, recenze a zprávy.

Použité zkratky:

č. - číslo
ČSPB - Český svaz protifašistických bojovníků
MO - místní organizace
OA - okresní archiv
(O)KRD - (okresní) komise regionálních dějin
OKS - okresní kulturní středisko
OV - okresní výbor
RM - regionální muzeum
s. - strana
SAK - Socialistická akademie
sv. - svazek
roč. - ročník
UK - Universita Karlova
ÚV - ústřední výbor
VOP - vojensko občanská příprava
ZOKSKo - Zpravodaj okresního kulturního střediska v Kolíně

^{*}/ Připravoval portréty západních parašutistů vězněných v terezínské Malé pevnosti, z nichž je v tisku Viliam Gerik. V roce 1995 vyjde biografie našeho předního houslisty Češka Pavlíka.

STUDIE, ČLÁNKY

1962

1. *Numismatické příspěvky k dějinám cen a mezd údobí 1469 - 1612*. Spoluautoři Emanuela Nohejlová-Prátová, Alena Malá, Lubomír Nemeškal. Zápisky katedry čs. dějin a archivního studia VI, UK, Praha 1962, s. 45-102 (př. A, B, C 1-10 s.59 - 102).

1963

2. *Komunisté bojující*. Úder, roč. IV/1963, č. 14 - 24.

Vrah Rojko musí být potrestán. Úder, roč. IV/1963, č. 38.

1965

3. **Bibliografie prací o dějinách dělnického hnutí a období okupace na Kutnohorsku**. Spoluautor Bohumil Hanuš. Zprávy 1/1965, OKRD KSČ na Kutnohorsku a OA v Kutné Hoře 1965, 48 s.

4. *Z dějin nacistické okupace a hnutí odporu na Kutnohorsku*. Středočeské kapitoly z dějin okupace 1939 - 1942. Středočeský krajský národní výbor, Praha 1965, s. 54-99 (př. I. - V. s. 86-94).

5. *Hrdinové odboje (Z dějin protinacistického boje na Uhlířskojanovicku)*. Úder, roč. VI/1965, č. 17, 18.

1966

6. *Kutnohorské mincovní účty z druhé poloviny XV. a první poloviny XVI. století*. Numismatický sborník, sv. IX/1965-66, s. 129-179 (př. I-IX s. 160-177).

7. *Cestou k vítězství*. Úder, roč. VII/1966 č. 20 - 51, roč. VIII/1967 č. 2 - 10.

1967

8. **Partyzáni na Kutnohorsku**. Zprávy 4/1967, OKRD KSČ na Kutnohorsku a OA v Kutné Hoře 1967, 47 s. (dokumenty s. 12-40, př. I - II s. 41-44).

9. *Činnost stranického instruktora Leo Bureše na kutnohorském a kolínském okrese v letech 1941 - 1943*. Odboj a revoluce - Zprávy 4/1967, s. 72-87.

10. *Heydrichiáda na Kutnohorsku*. Úder, roč. VIII/1967, č. 16, 17, 19 - 21.

1968

11. *Kutnohorsko za okupace*. Úder, roč. IX/1968, č. 41.

1969

12. *Operace Percentage*. Odboj a revoluce - Zprávy 2/1969, s. 64-107 (př. I - II s. 102-107).

13. *Královská mincovna ve Vlašském dvoře*. Krásné město, roč. 1969, č. 3, s. 3-4; č. 4, s. 3-5.

14. *Kutnohorská mincovna v době jagellonské*. Střední průmyslová škola Kutná Hora 1968 - 69, Kutná Hora 1969, s. 3-5.

1970

15. *Západní paraskupiny a jejich spolupráce s domácím odbojem.* Odboj a revoluce - Zprávy 1/1970, s. 50-188.

16. *Dolování ve středověké Kutné Hoře.* 100 let průmyslového školství v Kutné Hoře 1870 - 1970, Kutná Hora 1970, s. 23-42.

17. *Středověké hornictví v Kutné Hoře.* Krásné město, roč. 1970, č.2 s. 7-8; č.3, s. 7-9; č.4, s. 12-14.

18. *Na paměť leškovických hrdinů (poslední akce partyzánské skupiny z března 1945 - velitel kpt.Fomin).* Svoboda, roč. LXXX/1970, č. 91.

19. *Studenti a jejich volný čas.* Spoluautor Miluše Malinovská. 100 let průmyslového školství v Kutné Hoře 1870 - 1970, Kutná Hora 1970, s. 73-75.

1971

20. *Pagament kutnohorské mincovny.* Krásné město, roč.1971, č. 3, s. 40-42.

21. *Činnost stranického instruktora Leona Bureše na Kutnohorsku v letech 1941 - 43.* Střední průmyslová škola Kutná Hora 1970 - 71, Kutná Hora 1971, s. 2-6.

22. *Zahraniční výměnná praxe studentů naší školy.* Spoluautor Václav Severa. Střední průmyslová škola 1970 - 71, Kutná Hora 1971, s. 8-11.

1972

23. *Velezrádný proces s kutnohorskými studenty v roce 1915.* Střední průmyslová škola Kutná Hora 1971 - 72, Kutná Hora 1972, s. 2-6.

1973

24. *Studentské divadlo v Kutné Hoře.* Střední průmyslová škola Kutná Hora 1972 - 73, Kutná Hora 1973, s. 2-9.

1974

25. *Šota Rustaveli - gruzínský národní básník.* Střední průmyslová škola Kutná Hora 1973 - 74, Kutná Hora 1974, s. 6-12.

1975

26. *Dodávky stříbra a jeho zpracování v kutnohorské mincovně v poslední čtvrtině 15. a první třetině 16. století.* Sborník archivních prací, roč. XXV/1975, č. 2, s. 477-537 (př. I - IX s. 512-534).

1976

27. *Vickovické jaro*. Hlas revoluce, roč. 1976, č. 21.

1979

28. **Činnost stranického instruktora Leo Bureše na Kolínsku a Uhlířskojanovicku v letech 1941 - 1943.** KRD OV KSČ, OV ČSPB, RM, OA Kolín 1979, 110 s. (př. I.- XI. s.85-110) + 18 s. foto.

29. **100 let speciální polygrafické výroby v Kolíně 1879 - 1979.** Spoluautoři Miroslav Doskočil, Petr Venclovský, Bohuslav Urválek, Obchodní tiskárny Kolín 1979, 96 s.

30. *Partyzáni na Kolínsku*. Práce Muzea vesnice v Kouřimi sv. 5/1979, RM Kolín 1979, s. 21-43.

31. *Expozice "Kolínsko 1939 - 1945" v Regionálním muzeu Kolín*. Středočeské muzejnictví, 1979, č.3, s. 14-16.

32. *Oddíl Vpřed a povstání na Svratce*. Hlas revoluce, roč. 1979, č.9, pod značkou JK.

33. Zpráva: Kolínsko 1938 - 1945, Práce Muzea vesnice v Kouřimi sv. 5/1979, RM Kolín 1979, s. 45-46.

1980

34. *Nálety na Kolín za druhé světové války*. Středočeský sborník historický, sv. 15/1980, SOA Praha 1980, s. 45-60.

35. *Partyzánský oddíl "zvláštního určení" Zarevo (1. část seriálu "Kolínské gestapo proti partyzánům")*. Práce muzea v Kolíně sv. 1/1980, RM a OA Kolín 1980, s. 23-84 (I - III s. 67-79).

36. *Stopami odboje (Než přišla slavná sovětská armáda)*. Josef Kobián. Zpracoval Zdeněk Jelínek. Kupředu, roč. XXVIII/1980, č. 6,7,9, 11-19.

1981

37. **Lipany**. Katalog ke stálé expozici v Podlipanském muzeu v Českém Brodě. RM Kolín 1981, nečíslováno.

recenze: 38. Pasák Tomáš, *Soupis legálních novin a časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939 - 1945*, UK, Praha 1980, 444 s., Muzejní a vlastivědná práce, roč. XIX/1981, č. 1, s. 55-56.

1982

39. *Ještě k historii partyzánského oddílu "zvláštního určení" Zarevo (2.část seriálu*

"Kolínské gestapo proti partyzánům"). Práce muzea v Kolíně sv. 2/1982, RM a OA Kolín 1982, s. 123-172 (př. I - VI s. 156-172).

40. *MUDr. František Dvořák - lékař, archeolog a odbojář*. Spoluautor Zbyněk Sedláček. Práce muzea v Kolíně sv. 2/1982, RM a OA Kolín 1982, s. 3-19 (bibliografie prací F. Dvořáka s. 12-18).

41. *Sovětská zpravodajská skupina Pavel v Poděbradech*. Polabí roč. 22/1982, č. 1-2, Polabské muzeum v Poděbradech 1982, s. 1-18.

42. *Železniční destrukce partyzánské brigády Mistra Jana Husa v jižních Čechách za II. světové války*. Husitský Tábor sv. 5/1982, Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře 1982, s. 253-273 (př. 1 - 2 s. 269-272). + 2 s. foto.

43. *František Jan Vavák a bitva u Kolína*. Spoluautor Dalibor Hobl, Práce muzea v Kolíně, sv. 2/1982, RM a OA Kolín 1982, s. 193-208 (př. I - II s. 201-207).

44. *Spolupráce s mládeží v období let 1981 až 1982*. Práce muzea v Kolíně, sv. 2/1982, RM a OA Kolín 1982, s. 231-234.

45. *Dokumentace současnosti a práce s mládeží v Regionálním muzeu v Kolíně*. Středočeské muzejnictví, roč. 1982, č. 3, s. 14-16.

46. *Z galerie statečných. Jan Novák*. Hlas revoluce, roč. 1982, č. 44.

47. *Z galerie statečných. MUDr. František Jirásek*. Hlas revoluce, roč. 1982, č. 49.

48. *Tragédie kolínských Židů*. Věstník židovských náboženských obcí v Československu, červen 1982, s. 6-7.

49. *Osmdesát let založení Hanušovy tiskárny v Kolíně*. ZOKSKo, roč. 1982, č.1, s. 9-10.

50. *Vzpomínáme výročí "heydrichiády"*. ZOKSKo, roč. 1982, č. 2, s. 10-11.

51. *Vzpomínáme výročí "heydrichiády"*. Kultura v Kolíně, MKS Kolín roč. 1982, č. 5, s. 2.

52. *Padesát let elektrárny v Kolíně - Zálabí*. Kupředu, roč. XXX/1982, č. 51.

1983

53. **Paraskupina Out distance**. Spoluautor Petr Kopečný, OV ČSPB Blansko 1983, 46 s. + 3 s. foto.

54. *Výsadek u Prostějoviček*. Zpravodaj Muzea Prostějovska 2/1983, s. 11-15.

55. *Leo Bureš. Z galerie statečných (Životopis funkcionáře KSČ)*. Historie a současnost, roč. 1983, č. 3, s. 323-325.

56. *Dokumentace současnosti (Práce s mládeží v Regionálním muzeu)*. Středočeské muzejnictví, roč. 1983, č. 3, s. 21-26.

57. *Z galerie statečných. Leo Bureš*. Hlas revoluce, roč. 1983, č. 4.

58. *Z galerie statečných. Ivan Kolařík.* Hlas revouce, roč. 1983, č. 32.

1984

59. **Operace Silver A.** OV ČSPB a RM Kolín 1984, 195 s. (př. I.-XVIII. s.132-190) + 37 s. foto.

60. **Partyzánské organizátorské desanty v českých zemích v letech 1944 - 1945.** Středočeské muzeum Rožtoky u Prahy 1984, 274 s. (př. I.-XI. 208-255) + 21 s. foto.

61. **Konzervatoř Evropy I - III.** Spoluautor Jiří Mucha, OKS a RM Kolín 1984, 165 s.

62. *Operace Intransitive a Tin.* Muzeum a současnost, sv. 7/1984, Středočeské muzeum Rožtoky u Prahy 1984, s. 5-71 (př. I - II s. 58-62).

63. *Nacistická okupační správa na Kolínsku v letech 1939 až 1945 (3. část seriálu "Kolínské gestapo proti partyzánům").* Práce muzea v Kolíně, sv. 3/1984, RM a OA Kolín 1984, s. 199-229.

64. *Rok české hudby v Regionálním muzeu v Kolíně.* Práce muzea v Kolíně, sv 3/1984, RM a OA Kolín 1984, s. 257 - 269 (př. I - VIII s. 260-269).

65. *Budova kolínského divadla.* ZOKSKo, roč. 1984, č. 1, s. 7 - 9.

66. *Zásmuky (Průřez historií).* ZOKSKo, roč. 1984, č. 7-8, s. 1-2.

67. *Zásmuční rodáci (František Kmoch, Matěj Milota Polák, Jan Douša, Alois Houba, Antonín Vendl).* ZOKSKo, roč. 1984, č. 7-8, s. 10-14.

68. *Mudr.František Dvořák (Archeolog).* ZOKSKo, roč. 1984, č. 9, s. 7-9.

69. *František Flos a Červené Pečky.* ZOKSKo, roč. 1984, č. 9, s. 10-11.

70. *Výročí narození Josefa Cikána a jeho účast v boji proti fašismu.* ZOKSKo, roč. 1984, č. 10, s. 5-6.

71. *Rodáci z Ratboře (Luisa Landová-Štychová, František Jirásek).* ZOKSKo, roč. 1984, č. 10, s. 8-10.

72. *Stranický instruktor Leo Bureš a jeho činnost ve Velimi za II. světové války.* ZOKSKo, roč. 1984, č. 11, s. 9-12.

1985

73. **Komunista František Jirásek 1916 - 1942.** OV ČSPB, KRD OVKSČ, RM Kolín 1985, 151 s. (edice 65 vzkazů, dopisů a motáků s. 53-137, př. I.-IV. s. 139-151) + 36 s. foto.

74. *Partyzánský oddíl zvláštního určení Zarevo na východní, jihovýchodní a střední Moravě na podzim roku 1944.* Zprávy oblastního muzea v Gottwaldově, roč. 1985, s. 33-57 (př. I. - V. s. 51-57).

75. *Vzpomínka na partyzána Josefa Majerčína*. Kupředu, roč. XXXIII/1985, č. 13.
76. *Dny před osvobozením (Nálety na Kolín)*. Kupředu, roč. XXXIII/1985, č. 15 až 16.
77. *Nové objekty Regionálního muzea*. Kupředu, roč. XXXIII/1985, č. 39.
78. *Zpravodajská skupina Josefa Majerčína na Krakovansku*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 1, s. 1-3.
79. *Týnecký rodák Vilém Heš (Bývalý sólista ND)*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 2, s. 8-9.
80. *Z dějin obce Ovčáry*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 3, s. 1-3.
81. *Ovčárecká léta Jaroslava Vrchlického*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 3, s. 7-9.
82. *Bečvářský zámek*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 4, s. 1-2.
83. *Novinář a reportér František Kocourek a jeho vztah k Bečvářům*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 4, 9-12.
84. *Z dějin obce a tvrze Lošany*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 5-6, s. 1-2.
85. *Z dějin Stříbrné Skalice*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 7-8, s. 1 - 2.
86. *Vzpomínky na činnost ve zdravotním praporu Vasilíny Mesárové-Ljachové*. ZOKSKo, roč. 1985, č. 9, s. 3-7.

1986

87. **Noční výsadek (Historie partyzánského oddílu Dr.Miroslav Tyrš)**. Spoluautor Václav Kameník, Jihočeské nakladatelství, České Budějovice 1986, 252 s. (př. I - XIII s. 167-199) + 35 s. foto.
88. *Brigádní generál Josef Braun a protifašistický odboj v Podbeskydí, Těšínsko*. Vlastivědný zpravodaj okresů Karviná a Frýdek Místek 3/1986, s. 2-3.
89. *Operace Embassy*. Časopis Slezského muzea. Série B - vědy historické, sv 35/1986, Opava 1986, s. 228-246 (př. I - II s. 244-245).
90. *Dějiny závodů na okrese Kolín*. Bibliografie. Historie a současnost, roč. 1986, č. 6, s. 220-222.
91. *Od Labe k Seině*. Zbyněk Kožnar, Pierot a kolombína. RM Kolín 1986, s. 71-86.
92. *Činnost kolínské a kutnohorské skupiny odbojové organizace PĚST*. Sborník OV SAK v Kolíně 1986, s. 27-38.
93. *Vzpomínky na okupaci. Ze vzpomínek Václava Křapky*. Kupředu, roč. XXXIV/1986, č. 11, 12.
94. *Malotická tvrz*. ZOKSKo, roč. 1986, č. 1, s. 1-2.

95. *Pašinka*. ZOKSKo, roč. 1986, č. 2, s. 1.
96. *Hradenínská tvrz*. ZOKSKo, roč. 1986, č. 3, s. 1.
97. *Z dějin obce Velký Osek*. ZOKSKo, roč. 1986, č. 5, s. 1-3.
98. *Z dějin obce Svojšice*. ZOKSKo, roč. 1986, č. 9, s. 1-2.

1987

99. *Neuskutečněné operace*. Práce muzea v Kolíně, sv. 4/1987, RM a OA Kolín 1987, s. 286-290.
100. *Paraskupina Glucinium a severomoravský odboj*. Severní Morava, sv. 53/1987, OVM Šumperk 1987, s. 3-11.
101. *Z práce kolínských muzejníků*. Kupředu, roč. XXXV/1987, č. 42.

1988

102. **Partyzánský oddíl zvláštního určení Zarevo**. OV ČSPB, RM, KRD OVKSČ Kolín 1988, 248 s. (př. I.-XVIII. s. 155-209) + 38 s. foto, 10 s. map.
103. *Operace Out distance*. Spoluautor Petr Kopečný, Pražský sborník historický, sv. 21/1988, s. 16-48 (př. I-II s. 43-46) + 2 s. foto.
104. *Odbojová skupina Jánošík na Kolínsku*. Sborník OV SAK v Kolíně 1988, s. 1-11.
105. *Únor na Kolínsku*. Kupředu, roč. XXXVI/1988, č. 3-9.
106. *Před sedmdesáti lety (Listy z historie vzniku samostatného československého státu na Kolínsku)*. Kupředu, roč. XXXVI/1988, č. 38-44.

1989

107. *Výsadek u Křivoklátu*. Práce muzea v Kolíně, sv. 5/1989, RM a OA Kolín 1989, s. 193-254 (př. I.-IV. s. 238-251).
108. *Z dějin Černokosteicka*. Sborník Černokostecko, Kolín 1989, s. 13-22.
109. *Nacistická okupace a osvobození Černokosteicka Rudou armádou*. Spoluautor D. Fárníková, Sborník Černokostecko, Kolín 1989, s. 23-26.
110. *Kouřimští rodáci a kulturní pracovníci*. Kouřim. Katalog ke stálé expozici v muzeu v Kouřimi, RM Kolín 1989, nečíslováno (5 stran).
111. *Historie krajského královského města Kouřimě*. Bedřich Svoboda. Upravil a doplnil Zděnek Jelínek. Kouřim. Katalog ke stálé expozici v muzeu v Kouřimi, RM Kolín 1989, nečíslováno (9 stran).

112. *Revoluční tradice v dokumentech*. Kupředu, roč. XXXVII/1989, č. 7-8.
113. *Nový sborník regionálního muzea*. Kupředu, roč. XXXVII/1989, č. 37.
114. *Nový sborník regionálního muzea*. Kolínský zpravodaj, MKS Kolín říjen 1989, s. 14-15.
115. *Černokostelecké řemeslo*. Černokostelecký zpravodaj 1989, č. 3, s. 2-3.

1990

116. **Kolínsko**. Spoluautoři Zdeněk Helfert, Ivo Rus, Zbyněk Sedláček, SNK, Praha 1990, 326 s.
117. *Otazníky kolem Heydricha*. Historie a vojenství, roč. XXXIX/1990, č. 4, s. 153-157.
118. *Operace Glucinium*. Historie a vojenství, roč. XXXIX/1990, č. 6, s. 52-81.
119. *Počátky odboje na Nasavrcku*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 23.
120. *Partyzánský desant Za Prahu (Stručná historie)*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 24.
121. *Armádní generál Vojtěch Boris Luža*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 34.
122. *Dodatek historika*. [k článku Ladislava Krále o paraskupině Carbon v témže čísle]. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 36.
123. *Vyvrcholení odbojové činnosti na Nasavrcku*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 38-39.
124. *Jeden z hrdinů a mučedníků (Památce pplk. gšt. Josefa Robotky)*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 43, pod značkou -JK-.
125. *Smrt generála Luži*. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 43.
126. *Paní Helena - 80 let*. [manželka Jos. Robotky]. Hlas revoluce, roč. 1990, č. 51-52.
127. *Action - station*. Studentské listy, roč. I/1990, č. 4-9.
128. *Co je vděčnost*. Studentské listy, roč. I/1990, č. 17-19.
129. *Cyril Musil*. Novoměstský zpravodaj, roč. XIV/1990, červenec až prosinec 1990.
rozhovor: 130. *Historie není služka režimu*. Studentské listy, roč. I/1990, č. 4.

1991

131. *Operace Glucinium (II)*. Historie a vojenství, roč. XL/1991, č. 1, s.77-105.
132. *K problematice atentátu na Reinharda Heydricha*. Historie a vojenství, roč. XL/1991, č. 2, s. 65-101.

133. *Zpráva o přibyslavské exekuci*. Národní osvobození, roč. 1991, č. 13.

134. *Kanadská setkání*. Studentské listy, roč. II/1991, č. 2 - 3 (Alois Vyhňák), 6 (Mike Janeček), 9 (Oldřich Maláč), 17 (Rudolf Hásek), 20 (John Gellner), 23 - 24 (U přátel na Vancouver Island - Robert Matula).

135. *Zpravodajská brigáda*. "A" Report, roč. II/1991, č. 20.

recenze: 136. *Poslední pocta zemřelým exulantům*. Historie a vojenství, roč. XL/1991, č. 5, s. 143-146.

1992

137. **Cyril Musil (Kapitoly z historie odboje na Českomoravské vysočině)**. Město Nové Město na Moravě, MO Svazu bojovníků za svobodu, Nové Město na Moravě 1992, 76 s. (s. 31-76 vzpomínky spolupracovníků).

138. **Operace Silver A**. Naše vojsko, Praha 1992, 190 s. + 8 s. foto.

139. **Západní paraskupiny a domácí odboj**. HÚ ČSA, Praha 1992, 115 s. + 13 s. foto.

140. **Clay - Eva volá Londýn ...Hlášení z let 1939-45**. Antonín Bartoš - Radimír Kunc, Melantrich, Praha 1992, 304 s. + 41 s. foto. Odborná spolupráce, doslov a jmenný rejstřík Zdeněk Jelínek.

141. *Historie zpravodajské brigády*. Pražský sborník historický, sv. 25/1992, s. 78-131 + 9 s. foto.

142. *Terezínský velezrádný proces s kutnohorskými studenty v roce 1915*. Terezínské listy, sv. 20/1992, s. 34-40.

143. *Richard Feder a terezínské ghetto*. Terezín v konečném řešení židovské otázky, LOGOS, Praha 1992, s. 102-109.

144. *Tragédie kolínských Židů*. Sborník z historie Židů na Kolínsku. Okresní úřad Kolín 1992, s. 144-153 (př. I. - III. s. 148-153).

145. *Rada tří*. Sborník k dalšímu vzdělávání učitelů dějepisu, +++ , Praha 1992, s. 39-56.

146. *Jeden ze zapomenutých*. [Josef Císař]. Národní osvobození, roč. 1992, č. 19.

147. *Heydrichiáda*. ATM, roč. XXIV/1992, č. 5, s. 7-8.

148. *Tragédie kutnohorských Židů*. Obzory Kutnohorska, roč. III/1992, č. 16, příloha Solitér č. 3/92.

149. *Heydrichiáda na Kutnohorsku*. Obzory Kutnohorska, roč. III/1992, č. 25-37.

150. *Parašutisté na Kutnohorsku*. Obzory Kutnohorska, roč. III/1992, č. 44-51; roč. IV/1993, č. 1-11 a 13-44.

1993

151. *Čeští parašutisté ze Západu věznění v Terezíně*. Tereziánské listy sv. 21/1993, s. 25-49.

152. *Rada tří*. Národní osvobození, roč. 1993, č. 1, 2.

153. *Pražské vojenské muzeum*. Antique, roč. 1993, č. 2, s. 4-5.

rozhovor: 154. Vojenské muzejnictví včera a dnes. Magazín pro vojáky v základní službě k tématice VOP duben 1993, MAGNET-PRESS, Praha 1993, s. 2-3.

recenze: 155. Moskva - objetí a pouto, Toman Brod: Československo a Sovětský svaz v letech 1939-1945. Moskva-objetí a pouto, nakl. Listopad, Práce, ÚV Českého svazu bojovníků za svobodu, Praha 1992, 464 s. + fotopříloha, Historie a vojenství XLII/1993, č. 5, s. 175 - 181.

zprávy: 156. Rajlich, Jiří, Sehnal, Jiří: Stíhači nad Kanálem. Československý stíhací wing RAF 1942 - 1945, Praha, Naše vojsko 1993, 384 s., Historie a vojenství, roč. XLII/1993, č. 4, s. 187.

157. Slanina, Josef, Vališ, Zdeněk: Generál Karel Kutlvašer, Praha, Naše vojsko 1993, 160 s. + 24 s. př., Historie a vojenství, roč. XLII/1993, č. 4, s. 186.

1994

158. *Sloužili republice. Kutnohorští skauti v boji proti hákovému kříži*. Obzory Kutnohorska, roč. V/1994, č. 9-12.

159. *Kutnohorská vlčata v letech 1945 - 49*. Kniha vzpomínek, 75 let Junáka v Kutné Hoře. Středisková rada Junáka Kutná Hora 1994, s. 50-53.

zpráva: 160. Šolc, Jiří: Ďáblova past. Praha, Exact Service 1993, 200 s., Historie a vojenství, roč. XLIII/1994, č. 3, s. 187-188.

EDICE:

Paměti Josefa Macha z Libenic. Edd. Zdeněk Jelínek, Hana Pařezová, Marie Sodomová. RM Kolín (Muzeum vesnice v Kouřimi), OA Kutná Hora, KRD OV KSČ Kolín, Kolín 1983, 100 s.

(př. s. 99-100)

Komunista František Jirásek 1916 - 1942 viz č. 73. Edice vzkazů, dopisů a motáků s. 53-137. Kolín 1985.

Vzpomínky na okupaci I. díl. Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace, protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939 - 1945. OV ČSPB, RM, KRD OV KSČ Kolín 1986, 320 s.

Vzpomínky na okupaci II. díl. Kolín a Kolíňané v době nacistické okupace,

protinacistické rezistence a boje za národní svobodu v letech 1939 - 1945. OV ČSPB, RM, KRD OV KSČ Kolín 1987, 312 s.

Únor 1948 na kolínském okrese (Edice vzpomínek a dokumentů). KRD OV KSČ, RM, OA, Kolín 1988, 44 s.

Karel Veselý - Štainer, Nic jsme nedostali zadarmo. Ze vzpomínek na okupaci. Historie a vojenství, roč. XLI/1992, č. 2, s. 78-114. Úvod a poznámky Zdeněk Jelínek.

Kniha vzpomínek, 75 let Junáka v Kutné Hoře. Středisková rada Junáka Kutná Hora 1994, 109 s.

Václav Krupka, Moje práce v odboji a spolupráce se skupinou SILVER A, I., Historie a vojenství, roč. XLIII/1994, č. 4, s. 95-125. Úvod a poznámky Zdeněk Jelínek.

Václav Krupka, Moje práce v odboji a spolupráce se skupinou SILVER A, II. Historie a vojenství, roč. XLIII/1994, č. 5, s. Úvod a poznámky Zdeněk Jelínek.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Antonín Kavan - Pilíř socialistické zákonnosti

Adam Kretschmer

"Vážený soudruhu náměstku,

ve stanovené patnáctidenní lhůtě podávám odvolání k posudku o služební činnosti při skončení služebního poměru příslušníka SNB, který mi byl předložen k podpisu, kádrovým pracovníkem SK FMV dne 28. 1. 1982.

V posudku nejsou uvedena všechna má vyznamenání. Především schází pět vyznamenání SSSR, vyznamenání BLR, PLR, NDR, Kuby a dalších pěti medailí ČSTV.

Celkem mi bylo uděleno 53 vyznamenání, když nepočítám ovšem různá čestná uznání. Na tuto skutečnost jsem mj. Hladíka při podpisu upozornil. Řekl, že SK (správa kádrů - pozn. aut.) FMV všechna vyznamenání nemá evidována. Může si je tedy vyžádat na kádrovém a školském oddělení IV. Správy SNB, které je evidovalo, a nebo jim mohu zapůjčit SEZNAM VLASTNÍ." ¹⁾

Citované odvolání je definitivní tečkou za kariérou muže, jenž na jednom z nejdůležitějších náčelnických postů StB strávil nebývale dlouhou dobu. Z téměř třiceti sedmi let ve službách SNB sloužil 26, 5 roku jako náčelník útvaru sledování (nejprve VII. správa MV a poté IV. správa FMV (SNB)).

Můžeme konstatovat, že Kavan je mužem, který se spolupodílel (od března 1948) a později řídil sledování všech významných osob našich moderních dějin, opozičníků, reformistů, spolupracovníků StB, ale i cizinců, diplomatů, pracovníků západních tajných služeb i jejich spolupracovníků.

Není snadné odpovědět na otázku, jak se mohla tato výrazná postava Státní bezpečnosti udržet tak dlouhou dobu ve funkci, přežít všechny čistky a prověrky. Jak je možné, že například G. Husáka nejdříve sledoval, poté realizoval (zatčení v hantýrce StB) a později "přežil" i jeho instalaci do funkce generálního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR. Odpověď můžeme hledat v jeho minulosti a morálně volních vlastnostech.

Antonín Kavan se narodil 5. října 1921 v Praze - Záběhlicích jako prostřední dítě pekařského dělníka. Po absolvování obecné školy a čtyř tříd měšťanky se vyučil automechanikem. Po likvidaci firmy v roce 1940 střídal zaměstnání, až nakonec skončil jako strojní zámečník.²⁾

Květnové revoluce roku 1945 se nezúčastnil, ani se nepřihlásil k Revolučním gardám.³⁾ V červnu nastoupil k SNB a již v září 1945 vstoupil do KSČ. Zpočátku se velmi aktivně zapojil do činnosti místní organizace. Po čase jeho stranická činnost ochabovala a při prověrkách v roce 1948 - 1949 už nezabránil vyloučení své matky z KSČ.

Na Kavana bylo tehdy "v Záběhlicích... pohlíženo právě tak, jako na ostatní příslušníky rodiny Kavanovy, a to z hlediska, že je členem KSČ jen proto, že skrze stranu hledá bez třídního uvědomění jen svůj osobní prospěch".⁴⁾

Po krátkém působení ve funkci osvětového pracovníka nastupuje 3. března 1948 k sektoru BAa-IV.⁵⁾ Na referátu sledování prováděl kromě jiného strážmistr Kavan střežení prominentních osob, např. generálního tajemníka národních socialistů Krajiny, ministra Zenkla, vojenského atašé velvyslanectví USA Katka.⁶⁾ V červnu 1948 je E. Orovanem⁷⁾ pověřen tento referát vést. Přiděleno měl asi devět pracovníků, mezi nimi můžeme nalézt jeho pozdějšího dlouholetého zástupce Václava Rohana. Po spojení referátu šetření a výpadovky přešel do funkce zástupce referátu sledování.⁸⁾ Jeho velitelem tehdy byl Vojtěch Kozel.⁹⁾ To obnášelo řízení asi dvaceti pracovníků. Koncem května 1949, v době zasedání IX. sjezdu strany, začala na Moravě realizace akce Světлана. Později se vyjádřil, že se jí nezúčastnil, neboť zajišťoval ochranu Sjezdového paláce. V září odchází V. Kozel do šestiměsíční politické školy v Kolodějích, řízení se ujímá Kavan. Po odchodu Kozla na BAa¹⁰⁾ odbor se Kavan definitivně stal náčelníkem sledovacího oddělení, které již mělo 40 příslušníků. Velitelem sektoru BAa-IV byl jmenován Antonín Prchal.¹¹⁾ Již v září 1950 se stává Kavan zástupcem velitele sektoru, se zodpovědností za práci sledovačky. Tehdy přichází sovětský poradce Kuzmin, jenž vnáší do práce celého sektoru administrativní pořádek a systematičnost.

Zástupce "přátel" začal ihned po svém nástupu reorganizovat metody práce sledovačky, ustanovky, rozpracování všeobecných objektů a zatýkačky, aby byly přizpůsobeny dlouholetým prověřeným metodám sovětských čekistů. Zvláště byl kladen důraz na dodržování zásad přísné konspirace, a to jak na jednotlivých úsecích, tak přísná konspirace osobní.¹²⁾

V roce 1950 pracoval Kavan na několika významných "vnitrostranických" akcích: nejprve sledování (později "realizaci") sekretářky Šlinga Růženy Dubové z Brna, samotného Šlinga, Novomeského, Husáka, Klementise, Švermové, Kopolda, Londona, Reicina a později Závodského. Příkaz k zatčení Husáka a Novomeského, jež proběhlo 6. února 1951, Kavan obdržel telefonicky od náměstka A. Prchala, zároveň s rozkazem převzít funkci velitele V. sektoru HS StB. "Zatčení ovšem mělo být provedeno tak, aby žádný ze zatýkaných nemohl spáchat sebevraždu".¹³⁾ Podobně byl zatčen i Pich-Tůma. V období od února 1951 byla dále prováděna na příkaz Kopřivy střežení a zatýkání Smrkovského, R. Procházky, z příkazu Hory střežení a za osobní účasti Kavana zatčení plk. L. Hofmana, dr. Haškovce, dr. Outraty, dr. Kročka a řady dalších. Po listopadu 1951 Kavanův V. sektor zatýkal souběžně Slánského, Kavan osobně pak na Kopřivův ústní rozkaz Gemindera, na Bacílkův rozkaz gen. Klapálka a arm. gen. Svobodu.¹⁴⁾

K 1. lednu 1953 je Kavan mimořádně povýšen do hodnosti majora a odměněn částkou 10 000 Kčs za úspěšné plnění úkolů při přípravě a zpracování procesu s protistátním spikleneckým centrem.¹⁵⁾ Dne 23. dubna 1953 je mu propůjčen Řád práce¹⁶⁾ (v roce 1963 - za podíl na nezákonnostech odňat prezidentem ČSSR)¹⁷⁾ Dne 2. ledna 1953 odjíždí na jednoroční kurs StB do Moskvy.¹⁸⁾ Ještě za pobytu v SSSR byl ustanoven do funkce náčelníka VII. sektoru.¹⁹⁾ Koncem ledna 1954 se vrací, aby byl v hodnosti podplukovníka od 1. února ustanoven náčelníkem nově reorganizované VII. správy.²⁰⁾

Jak vyplývá ze šetření velitele 2. odd. V. sektoru BAa Lišky, byla již tři roky známa Kavanova aktivita jako cvičitele protektorátního "Kuratoria" i politická orientace jeho rodiny za předmnichovské republiky.²¹⁾ Zpráva byla nadřízeným postoupena spolu s doplňujícími

informacemi místní organizace KSČ; vyplývalo z ní, že členem Kuratoria byl i Kavanův bratr.

Čtyři dny po odjezdu Kavana do SSSR, zasílá náměstek ministra NB plk. Stanislav Baudyš na ÚV KSČ odpověď na dopis člena KSČ V. Mattanelliho, ve kterém přiznává negativní poznatky v kádrovém Kavanově profilu. V závěru shrnuje: "Je sice pravdou, že se této funkci (v Kuratoriu - pozn. aut.) mohl nějakým způsobem vyhnout, ale na druhé straně je nutno přiznat, že se ve funkci nijak horlivě neprojevoval".²²⁾ Není divu, že tato perla dialektického pohledu byla neuspokojivá i pro příslušníky StB, zvláště proto, že mnoho obyčejných občanů za tento fakt bylo pronásledováno.

Koncem listopadu 1959 zaslal náčelník Studijního ústavu I. zvláštního odboru MV informaci náměstkovi MV pplk. Štefanu Demjanovi, z níž vysvítalo, že při zpracovávání problematiky absolventů protektorátního "Kuratoria pro výchovu a mládež", byly v akci Vychovatel nalezeny písemné materiály vztahující se ke Kavanovi. Podle nich měl v srpnu 1944 absolvovat v jihočeském Protivíně 60. běh jakéhosi školení.²³⁾ Zůstane paradoxem, že jen o dva roky později prošel Kavan v Protivíně šestinedělní školou pro příslušníky SNB.²⁴⁾

V roce 1955 byla při ÚV KSČ zřízena tzv. Inemannova komise pro přezkoumání některých případů z padesátých let. Podplukovník Kavan před ní 4. října 1955 uvedl např. podrobnosti týkající se trezoru, resp. trezorové místnosti, umístěné v Jungmanově ulici v prostorách bývalého Bankovního družstva v níž sledovačka dočasně věznila někteří zajištěnce (J. Pavla, Milena, Picha-Tůmu, Kleina ad.).²⁵⁾ Kavanům trůn se zatím jen zakymácel.

O osm let později se v rámci MV rozeběhlo další kolo vyšetřování nezákonností StB v letech 1948-1954. Kavan zasílá osobní dopis I. náměstkovi MV plk. Kudrnovi.²⁶⁾

Až za Pražského jara se nad nyní již JUDr. Kavanem opět začínají stahovat mraky. 15. července 1968 je Kádrovým rozkazem (č. 503/68) ministra J. Pavla odvolán z funkce náčelníka IV. S-MV. Komise ministra pod vedením mjr. dr. I. Urbana znovu vyslechla Kavana, jeho někdejšího zástupce Rohana, Plechatého, Abrahamoviče, Kozla, Picha-Tůmu, a některé další.²⁷⁾

"Nebylo předmětem zjistit, kdo byl autorem těchto akcí (rozuměj provokační akce KÁMEN²⁸⁾), ani nebyl prošetřován jejich technický postup. Šetření bylo zaměřeno, zda se jich s. Kavan zúčastňoval, případně jestli o prováděných akcích věděl a konečně, zda mohl z titulu svého služebního zařazení tyto akce ovlivňovat."²⁹⁾ Očistná komise MV již tehdy potýkala z nedostatkem svědků a musela konstatovat, že: "k otázce tajných zatčení a zadržení bylo zjištěno, že byla prováděna v souladu s tehdy platnými zákony a směnicemi. Zdejší komisi nedošla žádná stížnost, že by při zatýkání, případně domovní prohlídce, které se zúčastnil s. Kavan, bylo použito fyzického násilí, nebo jiných nezákonností."³⁰⁾

Během prošetření popřel pplk. Kavan svou výpověď ze 4. října 1955, s tím, že neodpovídá skutečnosti. V závěrečné zprávě komise konstatovala: "A. Kavan se zúčastnil realizačních porad Akcí Kámen, a jemu podřízení pracovníci technicky zajišťovali provádění těchto akcí. A. Kavan znal provokační podstatu, a jako náčelník se podílel na jejich realizování, i když mohl stěží tehdejší praxi ovlivnit, vzhledem k tomu, že agenturní kombinace prováděle operativní složka... skutečnosti... svědčí o určitém podílu Ant. Kavana na nezákonnostech prováděných v období let 1949-52. Bylo-li by třeba posoudit činnost A. Kavana přísněji, poskytuje zák. č. 76/1959 Sb. ve spojení s RMV č.13/1968 možnost

propuštění ze služebního poměru, popřípadě odnětí hodnosti, které má tentýž důsledek".³¹⁾ Propuštění komise považovala za dostatečný trest. Ministerstvo i za Pražského jara nezapomínalo na své věrné pracovníky.

Kavan se po vstupu vojsk odvolal. Jeho apologetika dosáhla vrcholu: "Co tedy říci o pravdivosti výpovědi, ke kterým se z očí do očí nemůže vyjádřit, které díky kádrové práci byly hromaděny bez ověření, aby jich bylo možno použít v případě, až bude třeba, co říci o objektivnosti, ale hlavně zákonnosti obvinění a i přípravě šetření. Nejde o analogii let padesátých?"³²⁾

V září 1968 se obrací osobním dopisem na nového ministra vnitra J. Pelnáře s prosbou o posouzení a urychlené řešení svého případu. "Nesouhlasil jsem se způsobem, jak bylo zproštěno provedeno, ani s důvody, které jsou uvedeny v důvodové zprávě kolegia MV bývalým I. nám. MV s. Padruňkem. Z tohoto odůvodnění je zřejmé, že nešlo o trestnou činnost z mé strany, ale že šlo o účelové opatření ze strany bývalého vedení MV proti náčelníkům centrální součásti, kteří jim byli nepohodlni. Toto je zřejmé i z vyjádření Padruňka při pohovoru se s. plk. Říhou, kdy řekl, že museli odvolat náčelníky na nátlak veřejnosti a novinářů.

Prosím Vás, s. ministře, aby můj případ byl urychleně řešen a současně aby byly vyvozeny důsledky proti osobám, které neprávem vznesli obvinění a navrhli provedení opatření, které je aktem porušení zákonnosti."³³⁾

A budoucí normalizátor nejdůležitějšího mocenského rezortu ministr Jan Pelnář ho 15. října 1968 vyslyšel. Kavan byl rehabilitován a znovu přijat do služby. Jeho tužby však zatím naplněny nebyly. V listopadu pohnutého roku se opět odvolal k ministrovi (proti kádrovému rozkazu MV č. 729/68 z 22. října). "Chtěl bych Vás ubezpečit, že mi nejde o funkci náčelníka správy, ale že mi jde o to, aby mi byla vrácena čest a spravedlivě vyřešen celý případ...".³⁴⁾ Kavan byl totiž ustaven "jenom" náčelníkem 4. odboru IV. správy HS StB.³⁵⁾

Ke "krizovým letům" se vrátil ještě v Doplnku životopisu z roku 1972: "Již v lednu 1968 po plenárním zasedání ÚV KSČ byla Správa sledování obviněna některými členy vedení KSČ (Černík), že jsme sledovali některé funkcionáře ÚV v prosinci 1967. Komise ÚV, kterou vedl Černík, dokumentovala na akcích, které byly provedeny od října 1967 do ledna 1968, že nic podobného Správa sledování neprováděla. Nesouhlasil jsem s tím, co bylo od samého začátku roku 1968 prováděno k tomu, aby byla co nejvíce špiněna KSČ, a její funkcionáři, nesouhlasil jsem s akcemi pravice ani s tím, že vedení strany odmítlo snahu o pomoc SSSR i ostatních soc. zemí při řešení situace v ČSSR. Nesouhlasil jsem ani s řešením situace ve vedení MV, kde klika Pavla připravovala likvidaci StB a funkcionářů. Od 2. 8. 1968 jsem byl se svojí manželkou, synem a rodinou mého bratra Jaroslava v Bulharsku na dovolené v rekreačním středisku bulharské sledovačky. Zde jsme měli rozhovor o situaci v ČSSR a jejím řešení, vyjádřil jsem tu názor, že bez pomoci SSSR a jeho armády nebude možné již situaci v ČSSR řešit. Vstup vojsk socialistických zemí jsem přivítal. Jako aktivista HV KSČ jsem byl členem pohovorové komise ve smyslu realizačních směrnic ÚV, a byl jsem členem pohovorové komise HV KSČ při výměně členských legitimací."³⁶⁾

Jak je vidět Kavan se ve složitých poměrech uvnitř Státní bezpečnosti neztratil. Málo je známý fakt, že normalizační čištění bezpečnostních složek nesmetlo jenom garnituru reformistů, ale nová generace zabránila z valné části návratu z padesátých let zkompromitovaných funkcionářů různých úrovní. To se samozřejmě netýkalo Antonína Kavana.

Dne 15. března 1971 je ustanoven zpětně do funkce náčelníka IV. správy - StB FMV (KR FMV 141/71). Opět se stává členem vybrané nomenklatury ÚV KSČ. Jeho další stranické aktivity postihuje služební hodnocení po roce 1972: "Je členem pléna HV-KSČ I, členem lektorské skupiny při CÚV KSČ 7-4, a ul. org. KSČ 64, zast. ved. stranické skupiny při MV ČSTV, a dokonce členem lektorské skupiny filozofie HV ÚO KSČ." ³⁷⁾

Do funkce náčelníka správy byl instalován přesto, že dva měsíce předtím byl navržen na ustanovení do funkce rezidenta II. správy v Bulharské lidové republice. Papírově by zůstal na IV. správě s výhledem na pozdější legalizování na FMZV. Variantu Kavanova odstavení do Bulharska podporoval především tehdejší náčelník IV. správy federální správy zpravodajských služeb pplk. ing. Ján Hanuliak. ³⁸⁾

Hanuliak svým postupem do funkce náměstka ministra vnitra uvolnil místo náčelníka IV. správy. Kavan se vrací na vytoužený post. Již v roce 1971 je jeho práce hodnocena jako koncepční a perspektivní. "Takový stav neexistuje zatím na žádné jiné součásti FMV. Správa sledování obnovila těsné vztahy s partnerskými složkami StB spřátelených zemí, především se sledovací službou KGB SSSR, tyto vztahy rozvíjí, což prospívá naší službě i našim přátelům." ³⁹⁾

Od října 1976 měl Kavan nárok na starobní důchod. Jako zkušený funkcionář StB však setrval i nadále ve služebním poměru až do 31. ledna 1982. ⁴⁰⁾

Poté následovala již zmíněná korespondence týkající se počtu počtu udělených medailí a výjezdů do zahraničí. Předseda TJ Rudá hvězda Praha A. Kavan věděl, že všem bývalým příslušníkům MV se automaticky provádí blokace výjezdů do kapitalistických států. Obrátil se proto osobním dopisem na náměstka ministra vnitra genmjr. J. Kováče se žádostí o udělení vyjímky. Nejspíše spoléhal na své zásluhy. Odměny se však nedočkal. Poznámka na okraji dopisu je lakonická: "ve smyslu NMV č.15/75 vykonat příslušnou blokaci". ⁴¹⁾

Poznámky:

¹⁾ A MV ČR, Personální spis A. Kavana, (Kádrový materiál - dále jen KM), str. 164. Dopis A.Kavana I. NMV MV ČSSR genmjr. JUDr. J. Kováčovi z 10. 2. 1982.

²⁾ KM, str.74. Šetření z místa bydliště k npor. A. Kavanovi z 17. 1. 1952.

³⁾ Tamtéž.

⁴⁾ KM, str. 77.

⁵⁾ Sektor BAa-IV byl pomocnou složkou pro všechny ostatní sektory. Na dožádání operativních sektorů prováděl přípravná šetření, sledování, realizaci (zatčení) a rozpracování tzv. všeobecných objektů (především agenturní zajištění hotelů). Výpadové oddělení Evžena Abrahamoviče mělo na starosti různé speciální úkoly celostátního významu (např. akce "Kámen").

⁶⁾ A MV ČR, ZV 122. Vyjádření k situaci ve Státní bezp. v údobí r. 48-54 A. Kavana z 5. 1. 1963 (dopis I. NMV plk. Josefu Kudrnovi pod č.j. A/6-002/01-63).

7) OROVAN Emil, nar. 19. února 1922, syn úředníka, válku strávil jako příslušník čs. jednotky ve Velké Británii, členem KSČ od 20. 5. 1945, k MV nastoupil 17. 12. 1945. V červnu 1946 přidělen k ZOB II, po jeho likvidaci byl mj. zástupce velitele (do 1. 5. 1949) BAa-IV sektoru, po 10. 11. 1949 na kriminální ústředně, od 1. 12. 1950 v evidenci MNB. Dne 10. 8. 1951 odešel na vlastní žádost.

8) Viz pozn. 6.

9) KOZEL Vojtěch, nar. 15. ledna 1902, členem KSČ od roku 1922, na MV působil od 15. 11. 1945. Náčelník odd. sledování sektoru BAa-IV. Počátkem roku 1951 jmenován náčelníkem věznice umístěné v Praze 6, která byla určena k" vytěžování a převerbovce " agentů - chodců. Dne 29. 5. 1956 poslán do trvalé výslužby.

10) Sektor BAb - zahraniční zpravodajství (rozvědka).

11) PRCHAL Antonín, nar.7.5.1923, od roku 1945 příslušník ZOB II, koncem roku 1949 zástupce BAa IV sektoru.

12) Viz pozn. 6.

13) Tamtéž.

14) Tamtéž.

15) KM, "Záznam o průběhu služební doby příslušníka NB" RMNB (Rozkaz ministra NB) č. 786 z 5. 11. 1952.

16) KM, "Záznam...", Řád práce propůjčen rozkazem pres. republiky č. 8 ze dne 24. 4. 1953.

17) KM, "Záznam...", Řád práce mu byl odňat rozhodnutím presidenta republiky § 8 zák. č. 62/1962 Sb.

18) KM, str. 56. "Vyjádření k závěrům šetření z 21.10.1968" adresované mjr. JUDr. Ivo Urbanovi.

19) KM, "Záznam o průběhu služební doby příslušníka NB" z 1. 10. 1953 - Ustanovení do funkce náčelníka VII. správy. TR MV 145/53.

20) KM, "Záznam...", z 1.2. 1954 - Mimořádné povýšení do hodnosti podplukovníka, KR (Kádrový rozkaz) MV č. 209.

21) KM, str.64. Dopis náčelníka 2. odd. sektoru V. ppor. Lišky veliteli StB z 13. 8.1951.

22) KM, str. 60-61. Dopis N MNB plk.Baudyše na ÚV KSČ z 6. 1. 1953.

23) KM, str.82. Dopis náčelníka Studijního ústavu I. zvl. odboru MV pplk. F. Nováka z 10.11.1959 adresovaný NMV pplk. Št. Demjanovi (č.A/9-00/04-59).

- 24) KM, str. 95. Návrh na povýšení do hodnosti kapitána z 25. 4. 1952.
- 25) KM, Závěrečná zpráva o prošetřování služební činnosti plk. Dr. A. Kavana z 18. 10. 1968.
- 26) Viz pozn. 6.
- 27) Viz pozn. 25.
- 28) Akce KÁMEN, "zpravodajské kombinace", provedení bylo svěřeno výpadovému odd. Tato provokační akce se v některých příhraničních krajích a okresech rozšířila do velkých měřítek.
- 29) Viz pozn. 25.
- 30) Tamtéž.
- 31) Tamtéž.
- 32) Viz pozn. 18.
- 33) KM, dopis A. Kavana MV Janu Pelnářovi ze dne 17. 10. 1968, vyjádření o odvolání k rozhodnutí o zproštění z funkce náčelníka IV. HS StB.
- 34) KM, dopis A. Kavana MV z 20. 11. 1968, Odvolání proti kádrovému rozkazu MV č. 729/68 ze dne 22. 10. 1968.
- 35) 4.odbor prováděl přípravu náčelníků sledovačky a výcvik operativních pracovníků proti sledování a dále byl odpovědný za koncepci "výchovy kádrů".
- 36) KM, Doplněk k životopisu A. Kavana z 10. 3. 1972.
- 37) KM, str.141. Služební hodnocení A.Kavana do 20. 4. 1972.
- 38) KM, str. 129. Dopis náčelníka IV. S. FS ZS plk.ing. Jána Hanuliaka adresovaný Odboru pro mezinárodní styky MV ČSSR k rukám ing. Buchvaldka (č. j.SI-044/02-71 z 28.1.71).
- 39) KM, str.134. Služební hodnocení příslušníka sboru SNB.
- 40) KM, str. 162 - 163. Kádrové vyhodnocení plk. JUDr. Kavana z 21. 1. 1982.
- 41) KM, str. 160. Žádost o schválení výjimky z 7. 1. 1982.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Zvláštní operace Šamil

Rozsáhlé dobovačné plány měly na začátku druhé světové války oba hlavní soupeři euroasijského bojiště. Sovětské plány stále ještě přesně neznáme. Na německé straně měly od prosince roku 1940 formu pokynů (Weisung). Preventivní válku proti Sovětskému svazu se všemi náležitostmi obsáhl pokyn č.21 Fall Barbarossa, jehož první vyhotovení nese datum 16. prosince. Z něho vyšel pokyn č. 30 z 23. března 1941, který rozšířil válku na Střední východ podporou Iráku. Za tímto účelem byla vytvořena vojenská mise se zpravodajskými úkoly pod krycím názvem Sonderstab F. Další pokyn č. 32 z 11. června 1941 měl řešit strategickou situaci po plánu Barbarossa, po proniknutí expedičního sboru přes Kavkaz a pak dvěma směry, do Iráku a na jihozápad k Suezmu. Operace měla nést název "Braunschweig". Armádám S. Timošenka se však za letního tažení roku 1942 proti očekávání podařilo uniknout z obklíčení.¹⁾ Další skupina armád se soustřeďovala v prostoru Stalingrad a od protivníka se očekával tvrdý odpor.

Německá skupina armád A útočící na Kavkaz měla být složena hlavně z horských útvarů, obsadit prostor Groznyj a částí svých sil uzavřít osetinskou a gruzínskou vojenskou silnici, pokud možno v horských průsmycích. Hlavním úkolem bylo dosáhnout Kaspického moře a obsadit Baku. Krycí jméno operace bylo "Edelweiss". Předmětem předloženého článku je epizoda, která jí předcházela.

Strategické cíle byly grandiózní. Dalším postupem na jih od Baku měla být obsazena Persie, po ní Afgánistán. V kyberském průsmyku, na hranici s Indií, se měla německá vojska setkat s japonskými. Zdá se to být fantazií? Pouze z poloviny. Tu druhou nesplnilo Japonsko. Němečtí agenti z "Brandenburg zbV 800"²⁾ odcestovali do prostoru kyberského průsmyku skrz Moskvu 21. května 1941.³⁾ Jeden měsíc před začátkem války.

1. Zpráva o zvláštní akci ŠAMIL⁴⁾

1a) Skupina npor. Langeho

Úkolem výsadku "Kommandounternehmen Schamil" mělo být organizování povstaleckých skupin ve střední části severního Kavkazu. Parašutisté měli chránit naftová pole a zajistit horskou silnici z Grozného na jih do Derbentu, za předpokladu, že Groznyj bude do 14 dnů po provedení výsadku obsazen. Německý postup se v době přípravy operace se zdál být stále ještě rychlý. Nepříznivé počasí zapříčinilo několikeré odložení; původní úkol byl omezen na diversi v týlu sovětské obrany v prostoru silnice na Derbent.

Provedení akce uskutečnily dvě skupiny tradičně pojmenované podle svých velitelů "LANGE" a "RECKERT".

Skupina "LANGE" odstartovala ve 20. 30 hod. 25. srpna 1942 z letiště v Armaviru.

Skládala se z 11 příslušníků německé armády a 19 kavkazskými dobrovolníky. Jejím velitelem byl npor. Erhard Lange. Seskok provedli naslepo z výšky 2.000 m do horského terénu. Výstroj a výzbroj kromě osobních zbraní byla ve vacích na zvláštních padácích, jež měl každý muž připoutané lanem na svůj padák. Kromě dvou lan se ostatní před dopadem přetrhla.

Souvislá vrstva mraků končila asi kilometr nad zemí. V měsíci prosvětlených mracích byli výsadkáři ze země dobře viditelní a dostali se do palby z kulometů a ručních zbraní z osad, které již byly obsazeny útvary NKVD. Do rukou sovětské bezpečnostní služby pravděpodobně padla většina vaků s výstrojí, zásobami, vysílačkami, náhradními díly a také se sovětskou měnou. Parašutisté se z osad museli probíjet jen s pistolemi a ručními granáty. Několik dní se soustřeďovali do menších skupin. Velitel npor. Lange byl například prvních 12 dní sám.

Na provedení úkolu se za nastalých podmínek nedalo pomýšlet. V rozkazech k akci se s takovou možností samozřejmě počítalo a jednotlivci či skupinky se měly probíjet na jih. Tam se měly nacházet již existující skupiny místních protisovětských povstalců, s nimiž se zpravodajci měli spojit. Většina výsadku se do sedmáctého dne s pomocí místního obyvatelstva soustředila v prostoru obce Baču-Borzoi, asi 20 kilometrů jižně od Grozného. Nezvěstní zůstali 3 Němci, mezi nimi hlavní radista. Z dobrovolníků chyběl jeden, druhý padl, třetí zběhl a další se zranil při dopadu a jiný se zhroutil vyčerpáním na cestě k místu soustředění. Tato bilance sama o sobě nebyla nijak vyjimečně špatná. Větší problémy způsobil hlad a trvalý dešť.

Za pomoci místních horalů se mezitím podařilo soustředit část vaků. Dvaadvacet výsadkářů bylo nyní vyzbrojeno 18 pistolemi, 3 samopaly, 1 automatickou puškou, 1 karabinou. K tomu měli omezené množství střeliv. Našla se i vysílací stanice, ale bez vysílacích podkladů. Náhradní stanice, jak se zjistilo po návratu, uvízla v letadle při shozu. Na nahodilé vysílání - bez znalosti vysílacích časů a klíče - přirozeně nikdo na německé straně nereagoval.

Situace v Čečensku⁵⁾ na začátku září 1942 zatím málo připomínala válku. Kromě situace na hlavních tepnách vedoucích na jih se zde přítomnost sovětských ozbrojených sil nijak neprojevovala. Je nutné uvést, že skupina ŠAMIL nebyla v tomto prostoru jediná. Její velitel npor. Lange se dozvěděl o dalších německých jednotlivcích a skupinách od informátorů (V - mann) z řad místního obyvatelstva. Podle nich se teprve 11. září začal přesouvat do prostoru Borzoi z Grozného útvar milice o 400 mužích a v prostoru Itum-Kale se objevily útvary MKVD.

Podle německých plánů měl být v tu dobu Groznyj již obsazen, ale z mnoha důvodů k tomu nedošlo. V průběhu následujících deseti dnů vzrostl počet sovětských vojáků v oblasti na 2.000. Útvar byl posílen i horským dělostřelectvem. Tak rozsáhlé soustředění sil mohlo být namířeno jen proti německým diverzním skupinám. Sovětská správa nasazovala do prostoru, kde se výsadek nacházel stále nové jednotky. Jejich úkolem bylo zajistit tyl fronty v předpokládaném směru německého útoku. Nešlo tedy o vysloveně "protipartyzánská akce" jednotek NKVD.

Zhoršení situace výsadku způsobil i další faktor, se kterým se nepočítalo. Horský terén byl ovládnut povstaleckými protikomunistickými skupinami, v německé terminologii "bandami",⁶⁾ Výsadek se stal předmětem intrik třech hlavních skupin. Šlo o zajištění co největšího podílu na slíbené pomoci. Langeho cílem bylo sjenotit tyto skupiny pod ústřední velení; 13. září se rozhodl opustit předhoří a organizovat štáb pro tento úkol ve vysokohorském pásmu. Až na zajištění dostatku střeliva se tento manévr podařil.

Docházelo k několikahodinovým až celodenním střetům. Boje se přenesly do výšek kolem 3.000 metrů. Tam se nemohly pravidelné útvary Rudé armáda ani NKVD udržet. V těchto prostorech měla sovětská správa málo vlivu i v době míru.

Koncem září přenesl Lange těžiště své činnosti znovu do nižších poloh. Spojil se s gruzínským útvarem (okolo 400 mužů) a očekával příchod ingušského praporu, jehož velitel s ním navázal spojení. Předpokládal také větší možnost spojení se s novým německým výsadkem poddůstojníka Reckerta, jehož přítomnost mu oznámili místní důvěrníci. Ten však zatím na ústní a písemné výzvy neodpovídal. Důvěrníci také oznámili, že se k zásahu proti výsadbám se připravuje kombinovaný prapor armády a NKVD. Souhrou všech uvedených údajů se Langeho malý útvar dostal na vrchol své činnosti.

Německý výsadek byl v tuto dobu již více než měsíc trvale nasazen; aktivně prováděl propagační činnost, malou válku trvale unikal před sovětskými bezpečnostními složkami. Psychický a zdravotní stav mužstva se pohyboval na okraji zhroucení. Je třeba zdůraznit, že tuto dobu prožili v téměř trvalém hladu, vystavení účinkům velehorského klimatu v otevřeném terénu. Po všech ztrátách zůstalo ve skupině 5 původních příslušníků wehrmachtu a 4 kavkazští dobrovolníci, všichni příslušníci útvaru Brandenburg. Kudy probíhala na sever od nich čára fronty, Lange nevěděl. Informace dostával jen od místních důvěrníků a spojení s radiostanicí Reckerta se mu nepodařilo navázat. Vydal písemné instrukce pro další činnost místních důvěrníků a zahájil postup severovýchodním směrem k vlastním jednotkám.

Do 1. října 1942 postupovali bez průvodce a zásobování horským pralesem. Jednou obsazenou linií sovětské obrany prošli nepozorováni. Získat místního průvodce se jim však nepodařilo, protože již neměli peníze na jeho zaplacení. Museli proto vyměnit za místní služby své dvě poslední automatické zbraně. S touto pomocí přežili pak další dva týdny, kdy byli usilovně hledáni i na horských stezkách sovětským vojáky v síle praporu. Zdravotní stav celé skupiny byl ubohý. Pro nedostatek jídla a požívání neznámých lesních plodů trpěli žaludečními a ledvinovými potížemi. Všichni prodělali třítýdenní neurčené onemocnění s horečkou. Trvalé hledání cest a získání zpráv o stavu fronty vyžadovalo delší přestávky v pochodech.

S přibližováním se k frontovému pásmu se skupina někdy dostávala do trvalého styku s rudoarmějci, v některých obcích dokonce s nimi bydleli i týden ve stejných domech. Místní obyvatelé je vydávali za příslušníky malých horských kmenů, s nimiž nebylo možné se domluvit.

Při dalším postupu na Ačaluki museli překročit železniční trať a hlavní silnici mezi Ordžonikidze a Grozným. Za pomoci převaděčů se jim podařilo tuto silně hlídanou komunikaci překročit. Dne 23. listopadu narazili na druhou sovětskou obrannou linii. Na tomto místě je dostihly zprávy jejich důvěrníků z vnitřního Čečenska, že armáda pronikla do hor a podařilo se jí zničit většinu skupin místních vzbouřenců. Jejich nejúspěšnější vůdce Šaripov při těchto bojích padl.

Od 4. prosince se skupina snažila nalézt v prostoru Keskem vhodné místo pro přechod fronty. Teprve v noci z 9. na 10. prosince prošli nepozorovaně frontu v úseku německé 50. pěší divize u města Věrchnij Kurp.

Ode dne svého výsadku parašutisté urazili do 10. prosince - dle měření krokoměrem - 550 kilometrů pěšími pochody.

Výsledky akce je třeba posuzovat z pohledu, npor. Langeho, který vycházel ze situace poloviny prosince 1942 a ze zhodnocení stavu německého postupu, jak ho dle válečné

dokumentace známe dnes. Hlášení npor. Langeho:

1. Narušování činnosti sovětských branných sil v prostoru výsadku a zvýšená činnost "banditů" za přítomnosti německých vojáků.
2. Vázání sovětských bezpečnostních sil v místech činnosti výsadku a vznik pocitu nejistoty z jejich přítomnosti.
3. Posílení odporu místního obyvatelstva.
4. Získání přesných zpráv o stavu a vztazích místního obyvatelstva k sovětské správě.
5. Německá propagační činnost a její výsledky.
6. Zpravodajské údaje o sovětské obraně a stavu Rudé armády.
7. Místní průzkum.
8. Seznam 103 spolehlivých místních důvěrníků, kteří mohou být v budoucnu využiti.

Zpráva velitele výsadkové akce, hlavně za podmínek, kdy měl zdroje informací pouze od místních důvěrníků, s tolika překážkami jaké musel zdolat, staví autora zprávy do situace, kdy může vidět výslednou hodnotu své činnosti pod tímto zorným úhlem. Průběh akce a jeho rozhodování bylo ovlivněno ztrátou rádiového spojení, čímž akce získala v podstatě nahodilý charakter. Údaje z akce, získaných za vysokých obětí, nemohly být nakonec ani využity.

Následující podmínečné souvětí, *kdyby bylo...*, se ve zpravodajství a válečné činnosti nevyskytuje. Na konci prosince 1942 bylo zřejmé, že německý postup na Kavkaze je zastaven a nemůže pokračovat. Lange však u frontových jednotek nebyl přítomen, byl v týlu nepřítele a do 14 dnů po svém výsadku se postupu Kavkazem na jih nedočkal. Technické provedení výsadku bylo neúspěšné, což bylo pro tuto činnost v minulé válce téměř pravidlem.

1b) Zpráva dobrovolce Zagolova,

člena skupiny "Reckert" je pokračováním předešlého dokumentu a tedy součástí akce ŠAMIL. Byla napsána až 8. března 1943, v době kdy německá armáda ustupovala z Kavkazu a nebylo pravděpodobné, že by se tam vrátila.

Skupina byla vysazena v noci z 29. na 30. srpen do neobydleného prostoru jižně od obce Šali (30 km jižně od Grozného). Skupině velel poddůstojník Reckert, její přesné složení není známo; vybavení skupiny přistálo spolu s výsadkem. Jeden z dobrovolníků po přistání zběhl. Ve zprávě je uvedena také radiostanice, ale zprávy o její činnosti jsou kusé. Musela být shozena se skupinou "Reckert" a její činnost je spojena s dodávkou zbraní pro místní povstalce. Měla zřejmě nahradit stanici Langeho, která se nehlásila. Skupina navázala spojení s místními "bandity" a již 6. září byla přivedena do jejich tábora. První Reckertovou snahou bylo najít Langeho skupinu a spojit se s ní. V polovině září přišel s prvními zprávami jeden z dobrovolníků Langeho. V jeho skupině měla být žena, jménem Čoloková, bývalý politruk. Po seskoku se převlékla do civilního obleku a zběhla k "rudým". Dalším zběhem byl bývalý sovětský kapitán Čamilov. Svou zbraň odevzdal prvnímu civilistovi.

Tábor "banditů" se do konce září rozrostl na 50 ozbrojených mužů. Byly v něm i ženy, děti a také nezbytné stádo ovcí. V jeho širokém okolí se rychle zvyšoval počet útvarů Rudé armády s dělostřelectvem, tanky a stavěla se opevnění polního typu.

Poměrně slušný vztah mezi německými výsadkáři a místním obyvatelstvem byl vystaven pochybám pouze jednou. Místním protisovětským "banditům" byla slíbena dodávka zbraní a střeliva. Až dosud byli vyzbrojeni snad všemi typy ručních zbraní, které byly dodány na Kavkaz během první světové a po ní v občanské válce. Střelivo téměř neměli. Krize nastala

po noci, na kterou Reckert slíbil shoz zbraní, k němuž nedošlo. Byl vystaven výčtkám, povstalci dokonce začali pochybovat, zda má spojení s německou armádou. Němcům byl zachován status hostů, horalé se o ně starali jako předtím. Být majitelem zbraně má u horala význam převyšující vše ostatní. Proto když se dodávka uskutečnila (65 vaků během jedné noci), bylo nadšení o to větší. Důvěrníci v následujících dnech oznámili, že shoz by pozorován ze strany "rudých", ti však nebudou zasahovat, pokud nebudou sami napadeni.

Po dodávce zbraní se povstalecká skupina zvýšila asi na 350 mužů z horských samot v okruhu 25 km. Nepodařilo se však z nich zorganizovat vojenský útvar. Horalé měli vrozenou nevělu podřídit se autoritě jiné osoby a na základnu přicházeli a odcházeli dle svého rozhodnutí. Část převzala zbraň a následující den zmizela. Výcvik v zacházení se zbraní odmítali, palebnou kázeň jim nebylo možné vnutit, ale projevovali se jako výborní střelci.

Aby útvar mohl pokračovat v malé válce, musel se Reckert rozhodnout pro její organizování způsobem, který by odpovídal zvykům života horalů. Šlo o vybudování několika malých základen, odkud by byla řízena průzkumná a sabotážní činnost. Reckert chtěl využít všeobecného protisovětského zaměření obyvatelstva k založení politické organizace a k podchycení obyvatelstva v okruhu vlivu výsadkové skupiny. Předpokládal, že to bude možné, protože výsadek měl u obyvatelstva naprostou důvěru. Malá válka by se tím zvětšila na akce, proti kterým by sovětské správa byla bezmocná.

Po letecké dodávce zbraní došlo k útoku rudoarmějců v síle asi 500 vojáků. Srážky trvaly dva dny. Devadesát "banditů" sice v boji obstálo, jen jeden z nich byl zajat a druhý raněn, ale dvoudenní boj na místě neodpovídal jejich způsobu akce, zaútočit a zmizet kamsi do hor. Po skončení bojů se skupina rozpadla. Horalé neobstáli také jako jednotka. Během bojů, když jim hrozilo obklíčení, se každý snažil probojovat na vlastní pěst. Kromě Reckerta zůstal ve skupině pouze jeden německý parašutista, 4 původní dobrovolníci a jeden Osetinec, který byl vysazen s jinou skupinou. Podle zpráv důvěrníka jim hrozilo další obklíčení, museli se stáhnout do jiného údolí, kde čekali na místní kontakt šest dní bez jídla.

V době trvalého tlaku jednotek Rudé armády a NKVD Reckert onemocněl žloutenkou, ale přesto se vydal sám na průzkum. Když se ve stanoveném termínu nevrátil, čekal na něj zbytek skupiny další dva dny. Pak se zbývající zpravodajci rozhodli vrátit k linii fronty. Cestou zpět nenalezli ani svou radiostanici. Všechny domy v jejich prostoru byly vypáleny, obyvatelstvo prchlo do lesů a ze strachu se jim bálo dále pomáhat. Konec jejich činnosti byl podmíněn i zvýšenou činností Rudé armády, která prováděla opevňovací práce, přesunovala do údolí s komunikacemi těžké zbraně, střelivo a zásoby. To vše zajišťovaly nové automobily britské a americké výroby. Cestou na severozápad znova narazili na stopy Langeho paraskupiny, ale na určeném místě ho již nenašli.

Předkládám tyto podrobnosti záměrně, protože realistický popis diverzních akcí a osudy jejich členů se zřídka dostávají do vojenskohistorické literatury. Kromě toho existuje snaha zveličovat důležitost akcí a jejich význam je měřen osudem jejich příslušníků.

V polovině listopadu se německá armáda pokoušela proniknout na Gruzínskou vojenskou silnici, jednu z mála komunikací vedoucích do jižního Kavkazu. Na tomto směru měly být činné obě jmenované diverzní skupiny a podle náznaků tam působily i další. Obyvatelstvo z města Ordžonikidze (nyní opět Vladikavkaz) bylo evakuováno na jih od města a tábořilo v údolích. Německá 13. tanková divize pronikla do vzdálenosti 2 kilometrů severně od města a na této čáře se také německý postup zastavil. Na sovětské straně byla vyhlášena všeobecná mobilizace a do armády povoláni muži od šestnácti let.

Přes všechnu obrannou činnost Rudé armády působily na území těsně za frontou aktivní skupiny místních povstalců a zběhů z Rudé armády. Osm z nich se rozhodlo přejít s výsadkáři na německou stranu. Linií fronty prošli za dne u obce Salugardan 12. prosince 1942. Podobně jako skupina Langeho předali vojenské rozvědce deník s údaji o území, kterým prošli.

Pozorování

Stanovisko obyvatelstva vyplývalo ze silné a individuální potřeby být svobodnými jednotlivci a z bezohledného sovětského teroru tyto vrozené vlastnosti potlačit. Do vypuknutí války sovětská správa snížila počet Čečenců a Ingušů téměř na jednu polovinu:

1918780.000,
1940480.000.

Během těchto let byla likvidována vrstva obyvatelstva stojící v čele obou národů. Byli to představitelé náboženského života, svobodnou volbou vybraní předáci horských obcí a všichni, kteří dosáhli vzdělání. Oba národy tak byly zbaveny svých tradičních vůdců. Ještě více se vzdalovaly ve svých odloučených horských obcích od ostatního světa. Prvním poznatkem v německém pozorování obyvatel bylo částečné přenesení autority bývalé vedoucí vrstvy na náčelníky místních lupičských band.

V zemi přesto existovala ilegální politická strana "Kavkazští bratři" údajně s 32 000 členy, rozšířená hlavně v horských oblastech. Jejím vůdcem byl Hassa Israilov Těrlojev. Přirozeným projevem odporu proti sovětské správě byly přepady politických funkcionářů, jednotlivých příslušníků policie nebo i jejich skupin. Zběhové z armády nacházeli u horalů útočiště a obce odmítaly evakuaci před německým postupem. Sovětská správa považovala oba národy za nepřátelské a zbavila je povinné vojenské služby. S přibližující se frontou se teror zvyšoval. Krátce před příchodem německého výsadku byly nasazeny skupiny provokatérů, které se vydávaly za turecké emisary sbírající podpisy pro turecký protektorát nad severním Kavkazem. Přátelství k Turecku je zde dost velké a ti, kdož podepsali, zaplatili životem.

Sovětská armáda v prostoru výsadku byla málo ukázněná. Tento stav ještě zhoršovalo nedostatečné zásobování. Vojáci se toulali po okolí a vyměňovali části oděvů a zbraně za jídlo, někdy tábořili ve velkých skupinách po lesích a působili dojmem týlových útvarů, které nebyly podrobeny výcviku. Sklizeň na polích nebyla ještě provedena a musela ji provádět přítomná Rudá armáda. Jevy uvolnění kázně však nepostoupily tak daleko, sby dosáhly projevů hromadné neposlušnosti. Špatné životní podmínky sovětských zajatců v táborech na německé straně byly známé a sovětská propaganda toho využívala. Negativně to ovlivňovalo prestiž německé armády. Ofenzivní sovětská propaganda však naproti tomu měla malý úspěch, protože představovala Německo jako zemi, kde sedlák hladoví, Hitlera jako kulhavého, hluchého a slepého vůdce a téměř všechny důstojníky se skleněným okem.

Všeobecné poznatky

Obě německé skupiny strávili celou dobu své činnosti převážně mimo obydlí ve středohorském a částečně velehorském terénu v trvalém pohybu a s minimální výstrojí. To samo, bez vnějšího ohrožení, představuje velmi malou šanci na přežití. Pro doplnění obrazu o předpokladech přežití jsou ze závěrečné zprávy převzaty údaje o klimatických podmínkách.

Po celou dobu mezi 25. srpnem do 10. prosincem bylo počasí mírné, spíše chladné než

teplé. Do příchodu zimy přicházel denně krátký, ale vydatný dešť, což bylo již na začátku zdůrazněno. Slunné a mírné počasí přichází na počátku listopadu s nočními mrazy. Počasí je pak stále bez bouřek a mlhy. Zima začíná koncem listopadu, je mírná s nočními mrazy -3 až -4 stupně. Sněhu nenapadne více než 50 cm. Ve velehorském pásmu je ho více a teplota klesá až na -30 stupňů.

Nejproduktivnější část obyvatelstva žije ve středohorském pásmu. Výše do hor se usídlují lidé s kriminálními sklony, hlavně ke krádežím. Lidé jsou fyzicky vyjímečně zdatní, snášejí nepohodu a nedostatek jídla s přezíravou nevšimavostí. Pohostinnost a projevy sympatií jsou pro ně příznačné. Měli někdy strach z policejních akcí útvarů NKVD, ale nebyl znám případ, že by vyzradili výsadkáře sovětským složkám. Průvodci a důvěrníci při jejich převádění, nechávali dalšího průvodce přísahat na korán, že splní svůj úkol. Horské obce neměly charakter kolchozů, skládaly se z rodin, v jejichž čele stál nejstarší člen a stejně byla svým staršinou řízena i obec. Ženy stály v pozadí, staraly se o hospodářství a početné děti.

Náboženství ustoupilo u mladší generace částečně do pozadí. Jeho zachování spolu s osobní svobodou byly dva hlavní cíle boje proti bolševismu. Zdobené oblečení a vlastnictví zbraně jsou zvláště výrazně vyvinuté instituty. Za zbraně se dá obržet všechno a střelba z nich se pociťuje jako životní radost. Muži se sdružují do ozbrojených skupin dvojího druhu. Ve větších skupinách se zabývají loupežím a mezi obyvatelstvem mají uznání jen tehdy, když jejich násilné akce jsou vyvolány odporem proti státní moci. Ozbrojené akce motivované politicky jsou podnikány malými skupinami a mají u obyvatelstva bezpodmínečnou podporu a uznání.

Další možnosti

v pokračování výsadkových akcí v kavkazském prostoru nebyly příznivé. Sovětské velení zajistilo svůj týlový prostor stálými vojenskými posádkami. Malé paradesantní skupiny ve spolupráci s místními obyvateli mohou mít jen místní úspěchy. Větší akce proti těmto místním posádkám lze provádět pouze za podmínek odpovídajících dodávek zbraní a střeliva.

Jestliže však dojde k odříznutí Kavkazu a přerušení zásobovacích cest z vnitřního Ruska, mohou se podmínky pro povstání znovu zlepšit. Při tom by musela být sovětská vojska vázána rozsáhlými vojenskými akcemi v kavkazském prostoru. Nezávisle na tom je možné dále provádět zpravodajské akce. Podmínkou je však podrobit muže vybrané pro desant zvláštnímu výcviku, konstatoval v závěru svého hlášení npor. Lange.

Závěr

Zpravodajské výsadky měly za úkol vyzkoušet podmínky na přípravu diversních a bojových akcí za předpokladu, že:

- německý útok Severním Kavkazem během 1942 bude úspěšný a motorizované útvary proniknou na západním pobřeží Kaspického moře a odtud na jih do Persie;
- obrana Stalingradu bude pokračovat v úkolu, které jí určoval vázat na sebe sovětská vojska, umožnit oddělení území na jihu včetně Kavkazu a vyvolat na něm protisovětské vzpoury. Turecká neangažovanost by byla v tom případě vyloučena.

"Operace ŠAMIL" byla v rozsahu německých operací akcí podružnou a mohla přispět jen k ohrožení obrany v prostoru Grozného vyvoláním povstání v horách jižně od města. Tato úvaha je možná za současného přístupu k podrobným mapám tohoto prostoru. Z

Grozného nevede žádná silnice překračující severokavkazský hřeben.

Málokterá výsadková akce minulé světové války skončila úspěchem. Rozhodně nesplnily očekávání ozbrojeného zásahu v týlu nepřítele, kde je výsadek vždy nejvíce zranitelný. Platí to hlavně o větších skupinách, výsadkovou rotou počínaje. Vysazení se dalo těžko utajit a na místě výsadku se vždy našel dostatek materiálu prozrazující velikost a možný úkol výsadku. Nejzranitelnější byly radiostanice, které se mnohdy poškodily nebo padly do rukou nepřítele. Za druhé světové války byly ještě rozměrné a těžké. Pokud se neztratily při seskoku, bránily svou vahou rychlému pohybu obsluhy, a ta je v krizových situacích ponechávala na místě. Ztrátou radiostanic(e) byl posléze výsadek odsouzen k neúspěchu. I cvičeným a mladým lidem se těžko překonávalo fyzické vyčerpání, hlad a vystavení klimatickým podmínkám, hlavně vlhku. Demoralizující byly především dny strávené v odloučení po seskoku. Všem těmto podmínkám byla vystavena skupina akce ŠAMIL v plné míře.

Stanislav Auský

Pozn.

1) Srovn. např. Carell Paul, Stalingrad, Praha 1994, str. 42 ad.

2) Brandenburg zbV (pro zvláštní použití) 800, ve své konečné organizaci divize se čtyřmi pluky a pomocnými útvary, byl jedinečným útvarem v dějinách válek. Za dobu své existence od 1. září 1939, kdy měl dvě rot, se rozvinul v ofenzivně zpravodajský a diversní útvar německých branných sil. Podléhal přímo náčelníkovi vojenské zpravodajské služby admirálu Canarisovi. Nebylo akce, ve které by nebyly nasazeny jeho části nejen v předvojích vyšších útvarů, ale i jako diverse, postupující z týlu nepřítele vstříc německému vojsku. Na základě jeho činnosti byly upraveny paragrafy Haagské konvence o způsobu vedení válek, poněvadž Brandenburg se řídil v jakýchkoliv situacích vlastními pravidly, jež byly pak převzaty jako mezinárodní.

Dějiny jeho činnosti shrnul jeho příslušník Helmuth Spaeter v knize "Die Brandenburger, eine deutsche Kommandotruppe zbV 800" (2. doplněné vydání 1982).

Operace ŠAMIL je obsažena v uvedené knižní publikaci na stránce 351 v jednom odstavci. Tyto údaje mohou sloužit jako příklad rozsahu činnosti tohoto útvaru. Při zpracování příspěvku autor vycházel z Hlášení npor. Langeho č.1490/42 ze dne 5. ledna 1943 a zpráva dobrovolce Zagolova Nr. 18/43, jejichž kopie se nalézají v archívu autora.

3) Viz článek Auského Stanislava, ?, Naše rodina ?/1992.

4) Náboženský a politický vůdce muslimských horalů Kavkazu imán Šamil (1798 - 1871) se po smrti svých předchůdců stal i vojenským představitelem Čečenska a Dagestanu a pokračoval 25 let v boji za nezávislost a proti ruskému pronikání na Kavkaz. 25. srpna 1859 by donucen složit zbraně veliteli ruských vojsk knížeti Barjatinskému. V zajetí mu byl přikázán pobyt s rodinou ve městě Kaluga. Odtud mu byla povolena pouť do Mekky a v Medině roku 1871 zemřel.

5) Současné Čečensko je jedním ze šestnácti hlavních ohnisek napětí mezi národnostními

skupinami na Kavkaze. Obvykle je uváděno ve spojení s malým sousedním národem Ingušů, s nimiž má společnou historii boje za zachování nezávislosti, násilných deportací a pokusů být jako národ vyhubeno. Oba národy byly v dobách bojů za svobodu Kavkazu nejvěrnějšími přívrženci imana Šamila. Po jeho porážce v roce 1859 byli Čečenci z rovin pod Kavkazem vysídleni do hor a jejich země rozdělena ruským přistěhovalcům a těským kozákům. V revoluci roku 1917 se připojili ke "Svazu horců Severního Kavkazu". Po roce byl svaz likvidován vojsky gen. Děnikina. Za vlády Sovětského svazu byla na jejich zemích ustanovena autonomní Čečeno-Ingušská republika. V době německého pokusu proniknout Kavkazem na jih se znovu postavili proti sovětské vládě a v únoru 1944 byli prohlášeni za nepřátele socialistické vlasti a vysídleni do střední Asie. Až v roce 1957 jim byl povolen návrat.

6) Německé označení nepravidelných útvarů je Banden a z toho odvozeno Banditen pro jejich příslušníky. V tomto smyslu nemá pejorativní význam.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Akce „Klín“ po stranicku

Na začátku roku 1989 stranické vedení pochopilo, že musí zaujmout nový postoj k probouzející se společnosti, protože pozice "mrtvého brouka" přestala být únosná i pro některé stranické a vládní představitele. Přes názorové rozdíly uvnitř aparátu bylo třeba stanovit jednotný postup. Namísto uvolnění nebo prvních náznaků dialogu s opozicí, která získávala stále větší podporu společnosti, ustavilo předsednictvo ÚV KSČ na své 102. schůzi 27. ledna 1989 "koordinační pracovní skupinu pro boj s antisocialistickými skupinami" a předložilo návrh na soubor opatření proti nelegálním skupinám.¹⁾ Proti působení opozice navrhovali opatření, kterými vlastně převáděli metody Státní bezpečnosti do politické - stranické - práce. Dá se říci, že připravovali - amatérsky, ale zřejmě za pomoci svých poradců ze Státní bezpečnosti - jakousi obdobu akce "KLÍN".

V Návrhu na opatření proti nepřátelským aktivitám nelegálních skupin je konstatováno, že se "aktivizují síly působící mimo sféru vymezenou socialistickým pluralismem... Na změny činnosti nelegálních skupin má určitý vliv i nepružnost v rozpracování koncepce našeho politického působení vůči nim... Z vyhodnocení činnosti nelegálních struktur za období dvou uplynulých let vyplývá, že vstoupily do nové fáze, která je charakterizována otevřenou konfrontací s politickým systémem naší společnosti." A konečně: "Parazitují na existujících problémech naší společnosti vyplývajících ze zpoždování naší ekonomiky za vědeckotechnickým rozvojem ve světě, z nízkého růstu produktivity práce, nedostatků v dodavatelsko-odběratelských vztazích, přživují se na ekologických problémech, na nedostacích v oblasti služeb, zásobování, v našem zdravotnictví, školství apod. Pokoušejí se nezkušeným a politicky nezralým lidem vnutit představu, že tyto a další problémy lze u nás vyřešit jen když opustíme cestu socialistického budování."

Straničtí představitelé, kteří skloňovali denně slova přestavba, demokratizace, pluralismus ve všech pádech, opět dokázali, že jejich skutečný význam nehodlají naplnit. Podstatná část KSČ si naprosto neuvědomovala, že změn není ani při nejlepší vůli schopna. Na jedné straně cítili, že je nezbytné zahájit dialog s opozicí, na druhé straně proti ní znovu mocensky vystoupili a naprosto odmítali respektování jejích požadavků. Dá se říci, že se pro ně zastavil čas, nepřipouštěli si ani fakt, že mezinárodní situace je zcela jiná a rok 1968 se opakovat nebude. Občané očekávali razantnější "gorbačovský" přístup k ekonomické reformě, duchovní uvolnění atd. Namísto toho komunisté používali dvacet let starou rétoriku, například návrh opatření z lednového zasedání uvedli slovy, že "ve všech směrech života má být uplatňována rozhodně a důsledně vedoucí úloha strany". Stranickými orgány všech úrovní měla být vytvářena "atmosféra nesmiřitelnosti, odmítání a neslučitelnosti s negativními jevy". Při působení proti opozici se mělo i nadále vycházet z dopisu předsednictva ÚV KSČ o prohloubení boje proti porušování zásad socialistické zákonnosti, morálky a disciplíny z doby dávně předpřestavbové - z února 1983. "S procesem socialistické demokracie konfrontovat cíle Charty 77, charakterizovat její představitele a předvádět jejich přístupy v osobním i společenském životě." Vedle těchto a dalších "preventivních" opatření se mělo nekompromisně a tvrdě postupovat proti narušitelům veřejného pořádku. Formulace "zvýšit bdělost a ostražitost proti všem

protispolečenským jevům" je jak vystřižená z Brežněvovy éry. Prvním tvrdým vystoupením a ukázkou, jak vážně je vše myšleno, byl známý Palachův týden na konci ledna.

Koordinační pracovní skupina pro boj s antisocialistickými silami byla ustavena jako neveřejný pomocný aktiv stranických a státních orgánů. Členy skupiny byli jmenováni vedoucí oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ Jaroslav Jeník, zástupce vedoucího oddělení státní administrativy ÚV KSČ Viliam Babulík, zástupce vedoucího oddělení propagandy a agitace ÚV KSČ Jaroslav Kvaček, zástupce vedoucího oddělení společenských organizací a národních výborů ÚV KSČ Jan Riaz, zástupce vedoucího politicko-organizačního oddělení ÚV KSČ Viktor Pázler, vedoucí odboru oddělení mezinárodní politiky ÚV KSČ Ivo Fráňa a pracovník Ústavu marxismu leninismu Rudolf Janík. Činnost skupiny zabezpečoval Vladimír Zmrhal. Skupina byla jakýmsi poradenským centrem v uskutečňování uvedených opatření. Měla de facto ideologicky zaštiťovat zamýšlené "paralyzování opozice, její izolaci a oslabení vazeb do zahraničí". Mohla dokonce doporučovat státním orgánům například zdokonalování (rozumějme vytváření a přizpůsobování) právních norem tak, aby "nežádoucí jednání nepřátelských osob bylo v potřebné míře trestně postižitelné", mohla "podněcovat míru efektivnosti zásahů SNB". K samozřejmým úkolům patřilo ovlivňování sdělovacích prostředků a pořádání nejrůznějších školení.

Od lednového zasedání předsednictva ÚV KSČ se odvíjí i činnost "zvláštního agitačního aktivu", v jehož čele stál ředitel Městské politické školy (MPŠ) v Praze PhDr. Rudolf Reiner, který byl od 1. dubna 1989 stážistou na odboru propagandy 4. oddělení ÚV KSČ. Z jeho výpovědi před Parlamentní komisí pro objasnění událostí 17. listopadu vyplývá, že byl pověřen vypracováním metodiky dialogu s opozicí na základě usnesení z lednového zasedání předsednictva ÚV. Při své práci měl prý podporu vedoucího 4. oddělení Jaroslava Jeníka. Ten se však na jeho aktivitu dívá jinak: "Je pravdou, že přišel na obvyklou půlroční stáž. Já jsem ho však viděl jen při jeho nástupu a při ukončení stáže. Prakticky se dr. Reiner na oddělení nezdržoval a de facto byl sám sobě nadřízeným." Podle J. Jeníka představa agitačního aktivu vzešla z 13. oddělení ÚV KSČ, protože Reinerova činnost byla zaměřena spíše na branně bezpečnostní problematiku.

Reiner se podílel spolu s RSDr. Miroslavem Grossmanem, zástupcem šéfredaktora nakladatelství Svoboda, Jiřím Kofránkem, Zbyňkem Fialou a pracovníkem Úřadu předsednictva vlády Jaromírem Sedlákem na vypracování analýzy společenského vývoje 80. let a příčin neúspěchu vystoupení stranických funkcionářů. Bylo zde řečeno, že většina obyvatelstva není vysloveně protisocialistická a lze ji získat reformní politikou v duchu sovětské přestavby. V té době začaly pod záštitou SSM probíhat diskuse na nejrůznější témata pro nejširší veřejnost. Účastnili se jich většinou studenti, ale na mnohých z nich se projevovali představitelé opozice, kteří při debatě vybočovali z přípustných mantinelů. Reinerova skupina proto měla naplnit jeden z bodů lednového usnesení: vyškolit profesionální diskutéry, kteří by vytvářeli příznivou atmosféru pro oficiální řečníky. Měli vlastně vystupovat proti prosazování změn mimo stranickou linii, poukazovat na nekompetentnost a rozpory v tvrzení nežádoucích řečníků, aniž by přitom používali otřepané fráze stranických projevů. Mezi členy aktivu byl také pplk. Václav Kilián, pozdější náčelník V. Správy SNB - Správy ochrany stranických a ústavních činitelů - který byl v té době na ÚV také na školení.²⁾ Při vytváření koncepce se členové přípravné komise často neshodovali v míře radikálnosti postupu proti představitelům opozičních názorů a ve způsobu využití vyškolených diskutérů. Komise působila asi od března 1989. 25. května 1989 proběhla v MPŠ schůzka lektorů chystaných školení.

První a podle všeho jediné školení proběhlo od 5. do 10. června 1989 ve Slušovicích. Výběr účastníků i přednášejících organizoval Reiner za pomoci svých známých, kteří

pracovali v celozávodních výborech KSČ nebo SSM. Mezi přednášejícími, které vybral Reiner sám, byli dr. Zdeněk Vašek z katedry psychologie Vysoké školy politické, dr. Karel Bláha, psycholog z ČSAV, Zdeněk Pernica z UK Praha, který vyučoval historii agitační práce, již zmíněný RSDr. Milan Grossman hovořil o úkolech přestavby a demokratizace. Reiner přednášel o mechanismech vedení psychologické války. Z dalších lektorů jmenujme externího pracovníka MPŠ MUDr. Bohdana Plichtu, který měl dohlížet na kurs sebeobrany, redaktora branně bezpečnostního vysílání rozhlasu mjr. Šíra, odborníka na rétoriku, ing. Alexandra Sechtera, referenta Ministerstva zahraničních věcí, kde působil rovněž jako lektor a propagandista stranických školení. Organizačně Reinerovi pomáhali vedoucí katedry MDH MPŠ Jan Váradi a Petr Homola.

Z účastníků vybral Reiner osobně Františka Adámka, polistopadového poslance ČNR, tehdy požárníka, předsedu ZP KSČ IPS Praha a studenty PF UK Jiřího Solila, pozdějšího člena parlamentní vyšetřovací komise, a Radko Kasku, syna bývalého federálního ministra vnitra. Petr Homola pozval také redaktora tiskové agentury Orbis Karla Trsku. Celkově vybrali přes dvacet lidí ve věku okolo pětadvaceti let, většinou dělníky. Členství v KSČ nebo SSM nebylo podle Reinerova podmínkou, ačkoli kromě Solila byli členy KSČ všichni. Za hlavní kritéria označil Reiner mládí a zkušenost s agitační prací. Poprvé se adepti kursu setkali v budově MPŠ v Karlíně, kde jim byl plán vysvětlen velmi povšechně. Především o všem "raději neměli s nikým moc mluvit". Reinerova znali jako kritika (pochopitelně "konstruktivního") stranického vedení, on sám se navíc snažil vytvořit dojem, že celá akce probíhá poloilegálně, bez vědomí funkcionářů všeobecně považovaných za dogmatiky. Reiner k tomu říká: "Šlo o to, aby to nevešlo ve známost mezi kruhy určitých stranických funkcionářů, přesněji řečeno aparátu, protože jeho početná část byla proti dialogu s opozicí a byla zde obava, že by proti této akci mohli vystoupit." Reiner se i po převratu snažil všechny přesvědčit, že spolu se svými nejbližšími spolupracovníky tvořili jakési zdravé reformní jádro. Agitační skupina prý měla být zástěrkou pro skutečný dialog, reálná činnost skupiny a koneckonců i jeho působení tomu však příliš nenaspovídá.

Ve výpovědích před parlamentní komisí a vojenskou obvodovou prokuraturou (VOP) se adepti shodují, že byli delegováni na školení, o kterém nic bližšího nevěděli, koneckonců jako aktivní členové závodních výborů KSČ nebo SSM na to byli zvyklí. Jinak by je asi zarazilo, že se místo konání dozvěděli až v autobuse a program i účel školení až na místě. Pravda je, že jim byla hned na začátku nabídnuta možnost odjezdu, využili jí však jen dva. Všem vyškoleným bylo důrazně doporučeno, aby se o prožitém týdnu nešířili, a všem byly na konci pro jistotu zabaveny poznámky z přednášek.

Dle zápisu v knize hostů ve slušovickém hotelu byla akce vedena jako jednání vědeckotechnické společnosti, samotné školení probíhalo v asi tři kilometry vzdálené chatě patřící Agrokombinátu Slušovice. Nápad uskutečnit školení ve Slušovicích měl Reiner, s vedením Slušovic akci dohodnul zřejmě Kilián. Většinu ze školitelů nejvíce zaujala prohlídka slušovického provozu a beseda s předsedou místní stranické organizace Čmolíkem. Nikdo z účastníků nic neplatil, nicméně otázka financí je sporná. Reiner samozřejmě tvrdí, že školení bylo hrazeno z prostředků ÚV KSČ. Na činnost agitační skupiny prý dostal od hospodářské správy zálohu ve výši 100 000,- Kčs. Šéf propagandy J. Jeník však parlamentní komisi tvrdil: "To je podle mého názoru naprosto vyloučeno, protože ani já jako vedoucí oddělení bych nedostal v hotovosti ani halíř. Pokud dr. Reiner takovou částku dostal, musel v tom být vliv nějaké osoby či instituce, ovšem mohu se pouze dohadovat, zda šlo o někoho z vnitra či nikoliv. Mám poznatek, že na ÚV pracovali lidé, kteří vůbec nedostávali plat od ÚV, ale byli placeni jako příslušníci MV."

Program byl nabitý: ráno hodina sebeobrany, kterou vyučoval člen tehdejšího odboru zvláštního určení (OZU) Správy vojsk MV, potom přednášky z psychologie zaměřené na chování jednotlivce v davu, rétorika, informace o opozici provázené videonahrávkami z

diskusních klubů a z demonstrací, přednášky o současné politické situaci. Probíhaly zde cvičné diskuse, při nichž byli účastníci rozděleni do skupinek po třech až šesti lidech. Část představovala opozici, část oficiální řečníky a část působila ve své budoucí roli usměrňovačů diskuse. Večer byla volná zábava. Názorové spektrum frekventantů i školitelů kolísalo mezi pochybami o reformovatelnosti stranické politiky a potřebou schopnějšího a tvrdšího vedení. Ne všichni si však bohužel uvědomovali pravý smysl školení a jeho zamýšlený dopad, ať už byl ve skutečnosti jakýkoliv. Například J. Solil své pohnutky komentuje: "Jako člen SSM jsem se chtěl nějak prezentovat vůči tehdejšímu vedení státu. Jako někteří jiní jsem byl názoru, že toto vedení nepadne, a tak jsem se přidal ke skupině lidí, kteří se snažili o určitou reformu. Za tímto účelem jsem byl na školení ve Slušovicích pozván a s tím jsem z něj odcházel." Technik podniku IPS Praha 5 I. Skoumal: "Já k tomu mohu dodat svůj osobní pocit, který však nemohu ničím konkrétním zdůvodnit, že bych býval nejraději z té skupiny vycouval, ale v té době byla jiná situace a obával jsem se, že by to pro mne mohlo mít nepříznivé důsledky. Něco se mi na činnosti té skupiny nelíbilo, ale byl jsem člověkem pasivním, který se nechce nijak angažovat ve věcech, kde nemusí, a svou účastí v té skupině jsem se cítil vázán povinnostmi nebo nutností veřejně se angažovat, což mi nevyhovovalo."

Smysl celé akce je sporný, její organizační zabezpečení je možno hodnotit jako velmi amatérské. Přestože Reiner přednášející ujišťoval, že se vyhnul jakékoli vazbě na Bezpečnost, účastníkem školení byl i pplk. Kilián a asi třetí den dorazil s plným zavazadlem důstojník OZU, který se v recepci prokázal služebním průkazem. Když zapochyboval o možnosti naučit frekventanty sebeobranu za pět dní, ujistil ho Reiner, že účel směřuje k získání sebejistoty. Důstojník OZU M. Kadavý byl na akci vyslán svým nadřízeným, velitelem odboru zvláštního určení Správy vojsk MV Markem Solmošim, který stejně jako jeho nadřízený genmjr. Josef Šabata, velitel Správy vojsk MV, údajně nevěděli nic jiného, než že jde o příkaz ÚV KSČ. Rétoriku navíc přednášel major z branně bezpečnostního vysílání rozhlasu. Nemluvě o tom, že u několika frekventantů i přednášejících je vazba na StB prokazatelná. Ani výběr účastníků nebyl domyšlený, protože naprosté většině z nich chyběl základní přehled a vzdělání, aby mohli být v budoucnosti rovnocennými partnery lidem jiné úrovně vzdělání.

První nasazení "akční skupiny" proběhlo při diskusi Čs. mírového výboru v domě U Hybernů v Praze koncem června. Sešlo se jen několik frekventantů. Jan Urban a několik dalších disidentů zde vznesli konkrétní otázky, vztahující se k výjezdům do zahraničí apod. Výpovědi frekventantů se neshodují v hodnocení úspěšnosti svého vystoupení. Někteří tvrdí, že měli reagovat na smluvená gesta, například mrknutí oka, ruku na tváři apod., což mělo znamenat buď vytvoření šumu v sále, odpověď nebo jinou otázku, jiní mluví o spontánním průběhu. Jisté je jen to, že Reiner své prosocialistické názory skrýt nedovedl ani v rámci smluvené taktiky: "Já sám jsem v této diskusi vystoupil s odpovědí na jedno provokativní vystoupení týkající se přímo činnosti Městské politické školy, kdy jsem uvedl věci na pravou míru a dementoval tak vyslovený názor. Reakce v plénu na mé vystoupení byla velmi negativní, ozval se pískot, polohlasné protesty a odmítavé postoje." Krátce po první absolvované diskusi se účastníci sešli v budově MPŠ a pomocí videozáznamu pořízeného U Hybernů ideologickým oddělením ÚV KSČ rozebírali metody diskutujících a nedostatky vlastní akce.

Podruhé se skupina ve složení asi šesti lidí sešla na demonstraci při příležitosti výročí invaze 21. srpna v 15.00 hod. u Dětského domu. Lektor MPŠ a slušovického školení Jan Váradi tvrdí, že frekventanty svolal na výslovné přání Reinera, který v té době ležel v nemocnici. Reiner sám tento scénář striktně vylučuje, ve výpovědi na VOP z prosince 1991 dokonce pochybuje o tom, že by byl kdokoli z MPŠ zainteresován na svolání skupin na jakoukoli demonstraci. Připouští však: "Ze strany aparátu ÚV KSČ, nemohu říct konkrétně od jakých pracovníků, neboť jsem se to dozvídal vždy zprostředkovaně, se objevovaly

úvahy, že by vytvářené agitační skupiny bylo možno využít také v ulicích k rozkladnému působení při nepovolených manifestacích. Víím, že takový postup byl letitou praxí Městského výboru KSČ v Praze. Praktikovalo se to tak, že na městský výbor byli svoláni všichni lektoři, propagandisté a agitátoři stranických organizací a bylo jim uloženo, aby šli do ulic a působili na účastníky, aby šli domů. Já osobně jsem takové metody neschvaloval a odmítl jsem k tomu využít právě vytvářenou agitační skupinu." Jan Váradi se k tomu 3. ledna 1991 na VOP vyjadřuje: "Doc.Reiner na to patrně zapomněl, byl v té době těžce nemocen a byl čtyři měsíce v nemocnici. Tenkrát mi nedával žádné pokyny k organizaci účasti na manifestacích, spíše projevil přání poskytnout aktivistům možnost seznámit se s davovou psychózou v terénu a získat zkušenosti."

Účastníci se shodují, že je J. Váradi poučil, že se má konat manifestace mlčením, znamenalo to, že se nemají do ničeho zapojovat, "jenom pozorovat situaci a podle vývoje situace a vlastního odhadu, pokud by se vytvořili nějaké hloučky, tak k nim přistupovat a působit osvojenými metodami k uklidnění diskuse". Řekl jim, že si mají dát pozor před případným policejním zásahem, a rozhodně se při zadržení nesnažit bránit. Dal jim k opsání útržek papíru s telefonními čísly, jak sám říká na MPŠ: "Řekl jsem jim, že je to důležitý telefon, kde bude někdo, kdo je z toho vytáhne, kdyby byli zadrženi. Tím někým jsem byl já, předpokládal jsem, že na tom čísle budu k zastížení a v případě potřeby před orgány SNB dosvědčím, že se manifestace neúčastníci za účelem rozvracení republiky. Nebylo to však zapotřebí, nikdo zadržet nebyl." Vypadá to, jako by vše bylo opravdu náhodné a nevinné. Student Solil, který si čísla opisoval jako poslední, si ale zmíněný útržek ponechal a později jej předal parlamentní vyšetřovací komisi. Na linkovaném papíru formátu A5 je u dvou ze tří telefonních čísel připsáno jméno "Chmelíček", dále "inf. ÚV sekret 13. odd." a "HUGO", touto přezdívkou oslovoval Reiner na školení ve Slušovicích patrně Kiliána. Jen pro upřesnění: Antonín Chmelíček byl náčelník Správy SNB Prahy a Středočeského kraje. Neméně zajímavé jsou odznaky s emblémem ČKD, které Váradi všem rozdál: "Aktivistům jsem přitom řekl, že mají sloužit jako propustka u orgánů SNB. To však byl jen takový psychologický trik z mé strany, aby neměli obavy, ale ve skutečnosti samozřejmě nebylo nic takového zajištěno." Nikdo ze slušovické skupinky ani nepočítal s tím, že by se mohl policistům legitimovat odznaky ČKD, ale Karel Trsek, pracovník agentury Orbis a MON, to vyzkoušel: "Když jsme později procházeli Václavské náměstí, já jsem se od ostatních oddělil a zajímal jsem se jako novinář o to, co se tam děje. Cestou z Rytířské ulice na Václavské náměstí jsem narazil na uzávěru SNB Na Můstku, a když mě příslušníci SNB nechtěli pustit na náměstí, ukázal jsem jim ten odznak a zeptal se, zda mě na toto nechají projít. Příslušník mě bez nějakého komentáře projít nechal." Je skutečně málo pravděpodobné, že by zaměstnanci podniku ČKD měli nějaké výhody či snad platili všeobecně za spojence. Šéf odboru propagandy J. Jeník má následující vysvětlení: "Pokud jsem dotazován na odznaky, které účastníci školení dostávali před některými akcemi, uvádím, že je to policejní metoda, nikoli stranická. ÚV KSČ s tím neměl nic společného. O tom, že takové odznaky existují, jsem se dozvěděl náhodně při sledování videozáznamu z manifestace 21. srpna 1989. Sledoval jsem ten záznam v kanceláři spolu s kolegy a vyslovil jsem nahlas otázku, jak příslušníci VB poznají, kdo z osob v civilu při takové manifestaci je také příslušníkem SNB. Nepamatuji se už, kdo to byl, kdo mi se smíchem odpověděl, že je běžné, že těsně před takovou akcí dostávají neuniformovaní příslušníci např. žlutý špendlík nebo odznáček nějaké firmy, a podle toho jsou odlišitelní."

Během demonstrace se "slušovičtí" scházeli vždy po hodině u filatelistické prodejny Na Příkopěch, kde se jich J. Váradi vyptával, co se kde děje. Sám musel zasáhnout pouze jednou, když jednoho z jeho chráněnců, J. Solila, málem zadrželi a naložili do autobusu. Aniž by ukázal průkaz či nějakou listinu, domluvil s důstojníkem v civilu Solilovo propuštění.

Později byla skupina svolána do Domu politické osvěty v Celetné ulici, kde probíhala 26. října diskuse na téma "vznik republiky". Zde se v plné míře projevila nepřipravenost a

chabé vzdělání "slušovických", neboť, snad kromě Solila, před studenty historie a lidmi, kteří se s dějinami seznámili z jiných než oficiálních pramenů, prostě neobstáli. J. Hanzal z podniku Avia Letňany to vyjádřil zřetelně: "Já tam byl s ostatními úplně zbytečný, protože úroveň té debaty byla úplně jiná, než odpovídalo tomu, co jsme měli v otázkách připraveno."

O dva dny později se skupina sešla na demonstraci 28. října. Na Václavském náměstí probíhala slavnostní vojenská přísaha, na kterou byl vstup podmíněn propustkou. Přítomným ji rozdali Jan Váradi a Petr Homola. Úkol měli stejný jako 21. srpna. J. Solil: "Když začal zásah SNB, podařilo se nám s R. Kaskou protlačit se kolem obchodního domu Družba do Jindřišské ulice a odešli jsme do Savarinu, kde jsme zůstali asi tři hodiny. Vzpomínám, že tam sedělo ještě několik aktivistů ze slušovického školení. Když jsme se za necelé dvě hodiny všichni dle dohody zase setkali před Savarinem, tak někteří z přítomných na otázky Váradiho, jaké to bylo, reagovali až hystericky, protože jsme byli svědky dost nepřiměřených zásáhů SNB a ošklivých situací."

Aktivita agitační skupiny však neskončila ani po 17. listopadu 1989. Na demonstraci se ten den její členové společně nesešli, pokud se někdo z nich účastnil, tak pouze za SSM nebo na vlastní pěst. Většina z nich nemluví ani o nějakých snahách sejít se i po začátku listopadových událostí, ale přesto existovaly. J. Tihlařík, dělník z Avie Praha, 12. prosince 1990 před VOP vypovídá: "Po 17. 11. jsme se sešli někdy v pondělí nebo úterý v MPŠ opět na základě telefonických svolání. Sešlo se nás asi deset, diskutovalo se o současné situaci a vzpomínám si, že ve středu 22. 11. bylo vydáno prohlášení našeho Aktivu při Městské politické škole, jak jsme se nazývali, v němž jsme reagovali na současnou situaci a pokládali do budoucna úkoly demokratizace, plurality apod. Text prohlášení přečetl ten večer na Václavském náměstí František Adámek. Při dalších schůzkách šlo víceméně o předávání informací, nejednalo se o aktivní vystoupení při diskusích." Skupina, samozřejmě v neúplném složení, se objevila na několika z mnoha tehdy konaných diskusních večerech. Z toho jednou v karlínském divadle a v Semaforu, kde velice aktivně vystupoval Reiner. Nutno uvést, že za účast dne 22. listopadu dostali účastníci od Reinerova tisíc korun, zřejmě jakýsi věrnostní příspěvek. Reiner sám se pak podílel na vytvoření Demokratického fóra komunistů a zapojil se nejprve do obrody komunismu a pak, sleduje vývoj situace, do reformy celého systému.

Jiřího Solila se 20. listopadu 1991 ptali členové parlamentní vyšetřovací komise, jak se cítil jako člen parlamentní komise dohlížející na vyšetřování ohledně 17. listopadu v době, kdy se hroutil komunistický režim a on působil coby značně agilní a řádně školený funkcionář SSM. "Při euforii, která tehdy vládla, jsem rád přijal místo člena parlamentní komise a důsledky, jež způsobila má předešlá svazácká činnost, jsem se začal zabývat až ve druhé polovině prosince. Na toto téma jsem hovořil i s Romanem Křížem³⁾ a ten mi řekl, že na odstoupení z komise je už příliš pozdě. Školení ve Slušovicích jsem nepřikládal a ani nepřikládám v současné době příliš velkou váhu. Je ovšem logické, že své účasti na něm jsem litoval a lituji," odpověděl Solil.

Rebeka Křižanová

1) Uskutečněním závěrů tohoto zasedání byli pověřeni M. Jakeš, L. Adamec, J. Fojtík, K. Hoffmann, I. Janák, I. Knotek, J. Lenárt, F. Pitra, K. Urbánek, M. Zavadil, Z. Hoření, M. Kabrhelová, J. Poledník, R. Rohlíček, F. Kincl, V. Jireček, Š. Lazar, J. Pješčak, A. Kašpar, J. Johanes, J. Brychta, V. Mohorita, M. Čalfa a M. Čič.

2) Václav Kilián, nar. 1. 4. 1946, byl k SNB přijat 1. října 1967, stal se referentem 4. oddělení 2. odboru S-StB České Budějovice. V průběhu absolvování nástupní školy StB ve Vionoři (leden 1968 - červen 1969) nastoupil 1. července 1968 jako referent OPK Horní Dvořiště a Český Krumlov, o měsíc později se přesunul na 2. odbor V. S-MV. Od 1. 4. 1969 působil na 3. odd. 2. odb. V. S-MV, po 1. 7. 1971 je SR odd. bojové techniky 4. odb. ETS FMV. Po 1. květnu 1972 působil jedenáct měsíců u 1. odd. 2. odb. S-StB Brno, poté povýšil na náčelníka O-StB Hodonín. 1. 10. 1977 se stal zástupcem náčelníka pro StB okresní správy SNB Hodonín, 15. 3. 1979 zástupce náčelníka pro StB OS SNB Gottwaldov a konečně 1. 12. 1980 náčelníkem OS SNB Gottwaldov. V květnu a červnu 1985 absolvoval kurs náčelníků OS SNB v Moskvě, od 1. 12. 1988 stáž u oddělení státní administrativy ÚV KSČ. 1. července byl jmenován 1989 náčelníkem V. S-SNB, po 15. prosinci 1989 byl operačním důstojníkem oper. střediska OOO KS SNB Brno. Uvolněn z řad SNB byl k 31. březnu 1990.

3) Roman Kříž - člen Parlamentní komise pro objasnění událostí 17. listopadu, student PF UK, byl spolu s J. Solilem a R. Kaskou členem fakultního výboru SSM PF UK.

Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu služby kriminální policie a vyšetřování

Publikace a články - sborník Securitas Imperii č. 2

Ad: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci¹⁾

V článku zmiňovaná "první" směrnice o práci s agenturou Státní bezpečnosti změnila dnem 2. dubna 1948 dosavadní způsob označení spolupracovníků agenturní sítě Státní bezpečnosti. Podstata věci ovšem netkví v názvech, nýbrž v pracovních a metodických důsledcích, které vyplynuly z definic různých typů agenturních spolupracovníků.

Původní označení rozlišovalo:

- **agenty**, kteří podávají informace za úplatu, nebo z důvodů zjištěných, ze strachu atd.,
- **důvěrníky**, kteří pracovali z ideologických důvodů a
- **informátory pravidelné**, kteří pravidelně předávali informace, ale nespádali do první, ani do druhé kategorie.

Tento systém u Státní bezpečnosti podle všeho zavedl kapitán Bedřich Pokorný.²⁾ Pochopitelně že jako zpravodajský důstojník předválečné československé armády vycházel z vojenské tradice, ale po určité době jeho systém nevyhovoval, neboť přece jen existuje rozdíl mezi předválečnou vojenskou zpravodajskou službou a tajnou politickou policií komunistického režimu. Ta ovšem při svém vzniku hledala vzory, prostě potřebovala nějaký odrazový můstek. Na rozdíl od civilní správy³⁾ existovalo v Československé armádě obranné zpravodajství od jejího vzniku, i když jako součást 2. (zpravodajského) oddělení.⁴⁾

Vzhledem k obecnému podcenění vojenského obranného zpravodajství (OBZ) pro vznik a činnost Státní bezpečnosti v prvních letech její poválečné existence nebude od věci připomenout aspoň stručné charakteristiky (definice) spolupracovníků právě v pojetí OBZ.

"**Informátoři** jsou osoby, které zpravodajskému orgánu mohou čas od času poskytnout informace o různých osobách, věcech, opatřeních všeho druhu, pracích, podezřelé činnosti apod., které mohou být zpravodajsky využity, aniž by o tom informátor věděl... Za informátory nutno si vyhládnout osoby seriózní, znalé věci, o které chceme být informováni... Za poskytnutí informace se jim odměny nedávají, už proto, že ve většině případů ani nebudou vědět, že jejich informace (rozmluva) byly zpravodajsky využity.

Důvěrníci jsou osoby, které mají "důvěru" zpravodajského orgána. To znamená, že tento je přesvědčen o jejich národní, státní a politické spolehlivosti, že i jejich osobních vlastností ví, že jsou charakterní, čestní, pravdomluvní a mlčenliví, je přesvědčen, že nezneužijí jiných z osobní zášti neb z nenávisť, že službu, kterou konají pro zpravodajského orgána vykonávají z pohnutek čistých, ideálních a ne ze zjištěných důvodů...

Agent je osoba, která může plnit jakékoliv zpravodajské úkoly, vždy, když toho vyžaduje potřeba a v kterémkoliv prostoru, obyčejně za odměnu a to jak na vlastním území, tak i na území cizího státu..."⁵⁾

Vojenské obranné zpravodajství dále v této kategorii spolupracovníků podle úkolů a způsobu jejich činnosti rozeznávalo agenty: rezidenty, chodce, typáře a provokatéry.

V pojetí Státní bezpečnosti po únoru 1948 ovšem agent neměl pouze podávat zprávy, ale plnit jakýkoliv příkaz (jeho činnost se nemusela omezovat jen na podávání zpráv), neboť mohl dezorientovat protivníka, podílet se na provokacích atd. Z Pokorného definice také nevyplývalo, že agentem je osoba, která má "důvěru nepřátelského prostředí". To v praxi vedlo k tomu, že za agenty byli považováni různí informátoři, kterým ovšem chyběl tento znak. Tím pak vznikla iluze, že Státní bezpečnost disponuje daleko větším počtem agentů, než ve skutečnosti měla.

Původní definice stavěla agenta do světla osoby jednající z pohnutek méně čestných. Státní bezpečnost v Československu si však podle vzoru ostatních slovanských států⁶⁾ představovala, že jedním z jejích nejdůležitějších úkolů je převýchova agenta, neboť skutečně spolehlivým bude jen takový, který je již "pořádným" člověkem. Proto bylo úkolem operativních orgánů mimo jiné, "udělat" ze "špinavého" člověka "čestného". Ovšem tyto mravní kategorie je třeba vnímat z třídního hlediska politické policie, potažmo jejího řídicího orgánu - komunistické strany.

Tento úkol byl prý podle získaných zkušeností splnitelný! Každá schůzka se využívala k charakterové a politické převýchově agenta, protože jen "čestný agent" představoval pro Státní bezpečnost skutečně spolehlivý orgán. Okolnost, že se jednalo o bývalého nepřítele, tu nepadala na váhu až na to, že takový spolupracovník (bývalý nepřítel) se nikdy nemohl stát sám operativním orgánem.

Pohnutky, z kterých agent jedná, jsou jistě zajímavé, ale nepochybně náleží do jeho lidské i "pracovní" charakteristiky. Z hlediska Státní bezpečnosti ovšem nebyly rozhodující pohnutky, ale skutečnost, že působil v nepřátelském prostředí, ve kterém požíval důvěru.

Pojem důvěrníka v Pokorného definici prý vedl k tomu, že oblastní úřadovny klamaly ministerstvo vnitra (respektive skupinu "Bezpečnost") co do velikosti své agenturní sítě. Ve skutečnosti neměly téměř žádnou agenturní síť, kterou by pravidelně obsluhovaly. Zato však, kdejakého komunistu zanesly do svého seznamu důvěrníků. Vykazovaly se pak velkou důvěrnickou sítí. Šlo vesměs o osoby, které neměly "důvěru nepřítele" a jejichž zprávy tudíž mohly mít jen pomocný význam. Operativní pracovníci se navíc s těmito důvěrníky pravidelně nescházeli. Oblasti si potom vzhledem k velkému počtu svých důvěrníků neuvědomily, že vlastně po stránce agenturní práce nevykonaly nic, respektive téměř nic.

Právě z těchto důvodů došlo v dubnu 1948 ke změně definice agenturních spolupracovníků, z nichž důvěrníci byli vyřazeni a "překřtěni" na "důvěrné poradce", případně "důvěrné prameny" (zkratka D) s tím, že se bude jednat o dobrovolné pomocníky, kteří vstoupí na scénu jenom případ od případu.

Vlastní agenturní síť pak znala **spolupracovníky kategorie A** (slovo **agent** se totiž tehdejšímu veliteli Státní bezpečnosti Jindřichu Veselému nelíbilo, protože v Československu je prý tradičně spojováno s hanlivým významem) a **stálé informátory**.

Zdá se, že definice spolupracovníka kategorie A byla i ve směrnících z dubna 1948 poněkud nepřesná. Na místo "tajně"⁷⁾ bývalo by vhodnější vsunout "požívaje důvěry nepřítelovy", neboť spolupracovník, který se nemohl vykázat takovou důvěrou, byl z kategorie spolupracovníků A převeden mezi informátory. (V tom prakticky spočíval celý rozdíl mezi oběma kategoriemi.)

Ostatně v této definici se také nikde nemluví o "podávání zpráv", ale o "tajném působení", což byl rozhodně pojem širší a přiléhavější pro dezinformace, provokace, teror atd.

Dále tu byl zmíněn, respektive stanoven ještě jeden znak, a sice, že takovýto spolupracovník je jen člověk, který se již osvědčil do takové míry, že není již téměř pochybnosti o tom, že splní jakýkoliv příkaz...

Samozřejmě že se vyskytly i názory, že "agent z nepřátelského tábora je obtížný hmyz, který je třeba využít a potom zničit". V některých případech se tak i nepochybně stalo, jako například u agenta-provokátéra 5. oddělení hlavního štábu podplukovníka Josefa Hrušky⁸⁾ a další pak asi zachránilo odmítavé stanovisko sovětských orgánů. Jejich teorie takové případy znala pod názvem - teorie Hess. ⁹⁾.

Zavedení kategorie **kandidátů spolupracovníků kategorie A** v té době ostatní slovanské státy, respektive jejich státní bezpečnosti, neznaly. Jednalo se o další československé specifikum, prý vzhledem k jejím malým zkušenostem, pro spolupracovníky, o kterých Státní bezpečnost nemohla bezpečně tvrdit, že se již osvědčili...

Druhou kategorií spolupracovníků agenturní sítě Státní bezpečnosti pak autoři směrnic definovali jako **stálé informátory**, kteří v praxi dosud nebyly formálně vázáni, ale Státní bezpečnost od nich získávala pravidelně a v podstatě "spolehlivé" zprávy. Přitom se rozlišovali podle pohnutek na stálého informátora (SI) a placeného neb jinak materiálně zainteresovaného stálého informátora - placeného (SIP).

Pokud se jednalo o pravidelně obsluhovaného spolupracovníka, je jisté, že nebyl zařazen do kategorie A, když mu chyběla tak podstatná záležitost, jako bylo byt i formální - **ústní či písemné** - vázání. Ovšem na druhé straně informátor, který podával zprávy z nepřátelského prostředí a požíval jeho důvěry, byl de facto agentem (ve smyslu definice z dubna 1948). Při absenci formálního vázání, mohl být pak považován za agenta-kandidáta. Takového agenta-kandidáta totiž už "obsluhoval" operativní pracovník, zatímco "obyčejného" informátora měl na starosti rezident.

Je zřejmé, že ani tato druhá definice informátora, tj. stálého informátora, nebyla zcela dostačující. Ovšem jeho zařazením mezi spolupracovníky agenturní sítě se jasně vyjádřil fakt, že jejich zprávy se od této chvíle ukládaly do zvláštních obalů a oni sami byli pravidelně "obsluhováni".

Definici však chyběl nejpodstatnější znak, kterým se vši pravděpodobností nemohl být fakt, že informátor ještě není formálně vázán, neboť snahou operativního pracovníka vždycky bylo, každého nového informátora i formálně vázat před jeho předáním, respektive přepojením na rezidenta. Rozhodující mělo být, že se jedná o člověka s možnostmi dodávat důležité zprávy, který je pravidelně obsluhován operativním pracovníkem, avšak dosud nepožívá důvěry nepřítele.

Pro rozvíjející se moloch Státní bezpečnosti nabývali na důležitosti rezidenti. I když ve směrnicích nejsou zmíněny, v praxi konce čtyřicátých let existovaly v tomto směru dva pojmy - **AA a RR**.

"AA" reprezentovali ty spolupracovníky kategorie A, kteří se svolením přednosta sektoru byli operativním pracovníkem pověřeni úkoly řídicího orgánu. De facto se tedy jednalo o rezidenty, kteří sami obsluhovali spolupracovníky agenturní sítě, a to stálé informátory. Samozřejmě že "AA" se mohl stát jen spolupracovník kategorie A, který navíc z hlediska

Státní bezpečnosti pracoval z "pohnutek čestných". V podstatě se jednalo o jakési "šéfagenty", ovšem řada z nich byli "čestní komunisté", kteří pochopitelně neměli požadovanou "důvěru nepřítele". Pokud pracovali s informátory, jednalo se tedy o rezidenty. Vyskytly se však i případy, že pracovali se "skutečnými" agenty, tzn. s osobami, které měli důvěru nepřítele. To ovšem odporovalo daným směrnicím, protože rezident neměl pracovat s agenty, ale jen s informátory.

Dalším pojmem byl tazvaný **regionální rezident (RR)**, který si československá Státní bezpečnost vytvořila v roce 1947. Tak byl označen její operativní pracovník, který pracoval s agenty přímo pro ústředí na území několika oblastí (proto název regionální na místo oblastní) a to v takzvaném "neglasnom položeniu", tzn. kamuflovaně při výkonu krycího povolání. Úřadovna státní bezpečnosti prostě nechtěla dopustit, aby oblasti věděly, že na jejich území působí "RR" - tímto způsobem de facto vytvářela jakosi kontrolní síť.

I když tato instituce přinesla několik pozoruhodných úspěchů, byla po únoru 1948 zrušena, neboť částečně pominuly důvody pro které byly zřízeny a to po "očistě" Státní bezpečnosti od členů jiných politických stran. Jejich existence nejen vyjadřovala nedůvěru podřízeným oblastem, ale tato dvojkolejnost de facto vedla k zanedbání péče o zvýšení úrovně agenturní práce oblastí, tedy primérní sítě. Ta v dané době "trpěla" takovým nedostatkem řídicích orgánů, že Státní bezpečnost si nemohla za daných podmínek dovolit současně udržovat ještě kontrolní síť.

Také z hlediska teorie pojem "RR" nebyl bez vady, protože rezident nemohl být operativním orgánem a neměl pracovat s agenty, nýbrž jen s informátory. Vzhledem k plánům o vybudování skutečné rezidentury v souvislosti s přechodem k extenzivnímu zpravodajství byla instituce "RR" zrušena.

Přeorientace na extenzivní zpravodajství byla z hlediska vedení tehdejší Státní bezpečnosti jedním z nejžhavějších problémů po únoru 1948. V tomto směru ji limitoval pouze nedostatečný počet kádru řídicích orgánů. Velmi těžce totiž snášela, že vzhledem k přijatému zákonu o národní bezpečnosti musela přejít na intenzivní a hloubkové zpravodajství, i když už tenkrát předpokládala, že v budoucnosti se zase vrátí k extenzivnímu zpravodajství v v době, kdy komunistická strana bude mít moc pevně v rukou... Koneckonců agentura byla vždy **zcela nezbytnou a hlavní metodou práce** Státní bezpečnosti.

1) GULA, M.: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnicích pro agenturní práci, in: Sborník Securitas Imperii č. 1/1994, s. 6-17.

2) Bedřich Pokorný byl před německou okupací Československa zpravodajským důstojníkem na Slovensku. Po rozpuštění Čs. armády pracoval jako úředník na berní správě v Brně. Bezprostředně po 9. květnu 1945 se stal bezpečnostním referentem Zemského národního výboru v Brně a na základě intervence generála J. Bartíka byl v červenci 1945 přidělen na ministerstvo vnitra jako vedoucí obranného zpravodajství. Pro jeho osobu je charakteristické, že na svého představeného generála Bartíka vykonstruoval obvinění a tak se v lednu 1946 stal sám vedoucím rozvědky ministerstva vnitra. Funkci zastával až do roku 1949, kdy se stal náčelníkem Správy táborů nucených prací. Začátkem roku 1951 byl zatčen a následně odsouzen v procesu s O. Závodským a spol. jak za vykonstruovanou trestnou činnost, tak i za používání nezákonných metod při vyšetřování. Zemřel na jaře 1968, kdy údajně spáchal sebevraždu.

- 3) Mimo krátkého období ze samotného sklonku první republiky, neboť dnem 1. ledna 1938 se zpravodajské oddělení policejního ředitelství v Praze přejmenovalo na Prezídium, oddělení pro státní bezpečnost (StB).
- 4) Podrobněji VALIŠ, Z.: Trestná činnost příslušníků některých represivních orgánů v 50. letech, in: Sborník Securitas Imperii č.1/1994, s. 147.
- 5) VHA, MNO, HS OBZ, čj. 51569/taj. zprav. 1946.
- 6) Již od svého vzniku udržovala velmi úzké kontakty nejen se sovětským "partnerem", ale i například se Státní bezpečností v Polsku, v Bulharsku, v Rumunsku a do léta 1948 i v Jugoslávii.
- 7) Viz GULA, M.: Vývoj typů spolupracovníků..., c. d., s. 6.
- 8) Podplukovník Josef Hruška nejdříve vyprovokoval vznik ilegální skupiny "Pravda zvítězí" a následně byl odsouzen Státním soudem v Praze k trestu smrti, který byl vykonán. Podrobněji SLANINA, J. a VALIŠ, Z.: Generál Karel Kutlvašr, Praha, Naše vojsko, 1993, s. 75 - 115.
- 9) Rozumí se Rudolf Hess zástupce A. Hitlera, který v roce 1941 odlétl do Velké Británie údajně bez jeho vědomí.